

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระ
และปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

An Analytical Study of Knowledge Sets and Practices in
Community Development of Senior Monks and Local Scholar in
Chaiyaphum Province

โดย

ดร. กาญจนพงศ์ สุวรรณ

พระมหาสังคม ชยานนโท, ดร.

ดร.สิรภพ สวนดง

ดร.สงวน หล้าโพนทัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

MCU RS 8007671

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระ
และปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

An Analytical Study of Knowledge Sets and Practices in Community
Development of Senior Monks and Local Scholar
in Chaiyaphum Province

โดย

ดร. กาญจนพงศ์ สุวรรณ

พระมหาสังคม ชยานนโท, ดร.

ดร.สิรภพ สวนดง

ดร.สงวน หล้าโพนทัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

MCU RS 800767193

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

An Analytical Study of Knowledge Sets and Practices in Community
Development of Senior Monks and Local Scholar
in Chaiphum Province

By

Dr.kanchanapong Suwan

PhramahaSangkorn Chayananto,Dr.

Dr.Siraphop Suandong

Dr.Sanguan Laphonthan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chaiphum Buddhist college

B.E. 2567

Research Project Funded by

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chaiphum Buddhist college

MCU RS 800767193

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของ พระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ
ผู้วิจัย	: ดร. กาญจนพงศ์ สุวรรณ, พระมหาสังคม ชยมนโท, ดร. ดร.สิริภพ สอนดง, ดร.สงวน หล้าโพหนอง
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๗
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ ๒) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ๓) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นหาข้อมูลปฐมภูมิจากการหาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน การสนทนากลุ่ม ด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ เพื่อหาข้อมูลที่ต้องการองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ ลงพื้นที่หาแนวทางพัฒนาชุมชน จำนวน ๒ ชุมชน ประกอบด้วย ๑) ชุมชนเมืองเก่า ๒) ชุมชนปรางค์กู่ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษาพบว่า

ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี เป็นพระที่เคร่งในธุดงค์วัตร ญาติโยมจึงนิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดโนนปอ ปิดได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส สมณศักดิ์ที่ พระครูปริชาชินวงศาจารย์และมีเรื่องเล่าถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของท่านมากมายเป็นที่เคารพนับถือของชาวชัยภูมิ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ วิ.(บุญมา บุญญาภิโรโต) เป็นสมณะที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมคำจุนโลก พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรกมีความซื่อสัตย์และการเสียสละเพื่อเมืองชัยภูมิ

บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำ การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ในลักษณะของการรักษาศีล การสำรวมต่าง

ๆ ภาย วาจา พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ
 อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้
 เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน ด้านพัฒนาจิตใจ มีการ
 ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ทำให้เกิดขวัญกำลังใจในการดำรงชีพแก่
 ชุมชน

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นใน
 จังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำ มีหลักพัฒนาชุมชน คือ มีเทคนิค รักษาศีล และรู้เท่าทันอารมณ์ การมี
 เมตตา ช่วยเหลือผู้ที่ประสบความยากลำบาก พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ ส่งเสริมองค์ความรู้ด้าน
 เศรษฐกิจพอเพียง มัธยัสถ์การใช้จ่ายพอดี พร้อมพัฒนาสติปัญญา โดยการปฏิบัติธรรม มีสติอย่างรู้เท่า
 ทันทำให้ชุมชนมีความสุข เจ้าพ่อพญาแล เป็นนักพัฒนาชุมชนมีความขยันในการทำงาน เป็นแบบอย่างที่ดี
 ต่อผู้นำชุมชน ยอมเสียสละ และจงรักภักดีต่อแผ่นดิน สร้างความสามัคคีในชุมชน ฉลาดไหวพริบ
 อ่อนโยน

คำสำคัญ : องค์ความรู้, แนวปฏิบัติ, พัฒนาชุมชน

Reasearch Title: An Analytical Study of Knowledge Sets and Practices in Community Development of Senior Monks and Local Scholar in Chaiyaphum Province.

Researchers: Dr.kanchanapong Suwan,PhramahaSangkorn Chayananto,Dr. Dr.Siraphop Suandong,Dr.Sanguan Laphonthan

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum Buddhist College

Fiscal Year: 2567/2024

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of the research were 1) to study the stories of the senior monks and the local scholar in Chaiyaphum Province, 2) to analyze the roles of the senior monks and the local scholar in Chaiyaphum Province, and 3) to study the knowledge sets and the practices in the community development of the senior monks and the local scholar in Chaiyaphum Province. The research was a qualitative method by finding the primary information from the knowledge sets and the practices in the community development. The group discussions were made by the field interviewing to get the information of the knowledge sets and the practices in the community development in Chaiyaphum Province. The areas for the community development include two communities, namely, Mueang Kao Community and Prangku Community of Mueang District, Chaiyaphum Province.

The study found the following:

As for the stories of the senior monks and the local scholar, Luang Poo Lakkham was a serious Dhutanga holding monk from Lopburi province. He was requested to live at Non Po Pid Temple and appointed as the abbot with the monk title as Phra Krupreechachinawongsajarn. He was well known to have the psychic

power, respectable to the Chaiyaphum people. Phra Dhambhavanavachiragun (Bunma Punyabhirato) is a monk who practices good routine duties with loving-kindness and compassion. Phraya Phakdichumphon (Lae) who was the first governor of Chaiyaphum Province, being faithful and devoting himself to Mueang Chaiyaphum.

According to the roles of the senior monks and the local scholar, for Luang Poo Lakkham, the monk's good and strict practices refer to precept observing, bodily and vocal restraining. For Phra Dhambhavanavachiragun, the roles indicate the mental development, training monks and novices to have monk perception, and training ethics and nice chanting. For Chao Pho Phya Lae, according to the community development in the mental development, a ceremony is performed to sacrifice for Chao Pho Phya Lae's spirit, which supports the morale in living of the people

As for the knowledge sets and the practices in the community development of the senior monks and the local scholar in Chaiyaphum Province, Luang Poo Lakkham had the principles of the community development, namely. technic, precept observe, feeling understanding, loving-kindness, and relieving the needy. Phra Dhambhavanavachiragun supports the knowledge sets of sufficient economics, spending thrift, wisdom development by Dhamma practices, mindfulness, making happy people. Chao Po Phya Lae was a community developer, an industrious one, a good model in the community. He was a devotee and loyalist to the country, forming unity in community, being intelligent and gentle.

Keywords: Knowledge, practices, community develop

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ก็ด้วยได้รับการสนับสนุน และช่วยเหลือจากหลายฝ่าย เบื้องต้น ขอขอบคุณ ท่านอาจารย์ทุกท่าน ที่เมตตาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ผู้เอื้อเพื่อช่วย ตรวจทานแก้ไข ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ทำให้รายงานวิจัยเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บุญกุศลใดที่เกิดขึ้นจากความดีงามของงานวิจัยชิ้นนี้ ด้วยความเพียรพยายาม ผู้วิจัยและ คณะขอน้อมบูชาแด่ผู้มีพระคุณทั้งหลาย ค่อยเป็นกำลังใจเพื่อให้ผู้วิจัยและคณะมีกำลังใจเขียนงาน อีกทั้งความดีงามที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ขออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

ขอให้ทุกท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยความเรียบร้อย ทั้ง โดยตรง หรือโดยอ้อม จงประสบความสำเร็จในชีวิตทั้งการงาน การสอน ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้โดยทั่ว กัน

ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ และคณะ

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช

บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๕

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ สถานะภาพความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชัยภูมิ.....	๖
๒.๒ แนวคิด และความหมายการพัฒนาชุมชน.....	๒๐
๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน.....	๒๙
๒.๔ หลักการพัฒนาตนเอง.....	๓๓
๒.๕ ความหมายและประเภทของความรู้.....	๓๙
๒.๖ แนวทางการจัดการความรู้.....	๔๓
๒.๗ เป้าหมายของการจัดการความรู้.....	๔๖
๒.๘ ผลของการจัดการความรู้.....	๔๙
๒.๙ ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๐
๒.๑๐ กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	๖๒

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๓
---------------------------------	----

๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๓
๓.๒ พื้นที่การวิจัยประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๖๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๒
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๗๓

บทที่ ๔ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน.....๗๕

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ.....	๗๕
๔.๒ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระ และปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ.....	๘๙
๔.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ.....	๙๘
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับ.....	๑๕๒
๔.๕ สรุป.....	๑๕๔

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....๑๕๖

๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๖
๕.๒ อภิปรายผล	๑๖๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๖๓

บรรณานุกรม.....๑๖๔

ภาคผนวก.....๑๖๗

ภาคผนวก ก หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....	๑๖๙
ภาคผนวก ข ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย แบบสัมภาษณ์.....	๑๗๑
ภาคผนวก ค หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล.....	๑๘๑
ภาคผนวก ข ภาพถ่ายลงพื้นที่ ภาพกิจกรรม.....	๑๘๘
ภาคผนวก ง หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์...๑๙๒	
ภาคผนวก จ บทความวิจัย.....	๑๙๕
ภาคผนวก ฉ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๒๑๒
ภาคผนวก ช ใบเกียรติบัตรจริยธรรมวิจัยในมนุษย์.....	๒๑๔
ภาคผนวก ซ คณะประวัติวิจัย.....	๒๑๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.จ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส	ภาษาไทย
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชุมชนได้ดีนั้นต้องอาศัยพระสงฆ์หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่พัฒนาตนเองแล้วถูกต้องตามธรรมก็เผยแพร่ เป็นแบบอย่างให้ถูกต้องแก่ชุมชนให้ปฏิบัติตาม เป็นที่พึ่ง พร้อมเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเองและมีบทบาทร่วมในชุมชน เอาตนเป็นตัวอย่าง ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ซึ่งสอดคล้องกับ^๑ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) เน้นการพัฒนางานที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” คนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ^๒ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคือไว้ในข้อที่ ๑ คือ การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เน้นคนให้มีคุณธรรม นำความรู้ เพื่อคุ้มครองตนเอง ให้มีการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัย และตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ความขัดแย้งทางความคิด เกิดการทะเลาะกัน ปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน เป็นต้น เป็นกระบวนการให้คนได้พัฒนาตนเองด้านต่าง ๆ การวางรากฐานพัฒนาชีวิต การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถที่จะดำรงชีพและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ การเมือง การปกครอง การเติบโตอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ทำให้คนไทยต้องแข่งขันกับนานาประเทศ ความจำเป็นในการพัฒนาคนและคุณภาพของคน ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย และจิตใจ

การพัฒนาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือการฝึกฝนอบรมจิตใจ ด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยพระสงฆ์บรรยายอบรม สอนให้กับชุมชนนั้นๆ สามารถเป็น

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๕), แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙), หน้า ๖ (อรรถาธิบาย).

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐) หน้า ๑๒ (อรรถาธิบาย).

ผู้นำ ทั้งทางด้านจิตใจถ้าจิตใจดีร่างกายก็พลอยดีไปด้วย การสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นในชีวิต คือตนเอง ผู้ร่วมงาน หรือ ผู้อื่นในทิศทางที่พึงประสงค์ นับว่าเป็นการพัฒนาได้อย่างถูกวิธี เพราะการพัฒนาคนให้รู้จักการพึ่งพาตนเอง^๓ การพัฒนามีทางที่จะสัมฤทธิ์ผลโดยสมบูรณ์ เป็นการพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ เป็นการพัฒนาทั้งตัวคนและสิ่งที่คนไปพัฒนา แก้ไขข้อผิดพลาดที่สืบมาจากอดีต และเสริมส่วนที่ขาดไปของปัจจุบัน อย่างน้อยเมื่อดำรงในอุปมาธรรม เอาใจใส่ชนวนขวยที่จะแก้ไขและสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา การพัฒนายากที่จะล้มเหลวหรือผิดพลาด หลักการจัดการชุมชน คือ คนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้มีความสามารถในการวางแผนงานและโครงการ สามารถจัดกระบวนการหรือเตรียมการ เพื่อดำเนินการตามแผนงานและโครงการไว้ มีทักษะในการดำเนินการตามแผนและโครงการ และสามารถทำการประเมินผลงานได้ด้วยตนเอง หลักการจัดการชุมชน เป็นหลักการสำคัญที่สนับสนุนส่งเสริมหลักการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอีกด้วย^๔ ถ้าจะกล่าวสรุปในแง่หนึ่ง พระพุทธศาสนาก็เป็นทั้งแกนนำ และเป็นส่วนเติมเต็มของการพัฒนา ช่วยให้การพัฒนาประเทศชาติดำเนินไปอย่างถูกทิศทางและครบถ้วนสมบูรณ์ นำมาซึ่งความเจริญมั่นคงและสันติสุขแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง^๕ ให้รู้จักควบคุมอารมณ์ ให้มีสติ ในการคิด พูด ทำ ทางพระพุทธศาสนามีหลักการปฏิบัติพัฒนาจิตใจ คือ การปฏิบัติธรรม^๖ ด้วยวิปัสสนากรรมฐาน มนุษย์ คิดว่าตัวเองเป็นผู้ประเสริฐกว่าสรรพสัตว์ทั้งปวงในโลก เพราะมีวิวัฒนาการ ต่าง ๆ มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัย จิตใจยังประกอบไปด้วยกิเลส ตัณหานานาประการ มีความโลภเข้าครอบงำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเราพัฒนาพระให้มีคุณภาพดี ๆ พระก็จะเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวม ซึ่งก็เป็นมาก่อนแล้วแต่โบราณ ศูนย์รวมนี้ก็จะทำให้บ้าน วัด โรงเรียน มาประสานกัน เป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้น และจะพัฒนาชุมชนไปสู่ความเจริญงอกงามได้อย่างแท้จริง^๗ ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักธรรมสำหรับประพฤติปฏิบัติจนสามารถเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ คือ เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมี

^๓รศ. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ, พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^๔สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพฯ: หอก.เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๑๖.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๘๓-๘๔.

^๖พระมหาบุญหนา อโสโก, พระไตรปิฎกฉบับทางพันทุกซ์ ภาค ๒ การปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑-๑๑๓.

^๗ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),ต้องฟื้นฟูวัดให้ชนบทพัฒนา สังคมไทยจึงจะก้าวหน้าได้มั่นคง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

ความสุขส่วนเป้าหมายสำคัญสูงสุดสำหรับชีวิตมนุษย์คือความสำเร็จในทางธรรม คือ การได้บรรลุซึ่งมรรคผล พระนิพพาน

องค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติของพระมหาเถระและนักปราชญ์ทั้งหลายเกิดจากการเรียนรู้ลองผิดลองถูกตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนกันมา แล้วนำมาปฏิบัติตามซึ่งจะเน้นทางด้านจิตใจและด้านวัตถุเพื่อเป็นแรงจูงใจตั้ง^๔ พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)ได้กล่าวไว้ว่าระดับความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้นั้น เป็นความรู้ระดับการหยั่งรู้ คือ ความรู้รอบหรือความรู้รอบรู้ความรู้ชนิดเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้เพราะอาศัยปัญญาเป็นตัวแปร เป็นเงื่อนไข หรือเป็นกลไกที่ทำให้รู้ว่าอันไหนเป็นความจริงและอันไหนเป็นความรู้ไม่จริงให้ประชาชนได้ศึกษาองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติของพระมหาเถระและนักปราชญ์ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนาแล้วนำบทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์เหล่านั้นมาพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ พระสงฆ์เป็นนือนานาบุญของสาธุชนทั้งหลาย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยเรื่ององค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ พร้อมองค์ความรู้ของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ และได้วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ พร้อมนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาชุมชนให้เกิดความสุขในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและผลงานของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์บทบาทและผลงานการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๑.๒.๓ เพื่อเสนอองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบประวัติความเป็นมาและผลงานของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิเป็นอย่างไร

^๔ พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ขอบฟ้าแห่งความรู้*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ประยูรวงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

๑.๓.๒ ต้องการทราบวิเคราะห์บทบาทและผลงานการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและ
ปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ต้องการทราบเสนอองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหา
เถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ดังนั้นขอบเขตในการวิจัยจึงเน้นการศึกษา
เอกสาร (Documentary Research) โดยการนำพระไตรปิฎก เอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วนำผลมา
วิเคราะห์และสังเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ซึ่งมีขอบเขตการศึกษาวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ซึ่งเป็นข้อมูล
ชั้นปฐมภูมิ ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากตำราเอกสารที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ แนวทางปฏิบัติ พร้อม
การพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่
ศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา องค์ความรู้และบทบาทของพระมหาเถระพร้อมปราชญ์ท้องถิ่น

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ถึงองค์ความรู้
และแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่น และเอกสารที่ได้กล่าวถึง
เรื่องราวทางด้านนี้ที่มีอยู่ เป็นต้น

๑.๔.๒ ด้านเนื้อหางานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากปฐมภูมิและทุติยภูมิ

ด้านข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้รวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิมาวิเคราะห์เขียน
เกี่ยวกับความเป็นมา องค์ความรู้ แนวทางปฏิบัติ และบทบาทของพระมหาเถระและนักปราชญ์
ท้องถิ่น เพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดมีความสุข เป็นการบรรยาย พรรณนาในเนื้อหา

๑.๔.๓ ขอบเขตของด้านประชากรที่จะศึกษา มีทั้งหมด ๓ ฝ่าย รวมทั้งหมด ๒๕ รูป/
คน คือ

๑) บุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานสำนักงานพระพุทธศาสนา ๑ คน
สำนักงานวัฒนธรรม ๑ คน

๒) ผู้นำชุมชน ได้แก่ ชุมชนเมืองเก่า ๑ คน ชุมชนหนองบัว ๑ คน ชุมชนคลองเรือ
๑ คน ชุมชนหนองสังข์ ๑ คน

๓) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเทศบาล (๒) ๒ คน โรงเรียนวัดกลางเมืองเก่า ๒ คน

๔) ประชาชนทั่วไปที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ชุมชนเมืองเก่า ๓ คน ชุมชนหนองบัว ๓ คน
ชุมขนคลองเรือ ๓ คน ชุมชนหนองสังข์ ๓ คน

๕) กลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป เจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ ๑ รูป รองเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

องค์ความรู้ หมายถึง พระมหาเถระและนักปราชญ์ได้กลั่นกรองออกมาจากสติปัญญา นำมาปฏิบัติ และจริยวัตร ให้เรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติ

แนวปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติของพระมหาเถระและนักปราชญ์ที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรของแต่ละรูป/ท่าน ที่ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา และสมถภาวนา พร้อม ธุดงค์วัตร

การพัฒนา หมายถึง การนำองค์ความรู้และแนวปฏิบัติของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นไปประยุกต์เพื่อการพัฒนาชุมชน

ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาล ที่พระมหาเถระและนักปราชญ์จำพรรษาหรืออยู่อาศัย

หมู่บ้าน หมายถึง หมู่บ้านที่อยู่นอกเทศบาล ที่พระมหาเถระและนักปราชญ์จำพรรษาหรืออยู่อาศัยในจังหวัดชัยภูมิ

พระมหาเถระ หมายถึง หลวงปู่หลักคำ พระเทพภาวนาวิกรม

ปราชญ์ท้องถิ่น หมายถึง เจ้าพ่อพระยาแล

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทราบประวัติความเป็นมาและผลงานของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ

๑.๖.๒ ทราบวิเคราะห์บทบาทและผลงานการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๑.๖.๓ ทราบเสนอองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ อาศัยแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารการทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ คือ

- ๒.๑ สถานะภาพความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชัยภูมิ
- ๒.๒ แนวคิด และความหมายการพัฒนาชุมชน
- ๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน
- ๒.๔ แนวคิดการพัฒนาตนเอง
- ๒.๕ ความหมายและประเภทของความรู้
- ๒.๖ แนวทางการจัดการความรู้
- ๒.๗ เป้าหมายของการจัดการความรู้
- ๒.๘ ผลของการจัดการความรู้
- ๒.๙ ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๐ กรอบแนวคิดของการวิจัย

๒.๑ สถานะภาพความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชัยภูมิ

๒.๑.๑ ข้อมูลสภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ^๑

การตั้งถิ่นฐานในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ประมาณ ๓,๕๐๐ - ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว) การศึกษาความเจริญของมนุษย์ในยุคนี้ นักประวัติศาสตร์อาศัยหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหิน กระดูกสัตว์ กระดองเต่า ภาฟวาดเขียนสี โครงกระดูกมนุษย์โบราณ เป็นต้น

^๑ คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดชัยภูมิ (ก.บ.จ.), แผนพัฒนาจังหวัดชัยภูมิ (๒๕๖๑-๒๕๖๔), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.nongbuarawea.go.th/images/abt/pdf/p๖๔๔-๑.pdf> [๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

หลักฐานหรือร่องรอยความเจริญของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดชัยภูมิ^๒ จากหลักฐานทางโบราณคดี ปรากฏว่ามีกลุ่มชนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อสมัยอยุธยา เมืองนครราชสีมาได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยา บรรดาเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณพื้นที่จังหวัดชัยภูมิเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมา ต่อมาสมัยปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองชัยภูมิขึ้นต่อมณฑลนครราชสีมา ต่อมาได้ยุบเมืองในปกครองของเมืองชัยภูมิ เป็นอำเภอในสมัยเดียวกัน เมืองชัยภูมิเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ ชีวิตสัตว์ต่างๆ

ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) จึงไม่มีทำเนียบเมืองขึ้น ๑๖ หัวเมือง ชื่อเมืองชัยภูมิจึงไม่ปรากฏ หลักฐานเมืองชัยภูมิปรากฏชัดเจนในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อพระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ พระยายมราช (สังข์) ขึ้นไปครองเมืองนครราชสีมา และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองจากที่ตั้งเดิมคือ ที่ตำบลโคราษ อำเภอสูงเนิน มาตั้งใหม่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ.๒๑๙๕ - ๒๒๓๑ เมืองนครราชสีมาในขณะนั้นมีเมืองขึ้นอยู่ห้าเมือง^๓ คือ เมืองจันทัก อยู่ทางทิศตะวันตก เมืองชัยภูมิอยู่ทางทิศเหนือ เมืองพิมายอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เมืองบุรีรัมย์ อยู่ทางทิศตะวันออก และเมืองนางรอง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากนั้นได้ตั้งเมืองใหม่อีกเก้าเมือง ได้แก่ เมืองบำเหน็จณรงค์ เมืองจตุรัส เมืองเกษตรสมบูรณ์ เมืองภูเขียว เมืองพุทไธสง เมืองประโคนชัย เมืองรัตนบุรี เมืองปักธงชัย ขึ้นกับเมืองนครราชสีมา รวม ๑๔ หัวเมือง

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.๒๑๙๕ - ๒๒๓๑) เมืองเวียงจันทน์ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอยุธยา ชาวเวียงจันทน์ได้อพยพเข้ามาประกอบอาชีพ ติดต่อกับกรุงศรีอยุธยามากขึ้น การเดินทางจากเวียงจันทน์ไปกรุงศรีอยุธยา ต้องผ่านเมืองชัยภูมิ คือ ต้องข้ามลำชี ข้ามช่องเขาสามหมอ ชาวเวียงจันทน์เห็นว่าเมืองชัยภูมิ เป็นทำเลดีเหมาะสำหรับการเพาะปลูก ทำไร่ ทำนา จึงพากันมาตั้งถิ่นฐาน ทำมาหากิน ตั้งเป็นหมู่บ้าน

ชาวพื้นเมืองเดิมก็ได้รับวัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอื่น ๆ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวชัยภูมิ ในสำเนียงพูด ภาษาถิ่น ที่ไม่เหมือนสำเนียงอีสานทั่วไป

^๒ สุทธิ เหล่าฤทธิและคณะ, *ประวัติเมืองชัยภูมิ*, (กรุงเทพมหานคร: ตำนานสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๕) หน้า ๓๒.

^๓ บุษดี เวทยาการ, “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความสำคัญของเมืองชัยภูมิสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔)”, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), หน้า บทนำ.

สมัยธนบุรี (พ.ศ.๒๓๑๐ - ๒๓๒๕) เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ.๒๓๑๐ ได้เกิดชุมชนต่าง ๆ ที่ตั้งตัวเป็นอิสระอยู่ห้าชุมชนด้วยกัน หนึ่งในชุมชนดังกล่าวคือ ชุมชนเจ้าพิมาย สันนิษฐานว่า มีอำนาจครอบคลุมเมืองนครราชสีมา รวมทั้งเมืองชัยภูมิด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์ เดิมเขตจังหวัดชัยภูมิ มีผู้คนอยู่กระจัดกระจายตามแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ในการปกครองของเมืองนครราชสีมา ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ใครเป็นผู้นำ หรือเจ้าเมืองชัยภูมิ ส่วนมากผู้คนจะอยู่ตามเมือง ที่มีความเจริญอยู่ดั้งเดิม เช่น เมืองกาหลง ในเขตอำเภอคอนสวรรค์ เมืองสีมูม เมืองภูเขียว เมืองเกษตรสมบูรณ์ เป็นต้น แต่ละเมืองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน

เมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๓๖๐ ได้มีขุนนางชาวเวียงจันทน์คนหนึ่งมีนามว่า อ้ายแล มีตำแหน่งเป็นพี่เลี้ยงเจ้าราชบุตร เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ได้ลาออกจากหน้าที่แล้วอพยพครอบครัว และไพร่พลชาวเมืองเวียงจันทน์ข้ามแม่น้ำโขง ไปหาภูมิลำเนาที่เหมาะสม เพื่อตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน ชั้นแรกตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้าน น้ำขุ่น หนองอีจาน (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา) ต่อมาได้อพยพอยู่ที่โนนน้ำอ้อม (ปัจจุบันคือ บ้านสีลอง) ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิปัจจุบัน ประมาณ ๖ กิโลเมตร และได้ตั้งหลักฐานมั่นคง เมื่อปี พ.ศ.๒๓๖๒ คงใช้ชื่อเมืองตามเดิมคือ ชัยภูมิ (ไชยภูมิ) ต่อมาได้มีผู้อพยพเข้ามาอยู่ด้วย ๑๓ หมู่บ้านคือ บ้านสามพัน บ้านบุงคล้า บ้านกุดคุ้ม บ้านบ่อหลุบ บ้านบ่อแก บ้านนาเสียว (เสียว) บ้านโนนโพธิ์ บ้านโนนน้ำอ้อม บ้านโพธิ์หอก บ้านหนองใหญ่ บ้านหลุบโพธิ์ บ้านกุดไผ่ (บ้านตลาดแร้ง) บ้านโนนโพธิ์

นายแล ได้เก็บส่วยผ้าขาว และรวบรวมชายฉกรรจ์ประมาณ ๖๐ คน ในหมู่บ้านเหล่านั้นไปบรรณาการแก่เจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ และเจ้าอนุวงศ์ ฯ ได้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในคราวไปถวายเครื่องราชบรรณาการที่กรุงเทพฯ ฯ ขอพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้นายแล นายแล จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนภักดีชุมพล เป็นหัวหน้าคุมหมู่บ้านต่าง ๆ ขึ้นกับเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ.๒๓๖๕ ขุนภักดีชุมพล (แล) เห็นว่าบ้านโนนน้ำอ้อมไม่เหมาะสม เพราะบริเวณคับแคบ และขาดแคลนน้ำ จึงย้ายเมืองชัยภูมิมาอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งอยู่ระหว่างหนองปลาเฒ่า กับหนองหลอด ต่อกันให้ชื่อบ้านใหม่นี้ว่า บ้านหลวง

ในปี พ.ศ.๒๓๖๖ บ้านหลวงมีคนอพยพมาตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้น และเกิดมีบ่อทองอยู่ที่บริเวณลำห้วยขาด ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาพญาฝ่อ (เทือกเขาเพชรบูรณ์) ขุนภักดี ฯ ได้เกณฑ์ชายฉกรรจ์ทั้งปวงไปช่วยเก็บหาทอง ได้พบทองก้อนหนึ่งจึงได้นำทองก้อนนั้น พร้อมด้วยส่วยฤๅษการ ชายฉกรรจ์ในสังกัดขึ้นไปให้เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์ได้นำส่วยดังกล่าวไปถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กรุงเทพฯ ฯ พร้อมกับกราบบังคมทูลขอบรรดาศักดิ์ขุนภักดี ฯ เป็นพระยาภักดีชุมพล และยกบ้านหลวงขึ้นเป็นเมืองไชยภูมิ (ชัยภูมิ) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรง

โปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้ตามที่ขอ และให้พระยาภักดี ฯ ว่าราชการในตำแหน่งเจ้าเมืองชัยภูมิด้วย ในปี พ.ศ.๒๓๖๙ เจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ เป็นกบฏ ได้ยกทัพผ่านมาทางเมืองภูเขียว เมืองชัยภูมิ เมืองสีมมูม เคลี้ยกล่อมให้เจ้าเมืองทั้งสามช่วยยกทัพไปตีกรุงเทพฯ ฯ เจ้าเมืองภูเขียวคือ พระยาไกรสีหนาท และเจ้าเมืองชัยภูมิ คือ พระยาภักดีชุมพล ไม่ยอมเข้าด้วย เมื่อเจ้าอนุวงศ์ ฯ ถอยกลับไปแล้ว จึงสั่งให้เชิญเจ้าเมืองทั้งสองไปพบ แล้วให้ประหารชีวิตทั้งสองคน พร้อมทั้งกรรมการเมือง ในปีเดียวกัน

เมื่อเจ้าเมืองถึงแก่กรรม ชาวชัยภูมิก็แยกย้ายไปตั้งบ้านเรือนแห่งใหม่ วิถีกรรมของพระยาภักดีชุมพล ในครั้งนี้จึงเป็นที่มาของการยกย่องให้เป็น เจ้าพ่อพญาแล ถือว่าเป็นวีรบุรุษของบ้านเมือง มาตราบเท่าทุกวันนี้

สมัยช่วงการปรับปรุงบ้านเมือง เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๔ เจ้าพระยาบวรราชนครราชสีมา ได้ออกไปสักเลก สังกัด หัวเมืองชัยภูมิเสียใหม่ ขณะนั้นยังไม่มีผู้เหมาะสม ที่จะป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ จึงได้มีใบบอกไปยังกรุงเทพฯ ฯ ขณะนั้น นายเกตุ ชาวบ้านคลองสายบัว กรุงเก่า (อยุธยา) ซึ่งเคยเป็นพระนักเทศน์ รับราชการเป็นมหาดเล็ก อยู่ในราชสำนัก จึงได้รับโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระภักดีชุมพล ไปเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ และโปรดเกล้า ฯ ให้ อุปราช (เปี้ยว) ญาติพระภักดีชุมพล เป็น หลวงปลัด ให้ราชวงศ์ (บุญจันทร์) บุตรพระยาภักดีชุมพล (เกตุ) เป็นหลวงยกกระบัตร ให้ราชบุตร (ที) บุตรพระยาภักดี ฯ (แล) เป็นหลวงวิเศษภักดี เป็นคณะกรรมการเมือง ในสมัยพระภักดีชุมพล (เกตุ) ได้ย้ายที่ว่าการเมืองจากบ้านหนองปลาเฒ่า มาอยู่บ้านโนนปอปิด หรือหนองบัวเมืองเก่า ซึ่งเป็นที่สูง และเป็นเมืองขอมโบราณ ประกอบมีห้วยเสว เหมาะที่จะทำการเพาะปลูก

ในสมัยนั้น มีการขุดร่อนทอง หัวเมืองต่าง ๆ ทำการขุดร่อนทองตามชอบใจ ทำให้มีการทุจริตเบียดบัง เอาทองไว้เป็นประโยชน์ของตน จึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้หัวเมืองขึ้นต่าง ๆ ที่ขึ้นกับเมืองนครราชสีมา ยกขึ้นเป็นหัวเมืองส่วยทอง รวมทั้งเมืองชัยภูมิด้วย หัวเมืองใดเป็นหัวเมืองส่วยทอง ก็ให้ตั้งขุนหมื่นตัวเลขลูกหมูขึ้น แล้วตั้งเป็นกองไว้ โดยให้เจ้าเมืองเป็นหัวหมุก่อนจะถึงฤดูการร่อนทอง เจ้าพระยาบวรราชนครสีมาก็จะเรียกเจ้าเมืองไปรับกระดาษาเงินทอง ชาด แป้งหอม ซึ่งพระราชทานลงมาเมืองส่วยทองนำไปบวงสรวงเทพารักษ์บ่อทอง แล้วจึงจะให้ออกไปร่อนทองตามบ่อที่มีชื่ออยู่ในหัวเมืองนั้นพระภักดีชุมพล (เกตุ) เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิอยู่ได้ประมาณ ๑๔ ปี ก็ถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ฯ ให้หลวงปลัด (เปี้ยว) เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระภักดีชุมพล แล้วตั้งเป็นเจ้าเมือง ให้หลวงวิเศษภักดี (ที) เป็นอุปราช ให้หลวงยกกระบัตร (บุญจันทร์) เป็นราชวงศ์ และให้ราชบุตร (บุตรนายเกตุ) เป็นหลวงขจรนพคุณ กรมการเมือง ในสมัยพระภักดีชุมพล (เปี้ยว) เป็นเจ้าเมือง เกิดฝนแล้ง ข้าวยากมากแพง ประชาชนระส่ำระสาย อพยพครอบครัวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อื่นเป็นอันมาก การไปร่อนทองก็ขัดสน พระภักดีชุมพล (เปี้ยว) จึงขอส่งส่วยเงินแทนทอง ปีหนึ่ง ๆ ได้

เงินทั้งหมด ประมาณ ๔,๐๐๐ บาท จากประชากรประมาณ ๑,๐๐๐ คนเศษ พระภักดีชุมพล (เบี้ยว) เป็นเจ้าเมืองอยู่ ๑๘ ปีก็ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ.๒๔๐๖ กรมการเมืองสามคนต่างแย่งกันเป็นเจ้าเมือง พระยากำแหงสงคราม (เมฆ) จึงคนทั้งสามไปกรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้หลวงวิเศษภักดี (ที) เป็นพระภักดีชุมพล แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ พระภักดีชุมพล (ที) ได้ให้ขุน หมื่น พัน ทนาย ออกไปเกลี้ยกล่อมชาวเมืองที่อพยพไปอยู่ที่อื่นให้กลับมาตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่เคยอยู่เดิม จากนั้นได้ย้ายจวนเจ้าเมืองมาอยู่ที่บ้านหินตั้ง พระภักดีชุมพล (ที) เป็นเจ้าเมืองอยู่ถึงปี พ.ศ.๒๔๑๘ ก็ถึงแก่กรรม หลวงปลัด (บุญจันทร์)

ได้เป็นเจ้าเมืองต่อมา แต่เป็นอยู่ไม่นานก็ถึงแก่กรรม หลวงภักดีสุนทร (แสง) ได้เป็นเจ้าเมือง ต่อมาได้ลาออกกินเบี้ยหวัดเงินปี เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๐ สมัยปฏิรูปการปกครองหัวเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้จัดการปกครองหัวเมืองลาวใหม่ โดยแบ่งออกเป็นสี่กอง เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๓ และให้มีข้าหลวงออกไปว่าราชการรับผิดชอบกองหัวเมืองต่าง ๆ ดังนี้หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก มีข้าหลวงใหญ่อยู่ ณ เมืองจำปาศักดิ์ รวมหัวเมืองใหญ่ไว้ ๑๑ หัวเมือง เมืองขึ้น ๒๑ หัวเมือง หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีข้าหลวงใหญ่อยู่ ณ เมืองอุบล รวมหัวเมืองใหญ่ไว้ ๑๒ หัวเมือง เมืองขึ้น ๒๙ หัวเมือง หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีข้าหลวงใหญ่อยู่ประจำ ณ เมืองหนองคาย รวมหัวเมืองใหญ่ ๑๖ หัวเมือง เมืองขึ้น ๓๖ หัวเมือง หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง มีข้าหลวงใหญ่อยู่ประจำ ณ เมืองนครราชสีมา รวมหัวเมืองใหญ่ ๓ หัวเมือง เมืองขึ้น ๓๖ หัวเมือง จังหวัดชัยภูมิมีเมืองภูเขียวเป็นเมืองเอกขึ้นต่อหัวเมืองลาวฝ่ายกลาง ส่วนเมืองชัยภูมิ เมืองสีมูม เมืองบำเหน็จณรงค์เมืองเกษตรสมบูรณ์ เป็น หัว เมือง ขึ้น ขึ้น ต่อ เมือง เอก คือ เมือง นคร รา ช สี มา

การตั้งมณฑลเทศาภิบาล ในปี พ.ศ.๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้รวมหัวเมืองเอก โท ทรี จัดว่า ข้างต้นเสียใหม่ ด้วยการจัดเป็นมณฑล แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าหลวงใหญ่ออกไปเป็นผู้สำเร็จราชการมณฑล หากเป็นสามัญชนเรียกข้าหลวงใหญ่ หากเป็นเชื้อพระวงศ์ เรียกข้าหลวงต่างพระองค์หลังเกิดเหตุการณ์ รศ.๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) ได้มีการจัดระบบการปกครองใหม่โดยจัดเป็นบริเวณ ในปี พ.ศ.๒๔๔๐ ให้เปลี่ยนเมืองเป็นจังหวัดและอำเภอ ในครั้งนั้นเมืองชัยภูมิและเมืองที่อยู่ในปกครองได้เปลี่ยนฐานะไปคือเมืองชัยภูมิเป็นจังหวัด เมืองจตุรัส (สีมูม) เมืองบำเหน็จณรงค์ เมืองเกษตรสมบูรณ์ เมืองภูเขียว เป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดชัยภูมิ โดยมีพระฤทธิ (บัว) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรก สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ.๒๔๗๖ จังหวัดชัยภูมิแบ่งออกเป็น ๒ อำเภอ ๓ กิ่งอำเภอคือ อำเภอภูเขียว อำเภอจตุรัส กิ่งอำเภอเมือง ฯ กิ่งอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และกิ่งอำเภอบำเหน็จณรงค์

๑) ด้านกายภาพ

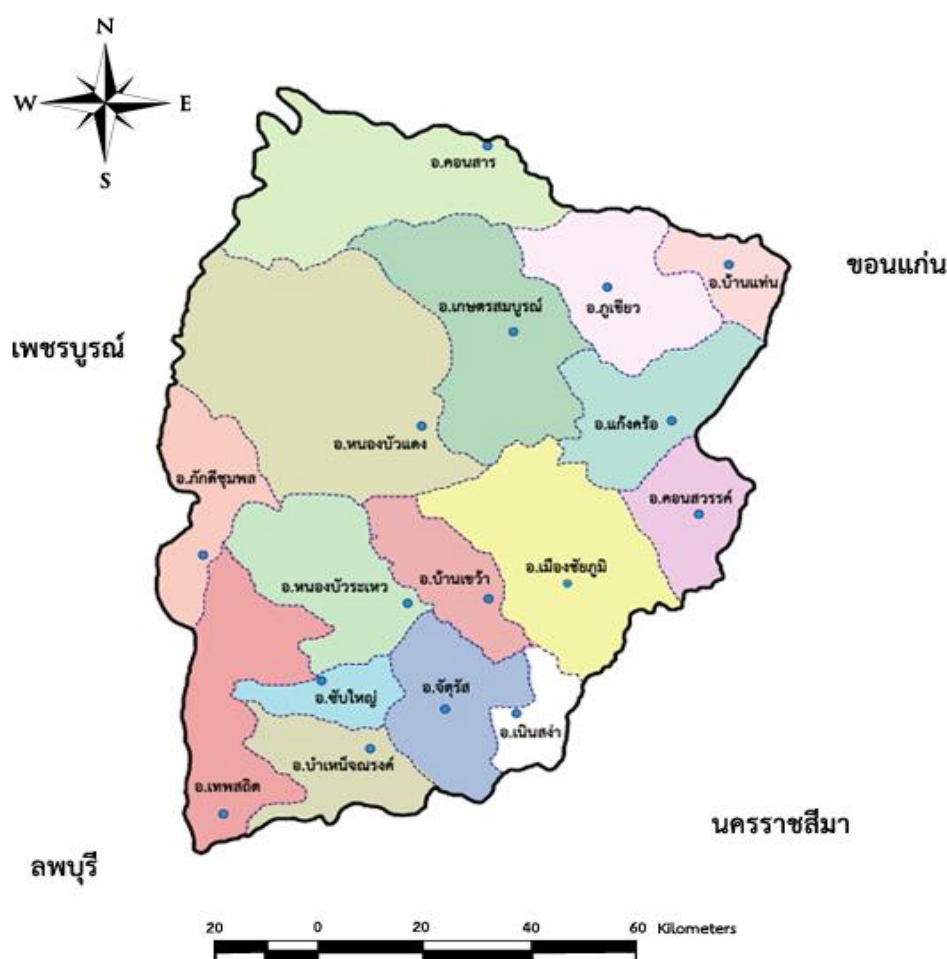
๑.๑ ขนาดและที่ตั้ง จังหวัดชัยภูมิตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณใจกลางของประเทศ เส้นรุ้งที่ ๑๕ องศาเหนือ เส้นแวงที่ ๑๐๒ องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเล ๖๓๑ ฟุต ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ ๓๓๒ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๗๗๘.๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๗,๙๘๖,๔๒๙ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗.๖ ของพื้นที่ทั้งหมด ของภาค และร้อยละ ๒.๕ ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีเนื้อที่ใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาค และใหญ่เป็นอันดับ ๗ ของประเทศ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดขอนแก่น และเพชรบูรณ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดขอนแก่น และนครราชสีมา

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดนครราชสีมา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดลพบุรี และเพชรบูรณ์

ภาพประกอบที่ ๑ แผนที่แสดงอาณาเขตจังหวัดชัยภูมิ

๑.๒ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปประกอบด้วยป่าไม้ และภูเขาร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่จังหวัด นอกนั้นเป็นที่ราบสูง บริเวณตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบ มีพื้นที่ป่าไม้และเทือกเขาตั้งเรียงรายจากทิศ ตะวันออกสู่ทิศตะวันตก ประกอบด้วยเทือกเขาสำคัญ ได้แก่ ภูอีฒ่า ภูแลนคา และภูพังเหย

จังหวัดชัยภูมิ สามารถแบ่งภูมิประเทศของจังหวัดออกได้เป็น ๓ ลักษณะคือ พื้นที่ราบในฝั่งแม่น้ำ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๐ - ๓๐๐ เมตร ได้แก่บริเวณ พื้นที่ราบเรียบ ความลาดเอียงของพื้นที่อยู่ระหว่างร้อยละ ๐ - ๒ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๓ ได้แก่พื้นที่ราบ ลุ่มแม่น้ำชี ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอกอนสวรรค์ อำเภอบ้านเขว้า อำเภอป่าเห็ญณรงค์ อำเภอจัตุรัส อำเภอเนินสง่า บริเวณนี้จะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่ลูกคลื่นรอยต่อ อยู่ตอนกลางของพื้นที่จังหวัด เป็นแนวยาวตามทิศเหนือ-ใต้ ตามแนว เทือกเขาแดงพญาเย็น มีความสูงประมาณ ๓๐๐ - ๕๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางได้แก่ พื้นที่บางส่วนใน เขตอำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอบ้านเขว้า อำเภอแก้งคร้อ อำเภอเทพสถิต อำเภอป่าเห็ญ ณรงค์ อำเภอเกษตรสมบูรณ์และอำเภอบ้านแท่น พื้นที่สูงและภูเขา สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลอนลึกและภูเขา ในเขตเทือกเขาแดง พญาเย็น มีความสูงตั้งแต่ ๕๐๐ - มากกว่า ๑,๐๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางได้แก่ พื้นที่บางส่วนของ อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอเทพสถิต อำเภอกอนสาร อำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอหนองบัวแดง อำเภอภูเขียว อำเภอแก้งคร้อ อำเภอภักดีชุมพล อำเภอซับใหญ่ และพื้นที่ทางตอนเหนือของอำเภอเมืองชัยภูมิ

๑.๓ สภาพภูมิอากาศ จังหวัดชัยภูมิมีลักษณะอากาศร้อนชื้น อยู่ในภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อนมีฤดู ๓ ฤดู โดยระยะเวลาในแต่ละฤดูอาจคลาดเคลื่อนไปตามสภาพดินฟ้าอากาศของแต่ละปี มีอากาศหนาวจัด ในฤดูหนาว ร้อนจัดในฤดูร้อน และช่วงฝนสลับกับช่วงแห้งแล้งแตกต่างกันอย่างชัดเจนตามห้วงเวลาตาม ฤดูกาล

๒) ด้านการปกครอง การบริหารและประชากร

๒.๑ โครงสร้างการบริหารราชการระดับจังหวัด จังหวัดชัยภูมิ มีรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการ ๓ ส่วน คือ

(๑) ราชการบริหารส่วนกลาง มีส่วนราชการส่วนกลางตั้งหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัด จำนวน ๔๖ หน่วยงาน

(๒) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค มีส่วนราชการส่วนภูมิภาคประจำจังหวัด จำนวน ๓๕ หน่วยงาน แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๖ อำเภอ ๑๒๔ ตำบล ๑,๖๑๗ หมู่บ้าน ๒๘ ชุมชน ประกอบด้วย (๑) อำเภอเมืองชัยภูมิ (๒) อำเภอภูเขียว (๓) อำเภอจัตุรัส (๔) อำเภอแก้งคร้อ (๕) อำเภอเกษตรสมบูรณ์ (๖) อำเภอหนองบัวแดง (๗) อำเภอกอนสาร (๘) อำเภอบ้านเขว้า (๙) อำเภอกอนสวรรค์ (๑๐) อำเภอบำเหน็จณรงค์ (๑๑) อำเภอเทพสถิต (๑๒) อำเภอบ้านแท่น (๑๓) อำเภอหนองบัวระเหว (๑๔) อำเภอภักดีชุมพล (๑๕) อำเภอเนินสง่า (๑๖) อำเภอซับใหญ่

(๓) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๑๔๓ แห่ง ประกอบด้วย

(๓.๑) องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง

(๓.๒) เทศบาล ๓๖ แห่ง เทศบาลเมือง ๑ แห่ง เทศบาลตำบล ๓๕ แห่ง

(๓.๓) องค์การบริหารส่วนตำบล ๑๐๖ แห่ง

ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ดูแลการบริหารราชการแผ่นดินในระดับจังหวัด (ส่วนภูมิภาค) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ., เทศบาล, อบต.) บริหารโดยผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง ดูแลพัฒนาท้องถิ่นตามพื้นที่รับผิดชอบมีการทำงานร่วมกันระหว่างราชการส่วนภูมิภาคกับท้องถิ่น เพื่อให้บริการประชาชนอย่างทั่วถึง

จังหวัดชัยภูมิก็เช่นเดียวกับจังหวัดอื่นในประเทศไทย มีการบริหารท้องถิ่นแบบกระจายอำนาจผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากรจังหวัดชัยภูมิ^๔

อำเภอ	พื้นที่(ตร.กม.)	ระยะทาง (กม.)	หมู่บ้าน	ตำบล	ประชากร (คน)	ครัวเรือน
เมืองชัยภูมิ	๑,๑๖๙.๘๙๘	๑	๒๒๗	๑๙	๑๘๓,๙๗๖	๗๔,๓๐๖
ภูเขียว	๘๐๑.๗๕๗	๗๘	๑๕๕	๑๑	๑๒๔,๕๘๓	๓๘,๓๕๔
เกษตรสมบูรณ์	๑,๔๑๘.๙๖๗	๑๐๒	๑๔๔	๑๑	๑๑๒,๓๒๖	๓๒,๐๑๒
หนองบัวแดง	๒,๔๘๙.๙๑๕	๔๙	๑๓๐	๘	๑๐๑,๗๕๗	๓๒,๑๐๘
แก้งคร้อ	๕๘๒.๑๙๒	๔๕	๑๒๖	๑๐	๙๓,๘๓๕	๓๑,๔๗๑
จัตุรัส	๖๔๗.๐๓๑	๓๘	๑๑๙	๙	๗๕,๓๕๔	๒๖,๖๐๕
เทพสถิต	๘๗๕.๖๐๔	๑๐๕	๙๒	๕	๗๐,๐๘๐	๒๔,๗๙๖
คอนสาร	๙๖๖.๖๖๕	๑๒๕	๘๕	๘	๖๒,๑๒๘	๑๙,๒๖๓
คอนสวรรค์	๔๖๘.๑๔๗	๓๘	๑๐๓	๙	๕๓,๗๗๕	๑๙,๐๔๘
บำเหน็จณรงค์	๕๖๐.๓๐๗	๕๘	๙๕	๗	๕๔,๐๑๒	๑๗,๘๑๐
บ้านเขว้า	๕๔๔.๓๑๕	๑๓	๘	๖	๕๐,๘๖๑	๑๗,๒๕๘
บ้านแท่น	๓๐๘.๗๐๗	๙๒	๖	๕	๔๕,๖๓๖	๑๒,๗๑๘
หนองบัวระเหว	๘๔๑.๗๘๒	๓๓	๘	๕	๓๘,๕๒๖	๑๓,๓๓๗

^๔ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชัยภูมิ, ข้อมูลการปกครอง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.ect.go.th/chaiphum/ewt_news.php?nid=๔๓ [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๗].

ผักตบชว	๖๒๖.๐๐๐	๘๕	๗	๔	๓๑,๑๒๔	๑๑,๒๙๗
เนื้สอ	๒๒๒.๐๐๐	๓๐	๔	๔	๒๖,๐๓๓	๘,๑๕๒
ซ้บใหญ่	๒๕๕.๐๐๐	๕๕	๓	๓	๑๕,๓๕๐	๕,๓๔๗
รวม	๑๒,๗๗๘.๒๘๗	-	๑,๓๒๐	๑๒๔	๑,๑๓๙,๓๕๖	๓๘๓,๘๘๒

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดชัยภูมิ, ข้อมูลการปกครอง, ออนไลน์.

๒.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดชัยภูมิประกอบด้วยประชากรหลากหลายเชื้อชาติหรือหลายชาติพันธุ์ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดชัยภูมิที่มีจำนวนมากมีอยู่สองกลุ่มใหญ่คือ ลาว (หรือไทยอีสาน) ซึ่งมีอยู่ทั่วไปทั้ง ๑๖ อำเภอ และ ไทย (หรือเรียกอีกอย่างว่า ไทยโคราช) บางส่วน คือ ในเขตอำเภอนีนสง่า อำเภอบำเหน็จณรงค์ อำเภอจัตุรัส และอำเภอหนองบัวระเหว ไทคอนสารซึ่งมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ และมีสำเนียงคล้ายกับคน จังหวัดเลย ในเขตอำเภอคอนสาร อำเภอภูเขียว อีกกลุ่มคือ ญัฮกูร คือ ชุมชนที่ใช้ภาษามอญโบราณ โดยเฉพาะที่จังหวัดชัยภูมิ อยู่ในเขตอำเภอเทพสถิต หนองบัวระเหว และอำเภอจัตุรัส กลุ่มชนดังกล่าว เรียกตนเองว่า “ญัฮกูร” (Nyah-Kur) แปลว่า “คนภูเขา” คนไทยในเมืองเรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ชาวบน” และยังมีเชื้อชาติอีกได้แก่ จีน ญวน และแขก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายในเมือง ซึ่งมีอยู่ปะปนในเขต อำเภอต่างๆทั่วไป สัดส่วนของประชากรเมืองและชนบท/ชาติพันธุ์เฉลี่ย ๑/๑๔๖

๓) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

๓.๑ การคมนาคม จังหวัดชัยภูมิมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ทั้งภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภายในจังหวัดได้โดยสะดวกทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ หากเดินทางโดยรถยนต์ สามารถใช้เส้นทางสายหลักที่สำคัญของจังหวัดคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๑ สีคิ้ว - ชัยภูมิ - ชุมแพ ใช้ เชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบนและตอนล่าง ส่วนเส้นทางคมนาคมระหว่างอำเภอกับอำเภอ ภายในจังหวัดเป็นถนนลาดยาง อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทางหลวงทำให้การติดต่อระหว่างอำเภอเป็นไป อย่างสะดวกสบาย ส่วนการคมนาคมจากอำเภอถึงตำบล หมู่บ้าน เป็นถนนสายรองของสำนักงานทางหลวง ชนบท บางส่วนยัง

เป็นถนนลูกรัง สามารถใช้ติดต่อคมนาคมอย่างสะดวกในหน้าแล้ง สำหรับฤดูฝนยังมีความลำบากอยู่
มาก สำหรับระยะทางระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอต่าง ๆ

๓.๒ การไฟฟ้า จังหวัดชัยภูมิ มีการใช้กระแสไฟฟ้า ๓๕๐ ล้านยูนิต โดยมี
ขอบเขตการรับกระแสไฟฟ้า จากแหล่งผลิต ดังนี้

(๑) กระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่เขื่อนจุฬาภรณ์ ตำบลทุ่ง
ลุยลาย อำเภอคอนสาร ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำผลิตไฟฟ้าด้วยพลังน้ำ เก็บน้ำได้ ๑๘๘ ล้านลูกบาศก์เมตร มี
เครื่องกำเนิดไฟฟ้า ๒ เครื่อง กำลังผลิต ๔๐,๐๐๐ กิโลวัตต์ให้กำลังงานไฟฟ้าเฉลี่ยปีละ ๕๗ ล้าน
กิโลวัตต์/ชั่วโมง

(๒) กระแสไฟฟ้าจากสถานีจ่ายไฟฟ้าย่อย อำเภอเมืองพล จังหวัด
ขอนแก่น

(๓) กระแสไฟฟ้าจากสถานีจ่ายไฟฟ้าย่อยอำเภอชุมแพ จังหวัด
ขอนแก่น

(๔) กระแสไฟฟ้าย่อยจากจังหวัดนครราชสีมา

๓.๓ การประปา จังหวัดชัยภูมิ มีสำนักงานประปา จำนวน ๕ แห่งคือ
สำนักงานประปาชัยภูมิ สำนักงานประปาจัตุรัส สำนักงานประปาแก้งคร้อ สำนักงานประปาภูเขียว
และสำนักงานประปาหนองบัวแดง การ ให้บริการของการประปาส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่จะมีเฉพาะใน
เขตชุมชน เช่น ในเขตเทศบาลเมืองชัยภูมิเขต เทศบาลตำบล และหมู่บ้านที่มีประชากรหนาแน่น
สำนักงานประปาทั้งหมด มีกำลังการผลิตรวมทั้งสิ้น ๑๙,๔๖๘,๘๐๐ ลบ.ม. สามารถผลิตน้ำได้
๑๓,๖๖๖,๕๒๓ ลูกบาศก์เมตร มีจำนวนผู้ใช้น้ำทั้งสิ้น ๕๑,๗๕๘ ราย

๓.๔ การสื่อสาร จังหวัดชัยภูมิ มีที่ทำการไปรษณีย์ ๑๖ แห่ง ซึ่งกระจายอยู่
ทุกอำเภอ (ยกเว้นอำเภอเนินสง่า และอำเภอซับใหญ่) มีจำนวนไปรษณีย์ภัณฑ์รวมทั้งสิ้น
๓,๗๓๐,๐๐๒ ชิ้น มีเลขหมายโทรศัพท์ของบริษัท ทศท คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) รวม ๒๗,๕๒๐
เลขหมาย และมีเลขหมายที่มีผู้เช่า ๒๑,๗๐๕ เลขหมาย มีสถานีวิทยุ ๔ แห่ง คือ สถานี
วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย สถานีวิทยุ จส.๕ ของกรมทหารสื่อสาร สถานีวิทยุ อสม.ท. ชัยภูมิ
และสถานีวิทยุ ตชด.ชัยภูมิ นอกจากนี้ยังมีบริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ของผู้ให้บริการ ๓ เครือข่าย คือ
บริษัท AIS จำกัด (มหาชน) เครือข่ายของบริษัท DTAC จำกัด และเครือข่ายของบริษัท โทร คอร์
ปอเรชั่น จำกัด ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด

๔) ด้านเศรษฐกิจ จังหวัดชัยภูมิมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ในปี ๒๕๕๗ มีมูลค่า ๕๕,๓๘๓ ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมเฉลี่ยต่อหัว (Per capital GPP) ๕๗,๗๗๔ บาท โดยรายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตร

๔.๑ การประกอบอาชีพ อาชีพของชาวจังหวัดชัยภูมิเป็นการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมประมาณร้อยละ ๖๐.๓๐ อาชีพที่สำคัญได้แก่การทำนา ทำไร่และทำสวนผลไม้ เป็นต้น มีการปลูกพืชผักผลไม้สวนครัวและไม้ประดับอยู่บ้างและมีการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมประมาณร้อยละ ๓๙.๗๐

๔.๒ การใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดชัยภูมิมีพื้นที่ทั้งหมด ๗,๙๘๖,๔๒๙ ไร่ สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัด ชัยภูมิประกอบด้วย พื้นที่เพื่อการเกษตร ๓,๔๐๔,๔๘๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๖๓ พื้นที่ป่าไม้ภูเขา ๒,๓๔๐,๕๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๓๑

๔.๓ พืชเศรษฐกิจ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญและทำรายได้ให้กับจังหวัดชัยภูมิได้แก่ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง อ้อย โรงงาน มันสำปะหลัง ยางพารา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ พริกและการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น

๔.๔ การอุตสาหกรรม จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนโรงงานทั้งสิ้น ๖๒๕ โรง มีเงินลงทุนรวม ๒๖๕,๑๒๐,๐๐๐ ล้านบาท จำนวนคนงาน ๒๗,๕๐๐ คน สำหรับการส่งเสริมการลงทุน จังหวัดชัยภูมิเป็นจังหวัดที่ฐานการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมเป็นหลัก การประกอบอาชีพอุตสาหกรรมจะต้องใช้เงินลงทุนสูงและจะต้องมีประสบการณ์ในการประกอบ อุตสาหกรรม การขาดแคลนวัตถุดิบและช่างฝีมือแรงงานเฉพาะด้านเช่นด้านสิ่งทอและด้านการออกแบบ เป็นต้น

๔.๕ การท่องเที่ยว จังหวัดชัยภูมิมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ๔๔ แห่ง แบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ๒๖ แห่ง เช่น น้ำตก ภูเขา ป่าไม้และถ้ำต่าง ๆ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุและโบราณสถาน ๑๒ แห่งเช่น ปราสาทภู ภูพระ ภูแฝด และพระพุทธรูปสมัยทราวดี เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ๖ แห่ง

๕) ด้านเศรษฐกิจ จังหวัดชัยภูมิมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ในปี ๒๕๕๗ มีมูลค่า ๕๕,๓๘๓ ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมเฉลี่ยต่อหัว (Per capital GPP) ๕๗,๗๗๔ บาท โดยรายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาการเกษตร

๕.๑ การศึกษา จังหวัดชัยภูมิจัดการศึกษาทั้งสองรูปแบบคือการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบ โรงเรียนตั้งแต่ก่อนประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา จากข้อมูลปี

พ.ศ. ๒๕๕๘ จังหวัดชัยภูมิ สถานศึกษาตั้งอยู่ในจังหวัดทุกสังกัดจำนวน ๗๕๒ แห่ง มีจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาและเข้าสู่ภาคแรงงาน จำนวน ๑,๒๐๖ คน

๕.๒ การศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนศาสนาอื่นมีบ้างเล็กน้อยจำนวนไม่มากนัก สำหรับความเชื่อถือประเพณีสมัยก่อนยังคงมีอยู่ตามชนบทและมีอิทธิพลทางจิตใจของประชาชนในแถบนั้น ๆ เช่น การแห่นางแมวขอฝน บุญพระเวส บุญบั้งไฟ บุญข้าวจี เป็นต้น

๕.๓ การสาธารณสุข จังหวัดชัยภูมิมีโรงพยาบาลรัฐ จำนวน ๑๖ แห่ง และโรงพยาบาลชุมชน ๑๖๗ แห่ง นอกจากนั้นยังมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หมู่บ้าน สถานพยาบาลของเอกชนและร้านขายยา การให้บริการสาธารณสุขยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ป่วยภายในจังหวัดโดยเฉพาะท้องถิ่นชนบททั่วไป ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ จังหวัดมีแพทย์ จำนวน ๑๕๖ คน พยาบาล ๑,๖๓๒ คน

๖) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๖.๑ แหล่งน้ำจังหวัดชัยภูมิมีแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำชลประทานที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

๖.๑.๑ แหล่งน้ำธรรมชาติ จังหวัดชัยภูมิ เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารและลำน้ำย่อยหลายสายที่ก่อให้เกิดลำน้ำสำคัญ ได้แก่

(๑) ลำน้ำชี ต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาพญาฝ่อ ในเขตอำเภอหนองบัวแดง ไหลผ่าน อำเภอหนองบัวระเหว บ้านเขว้า จัตุรัส เนินสง่า เมืองชัยภูมิ คอนสวรรค์

(๒) ลำน้ำพรม ต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาพญาฝ่อ ในเขตอำเภอคอนสาร ไหลผ่าน อำเภอคอนสาร เกษตรสมบูรณ์ ภูเขียว และอำเภอบ้านแท่น ไหลลงเขื่อนอุบลรัตน์ เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดขอนแก่น

(๓) ลำคันฉู ไหลผ่านอำเภอบำเหน็จณรงค์ จัตุรัส และอำเภอเมืองชัยภูมิ

(๔) ลำน้ำเชิญ ไหลผ่านอำเภอคอนสาร และอำเภอภูเขียว

(๕) ลำชีลอง ไหลผ่านอำเภอเมืองชัยภูมิ และอำเภอบ้านเขว้า

(๖) ลำปะทาว ไหลผ่านอำเภอเมืองชัยภูมิ

(๗) ลำสามหมอ ไหลผ่านอำเภอกันทรวิชัย และอำเภอกอนสวรรค์

(๘) ลำน้ำกล่ำ ไหลผ่านอำเภอกอนสวรรค์ ไปลงลำน้ำชี

๖.๑.๒ แหล่งน้ำชลประทาน แหล่งน้ำชลประทานที่อยู่ภายในจังหวัด ประกอบด้วย

(๑) เขื่อนเพื่อประโยชน์ด้านพลังงานและเกษตรกรรม

- เขื่อนจุฬาภรณ์ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอกอนสาร มีปริมาณเก็บกักน้ำ

๑๖๓.๗๕ ล้าน ลูกบาศก์เมตร

- เขื่อนลำปะทาว ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ และอำเภอกันทรวิชัย มีปริมาณเก็บกักน้ำ ๔๔ ล้านลูกบาศก์เมตร

- เขื่อนหินทิ้งห้วยกุ่ม ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เก็บกักน้ำเพื่อการเกษตรเก็บกักน้ำได้ ๒๐.๒๓ ล้านลูกบาศก์เมตร

(๒) ชลประทานขนาดกลาง (อ่างเก็บน้ำ) เพื่อการเกษตรและการบริโภค-อุปโภค มีจำนวน ๑๔ แห่ง ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ จัตุรัส บ้านเขว้า ภูเขียว เกษตรสมบูรณ์ บำเหน็จณรงค์ เทพสถิต และอำเภอชัยใหญ่ รวมพื้นที่ชลประทานทั้งหมด ๑๘๗,๒๙๘ ไร่

(๓) ชลประทานขนาดเล็ก (อ่างเก็บน้ำหรือฝายน้ำล้น) ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก เหมือน ฝายน้ำล้น ที่กระจายอยู่ทั่วจังหวัดตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งสามารถกักเก็บน้ำได้ ประมาณ ๔๗.๗๒ ล้าน ลูกบาศก์เมตร พื้นที่รับประโยชน์ ๑๘๑,๙๐๙ ไร่

๖.๒ ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดชัยภูมิมีพื้นที่ทั้งสิ้น ๗,๙๘๖,๔๒๙ ไร่ ในปี ๒๕๕๘ มีทรัพยากรป่าไม้/ประเภทป่าไม้ ดังนี้ ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน ๒,๖๖๔,๘๓๙ ไร่ อุทยานแห่งชาติ จำนวน ๗๒๔,๘๐๖ ไร่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน ๒๕๕,๐๐๐ ไร่ รวมทั้งสิ้น ๓,๖๔๕,๔๕๑ ไร่ นอกจากนี้จังหวัดชัยภูมิยังมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยาน แห่งชาติ จำนวน ๖ แห่ง สภาพป่าไม้ของจังหวัดชัยภูมิถือได้ว่ามีสภาพป่าที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศไทย และเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำสายสำคัญเช่น แม่น้ำชี แม่น้ำเชิญ ลำสะพุง ลำปะทาว โป่งขุนเพชร และลำธารต่าง ๆ อีกจำนวนมาก

๖.๓ ทรัพยากรดิน วัตถุดิบกำเนิดบริเวณจังหวัดชัยภูมิ ส่วนใหญ่เป็นดินที่เกิดจากพวกตะกอนที่ถูกน้ำพัดพามาทับถมกันนาน และมีการเปลี่ยนแปลงทางธรณีสัณฐานโดย

กระบวนการชล้างและปรับระดับ พื้นที่ทำให้พื้นที่มีความสูงแตกต่างกัน ดินบางส่วนเกิดจากการพังและสลายตัวของหินส่วนใหญ่เป็น บริเวณภูเขาและที่ลาดเชิงเขา^๕

๒.๒ แนวคิด และความหมายการพัฒนาชุมชน

คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ในภาษาไทยใช้อีกคำว่า “ประชาคม” แต่ไม่ได้รับความนิยม เท่ากับคำว่า “ชุมชน” ความหมายของคำว่าชุมชนอาจจำแนกได้เป็นความหมายตามสามัญสำนึก ความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายทางวิชา ดังนี้

มาร์วิน อี. โอนเซน ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมประเภทหนึ่ง ประกอบด้วยพื้นที่บริเวณหนึ่งที่บรรดาสมาชิกตอบสนองความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

เออร์วิน ที.แซนเดอร์ส ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกันภายใต้กฎหมาย หรือข้อบังคับอันเดียวกันมีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน

เดนิส อี.พอฟลิน ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึงกลุ่มที่มีการร่วมมือกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน มีการสมาคมแบบเผชิญหน้ากันมีความสนิทสนมรู้จักกันเป็นอย่างดี

ประสาธ หลักสิลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้นและมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง

เสาวคนธ์ สุดสวาท ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นการมารวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือ หมายถึง อาราบบริเวณท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีต ประเพณีเดียวกันมีความรู้สึกแบบเดียวกัน และมีพฤติกรรมไปตามเจตคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน

^๕ คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดชัยภูมิ (ก.บ.จ.), แผนพัฒนาจังหวัดชัยภูมิ (๒๕๖๑-๒๕๖๔), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.nongbuarawea.go.th/images/abt/pdf/p๖๔๔-๑.pdf> [๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๓].

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่ มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งที่ปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

ยวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และ หมายความว่ากลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์เป็นหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ประเวศ วะสี ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันใน การกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

จะเห็นได้ว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชนแตกต่างกันออกไปโดยอาจแบ่งได้เป็น ๓ แนวทาง คือ

๑.ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคมมีความ ผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายโดยรูปศัพท์ และอาจ หมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่าง ๆ ด้วย

๒.ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

๓. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกันในระยะเวลาที่ นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วน ตำบล พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น

จากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการที่ กล่าวมาแล้ว อาจจะทำให้ความหมายของชุมชนได้ว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณา บริเวณเดียวกันเช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มี การติดต่อกันสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรม เดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน^๖

^๖ สนทยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙-๒๒.

การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดที่สำคัญ ดังนี้

๑. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ประสิทธิภาพของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ พัฒนาค้นให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง และชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่ง ของการพัฒนาชุมชน

๓. การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔. การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชน นั้น ดังนั้นนอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รับดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผน และโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคล หรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษา

แก่ชุมชนจนมีความรู้ความสามารถ ในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖. ชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีชีตความสามารถจำกัด ทั้งบุคคล งบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีชีตจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงชีตความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งชีตความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้ความช่วยเหลือมากขึ้นชีตความสามารถของชุมชน และรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีชีตความสามารถที่จำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาล และประชาชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเองการใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชน และชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘. การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้านไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วยเช่นกัน ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรมความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐. การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็น โครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม

๑๐.๑ การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒ การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๑๐.๓ การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหา และแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาล และการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔ การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชา หรือทอดลอย

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยเป็นผู้ริเริ่มร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ “การพัฒนาชุมชน”

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับการอย่างแพร่หลาย หน่วยงาน นักวิชาการ และนักปฏิบัติการด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศและประเทศต่างๆ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้อย่างมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่มีความสอดคล้อง และคล้ายคลึงกัน ดังนี้

๑.ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศในทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของ

ประชาชน แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความริเริ่มขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง

๒.องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและพึ่งตนเองอย่างแท้จริงโดยความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนในปีต่อมาได้ปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานเข้าเป็นชีวิตของชาติ ทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

๓.องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผน และลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนเองและแต่ละบุคคล มีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหานั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข ดังนี้

การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินการ เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้น และเป็นผู้สืบทอดงานพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goal) ของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข โดยมีวิธี ดังต่อไปนี้

๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ มีความสามารถมีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง และครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤติชั่วได้ เป็นต้น

๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุขสงบสุข มีจิตใจดีงาม เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมเยือกเย็น มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณ เข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ได้ เป็นต้น

การทำให้คนมีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

๒. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและเอื้ออาทรต่อกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจัดกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวดิ่งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community) ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๒.๑ มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่น อย่างเท่าเทียมกัน และมีมิตรภาพยอมรับในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

๒.๒ มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหาศาล เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจเข้มแข็ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๒.๓ เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน

๒.๔ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชน และจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๒.๕ มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้ วางแผน และจัดการกระบวนการ ดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๖ มีเครือข่ายชุมชน คือ กระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึก และจิตวิญญาณของสมาชิก และองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๒.๗ มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิด หรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตนเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น และทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือผู้ที่เชื่อมประสาน แนวความคิดต่างๆ ของสมาชิก และองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๒.๘ เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือ หรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในยามที่ปกติ และประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

๒.๙ เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๒.๑๐ เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ชุมชนดำรงอยู่ และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา

๑.ส่งเสริมศักยภาพ คณะกรรมการชุมชนในการเป็นแกนนำเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน ของชุมชนโดย

๑) สร้างจิตสำนึกของคณะกรรมการชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาผลกระทบของวิกฤต

๒) เพิ่มความสามารถของคณะกรรมการของชุมชน / ผู้นำชุมชน ในการวิเคราะห์สถานการณ์การจัดทำแผนและการดำเนินงานตามแผน

๓) จัดเวทีการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ผลกระทบของวิกฤตที่มีต่อชุมชน วางแผนแก้ไขปัญหา ติดตามการปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติงานร่วมกัน

๒ ส่งเสริมศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเป็นแกนนำสนับสนุน การเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชน โดย

๑.๑ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล

๑.๒ พัฒนาทัศนคติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ยอมรับและสนับสนุนกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน

๑.๒ เสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการบริหาร จัดการในกระบวนการแก้ปัญหาให้กับชุมชน

สนับสนุนการส่งเสริมศักยภาพของคณะกรรมการชุมชน

๑.๑ สนับสนุนการบริหาร จัดการ พัฒนาวิชาการให้กับคณะกรรมการชุมชน

๑.๒ สร้างและพัฒนาเครือข่ายระหว่างคณะกรรมการชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สนับสนุนข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

สรุปลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

๑) สมาชิกมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และชุมชนที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

๒) สมาชิกมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รัก และห่วงใยซึ่งกันและกัน และพร้อมที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนและชุมชน

๓) สมาชิกมีการคัดเลือกผู้นำที่หลากหลายด้วยตนเองและต่อเนื่อง

๔) ชุมชนมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใส และมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้

๕) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน

๖) มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

๗) การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ไม่ใช่พึ่งพาตลอดไปมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

จากแนวคิดความหมายของการพัฒนาชุมชน เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน และกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหากคณะกรรมการชุมชน ทั้ง ๗ ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกชุมชนมีการจัดการวางแผน ในการทำงาน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในยุคปัจจุบัน และพัฒนากลุ่มคนให้มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ตลอดจนทำให้คนในชุมชนมีความสุข จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ย่อมถือได้ว่าชุมชน มีผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาชุมชน และมีความยั่งยืนในการพัฒนาต่อไป

๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental Theories)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาที่อาศัยกรอบความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งนำเสนอโดย Moore (๑๙๖๓) Hoselitz (๑๙๖๑) Rostow (๑๙๖๐) และ Smelser (๑๙๖๓) มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ในระดับสังคม) ในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นการเคลื่อนที่อย่างค่อยเป็นค่อยไปและสะสมการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลกระทบของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบตะวันตกที่มีต่อโครงสร้างแบบดั้งเดิมในประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนาจึงจะดำเนินไปตามรูปแบบที่ได้

เกิดขึ้นแล้วในประเทศตะวันตก และกลไกการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือกฎเกณฑ์สำคัญของการพัฒนา คือการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)

Rostow ได้นำทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ใช้แนวความคิดทางประวัติศาสตร์มาอธิบายการเปลี่ยนแปลงในประเทศกำลังพัฒนาว่า เกิดขึ้นโดยผ่านขั้นตอนต่างๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม คือ

๑.ขั้นระบบเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) ที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้า ระบบเศรษฐกิจมีสาขาเกษตรกรรมเป็นสาขาหลัก

๒.ขั้นเตรียมการพัฒนา (Pre-Conditions for Take-off) ที่สังคมมีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและการปฏิวัติทางการเกษตร

๓.ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take-off stage) ที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นสาขาการผลิตนำอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยทั่วไปค่อนข้างสูง

๔.ขั้นการทะยานตัวเพื่อเข้าสู่ภาวะของการพัฒนา (Drive to Maturity) ที่มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้สามารถนำทรัพยากรมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และขั้นสุดท้าย คือขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of High Mass Consumption) ที่ประชาชนมีการบริโภคอย่างสมบูรณ์ถ้วนหน้า

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม มีนักสังคมวิทยาหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

๑.ทฤษฎีวิวัฒนาการของ ออแกสต์ ค็อมท์ (August comte)

ออแกสต์ ค็อมท์ (ค.ศ. ๑๗๘๙-๑๘๕๗) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเป็นคนแรกที่นำทฤษฎีวิวัฒนาการมาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเชื่อว่าสังคมมีโครงสร้างที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือ สังคมสถิต (Social Statics) กับส่วนที่เปลี่ยนแปลง หรือ สังคมพลวัต (Social Dynamics) ส่วนที่เปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้สังคมต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคมได้วิวัฒนาการจากการมีโครงสร้างง่ายๆ ไปสู่โครงสร้างที่เพิ่มความสลับซับซ้อนขึ้นเสมอเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบราบเรียบต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ จากครอบครัวขยายเป็นชุมชน และสังคม ซึ่งมีความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว ๓ ยุคสมัย คือ

๑) ยุคแห่งเทววิทยา (Theological Stage) เกิดขึ้นแรกมีสังคมมนุษย์จนถึง ค.ศ. ๑๓๐๐ อันเป็นยุคแรกสุดของมนุษย์ที่ใช้ความเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เทพเจ้า ต่างๆ และผู้ที่มิพละกำลังเข้มแข็งเป็นผู้ปกครองสังคม หรือเป็นยุคแห่งอำนาจทหาร และความเชื่อในเทพเจ้านั่นเอง

๒) ยุคแห่งอภิปรัชญา (Metaphysical Stage) เกิดขึ้นในระหว่าง ค.ศ. ๑๓๐๐-๑๘๐๐ เป็นยุคสมัยที่มนุษย์เชื่อในพลังของสิ่งต่างๆ ที่เป็นนามธรรม เช่น ธรรมชาติ มากกว่าเทพเจ้าซึ่งเป็นบุคคล เป็นยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย มนุษย์เริ่มรู้จักใช้ปัญญาและมีเหตุผลมากขึ้น ไม่เชื่อในพลังกำลัง และอำนาจเหนือธรรมชาติว่าเหนือกว่ามนุษย์

๓) ยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Science and Industry Stage) เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๐๐ เป็นต้นมา เป็นยุคสมัยที่มนุษย์นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ และระบบอุตสาหกรรมขึ้น สังคมยุคนี้แตกต่างไปจากยุคที่ผ่านมา โดยสิ้นเชิง เช่น เกิดอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น มีสถาบันใหม่ๆ มากขึ้น มีการจัดช่วงชั้นทางสังคมชัดเจนขึ้น มีปัญหาและความขัดแย้งมากขึ้น เป็นต้น^๗

๒.ทฤษฎีวิวัฒนาการของ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spenser)

เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (ค.ศ. ๑๘๒๐-๑๙๐๓) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษเสนอว่าสังคมจะวิวัฒนาการแบบเจริญก้าวหน้าขึ้นเสมอ จึงควรปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง โดยไม่มีการแทรกแซงจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงแบบนี้สมาชิกที่ปรับตัวได้อย่างเหมาะสมเท่านั้นจึงจะอยู่รอด และเจริญรุ่งเรือง ส่วนผู้ที่ไม่เหมาะสมก็จะสูญหายไป จำนวนสมาชิกในสังคมจะเพิ่มมากขึ้น สังคมจะมีลักษณะเหมือนอินทรีย์ (Organism) ของสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยโครงสร้างซึ่งมีความสลับซับซ้อนและวิวัฒนาการไปสู่ความแตกต่างกันมากขึ้น มีความหลากหลายในสังคมมากขึ้น แนวความคิดวิวัฒนาการนี้เป็นที่ยอมรับของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน และนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตอีกด้วย

๓.ทฤษฎีวิวัฒนาการของ เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)

เอมีล เดอร์ไคม์ (ค.ศ. ๑๘๕๘-๑๙๑๗) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางอย่างทำให้เกิดความไร้ระเบียบทางสังคมขึ้น เช่น การนัดหยุดงานของผู้ใช้แรงงานการล่มสลายของชั้นปกครอง การต่อต้านทางการเมือง คือ การจัดระเบียบทางสังคมในรูปของสถาบันต่างๆ ตามข้อเท็จจริงทางสังคม เน้นการมีศีลธรรม การมีจิตสำนึกร่วมกัน การแบ่งงานกันและการพึ่งพาอาศัยกัน

๔.ทฤษฎีวิวัฒนาการของ เอ็ดเวิร์ด บี.ไทเลอร์ (Edward B. Tylor)

^๗ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, "อ่างแล้ว", ๒๕๔๕, หน้า ๑๕๒-๑๕๓

เอเดเวิร์ด บี.ไทเลอร์ (ค.ศ. ๑๘๓๒-๑๙๑๗) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษมีความเชื่อในทฤษฎีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับนักทฤษฎีที่กล่าวมาแล้ว โดยยกตัวอย่างวิวัฒนาการทางด้านศาสนาของมนุษย์ โดยเสนอว่าศาสนาแรกสุด ได้แก่ ลัทธิวิญญาณ (Animism) อันรวมถึงความเชื่อในเรื่องผี หรือวิญญาณต่างๆ ว่าสิ่งลี้ลับอยู่ในวัตถุธรรมชาติต่างๆ เช่น ต้นไม้ ภูเขา พื้นดิน แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าหลายองค์ และพระเจ้าองค์เดียว ตามลำดับ

๕.ทฤษฎีวิวัฒนาการของ จูเลียน สจวต (Julian Steward)

จูเลียน สจวต (ค.ศ. ๑๙๔๙) นักมานุษยวิทยาผู้ปัจจุบันชาวอเมริกัน ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของสังคมต่างๆ ทั้งในด้านรูปแบบ (Form) การทำหน้าที่ (Function) และความต่อเนื่อง (Sequence) แล้วสรุปว่า วิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นผลรวมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มที่รวมกันเป็นสมาชิกของแต่ละสังคม การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ เศรษฐกิจการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เรียกว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) โดยมีปัจจัยที่สำคัญ คือ

๑) เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต หรือใช้แสวงหาผลประโยชน์จากสภาพแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิต

๒) พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยี

๓) แบบแผนวัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นผลกระทบ หรือสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยีที่ใช้และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยี เช่น แบบแผนในการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างของระบบเครือญาติ การจัดที่ดิน การใช้ที่ดิน เป็นต้น นิเวศวิทยาวัฒนธรรมนับว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม จะเห็นได้จากสังคมที่อยู่ในยุคของการล่าสัตว์ และหาของป่าซึ่งมีเครื่องมือใช้ระดับเดียวกัน เช่น หอก ธนู ลูกดอก และกับดักสัตว์ อาจมีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการล่าสัตว์แตกต่างกันได้ กล่าวคือ ถ้าสัตว์ที่มีให้ล่าเป็นสัตว์อยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วไป การตั้งบ้านเรือนก็อาจอยู่ห่างๆ กันและต่างคนต่างล่า แต่ถ้าสัตว์ที่ต้องล่าเป็นประจำ เป็นสัตว์ใหญ่ และอยู่รวมกันเป็นฝูง เช่น ความป่าเป็นต้น วิธีการล่าอาจจะต้องเป็นแบบร่วมมือกันระหว่างครอบครัวต่างๆ ในสังคม การตั้งบ้านเรือนก็อาจอยู่รวมกันหรือใกล้ๆ กัน เป็นต้น

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นแบบซ้ำๆ ในเวลายาวนานเช่นเดียวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตโดยจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีโครงสร้างง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อนไปสู่โครงสร้างที่มีความหลากหลายซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ส่วนที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะสูญหายไป ส่วนที่ปรับตัวได้ก็จะวิวัฒนาการสืบต่อไป และยังเพิ่มความหลากหลายและความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ

๒.๔ แนวคิดพัฒนาตนเอง

๒.๔.๑ ความหมายของการพัฒนา / การพัฒนาตนเอง

การพัฒนา หมายถึงการทำความเจริญ กระบวนการเปลี่ยนแปลงในลักษณะรูปร่าง ท่าทาง และความสามารถในด้านต่าง ๆ ไปในทางก้าวหน้า หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงหลายทางด้วยกัน^๘

การพัฒนา หมายถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ความหมายมากไปกว่านั้น คือการเพิ่มขึ้นของรายได้ การศึกษาที่ดีขึ้น มาตรฐานการครองชีพ สุขภาพอนามัยที่สูงขึ้น สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ตลอดจนมีโอกาสทางเสรีภาพมากขึ้น^๙

การพัฒนาตนเอง คนเราถ้าจะเก่งต้องประกอบด้วย ๓ เก่ง ดังนี้

๑) เก่งตน (Self Ability) หมายถึงเป็นผู้ที่ขบศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ทันโลก ทันคน โดยเริ่มจากการพัฒนาตนเองก่อน การพัฒนาตนเองนั้นพัฒนาได้ ๓ ทาง คือทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ

๒) เก่งคน (Man Ability) หมายถึงมีความสามารถที่จะทำตนเองให้เข้าไหนเข้าได้ เป็นที่รักใคร่ชอบพอกับทุกคน มีมนุษยสัมพันธ์ในครอบครัว มีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน สามารถทำตนเองให้เข้ากับคนอื่นได้

๓) เก่งงาน (Task Ability) หมายถึงผู้ที่รักงาน ขยันทำงาน และรู้วิธีทำงาน มีความหมั่นเพียร มานะอดทน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคทั้งปวง^{๑๐}

การพัฒนาตนเองเป็นการขับเคลื่อนสรรพกำลังทั้งมวล ทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านความรู้สึก ความนึกคิด สติปัญญา ให้เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อตนเอง คน

^๘ สุวิทย์ หิรัญยกานต์, สิริวรรณ เมธีวัฒน์ และชนินทร์ชัย อินทราภรณ์, พจนานุกรมศัพท์การศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ไอคิว บุกเซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

^๙ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศึกษาสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๗.

^{๑๐} กลุ่มบริหารงานทั่วไป สำนักบริหารงานส่วนกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, การพัฒนาตนเอง คนเก่งงาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอ็กเปอร์เนท จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

อื่น ๆ และสังคมส่วนรวม โดยแสดงพฤติกรรมออก เช่น แสดงความรู้สึกนึกคิดอย่างเปิดเผย มีหลักการ มีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น รู้จักคิดวิเคราะห์ความคิดร่วมกัน มีความเข้าใจ ยอมรับความรู้สึกของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง น่าเคารพเชื่อถือได้ มีความรับผิดชอบโดยการกระทำ มีเป้าหมายในชีวิตอย่างพอดี พอเพียงกับตนเอง เป็นต้น^{๑๑}

การพัฒนาตนเองในเชิงโลกาภิวัตน์ หมายถึงความต้องการในการเสริมสร้างแรงจูงใจของตนเองให้บรรลุเป้าหมาย / จุดมุ่งหมายแห่งชีวิตโดยไม่เบียดเบียนสิทธิของคนอื่น เป็นความคิดสร้างสรรค์พัฒนาชีวิต และการงานของตนให้สูงขึ้น เช่น การพึ่งตนเองและการเลี้ยงตนเองได้ การประสบความสำเร็จในชีวิตการงาน และการทำประโยชน์ให้สังคมต่อไป

การพัฒนาตนเองในเชิงจิตวิทยา หมายถึงการสร้าง ความรู้ ความสามารถ ของตนเองให้มากขึ้นและเป็นการพัฒนาความสามารถที่ยังไม่ได้พัฒนาตนเองด้วย สาเหตุที่มนุษย์ทุกคนๆ มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า ทั้งเป็นความต้องการความเจริญก้าวหน้าส่วนตัว และการรับรู้ศักยภาพของตนเอง ดังนั้นทุกคนจึงต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้ชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

การพัฒนาตนเองในเชิงศาสนา หมายถึงการดำรงชีวิตโดยรู้จักดำรงชีวิต โดยประมาณตน ไม่ประมาทมีความสำนึกที่จะเป็นคนดี คิดดี ปฏิบัติดี มุ่งมั่นดีทำในสิ่งที่ดี ถูกต้อง ไม่หลงตัวเอง ไม่พึ่งพื่อ ไม่หลงระเห็จจนเกิดความทุกข์ เพราะการสร้างกรรมต่างๆ ให้ผลตามสนองเราทำดี มีสุข สมใจ ปอง ทำชั่ว ต้องทุกข์ท้ออย่างแน่นอน พนักงานราชการทุกคน ต้องศึกษาหาความรู้จนวาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อเพิ่มพูนข้อมูลความรู้ และทักษะความสามารถไว้ในความจำของตนเอง สำหรับใช้เป็นข้อมูลในการปฏิบัติงาน และดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพที่ดีขึ้น^{๑๒}

การพัฒนาตนเองในเชิงศาสนาจะสอนให้มนุษย์เป็นคนดีมีคุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ด้วยการประพฤติธรรม เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข มีธรรมะเป็นที่พึ่งของชีวิต ทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ และควรทำหน้าที่นั้นด้วยความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน จะได้พัฒนาชีวิตภายนอกและภายในให้สมดุล มีสติตั้งมั่น ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุการณ์เรื่องราวทั้งหลายด้วยจิตที่สงบ ไม่ปรุงแต่งจน

^{๑๑} สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, การปฏิบัติงานราชการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕.

^{๑๒} กรมการพัฒนาชุมชน, “การพัฒนาตนเอง”, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๑, <<http://www.cdd.moi.go.th/jarupong/j๔๖๐๒๐๓.htm>>.

เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ จิตที่สงบจะเป็นจิตที่สว่าง หนักแน่น และสะอาด เป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน จิตใจที่ตั้งมั่นเป็นสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญาารู้เอง หยุดความคิดปรุงแต่ง^{๑๓}

การพัฒนาตนเองในภาพรวม หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาตนเองให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น การพัฒนาตนเองในเชิงโลกาภิวัตน์ ได้แก่ การพึ่งตนเองและการเลี้ยงตนเองได้ การพัฒนาตนเองในเชิงจิตวิทยา ได้แก่ ความต้องการความเจริญก้าวหน้าของตนเอง ตลอดจนหน้าที่การทำงาน ความรับผิดชอบในสายงานเพื่อให้ชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การพัฒนาตนเองในเชิงศาสนา ได้แก่ การมีธรรมะเป็นที่พึ่งทางใจ การพัฒนาตนเองต้องมีความต้องการทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านการรู้สึก จึงจะมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งถ้าเราได้พัฒนาตนเองมาแล้ว เราจะเป็นคนที่มีคุณค่า ทั้งต่อตนเอง และต่อสังคม ประเทศชาติตามลำดับขั้นของการพัฒนาในอนาคตต่อไป

สาทิส อินทรกำแหง อาศัยหลักการสร้างความเจริญงอกงามให้แก่ชีวิตของตนเอง เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับชีวิตของพนักงานราชการ โดยมุ่งการพัฒนาคุณภาพของชีวิตใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านการรู้สึก จึงเสนอหลักการสำคัญ ๓ แนวทาง ดังนี้

๒.๔.๒ หลักการพัฒนาตนเองตามแนวทางการแพทย์ / สุขภาพจิต

หลักการศึกษาการพัฒนาตนเองเชิงการแพทย์มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือการรักษาสภาวะแวดล้อมภายในร่างกาย และอวัยวะต่าง ๆ ให้สมดุล เพื่อให้ชีวิตของบุคคลดำรงอยู่ได้เป็นปกติ

โดยมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๑) พันธุกรรมของบุคคล
- ๒) สภาพแวดล้อมการทำงานในระบบต่างๆ ของร่างกาย
- ๓) นิสัยในการดำรงชีวิต
- ๔) การบริโภคอาหาร^{๑๔}

^{๑๓}ทองทิพภา วิริยะพันธุ์, มนุษยสัมพันธ์กับการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๑.

^{๑๔}สาทิส อินทรกำแหง, “ชีวจิต”, คลินิกบ้านสวน, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐) :

การพัฒนาตนเองตามแนวทางการแพทย์เพื่อต้องการให้บุคคลมีสุขภาพดีทั้งกาย ใจ และการรู้สึก มีชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างปกติสุข คณะกรรมการสุศึกษาแห่งชาติ จึงได้ปรับปรุงพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือสุขบัญญัติแห่งชาติขึ้น โดยมีสาระสำคัญ ๑๐ ประการ ดังนี้

- ๑) ดูแลรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด
- ๒) รักษาฟันให้แข็งแรง และแปรงฟันทุกวันอย่างถูกต้อง
- ๓) ล้างมือให้สะอาดก่อนรับประทานอาหาร และหลังขับถ่าย
- ๔) รับประทานอาหารสุก สะอาด ปราศจากสารอันตราย และหลีกเลี่ยงอาหารรสจัด
- ๕) งดบุหรี่ สุรา สารเสพติด การพนัน และการสำส่อนทางเพศ
- ๖) สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้อบอุ่น
- ๗) ป้องกันอุบัติเหตุด้วยการไม่ประมาท
- ๘) ออกกำลังกายให้สม่ำเสมอ และตรวจสุขภาพทุกปี
- ๙) ทำจิตใจให้ร่าเริงแจ่มใสอยู่เสมอ
- ๑๐) มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ร่วมสร้างสรรค์สังคม

การพัฒนาตนเองตามแนวทางการแพทย์เป็นกระบวนการปฏิบัติตัว เพื่อส่งเสริมให้ระบบควบคุม ความสมดุลในร่างกายทำงานได้ตามปกติ เป็นผลให้การดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น^{๑๕}

๒.๔.๓ หลักการพัฒนาตนเองตามแนวจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม

พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของบุคคลอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ที่หลายหลากลักษณะ ดังนี้

- ๑) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ เช่น ตื้อเจียบ ย้ำคิดย้ำทำ ถอยหนี
- ๒) พฤติกรรมการแสดงออก เช่น ต่อต้านสังคม ทำลาย

^{๑๕} สุพรพิมพ์ เจียสกุล และคณะ, *สรีรวิทยา ๑*, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕.

๓) พฤติกรรมที่เกิดจากความแปรปรวนทางอารมณ์ มีความคิดสับสน สำคัญตนเองผิดไปจากความจริง

๔) พฤติกรรมขาดวุฒิภาวะ เช่น การตัดสินใจไม่ได้ด้วยตนเองตั้งแต่วัยเด็ก

๕) พฤติกรรมอันเนื่องมาจากการรับรู้ที่ผิดพลาดทางสังคม หรือการหยุดชะงักทางการรับรู้ เช่น การพูดคนเดียวโดยไม่สนใจรับฟังคนอื่น

๖) พฤติกรรมที่เกิดจากการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนา^{๑๖}

ปัญหาของพฤติกรรมเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมต้องมีการพัฒนา ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากผลของการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสิ่งแวดล้อม หลักการพัฒนาตนเองตามแนวพฤติกรรมนิยม เป็นการเรียนรู้เนื่องมาจากผลกรรม หรือเงื่อนไขการกระทำ ซึ่งมีทั้งผลกรรมเชิงบวก ได้แก่ การเสริมแรง และผลกรรมเชิงลบ ได้แก่ การลงโทษ การเรียนรู้ทางสังคม นอกจากนี้ยังมีกระบวนการทางปัญญา ซึ่งมีส่วนสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จในการพัฒนาตนเองตามแนวพฤติกรรมนิยม

๒.๔.๔ หลักการพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์

การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์เป็นวิธีการการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน ประกอบด้วยสาระสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

๑) ทมะ

๒) สิกขา

๓) ภavana

๑) ทมะ หมายถึง การฝึกนิสัยโดยให้รู้จักข่มใจตนเอง ไม่ยอมให้กิเลสนำไปสู่ความเลวร้าย หรือเป็นการฝึกปรับปรุงจิตใจของตนเองทำแต่ความดี ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

๒) สิกขา หมายถึง การศึกษาเพื่อรู้จักเลือก รู้จักใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงตนเอง โดยมีจิตมุ่งสู่เป้าหมายและมองสิ่งต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยการฝึกศีลธรรม การฝึกจิตใจ และฝึกฝนปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งหมายถึงการมีจิตใจช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้อื่น โดยมุ่งสร้างความสัมพันธ์ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

^{๑๖}ประทีป ภูมิภัทราคม, การปรับพฤติกรรม : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๔ - ๓๓๑

๓) ภาวนา หมายถึงการทำให้มีขึ้น ให้เป็นขั้นทางจิตใจ โดยเริ่มจากกายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา

(๑) กายภาวนา หมายถึง การปรับปรุงกายมุงให้เกิดความเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ ทั้ง ๕ อย่างเป็นไปอย่างปกติ เพื่อดำรงชีวิตของตนเองให้มีความสุข มีสุขภาพดี ทำให้ร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอีกด้วย

(๒) ศีลภาวนา หมายถึง การปรับปรุงการกระทำของตนเอง การสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในเรื่องความสัมพันธ์ทางกาย วาจา และใจ กับเพื่อนร่วมงาน การไม่กระทำการใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความทุกข์ การใช้วาจาดี การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนร่วมงาน เป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพทางสังคมให้ดีขึ้น

(๓) จิตตภาวนา หมายถึง การฝึกจิตให้มีคุณภาพดี มีสมรรถภาพทางจิตดี และมีสุขภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม การมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นผลมาจากการแสดงออกทางจิตที่ส่งผลถึงตน และผู้อื่นในการมุ่งทำความดี ส่งเสริมกำลังใจ ในการดำรงชีวิตให้เกิดสมรรถภาพที่ดี ได้แก่ มีความอดทน มีสมาธิ มีความมุ่งมั่นสู่เป้าหมายของชีวิต มีความเพียรพยายาม มีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งได้ไว้

(๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การรู้ การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำจิตใจให้เป็นอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

พระเทพเวทีได้เสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนสู่การมีวิถีชีวิตที่ดีงามและถูกต้อง ๗ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ รู้จักเลือกหาแหล่งเรียนรู้และแบบอย่างที่ดี เช่น การคบเพื่อนที่ดี

ประการที่ ๒ รู้จักจัดระเบียบชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเรียบร้อย และการจัดกิจกรรมการทำงานต่าง ๆ อย่างมีระบบ ระเบียบ และมีการวางแผนงานที่ดี

ประการที่ ๓ การมีความคิดสร้างสรรค์ ในการจัดกิจกรรม โครงการใหม่ ที่เป็นประโยชน์ ต่อองค์กร / หน่วยงาน

ประการที่ ๔ ความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ เช่น การสร้างปรัชญาชีวิตของตนเอง

ประการที่ ๕ ปรับทัศนคติและค่านิยมให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และทำให้สติปัญญาออกงามขึ้น

ประการที่ ๖ การมีจิตสำนึกถึงความไม่ประมาท เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิต และสภาพแวดล้อม เห็นคุณค่าของเวลา และใช้เวลาอย่างคุ้มค่า

ประการที่ ๗ การรู้จักแก้ปัญหาและการพึ่งตนเองด้วยความคิดแบบมีเหตุผล^{๑๗}

แนวทางการพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ให้ยั่งยืน จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยความเชื่อในการฝึกฝนการพัฒนาตนเอง การมีศีลธรรม การปฏิบัติตนเองตามกฎเกณฑ์ของสังคม การฝึกสมาธิเพื่อการสร้างพลังจิตที่เข้มแข็ง การฝึกพัฒนาปัญญาให้มีความเข้าใจชีวิต เพื่อนำไปสู่ความเป็นอิสระเหนือความสุขและความทุกข์ อย่างแท้จริง

๒.๕ ความหมายและประเภทของความรู้

ความรู้ที่เกิดขึ้นในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นความรู้และเทคโนโลยีที่ค้นพบใหม่ ๆ สามารถอำนวยความสะดวกต่อโลกได้ ความรู้ยังเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจเป็นทุนทางปัญญาที่มีอิทธิพลสำคัญอย่างมากต่อการบริหารจัดการและเป็นปัจจัยชี้ขาดของความได้เปรียบทางการแข่งขัน^{๑๘} ซึ่งความรู้ในงานวิจัยฉบับนี้จะนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานในสังคมแห่งการเรียนรู้อันเป็นสังคมที่ประกอบด้วยองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการจัดการ^{๑๙}

๒.๕.๑ ความหมายและองค์ประกอบของความรู้

ความหมายของความรู้ในประเด็นทั่วไปจะมีความหมายดังนี้ คือคำว่า “ความรู้” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “knowledge” เป็นคำ ที่ความหมายกว้างและเป็นนามธรรม^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน

^{๑๗} เรียม ศรีทอง พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, อ่างใน พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), พัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๐),

^{๑๘} ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รัตนไตร, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๒๐} อิกุจิโร โนนากะ, โนโบรุ คอนโนะ, และ แพทริก โรนโมลเลอร์, วิธีการสร้างความรู้ (Methodology of Knowledge Creation), แปลโดย ทวี นาคุบุตร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

อธิบายความรู้อย่างหมายถึง “ สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา”^{๒๑} หากมุ่งเน้นในมุมมองของปรัชญาแล้ว ความรู้จะหมายถึง “องค์ประกอบ ๑ ใน ๓ ส่วนของ

กระบวนการรับรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้”^{๒๒} แต่หากพิจารณาในมุมมองของ

จิตวิทยา “ความรู้ หมายถึง รูปแบบของประสบการณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยการแสดงออกที่

ชัดเจนของข้อเท็จจริง กฎต่างๆ หรือเงื่อนไขที่สลับซับซ้อน ซึ่งรวมเข้าด้วยกันกับความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในความเป็นจริงของสิ่งที่เกิดขึ้น”^{๒๓}

อย่างไรก็ดี การให้ความหมายของความรู้ที่เป็นบาพฐานต่อการสร้างความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้นั้นสามารถศึกษาได้ โดยเริ่มจากความเห็นของเดลีส์ ปาร์คินสัน (Dilys Parkinson) ที่ว่า ความรู้หมายถึง “สารสนเทศ”^{๒๔} ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งบุคคลได้รับผ่านการศึกษาและประสบการณ์”^{๒๕} การให้ความหมายของความรู้ที่นั้นมักจะถูกอ้างถึงโดยนักวิชาการส่วนหนึ่งที่ว่า

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๒.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๘, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

^{๒๓} Knowledge : A type of experience that includes a vivid representation of a fact, formula, or complex condition together with strong belief in its truth. - Raymond J. Corsini, **The Dictionary of Psychology**, (NY : Brunner-Routledge, 2002), p. 526.

^{๒๔} คำว่า “สารสนเทศ” ตรงกับ ภาษาอังกฤษ ว่า “information – facts about a situation, person, eventetc.” หมายความว่า เป็นความจริงที่เกี่ยวกับสถานการณ์ บุคคล และเรื่องราวต่างๆ เป็นต้น – Cambridge, Cambridge Advanced Learner’s Dictionary, (Cambridge University Press: New York, 2008), p. 740.

^{๒๕} The information, understanding and skills that people gain through education or experience. -Dilys Parkinson, **Oxford Business English Dictionary for learners of English**, (UK: Oxford University, 2005), p. 304.

“ความรู้ คือความเชื่อส่วนบุคคล ที่ทำให้ศักยภาพของบุคคลนั้นเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะทำให้การปฏิบัติเกิดประสิทธิผล”การให้ความหมายของความรู้ นั้นมักจะถูกอ้างถึงโดยนักวิชาการส่วนหนึ่งที่ว่า “ความรู้ คือความเชื่อส่วนบุคคล ที่ทำให้ศักยภาพของบุคคลนั้นเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะทำให้การปฏิบัติเกิดประสิทธิผล”

นอกจากนี้ นักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอการให้นิยามคำว่าความรู้ของดาเวนพอร์ตและพรูแซค (Davenport & Prusak) ที่ว่า “ความรู้ หมายถึง การผสมผสานอย่างสิ้นไหลของประสบการณ์ คุณค่า ความรอบรู้ในเนื้อหาสาระ และความเชี่ยวชาญที่ทำให้กรอบการทำงานมีการประเมินและเกิดการรวมเข้ากับประสบการณ์และสารสนเทศที่ได้รับใหม่”^{๑๒}

ปีเตอร์ เอฟ. ดร็คเกอร์(Peter F. Drucker) เป็นอีกท่านที่ถูกกล่าวถึงอย่างมากมาในการให้ความหมายของความรู้^{๑๓} ท่าน อธิบายว่า “ความรู้ เป็นสารสนเทศที่สามารถทำให้บางอย่างหรือบางคนเปลี่ยนแปลงได้ อาจจะเป็น เรื่องที่กลายมาเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ หรืออาจจะเป็นเรื่องที่ทำให้คน (หรือสถาบัน) มีความสามารถที่แตกต่างจากเดิมและทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานเพิ่มขึ้น”^{๑๔} อิกุจิโร โนนากะและฮิโรตะกะ ทากุชิ (Ikujiro Nonaka and Hirotaka Takeuchi) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความรู้ไว้ ๓ ประการ คือ

(๑) ความรู้แตกต่างจากสารสนเทศ ความรู้เป็นเรื่องของความเชื่อและพันธสัญญาที่มีต่อสิ่งนั้น ความรู้เป็นการแสดงออกของลักษณะเฉพาะแนวคิดหรือความตั้งใจ

(๒) ความรู้แตกต่างจากสารสนเทศ คือเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการลงมือปฏิบัติ ความรู้มักจะมีเป้าหมายบางประการเสมอ

(๓) ความรู้เหมือนกับสารสนเทศในเรื่องความหมาย คือ มีบริบทเฉพาะและสัมพันธ์กันเทอร์บัน

อนึ่ง การอธิบายความหมายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภายในความหมายของความรู้ นั้นมีองค์ประกอบของความรู้ที่สำคัญพอสรุปได้จากนักวิชาการที่ชื่อดาเวนพอร์ตและพรูแซคไว้ ๖ ประการ ดังนี้ คือ

^{๑๒} Knowledge is information that changes something or somebody, either by becoming groundsfor actions, or by making an individual (or an institution) capable of different of more effective action. - Peter F.Drucker, **The New Realities**, 4th edition, (New Jersey: New Brunswick, 2009), p. 242.

๑. ประสบการณ์ (experience) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นหรือได้ทำลงไปในอดีตกลายมาเป็นความรู้ที่พัฒนามากขึ้นตามกาลเวลา โดยผ่านประสบการณ์ที่ได้จากการอ่านหนังสือ จากการรับรู้ผ่านการอบรม และจากการเล่าเรียนอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งประโยชน์ที่สำคัญของประสบการณ์ คือ การให้มุมมองประวัติศาสตร์เพื่อนำมาใช้เป็นฐานในการมองและเข้าใจประสบการณ์และเหตุการณ์ใหม่ๆ ให้มีความเข้าใจมากขึ้น ดังนั้น ความรู้ที่มีฐานมาจากความเข้าใจในเรื่องประสบการณ์จึงเป็นสิ่งที่มีความคุ้มค่า

๒. ข้อเท็จจริงพื้นฐาน (ground truth) หมายถึง การรู้ว่าอะไรที่นำมาใช้งานได้หรืออะไรที่นำมาใช้ไม่ได้ ซึ่งสิ่งสำคัญของประสบการณ์และความจริงพื้นฐานนี้ อยู่ภายใต้คำที่เป็นกุญแจสำคัญ คือ การประเมินผลหลังการกระทำ ที่เรียกว่า เอ เอ อาร์ (AAR : After Action Review) เพราะการประเมินผลนี้จะนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาการจัดการความรู้ที่สมบูรณ์และอธิบายได้

๓. ความซับซ้อน (complexity) หมายถึง ความสำคัญของประสบการณ์และข้อเท็จจริงในความรู้ คือ สิ่งที่ทำให้เห็นว่าความสามารถของความรู้นั้นสามารถจะตอบสนองต่อความยุ่งยากที่ซับซ้อนต่างๆ ได้ ความรู้ไม่ใช่โครงสร้างตายตัวที่คงที่จนไม่ยอมรับสิ่งใดเข้าไปอีกแต่เป็นสิ่งที่สามารถจัดการกับความซับซ้อนได้ด้วยวิธีการที่ซับซ้อน อันเป็นเหตุผลที่สำคัญว่าความรู้เป็นสิ่งที่มีความ

๔. การตัดสินความ (judgement) คือ ความรู้นั้นไม่เหมือนข้อมูลและสารสนเทศตรงที่มีการตัดสินความอยู่ด้วย ความรู้ไม่เพียงตัดสินสารสนเทศ และสถานการณ์ใหม่ๆ เท่านั้น แต่ยังสามารถปรับปรุงและกลั่นกรองตนเองให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และสารสนเทศใหม่ในเรื่องระบบการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงที่มีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อม

๕. การเรียนรู้ผิดถูกด้วยตนเอง (rules of thumb and intuition) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจาก (การเรียนรู้) การได้รับการเรียนรู้จากการกระทำที่พัฒนามาจากการพยายามลองผิดลองถูกที่เกิดจากความผิดพลาด ประสบการณ์ และการสังเกตมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งความรู้ นี้จัดเป็นแนวทางลัดในการแก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติที่ยืดหยุ่นโดยผู้ปฏิบัติงานที่มีประสบการณ์

๖. ค่านิยมกับความเชื่อ (values and beliefs) ความจริงที่เกิดขึ้นในส่วนนี้คือ ค่านิยมและความเชื่อของบุคคลมีอิทธิพลต่อความรู้ในองค์กร เพราะการคิดและการแสดงออกของคนในองค์กรเกิดจากการคำพูดและการกระทำ ซึ่งประวัติเหล่านี้จะแสดงออกถึงค่านิยมและความเชื่อขององค์กรเช่นนั้น ค่านิยมและความเชื่อจึงนำมาซึ่งความรู้ที่สมบูรณ์ในการกำหนดว่า เขาเห็นอะไร ชิมชิม

อะไร และได้อะไรจากสิ่งที่เห็น ซึ่งแต่ละคนรับรู้และมองสิ่งเหล่านั้นในมุมมองที่แตกต่างกัน ทำให้นำมาจัดระเบียบความรู้ตามค่านิยมและความเชื่อที่ตนมี^{๒๗}

ดังนั้น ความหมายของความรู้ที่เป็นบาทฐานต่อการจัดการความรู้ คือ การผสมผสานขององค์ประกอบของความรู้ได้แก่ ประสบการณ์ ข้อเท็จจริงพื้นฐาน ความซับซ้อน การตัดสินใจ การเรียนรู้ผิดถูกด้วยตนเอง ค่านิยมและความเชื่อ รวมทั้งคุณค่า ความรอบรู้ในเนื้อหาประสบการณ์ความเป็นภาวะผู้นำในชุมชน พัฒนาการความรู้เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่รุ่นต่อไป และความเชี่ยวชาญที่ทำให้กรอบการทำงานมีการประเมินและเกิดการรวมเข้ากับประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำไปสนับสนุนทำให้ศักยภาพความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๖ แนวทางการจัดการความรู้

จากการศึกษาในเรื่องของความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎีแล้ว ทำให้ผู้วิจัยพบว่าประเด็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างมาก ได้แก่ การจัดการความรู้มีความหมายและความสำคัญอย่างไรมีแนวทางการจัดการความรู้เป็นอย่างไร เป้าหมายของการจัดการความรู้คืออะไร ผลของการจัดการความรู้เป็นเช่นไร

๒.๖.๑ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการได้มาจากการรวบรวม การจัดการ การปฏิบัติที่ดีเยี่ยมและการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ ทั้งความเชี่ยวชาญ ความชำนาญและประสบการณ์ที่สั่งสมมาในอดีตของตนเองและผู้อื่นที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือในสมองของคน ในรูปของข้อมูลข่าวสารในเอกสารทั่วไป เอกสารทางธุรกิจมาพัฒนาให้เป็นระบบที่ดีการจัดการความรู้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการจัดการความรู้ดังต่อไปนี้ คือ อีเลียส เอ็ม. อาวาด (Elias M. Awad) และ ฮัสสัน เอ็ม. กาซีรี (Hassan M. Ghaziri) ได้กล่าวว่า “การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการของการได้รับและได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ ความชำนาญขององค์กรที่ถูกสะสมมาจากที่ไหนก็ตามในเอกสารธุรกิจ ในฐานข้อมูล หรือจากสมองของคน”^{๒๘} เดวิด เจ. สกายมี (David J. Skyme) กล่าวถึง การจัดการ

^{๒๗} Thomas H. Davenport, and Laurence Prusak, **Working Knowledge : How OrganizationManage What They Know, 2nd edition**, (Boston, Massachusetts : Harvard Business School Press, 2000), pp.11-19.

^{๒๘} Elias M. Awad, and Hassan M. Ghaziri, **Knowledge Management**, (Delhi : DorlingKindersley, licenses of Pearson Education in South Asia, 2007), p. 2.

ว่า หมายถึง “การจัดการที่เป็นระบบ และเกี่ยวข้องกับกระบวนการของการสร้าง การสะสม การรวบรวม การแพร่กระจาย การใช้ และแสวงหาผลประโยชน์”

ส่วนอาเทรีย เคนเคนฮอลล์ (Atreyi Kankanhalli) และคณะ กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่า “เป็นการวางระบบและกระบวนการให้ได้มาโดยเฉพาะในองค์กร การจัดองค์กรและการสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ของพนักงาน”^{๒๙} เกรย์ เดนแฮม (Grey Denham) ให้ความหมายของการจัดการความรู้ “เป็นการประเมินทุนทางปัญญาที่เป็นจุดเด่นที่ต้องวิเคราะห์และมีศักยภาพอันเงื่อนไขของการเผยแพร่ความรู้ไปยังผู้ใช้เพื่อเป็นการป้องกันทุนทางปัญญาที่จะถดถอยลง จึงต้องแสวงหาโอกาสในการตัดสินใจให้ดีขึ้นในเรื่องสินค้าและบริการ ผ่านการเพิ่มทุนทางปัญญา เพิ่มคุณค่าและความยืดหยุ่น” ทาเคอุชิ และโนนากะ (Takeuchi & Nonaka) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ว่า “หมายถึง กระบวนการในการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ความรู้ทั่วองค์กรและนำไปเป็นส่วนประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์บริการ เทคโนโลยีและระบบใหม่ๆ” ฮิบเบิร์ด (Hibbard) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่า “การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการรวบรวมความเชี่ยวชาญจากทุกแห่งที่อยู่ในสมองของคน ในฐานข้อมูล ในเอกสาร และกระจายมันไปในที่ซึ่งให้ผลตอบแทนสูงสุด” เบนเน็ตและเบนเน็ต (Bennet & Bennet) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ว่า คือกระบวนการที่เป็นระบบในการสร้าง รักษา และสนับสนุนให้องค์กรใช้ความรู้ของบุคคลและความรู้ของส่วนร่วมในการทำงาน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการส่วนหนึ่งมักอ้างถึงการให้ความหมายการจัดการความรู้ของ เบรน ดี. นิวแมน (Brain D. Newman) ที่ว่า “การจัดการความรู้เป็นกระบวนการสร้าง

ความรู้ เผยแพร่ และนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์” และจากความหมายที่ได้กล่าวข้างต้น แล้วความหมายของการจัดการความรู้ยังอธิบายได้เพิ่มเติมกว้างออกไปอีกหลายนัยด้วยกัน เนื่องจากมีหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆได้ได้นำการจัดการความรู้ไปปฏิบัติและนำมาอธิบายความหมายไว้ได้แก่ คณะทำงานการจัดการความรู้ขององค์การนาซ่า (Nasa Knowledge Management Team) ได้สรุปความหมายของการจัดการความรู้ไว้ดังนี้คือ “การจัดการความรู้ คือ การได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่

^{๒๙} Knowledge management can be defined as a systemic and organizationally specified process for acquiring, organizing and communicating knowledge of employees so that other employees may make use of it to be more effective and productive in their work. – A. Kankanhalli et al, “Knowledge Management”, in Knowledge Management System : Value Shop Creation, edited by Petter Gottschalk, (Hershey, PA: Idea Group Publishing , 2000), p. 571.

เหมาะสม สำหรับบุคลากรที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม”และหน่วยงานAPQC (AmericanProductivity & Quality Center) อธิบายว่า “[การรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนหนึ่งของการจัดการความรู้] คือ การได้มา การรวบรวม และการจัดการการปฏิบัติที่ดีเยี่ยม ไปสู่ผู้อื่นที่สามารถใช้ประโยชน์จากมันได้

ต่อมาในส่วนของประเทศไทยทั้งนักวิชาการชาวไทยและหน่วยงานต่างๆ ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ไว้หลายนัยเช่นกัน ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ในองค์กรไว้ ดังนี้ คือ “การจัดการความรู้ในองค์กร หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในทุกส่วนในองค์กรซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ”^{๓๐} และในส่วนของบุคคลได้ให้ความหมายไว้

ดังต่อไปนี้ คือ บุญดี บุญญากิจและคณะ ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ว่าเป็นกระบวนการในการนำความรู้ที่มีอยู่หรือเรียนรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรโดยผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การสร้าง รวบรวม และเปลี่ยนและใช้ความรู้ เป็นต้น ทิพวรรณหล่อสุวรรณรัตน์ สรุปถึงเรื่องการจัดการความรู้ว่า หมายถึง กระบวนการในการสร้าง ประมวลเผยแพร่ และใช้ความรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน พิเศษฐ์ บุญญติ กล่าวสรุปถึงเรื่องการจัดการความรู้ว่า หมายถึง กระบวนการที่ทำให้องค์กรสามารถเก็บ รับ สร้าง และต่อยอดองค์ความรู้ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรให้ทำงานตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างมีคุณภาพ วีรฐ มาฆะศิริรานนท์ กล่าวสรุปถึงเรื่องการจัดการความรู้ว่า เป็นกระบวนการบริหารรูปแบบใหม่ที่เน้นการพัฒนากระบวนการงาน (business process) ควบคู่ไปกับการพัฒนาการเรียนรู้ (learning process) รัตน ฒ ลำพูน กล่าวสรุปว่าการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการนำความรู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่เป็นประโยชน์และสำคัญต่อองค์กรมาจำแนกวิเคราะห์ จัดระเบียบเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงและเผยแพร่

ในเรื่องการจัดการความรู้ในประเทศไทยนั้นยังมีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่ง คือ ศ. นพ.วิจารณ์ พานิช ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้ในฐานะนักปฏิบัติได้กล่าวสรุปการจัดการความรู้ไว้ ดังนี้คือการจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย ๖ ประการต่อความรู้ (๑) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร (๒) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ (๓) การปรับปรุง ดัดแปลงหรือสร้างความรู้บางส่วน (๔) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการ

^{๓๐} กลั่นจันทร์ เขียวเจริญ, สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), “การส่งเสริมการจัดการความรู้”, <http://www.opdc.go.th/special.php?spc_id=4&content_id=147>, (๓๑. ตุลาคม ๒๕๖๗).

งานของตน (๕) การนำประสบการณ์จากการทำงานและการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสกัด ขุมความรู้ ออกมาบันทึกไว้ (๖) การจัดบันทึก ขุมความรู้ และ แก่นความรู้ สำหรับไว้ใช้งาน และปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วนลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น โดยที่ การดำเนินการ ๖ ประการนี้ บุคลากรให้เป็นเนื้อเดียวกัน

อนึ่ง การให้ความหมายของนักวิชาการทั้งหลายข้างต้น นอกจากสนับสนุนการให้ความหมายของงานวิจัยฉบับนี้ข้างต้นแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการนำข้อมูลข่าวสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบที่ดีในระดับหนึ่งว่ามีความหมายครอบคลุมไปถึง การแพร่กระจายการสื่อสาร ถ่ายทอด การนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ และแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการ ดำเนินงานอย่างไรก็ดี การนำข้อมูลข่าวสารมาพัฒนาให้เป็นระบบที่ดีนั้นยังมีรายละเอียดเพิ่มเติมอีก เช่น เคร็ก (Craig) กล่าวว่าการจัดการความรู้ เป็นส่วนผสมของโปรแกรมการผลิตและแนวทางในการ ปฏิบัติทางธุรกิจเพื่อช่วยให้องค์กรได้รับ วิเคราะห์ และกลั่นกรองข้อมูลสารสนเทศ อาร์. เกรกอรี วินิก (R. Gregory Wenig) ได้อธิบายว่า การจัดการความรู้ จะสำเร็จได้ด้วยการบูรณาการระหว่าง เทคโนโลยี โครงสร้างขององค์กร และการกำหนดยุทธศาสตร์โดยใช้สติปัญญา สำหรับการเรียนรู้การ แก้ปัญหาและการตัดสินใจ

การจัดการความรู้ หมายถึงกระบวนการได้มา การรวบรวม การจัดการ การปฏิบัติที่ดี เยี่ยม การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ ทั้งความเชี่ยวชาญ ความชำนาญและประสบการณ์ที่สั่งสมมาใน อดีตของตนเองและผู้อื่นที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือในสมองคน ในรูปของข้อมูล ข่าวสาร เอกสารทั่วไป เอกสารธุรกิจ มาพัฒนาให้เป็นระบบที่ดีด้วยการบูรณาการกระบวนการดังกล่าวเข้ากับ เทคโนโลยี โครงสร้างองค์กร และยุทธศาสตร์ต่างๆ

๒.๗ เป้าหมายของการจัดการความรู้

การศึกษาเป้าหมายของการจัดการความรู้สามารถเริ่มศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการ การพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ที่ได้อธิบายถึงเรื่องการจัดการความรู้ในองค์กรไว้ว่า ^{๓๑} “การจัดการ ความรู้ทำ] เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด

^{๓๑} กลิ่นจันทร์ เขียวเจริญ, สำ นักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), “การส่งเสริม การจัดการความรู้”, <http://www.opdc.go.th/special.php?spc_id=4&content_id=147>, (๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๗).

ส่วน เดฟ สโนว์เดน (Dave Snowden) คาร์ล วิก (Karl Wiig) และแฮนลีย์ (Handley) ได้ขยายความเรื่องการจัดการความรู้ในทำนองเดียวกันว่า การจัดการความรู้] เป็นการบ่งชี้ การก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารทรัพยากรสินทางปัญญา อย่างว่องไว การจัดการความรู้ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่เกี่ยวกับความรู้และผลกำไรจากทรัพยากรสินทางปัญญา และ การจัดการความรู้ ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดของการใช้ทรัพยากรสินทางปัญญา เพื่อส่งมอบเป้าหมายทางยุทธศาสตร์และเป้าหมายหลักขององค์กรด้วยผลลัพธ์ทางการเงินที่สามารถวัดได้ในตลาด และเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายหลักที่ตั้งไว้ วิจารณ์ พานิช อธิบายว่าการจัดการความรู้ นั้นจะต้องดำเนินการโดยใช้การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร ๔ ประการพร้อมๆ กัน คือ (๑) เป้าหมายของงาน (๒) เป้าหมายการพัฒนาคน และ (๓) เป้าหมายของการพัฒนาไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (๔) เป้าหมายการบรรลุความเป็นชุมชนเป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน^{๓๒} และการจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งานหรือเป้าหมายของงาน ซึ่งจะบรรลุผลสัมฤทธิ์ (operation effectiveness) ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ มีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ (ก) การสนองตอบทั้งความต้องการของลูกค้า เจ้าของกิจการ หรือผู้ถือหุ้น พนักงาน และสังคมส่วนรวม (ข) การมีนวัตกรรมทั้งที่นวัตกรรมในการทำงานและผลิตภัณฑ์หรือบริการ (ค) ชีตความสามารถขององค์กร ของบุคลากรที่พัฒนาขึ้นสะท้อนสภาพการเรียนรู้ขององค์กร(ง) ประสิทธิภาพ หมายถึง สัดส่วนระหว่างผลลัพธ์กับต้นทุนที่ลงไป คือทำงานลงทุนลงแรงน้อยแต่ได้ผลมากคุณภาพสูง

ในขณะที่ เอ. เคนเคนฮอลลี (A. Kankanhalli) และคณะยังอธิบายให้เข้าใจถึงเรื่องการจัดการความรู้มากยิ่งขึ้นว่า “[การจัดการความรู้] ทำให้พนักงานคนอื่นสามารถนำความรู้ นั้นไป

ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์กับงานของพวกเขาทั้งหลาย และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization : Who) ได้อธิบายสอดคล้องกันว่า การจัดการความรู้ ทำให้ให้ความรู้ถูกสร้าง แบ่งปัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ เกรย์ เดนแฮม (Grey Denham) ได้อธิบายให้เข้าใจเพิ่มเติมอีกว่า การจัดการความรู้เป็นการประเมินทุนทางปัญญา และ คาร์ล สวีลีย์ (Karl Sveily) ได้กล่าวถึงเรื่องการจัดการความรู้ว่า “เป็นศิลปะแห่งการสร้างคุณค่าจากสินทรัพย์ขององค์กรที่ไม่สามารถจับต้องได้” ดังนั้นจึง

^{๓๒} วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, หน้า ๓-๔.

สามารถกล่าวได้ว่า การจัดการความรู้มุ่งทำให้คนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้ สร้างคุณค่าและมูลค่าทางการเงินให้องค์กรได้รับประโยชน์สูงสุดในการใช้ทรัพย์สินทางภูมิปัญญา ทั้งยังสามารถตอบสนองเป้าหมายทางยุทธศาสตร์และเป้าหมายหลักขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอันส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุดด้วยผลลัพธ์ทางการเงินที่สามารถวัดได้ในตลาด การวัดผลดังกล่าว อาจเรียกว่า การประเมินทุนทางภูมิปัญญา แม้ว่าทุนทางภูมิปัญญา จะเป็นทรัพย์สินที่ไม่สามารถจับต้องได้ทุนทางภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถของคนในองค์กรซึ่งสามารถใช้ในการ

สร้างหรือก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มและมูลค่าเพิ่ม โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

(๑) ทุนมนุษย์ (human capital) เป็นสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้เป็นต้นทุนที่มีมูลค่าและคุณค่าในการสร้างและสะสมเพื่อก่อให้เกิดความสามารถในเชิงรู้ทฤษฎี (know-how) ของพนักงานและองค์กร โดยรวมถึงแรงจูงใจและความจงรักภักดีของพนักงานด้วย ตัวอย่างเช่น ความชำนาญต่างๆ ซึ่งองค์กรนำมาสร้างให้ธุรกิจประสบความสำเร็จ เป็นต้น

(๒) ทุนด้านองค์กร (organization capital) หรือ ทุนด้านโครงสร้าง (structural capital) เป็นทรัพย์สินทางภูมิปัญญา ที่จับต้องไม่ได้เป็นต้นทุนที่มีมูลค่าและคุณค่าที่เกิดจากตัวผลิตภัณฑ์และบริการที่ดีขององค์กร เป็นกระบวนการภายในที่ส่งเสริมให้การดำเนินการร่วมกันระหว่าง คน เทคโนโลยี และระบบให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เช่น เป้าหมายของบริษัททุกยุค และระบบสารสนเทศ เป็นต้น

(๓) ทุนด้านลูกค้า (customer capital) เป็นสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ เป็นมูลค่าและคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการที่องค์กรได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า ซึ่งจะสามารถวัดผลได้จากระดับความพึงพอใจของลูกค้า ความประทับใจ และความจงรักภักดีของลูกค้า ตัวอย่างเช่น ลูกค้าของธุรกิจนั้นๆ ผู้ผลิต ช่องทางการตลาด กลุ่มอุตสาหกรรม กลุ่มผู้ค้า และนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับธุรกิจเป็นต้น^{๓๓}

ทั้งหมดที่นำเสนอมานี้สามารถสรุปได้ว่าเป้าหมายการจัดการความรู้ของตนเอง มุ่งสู่ความสามารถ ผลงาน ความสุขความพึงพอใจของตนเอง และความสุขของคนรอบข้าง ส่วนเป้าหมาย

^{๓๓} บดินทร์ วิจารณ์, การจัดการความรู้..สู่ปัญญาปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กเซเปอร์เน็ต, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖-๔๕.

ของการจัดการความรู้ในองค์กรนั้นจะมุ่งสู่เป้าหมายหลักใหญ่ๆ ๔ ประการด้วยกันคือ (๑)เป้าหมายของงาน มุ่งให้ผลงานออกมามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (๒) เป้าหมายเพื่อพัฒนาคนเน้นให้พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ และปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถตอบสนองเป้าหมายหลักขององค์กรได้ (๓) เป้าหมายขององค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถบริหารสินทรัพย์ได้คล่องและว่องไว โดยมีผลลัพธ์ทางการเงินที่แข่งขันได้ในตลาดมีความสามารถในการแข่งขันสูงและสามารถพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในที่สุด (๔) เป้าหมายเพื่อให้เกิดความเป็นชุมชนในที่ทำงานในลักษณะที่เป็นหมู่คณะที่เอื้ออาทรต่อกัน

๒.๘ ผลของการจัดการความรู้

๒.๘.๑ ประโยชน์ของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีเป้าหมายในการจัดการเพื่อพัฒนางาน พัฒนาคคน พัฒนางองค์กร และพัฒนาให้เกิดชุมชนแนวปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อองค์กรวางแผนกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน องค์กรจะได้รับ

ประโยชน์จากการจัดการความรู้ดังต่อไปนี้คือ^{๓๔}

- ๑) ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันและความอยู่รอดขององค์กร
- ๒) ป้องกันการสูญเสียภูมิปัญญาที่จัดเป็นต้นทุนมนุษย์ที่สำคัญ ได้แก่ กรณีบุคลากรเกษียณอายุ ลาออก หรือเสียชีวิต เป็นต้น
- ๓) ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจได้อย่างดีและรวดเร็วเพราะมีระบบในการจัดการเรื่องข้อมูล สารสนเทศ และแหล่งความรู้ที่มีหลักการ เหตุผลที่น่าเชื่อถือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจ
- ๔) จากหลักวิธีการจัดการความรู้ทำให้ผู้บริหารสามารถทำงานเชื่อมโยงกับพนักงานได้ทุกระดับ
- ๕) ช่วยสร้างความท้าทายให้องค์กรผลิตสินค้าและบริการในลักษณะเพิ่มคุณค่าและรายได้ให้กับองค์กร
- ๖) ช่วยให้พบข้อผิดพลาดจากการปฏิบัติงานและหาวิธีแก้ไขได้ทันที่

^{๓๔} วิเคราะห์จากเป้าหมายการจัดการความรู้ในหัวข้อ ๒.๓ เป้าหมายการจัดการความรู้ หน้า ๖๘, Ikujiro Nonaka, Hirotaka Takeuchi, The Knowledge - Creating Company : How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation, pp. 224-226.

๓) การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรจากแนวคิดไปสู่วัฒนธรรมองค์กรในแนวราบเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เท่าเทียมกัน

๘) ผลสำเร็จที่ได้จากการจัดการความรู้ คือ ก. ได้ผลสัมฤทธิ์ของงานในระดับที่ดีขึ้นเกิดนวัตกรรมใหม่ ข. พนักงานเกิดการพัฒนา เกิดการเรียนรู้ มั่นใจตนเอง เกิดชุมชนแนวปฏิบัติร่วมกัน ค. องค์กรมีสภาพเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ตื่นรู้อย่างเข้มแข็ง สามารถแข่งขันกับองค์กรอื่นได้ ง. มีองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นหมุนเวียนเป็นเกลียวหมุนไม่รู้จบ ยกระดับความรู้ จัดเป็นระบบเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างง่ายดาย

๒.๘.๒ จุดอ่อนของการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นในองค์กร เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุผลดังนี้คือ

๑) วัฒนธรรมองค์กรที่ไม่เอื้อต่อการจัดการความรู้จึงเป็นอุปสรรคทำให้การจัดการความรู้ไม่ประสบความสำเร็จ

๒) การจัดการความรู้ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนที่แท้จริงจากผู้บริหารและไม่มีทีมงานที่ดำเนินการอย่างแท้จริงจะไม่ประสบความสำเร็จ

๓) ไม่สามารถจัดตั้งชุมชนแนวปฏิบัติตามเป้าหมายและขยายจำนวนได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การจัดการความรู้ไม่ประสบความสำเร็จ

๔) ไม่รับรู้ความเปลี่ยนแปลงภายนอก ในลักษณะตั้งอยู่บนความประมาท คือไม่ตระหนักว่าการเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อตนหรือหน่วยงานตน

๕) การดำเนินการจัดการความรู้ไม่ได้มุ่งเป้าหมายหลักขององค์กร^{๓๕}

ความก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายสูงสุด ได้ ๑๐ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้คือ^{๓๖}

๒.๙ ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ทวี ทิมขำ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชน สรุปได้ว่า^{๓๗} ปัจจุบันงานพัฒนาชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมาก เพราะจะต้องเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันทั้งด้านการพัฒนา

^{๓๕} วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๕.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒-๒๔๕.

^{๓๗} ทวี ทิมขำ, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๘.

บุคคล การพัฒนาองค์การ การพัฒนาชุมชน ไปจนถึงการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพื่อยกระดับการผลิตที่ตกต่ำ ซึ่งเกิดกับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย เนื่องมาจากการขาดปัจจัยในการผลิตหรือขาดเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น งานพัฒนาชุมชนจะช่วยเพิ่มพูนรายได้ของประชาชนในชนบทให้สูงขึ้น งานพัฒนาชุมชนจะช่วยพัฒนาด้านการปกครองในท้องถิ่น อันจะเป็นการปูพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง และงานพัฒนาชุมชนจะช่วยสร้างสัมพันธ์ระหว่างประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทกับรัฐบาลให้มีความเข้าใจอันดีต่อกัน ซึ่งจะยังประโยชน์ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ กล่าวถึง^{๓๘} ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยึดเอาการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักนั้นไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นยุทธศาสตร์ที่มีผู้ใช้กันมานาน โดยเฉพาะในงานพัฒนาชุมชน แต่ได้ถูกบังคับโดยกระแสความคิดทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะกระแสความคิดที่มุ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งละเลยฐานะการพัฒนาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ประสบการณ์ที่ผ่านมาได้ช่วยให้มีการพลิกผัน นำเอาการมีส่วนร่วมของประชาชนมาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญอีกครั้ง ซึ่งไพโรจน์ได้อ้างถึงองค์การสหประชาชาติว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความหมายครอบคลุมถึงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ คือ

- ๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ
- ๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ
- ๓) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา

นอกจากนี้ ยังได้เสนอสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในแง่ของการบริหารการพัฒนา ว่าประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

- ๑) จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ๒) ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น ๓) การดำเนินงานโครงการจะราบรื่น เมื่อได้รับความร่วมมือจากประชาชน

^{๓๘} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร, คณะเกษตรศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔-

มากขึ้น ๔) โครงการจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเมื่อมีการพัฒนา
มากขึ้น ๕) จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นระบบวิชาความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน
ชีวิตประจำวันได้ โดยวิชาความรู้ดังกล่าวจะก่อให้เกิดการพัฒนาชีวิตทั้งกาย จิต ปัญญาและรวมถึง
การพัฒนาสภาพแวดล้อมของชีวิตด้วย ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนา mong สรรพสิ่งเป็นธรรมชาติ
แวดล้อมซึ่งกันและกัน จึงปฏิบัติต่อทุกสิ่งให้เสมือนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของโลก และเป็นสิ่งที่ต้อง
เกี่ยวคู่กัน ทำให้สามารถนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสังคมและประเทศให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development) ที่เห็นว่าการพัฒนาควรมี
ลักษณะดังนี้^{๓๙}

๑) การพัฒนาจะทรงพลัง มีประสิทธิภาพและได้ผลสูงสุดต้องเป็นการรวมพลัง
สร้างสรรค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานแห่งความรู้รักสามัคคี

๒) การพัฒนาที่พึงปรารถนาของทุกฝ่าย คือ การพัฒนาที่เป็นบูรณาการ นำมาซึ่งคุณภาพ
ชีวิตและสังคมที่ดี มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน สมดุลและสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

๓) การพัฒนาที่จะเป็นบูรณาการได้ต้องมีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยเป็นผู้
กำหนดความต้องการในการพัฒนา เป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการพัฒนาและเป็นผู้รับผลของการพัฒนา

๔) องค์กรชุมชนและการศึกษาเรียนรู้ของชุมชนคือ กลไกและกระบวนการสำคัญที่จะทำ
ให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการปรับปรุงพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง

๕) กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริง
ในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้แก่การ
เรียนรู้ร่วมกันและซึ่งกันและกันจากการปฏิบัติจริง

^{๓๙} ปาริชาติ วลัยเสถียร, “กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔, (อัคราณา).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวในหนังสือพุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิตไว้ว่า^{๔๐} “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ พบว่า หมายถึง การเจริญ การเติบโต เช่น ต้นไม้งอก เป็นการเติบโตที่ไม่มีการควบคุม อาจยั่งยืน หรือไม่ยั่งยืนก็ได้ เดิมนั้นพระพุทธศาสนาไม่ได้ใช้คำว่า พัฒนาในยุคปัจจุบันใช้กันมาก มีคำหนึ่งคือ คำว่า “ภาวนา” ถ้าแปลกันในภาษาไทยง่าย ๆ ว่าเจริญ เป็นความเจริญที่ยั่งยืนดังนั้นคำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทยปัจจุบันมีความหมายตรงกับคำภาษาบาลีว่า “ภาวนา” การพัฒนาตนของบุคคลตามแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคุณสมบัติของท่านผู้พัฒนาตนแล้ว เป็นรูปคุณนาม เป็นคุณสมบัติของบุคคลท่านใช้ว่า ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโต และภาวิตปัญญา^{๔๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” สรุปได้ว่ามี ๔ แนวทาง ดังนี้^{๔๒} ๑) กายภาวนา คือ การพัฒนาศักยภาพทางกายหรืออินทรีย์ภายในมิให้ก่อโทษแต่ให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ ๒) สีลภาวนา คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางกายให้มีศีล มีระเบียบวินัยและเป็นมิตรกับสภาพสิ่งแวดล้อม ๓) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาด้านจิตใจให้เข้มแข็งมีคุณธรรมนาชีวิต มีสุขภาพจิตที่มีคุณภาพและบริสุทธิ์ มีความตั้งมั่น ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ มีจิตเบิกบานอยู่เสมอ ๔) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ความนึกคิด ไหวพริบ การแก้ปัญหาต่างๆ ของตนและคนอื่นด้วยเหตุผล เข้าใจต่อสภาวะต่างๆ ตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ^{๔๓} “ทศวรรษธรรมทัศน์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดยุทธศาสตร์” สรุปว่า บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดาอันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น การพัฒนาจึงรวมไปถึง การพัฒนาด้าน

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๔๑} อย.ปญจก.๒๒/๗๙/๑๐๔-๑๐๖, พ.๒๐/๑๔๘/๕๒-๕๓.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒๑.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๙.

บุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดุเป็น ฟังเป็น เป็นต้น, การพัฒนาในด้านความประพฤติ คือ คบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วางท่าที่ต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและเข้าใจเป็น และมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จักดับทุกข์เป็น

สมพร เทพสิทธา ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ^{๔๔} “ศาสนากับพัฒนาคนและสังคม” สรุปความได้ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่มีความรู้ดี คือ มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีสุขภาพอนามัยดี คือ สุขภาพทางกายและจิตใจดี มีความสามารถดี คือ มีความรู้ที่เรียนรู้แล้วไปพัฒนาตนเองได้ มีความคิดดี คือ คิดเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ มีการกระทำดี คือ เว้นจากทุจริตทางกาย ๓ ประกอบสุจริต และมีจิตใจดี คือ มีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ ยึดมั่นในคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา, ความกตัญญูรู้คุณท่าน, มีสัจจะ, ทมะ, ขันติ และจาคะ

สาย หุตะเจริญ ในหนังสือคู่มือการพัฒนาชุมชนอธิบายว่า^{๔๕} การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการอันหนึ่ง ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการครองชีพของชุมชนส่วนรวมให้ดีขึ้นโดยความร่วมมือของประชาชนและถ้าเป็นไปได้ก็ให้ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มเอง แต่ถ้าการริเริ่มนี้ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้เอง ก็ต้องใช้เทคนิคเพื่อปลุกใจและกระตุ้นประชาชนในชุมชนให้เกิดการสนองตอบต่อการกระทำและความพยายามของขบวนการนี้ พัฒนาชุมชนคลุมถึงการทำให้ดีขึ้นทุกอย่างรวมถึงการสร้าง ความเจริญให้แก่ท้องถิ่นทั้งสิ้นทั้งปวง ไม่ว่ากิจกรรมเหล่านั้น รัฐบาลหรือองค์การเอกชนเป็นผู้ทำ

สมพร เทพสิทธา ได้เสนอ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑) เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางสงบจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างมีความสุข มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง

^{๔๔} สมพร เทพสิทธา, ศาสนากับพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์๒๕๕๒), หน้า ๙-๑๐.

^{๔๕} สาย หุตะเจริญ และมุกดา พันธุ์มโกศล, คู่มือการพัฒนาชุมชน, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยสงเคราะห์ไทย, ๒๕๐๗), ๓๕๖ หน้า.

๒) พัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษา และส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

๓) ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชน และประชาชน

๔) ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ต่อเนื่องยาวนานมาแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียตามวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม ให้เป็นผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบานอยู่เสมอ

๕) ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ

๖) ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์ และรู้มรรควิธีที่จะดับทุกข์

๗) ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจประชาชน^{๔๖}

^{๔๖} สมพร เทพสิทธิธา, **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ: สภาอุรวพุทธิกสมาคมแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘), ๒๕๔ หน้า.

รัชนิกร เศรษฐ์ กล่าวถึง บทบาทที่เด่นและสำคัญของพระสงฆ์ในชนบทไทยสรุปได้ดังนี้^{๔๗}

๑) พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรม และส่งเสริมให้ชาวชนบททำบุญกุศลต่าง ๆ ๒) ฝึกหัดอาชีพหรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย ๓) พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านโดยช่วยจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว ๔) พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กดื้อที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตนเองรวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า ๕) พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ช่างก่ออิฐปูน ช่างปรับปรุงการเกษตร เป็นต้น และในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้เรียนรู้วิธีการสาธารณสุขแล้วนำไปเผยแพร่แก่ประชาชนให้รู้จัก การสร้างบ่อน้ำ การสร้างและใช้ ส้วมซึม ตลอดจนรู้ถึงหลักการสาธารณสุข ๖) พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่วางแผนแนะนำ และสนับสนุนของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในเมืองไทยที่สำคัญไปได้นั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้านโดนขยายผ่านพระสงฆ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ๗) พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือดร้อนได้ ๘) พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูตและพระธรรมจาริกซึ่งไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ชาวเขาทำให้ชาวเขาเกิดความรู้สึกรักชาติ ไม่ทำไร่เลื่อนลอย และหันมานับถือพุทธศาสนา

องค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่พระมหาเถระและนักปราชญ์ทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นจริยวัตร แล้วทำหน้าที่บทบาทของตนเองที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เกิดความสามัคคี ได้ธรรมะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่อนุชนรุ่นหลังนำมาปฏิบัติตามให้แก่ความสุขความเจริญให้กับชุมชน

๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง^{๔๘} “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)” สรุปความได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิต

^{๔๗} รัชนิกร เศรษฐ์, **สังคมวิทยาชนบท**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), ๓๙๒ หน้า.

^{๔๘} พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ๑๒

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ พัฒนากายและวาจาให้มีศีล ๒) การพัฒนาทางด้านอินทรีย์ ๖ คือ ให้รู้จักสารวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติ คอยกำกับ ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง และมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ ที่เข้ามา

บุญตัน หล้ากอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา” สรุปความได้ว่า วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือบุคคลตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา ทั้ง ๓ ประการ กล่าวโดยสรุปเมื่อเล็งถึงผลการพัฒนา มี ๓ อย่าง ได้แก่^{๔๙}

๑) การพัฒนาให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชนและสังคม โดยการสอนให้งดเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริตและประพฤติกายสุจริต วาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและทางวาจา

๒) การพัฒนาให้เป็นคนมีจิตใจและอารมณ์ที่มั่นคง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ชุมชน คนอื่น และสังคม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยการสอนให้งดเว้นจากความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติกายสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามหลักการของสมาธิ ซึ่งเรียกว่า จิตภาวนา

๓) การพัฒนาให้คนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักการของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา นอกจากนี้

อริยา ลัมสุวัฒน์^{๕๐} ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนบทไทย (๒๕๐๐ - ๒๕๐๒) พบว่า ในการปฏิบัติการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์จะเป็นผู้นำด้านการให้ความรู้ด้านคุณธรรมมีบทบาทสำคัญในการยกระดับจิตใจของประชาชน เช่น อบรมศีลธรรม ให้คำแนะนำสั่งสอนในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม บทบาทเช่นนี้เป็นบทบาทดั้งเดิมที่เหมาะสมไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย สำหรับการพัฒนาด้านวัตถุนั้นพระสงฆ์ควรกระทำในทางอ้อมด้วยการชักนำให้ผู้อื่นกระทำ หรือนำสิ่งของ

^{๔๙} พระมหาประทีป พืชมงคล, “พุทธวิธีจูงใจในพระสูตรตันตปิฎก”, ศึกษาสาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า สรุป.

^{๕๐} อริยา ลัมสุวัฒน์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนไทย” ๒๕๐๐ - ๒๕๐๒, วิทยานิพนธ์อักษรสาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๖, ๑๕๐ หน้า.

หรือบริการที่ได้รับบริจาคเฉลี่ยแบ่งปันให้ประโยชน์กว้างขวางออกไปตามแต่ที่จะอำนวยประโยชน์และขอบเขตที่พระสงฆ์พึงกระทำ และมีไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย๑๓

เฉลิม อุตกฤษฎี^{๕๑} ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์เรื่องการศึกษาจากรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาคของพระภิกษุ โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ในระหว่างปี ๒๕๑๗ - ๒๕๑๙ พบว่า พระภิกษุมีบทบาทในงานพัฒนาวัด โดยปรับปรุงการคมนาคมภายในหมู่บ้านและมีบทบาทในการบริการสังคมโดยดำเนินการปรับปรุงสภาพแวดล้อม และอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียนและมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา การให้การศึกษา อบรมภิกษุสามเณรตลอดทั้งประชาชน๑๔

บรรพต วีระสัย และคณะ^{๕๒} ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ กรณีวัดในเขตกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา และสรุปผลการวิจัยบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น สอนงานอาชีพด้านฝีมือ การวางแผนโบราณ สมุนไพร ศิลปกรรมและการก่อสร้าง

๒) ด้านสังคม บทบาทของพระสงฆ์คือการอบรมจริยธรรมการบำบัดยาเสพติด การอนุเคราะห์ผู้ยากไร้ การสงเคราะห์ผู้มีปัญหาทางใจ การอนุเคราะห์ผู้เดินทาง การช่วยเหลือกิจกรรมของประชาชน และบทบาทในการพัฒนาชุมชน

๓) ด้านการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาทด้านการศึกษาให้ความรู้แก่พระสงฆ์และประชาชนทั้งภายในและภายนอกวัด การสร้างโรงเรียนในวัด

๔) ด้านการเมืองการปกครอง พระสงฆ์มีบทบาทโดยอ้อมต่อการเมืองการปกครองในเชิงเหนี่ยวนำการปฏิบัติไม่สอดคล้องกับธรรม

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้สรุปความหมายขององค์กรชาวบ้าน ไว้ว่า “หมายถึง การรวมตัวของคนในชุมชนหลาย ๆ คน ในรูปของกลุ่มตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไป ซึ่งมีวัตถุประสงค์และประโยชน์ร่วมกัน มีความรักดี และสำนึกถึงความเป็นสมาชิกกลุ่มร่วมกัน มีการ

^{๕๑} เฉลิม อุตกฤษฎี, “ศึกษามโนทัศน์ของภิกษุในการพัฒนาชุมชน”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), ๑๕๔ หน้า.

^{๕๒} บรรพต วีระสัยและคณะ, พระสงฆ์กับสังคมไทย (พิจารณาในเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ศึกษากรณีวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา, (สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๙, ๑๔๒ หน้า.

รวมตัวจัดรูปเป็นองค์กร มีกฎเกณฑ์ มีการประชุมและปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ สมาชิกแต่ละคนก็จะได้รับความพึงพอใจบางประการจากการเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับคนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง”^{๕๓}

พระมหาสนธิ์ สุนติกโร (เกษมญาติ) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า พระมหากัจจายนเถระ เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีปฏิภาณไหวพริบชี้แจงเหตุผลให้หายข้องใจได้ เช่น การตอบปัญหาแก่พราหมณ์อารามทัณฑะ โดยพราหมณ์ได้ถามถึงเหตุปัจจัยความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ท่านตอบว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีความขัดแย้งกัน เพราะยึดมั่นในกามราคะ ตกอยู่ในอำนาจกามราคะ และมีความกำหนัดยินดีในกามราคะ เป็นต้น พราหมณ์อารามทัณฑะหายข้องใจเกิดความเลื่อมใส จึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหากัจจายนเถระนั้น มีลักษณะเด่นกว่าสาวกผู้อื่น ๆ คือ ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระองค์เพราะเห็นว่าท่านมีความรู้ ความสามารถในการใช้โวหาร สามารถพูดและแสดงธรรมให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเข้าใจเนื้อความได้ง่าย จึงทำให้แคว้นอวันตีเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งในสมัยนั้น^{๕๔}

พระมหาสุทิตย์ อาภากร^{๕๕} กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางจิตใจของคนไทยมาตั้งแต่อดีต กว๊านไทยมีความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาและความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ก็แสดงความรู้สึกลึกซึ้งที่เป็นความคิด ความเชื่อ และความรู้เหล่านั้นลงสู่ภาษาเขียนเป็นวรรณกรรม และด้วยเหตุแห่งความเชื่อถือศรัทธาในหลักธรรมคำสอนนั้นจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะสรรค์สร้างวรรณกรรม อันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรม ความ

^{๕๓} มหาวิทยาลัยขอนแก่น, “การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน”, (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

^{๕๔} พระมหาสนธิ์ สุนติกโร (เกษมญาติ), “การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๔๓.

^{๕๕} พระมหาสุทิตย์ อาภากร, “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, *วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๒.

เป็นมาของพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมความรู้ในศาสตร์อื่นๆ ดังนั้น ผลงานวรรณกรรมประเภทนี้ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่ช่วยทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และช่วยย้ำถึงความสำคัญของ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เด่นชัด รวมทั้งได้นำเสนอเรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์ ความรู้ และภาษาของชนชาติที่ดำรงอยู่ในยุคสมัยนั้นให้ปรากฏชัดยิ่งขึ้น

สภาพทั่วไปจังหวัดชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย บริเวณใจกลางประเทศ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ ขอนแก่น นครราชสีมา และลพบุรี โดยมีพื้นที่ประมาณ 12,778.3 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,986,429 ไร่ จังหวัดชัยภูมิแบ่งการปกครองออกเป็น 16 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชัยภูมิ บ้านเขว้า คอนสวรรค์ เกษตรสมบูรณ์ หอมบัว แดง จตุรัส บำเหน็จณรงค์ หอมบัวระเหว เทพสถิต ภูเขียว บ้านแท่น แก้งคร้อ คอนสาร ภักดีชุมพล เนินสง่า และซับใหญ่ แนวคิด และความหมายการพัฒนาชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ แนวคิดและความหมายของการพัฒนาชุมชนในจังหวัดชัยภูมินั้นการสร้าง ความเข้มแข็งจากภายใน โดยยึดหลักการ คิดเอง ทำเอง และจัดการตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ ตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส ที่เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มออมทรัพย์ โรงสีชุมชน และธนาคารข้าว เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนานี้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้นำท้องถิ่นที่มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ในระดับจังหวัด การพัฒนาเป็นไปอย่างองค์รวม (Holistic) โดยมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น รวมถึงภาคเอกชน เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและขีดความสามารถในการพัฒนาจังหวัดไปในทิศทางเดียวกัน

แนวทางการจัดการความรู้ของนักปราชญ์จังหวัดชัยภูมิ การจัดการความรู้ของนักปราชญ์จังหวัดชัยภูมิเป็นกระบวนการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำความสะอาดชุมชน การปลูกผักในบ้าน และการฟื้นฟูกิจกรรมถนนสายวัฒนธรรมบริหารภายในออกมาสู่ภายนอก การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่และพัฒนาอย่างยั่งยืน

งานวิจัยที่กล่าวถึงมักจะเน้น บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยเฉพาะในด้าน การอบรมจิตใจและคุณธรรม จริยธรรม พระสงฆ์ถูกมองว่าเป็น แบบอย่างทางศีลธรรม ที่สำคัญของชุมชน โดยเน้นการปฏิบัติ ๓ ด้านหลัก ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธธรรม พระสงฆ์จะเป็นผู้นำในการถ่ายทอดหลักธรรมเหล่านี้ไปสู่ประชาชน ผ่านการเทศนา การอบรม และกิจกรรมทางศาสนา

สภาพทั่วไปจังหวัด ชัยภูมิจังหวัดชัยภูมิ	แนวคิด และ ความหมายการ พัฒนาชุมชนของ จังหวัดชัยภูมิ	การมีส่วนร่วมของ ชุมชนและผู้นำ ท้องถิ่นที่มีวิสัยทัศน์ ร่วมกัน	แนวทางการ จัดการความรู้ ของนักปราชญ์ จังหวัดชัยภูมิ	งานวิจัยที่ กล่าวถึงมักจะ เน้น
ตั้งอยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย บริเวณใจกลาง ประเทศ มีอาณาเขต ติดต่อกับจังหวัด เพชรบูรณ์ ขอนแก่น นครราชสีมา และ ลพบุรี แบ่งการ ปกครองออกเป็น 16 อำเภอ ได้แก่ อำเภอ เมืองชัยภูมิ บ้านเขว้า คอนสวรรค์ เกษตร สมบูรณ์ หนองบัวแดง จัตุรัส บำเหน็จณรงค์ หนองบัวระเหว เทพ สถิต ภูเขียว บ้านแท่น แก้งคร้อ คอนสาร ภักดีชุมพล เนินสง่า และซับใหญ่	เน้นการสร้างความ เข้มแข็งจากภายใน โดยยึดหลักการ คิดเอง ทำเอง และ จัดการตนเอง ซึ่ง สอดคล้องกับวิถี ชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ท้องถิ่นของแต่ละ พื้นที่	การพัฒนาเป็นไป อย่างองค์รวม (Holistic) โดยมี การบูรณาการความ ร่วมมือระหว่าง ส่วนกลาง ส่วน ภูมิภาค และท้องถิ่น รวมถึงภาคเอกชน เพื่อเสริมสร้าง ประสิทธิภาพและ ขีดความสามารถใน การพัฒนาจังหวัดไป ในทิศทางเดียวกัน	เน้นการมีส่วน ร่วมของชุมชน การทำความเข้าใจ สละอาตชุมชน การปลูกผักใน บ้าน และการ ฟื้นฟูกิจกรรม ถนนเส้นสาย วัฒนธรรมบริหาร ภายในออกมาสู่ ภายนอก	เน้นการปฏิบัติ ๓ ด้านหลัก ได้แก่ ศิล สมาธิ และ ปัญญา ซึ่งเป็น หัวใจของพุทธ ธรรม พระสงฆ์จะ เป็นผู้นำใน การถ่ายทอด หลักธรรม เหล่านี้ไปสู่ ประชาชน ผ่านการ เทศนา การ อบรม และ กิจกรรมทาง ศาสนา

๒.๑๐ กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ปฏิบัติการร่วมในพื้นที่ด้วย ซึ่งได้ทำการศึกษา เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิได้ลงพื้นที่การวิจัยไว้ ๓ แห่ง คือ ชุมชนเมืองเก่า ชุมชนคลองเลียง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิและ วัดผาเกิ้ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

อันเป็นบริเวณพระมหาเถระและนักปราชญ์ได้มีความรู้ในเรื่องต่างๆ แล้วนำความรู้นั้นมาพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุก่อสร้าง รวมไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังได้ประพจน์ปฏิบัติตาม เกิดองค์ความรู้ที่ดีแล้ว นำไปสู่การพัฒนาชุมชน ในแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยและทีมงานได้เก็บรวบรวมขอ มูลโดยการสอบถามสัมภาษณ์สังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมร่วมต่างๆ ในพื้นที่ อาทิ การให้ความรู้ การอบรม การประชุม ตลอดจนเข้าร่วมแหล่งพู่หลักคำ แห่งเจ้าพ่อพญาแล เพื่อให้เห็นความสามัคคีในแต่ละชุมชน พร้อมนำหลักศีลธรรมไปบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ จากนั้นได้นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ตามแนวทางการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทั่วไปตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นปฏิบัติการร่วมด้วย แบบผสมผสาน ดังนี้

๑.การศึกษาในเชิงเอกสาร(Documentary Study) ทาการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง พระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารหนังสือตำราด้านองค์ความรู้ และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดการพัฒนาชุมชน ด้านวัตถุ และด้านจิตใจ การประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดวัฒนธรรมและประเพณีไทย ทฤษฎีผู้นำ บทบาท ผลงาน องค์ความรู้ และแนวทางการพัฒนา

๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ และแนวทางการพัฒนาชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดวัฒนธรรมและประเพณีไทย ทฤษฎีผู้นำ

๓) ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดวัฒนธรรมและประเพณีไทย ทฤษฎีผู้นำ องค์ความรู้ และแนวทางการพัฒนามาเป็นตัวเชื่อมโยง

๔) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ประวัติความเป็นมา บทบาทและผลงานรูปแบบเพื่อเสนอองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๒. การศึกษาคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ ลงพื้นที่ร่วมด้วย แบบผสมผสานเพื่อทราบถึง ประวัติความเป็นมา บทบาทและผลงาน องค์ความรู้และแนวทางพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ โดยมีขั้นตอนการศึกษาสืบค้น ดังนี้

๑) ทำการศึกษา สภาพแวดล้อม อารยธรรม ศิลปะ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประวัติความเป็นมา พระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่น ในจังหวัดชัยภูมิ โดยลงสำรวจพื้นที่ชุมชน ทำงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า ชุมชนคลองเตย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง และวัดผาเก็ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ สังเกตพฤติกรรม จากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลและประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมทำกิจกรรม ได้แก่ประชาชนในชุมชนในพื้นที่ เยาวชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเทศบาล ผู้ดูแลเกี่ยวข้อง ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาพระภิกษุสงฆ์ จำนวนประมาณ ๒๖ รูป/คน ในชุมชนเมืองเก่า ชุมชนคลองเตย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง และวัดผาเก็ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๓) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔) สรุปแนะนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและการลงปฏิบัติการในพื้นที่โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ

๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ กำหนดงานวิจัยในพื้นที่ ๓ แห่ง คือ ในชุมชนเมืองเก่า ชุมชนครองเลียง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง และวัดผาเกิ้ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

๑) ประชากร ประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๒๖ คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

(๑) ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๗ คน ได้แก่

๑ นางสาวกาญจนา คาคสนิท

๒ นางแดง ใจปิติ

๓ นางแววตา ไชกัณหา

๔ นางวรารพร เวชสุวรรณ

๕ นางกมวัก วงษ์สกุล

๖ นางกาญจนา ปันมณี

๗ นางจุฑามาศ เลิศสุคนธ์

๘ นางเพลินพร เลิศสุคนธ์

๙ นางเปรมจิต สหธิ์ประสงค์

๑๐ นางสาวพัชรา วรรณ

๑๑ นางหนูพิช เพ็ชรแท้

๑๒ นางละม่อม พิมพ์ศรี

๑๓ นางฉลอง สมานญาติ

๑๔ นางคำพอง สยมชัย

๑๕ นางจิตรา คำประสิทธิ์

๑๖.นางสาวพนมวรรณ ตั้งใจ

๑๗.นางสุรียา สมางชัย

(๒) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๖ คน ในพื้นที่ ชุมชนเมืองเก่า ชุมชนคลองเลียง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิและ วัดผาแก้ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่

๑ พระราชชัยสิทธิสุนทร เจ้าอาวาสวัดไพรพินาศ เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

๒ พระปริยัติกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดป่าชัยภูมิวนาราม รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

๓ พระวัชรชัยโสภณ เจ้าอาวาสวัดทรงศิลาพระอารามหลวง จังหวัดชัยภูมิ

๔ ศิริมา เหล่าฤทธา ประธานชุมชนเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๕ นายวีรศักดิ์ ปิ่นมณี ประธานชมรมผู้สูงอายุชุมชนเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๖ นายวิลาส นครพล กรรมการชุมชนเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

(๓) ผู้ที่เกี่ยวข้องของภาครัฐและเอกชน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๓ คน ได้แก่

นายธีรวิทย์ วิตนากร นายกเทศมนตรีเมืองชัยภูมิ

นางบัวทอง ไชยภักดี สมาชิกสภาเทศบาลเมืองชัยภูมิ

นายสามารถ เลิศวิริยะเวช สมาชิกสภาเทศบาลเมืองชัยภูมิ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ และปฏิบัติการด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ในพื้นที่ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ แนวทางพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ ชุมชนเมืองเก่า ชุมชนครองเลียง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิและวัดผาแก้ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จากการบอกเล่า ประวัติและผลงานของพระมหาเถรและปราชญ์ชัยภูมิ พร้อมเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน เกี่ยวกับองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชน ประวัติและผลงาน ดังนั้น จึงมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

(๑) แบบสัมภาษณ์

(๒) แบบสนทนากลุ่ม

(๓) ชุดองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชน

โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ก.อุปกรณ์สำหรับบันทึกข้อมูลอุปกรณ์สำหรับบันทึกข้อมูล เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เครื่องเขียนกระดาษสำหรับจดบันทึก และแฟ้มสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล

ข.แบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเอกสารที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการค้นคว้าจาก คำบอกเล่า เอกสาร ตารา แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์^๑ เป็นการสนทนาซักถามพร้อมกรอกแบบสอบถาม ร่วมด้วย อย่างมีจุดมุ่งหมาย มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ สัมภาษณ์นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และ ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในพื้นที่ โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัย ดำเนินการ สนทนา ซักถาม และสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการกรอกแบบสอบถาม โดยมี จุดมุ่งหมาย ชัดเจน คือ เพื่อศึกษาแนวคิด บทบาท และกระบวนการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ การเก็บ ข้อมูลเน้นการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ พระสงฆ์ ที่มีบทบาทในการอบรม จริยธรรมและเป็นผู้นำทางจิตใจ นักวิชาการ ที่มีองค์ความรู้ด้านพัฒนาชุมชนหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ที่มีบทบาทในการบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่น ประชาชนทั่วไป ที่มีส่วนร่วมใน กิจกรรมหรือได้รับผลจากกระบวนการพัฒนา

เนื้อหาสำคัญที่ใช้ในการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม เช่นความเข้าใจต่อแนวคิดการพัฒนา ชุมชน บทบาทของพระสงฆ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการขับเคลื่อนชุมชน การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม แนวทางหรือข้อเสนอแนะ ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการเก็บข้อมูลครั้งนี้จึงครอบคลุมทั้งมิติด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ โดยมุ่งเน้นการรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนในชุมชนอย่างรอบด้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและ สะท้อนสภาพจริงของพื้นที่

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและ ปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ประเด็นประกอบด้วยดังนี้

- ๑) ประวัติความเป็นมา ของพระมหาเถระและนักปราชญ์
- ๒) กิจกรรมสนทนาและการนำองค์ความรู้ของพระมหาเถระและปราชญ์ที่ปรากฏจากการ ปฏิบัติเพื่อการต่อยอดสู่การเรียนรู้ และปฏิบัติตามคำสั่งสอน เป็นต้น
- ๓) การจัดการแสดงแนวทางพัฒนาชุมชน ให้ชุมชน ได้เรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมและนำไป ปฏิบัติในชีวิตประจำวันในจังหวัดชัยภูมิ
- ๔) การจัดสร้างเครือข่ายแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตามหลักพระมหาเถระและ นักปราชญ์ในจังหวัดชัยภูมิ

^๑ พิเชษฐ วงศ์เกียรติ์ขจร, แนวทางเพื่อการเรียนรู้การวิจัยเชิงคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน,๒๕๕๙),หน้า ๙๔.

๒.การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key informant) ในพื้นที่ จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ พระสงฆ์เจ้าอาวาส ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

๓.การสร้างเครื่องมือวิจัย

กระบวนการในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิจัยมีขั้นตอนในการออกแบบการวิจัยหรือการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิจัยนั้นมีดังนี้

๑) การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติและผลงานของพระมหาเถระและนักปราชญ์

๒) การสนทนากลุ่ม เป็นการศึกษาสภาพที่เป็นจริงการลงพื้นที่เกี่ยวกับประวัติและผลงาน พร้อมองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ เพื่อให้เข้าถึงคุณธรรม จริยธรรม พร้อมนำมาปฏิบัติ ในจังหวัดชัยภูมิ

๔.การพัฒนาองค์ความรู้และแนวทางการปฏิบัติพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม จะทำการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า ชุมชนครองเลียง และวัดผาเกิ้ง ให้เป็นที่สภาพศึกษาประวัติและผลงานของพระมหาเถระและนักปราชญ์

๔.๑ การวิเคราะห์ประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานการออกแบบพื้นที่ที่จะทำการพัฒนาองค์ความรู้ ประวัติ และผลงานของพระมหาเถระและนักปราชญ์ เพื่อพัฒนาชุมชน แบบมีส่วนร่วม

๔.๒ วางแผนและทำการเขียนแบบร่างคร่าวๆ บริเวณโดยรอบของพื้นที่ที่จะทำการพัฒนาหาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชน

๔.๓ นำแนวทางการพัฒนาและองค์ความรู้ ประวัติและผลงานไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม อย่างจริงจัง

๕.การจัดกิจกรรม ประกอบการประเมินตามสภาพจริงที่เน้นกลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง จำนวน ๒ แผนการจัดกิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมที่ ๑ องค์ความรู้และแนวทางการปฏิบัติพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นการสอบถามชุมชน ว่าชุมชนได้เรียนรู้และการปฏิบัติของพระมหาเถระและนักปราชญ์อะไรบ้าง เกี่ยวกับองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชนมีเรื่องอะไรบ้าง ใช้แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดองค์ความรู้ ประวัติและผลงานของพระมหาเถระ แนวคิดวัฒนธรรมและประเพณีไทย นำมาสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

แสดงรูปแบบของงานในแต่ละกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรม	รายละเอียด
ที่ ๑	กิจกรรมที่ ๑ การพัฒนาพื้นที่องค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม เพื่อจัดการพัฒนาพื้นที่องค์ความรู้แบบมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรูปแบบของงานในแต่ละกิจกรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ดังกล่าวข้างต้น ได้แก่

๑.พระศรีสัจญาณมุนี,ผศ.ดร.ผู้อำนวยการวิทยาลัยชัยภูมิ

๒.ผศ.ดร.วินัย ภูมิสุข รองผู้อำนวยการวิทยาลัยชัยภูมิฝ่ายบริหาร

ซึ่งท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๒ ท่านได้ให้คำแนะนำและให้ความเห็นชอบ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ	คำแนะนำและให้ความเห็นชอบ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึก และนำข้อมูลทั้งหมดพร้อมรูปภาพลงในคอมพิวเตอร์ อย่างเป็นระบบอันประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เชิงคุณภาพแบบผสมผสาน และปฏิบัติลงพื้นที่ด้วย เพื่อประมวลความรู้ต่างๆ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับ องค์ความรู้ บทบาท ประวัติและผลงาน โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูล และทำการกิจกรรมต่างๆ โดยดำเนินการ ต่อดังนี้

(ก) การจัดประชุมทีมวิจัย (ข) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ การอยู่ร่วมกันของชุมชน (ค) การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (ง) ทำการประชุมกลุ่มย่อย (จ) การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัย เพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหาและทดสอบความเชื่อมั่นในการจัดทำแบบสมบูรณ์

(ฉ) การสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ บทบาท ประวัติและผลงาน คุณธรรม และจริยธรรม

(ข) ส่งผลงานให้กับพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์ นำเสนอ เผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การดำเนินการดังกล่าวมีขั้นตอนโดยละเอียดดังนี้

ขั้นเตรียมการ

(ก) การเตรียมตัวของผู้วิจัย คือเป็นการเตรียมความรู้และทักษะที่จำเป็นในการเก็บรวบรวม ข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์การสังเกตพฤติกรรมและการจดบันทึกภาคสนาม และการวิเคราะห์ข้อมูล

(ข) การเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น อุปกรณ์สำหรับจดบันทึกข้อมูลอุปกรณ์บันทึกเสียง แฟม สำหรับเก็บเอกสารข้อมูล และกล้องถ่ายภาพ

(ค) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ การกรอก แบบสอบถาม การสังเกตพฤติกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินงาน โดยนำแนวคำถามและรูปแบบ ของกิจกรรมที่สร้างไปปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะสิ่งที่ต้องแก้ไขหรือเพิ่มเติม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขหรือเพิ่มเติมบางประเด็นในข้อคำถาม เพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมและครอบคลุม เนื้อหาทั้งหมดและสามารถเก็บข้อมูลได้ถูกต้องครบถ้วน

ขั้นตอนดำเนินการเก็บข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการทำ กิจกรรมด้วยตัวเอง โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน

(ก) การสัมภาษณ์ (Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบในการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ โดยคำถามตอบในเรื่องตามจุดมุ่งหมาย ได้แก่ ประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้อง ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการผู้มีความรู้ พระภิกษุสงฆ์ กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๒๕ คน ดังนี้

ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๖ คน

พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๖ คน

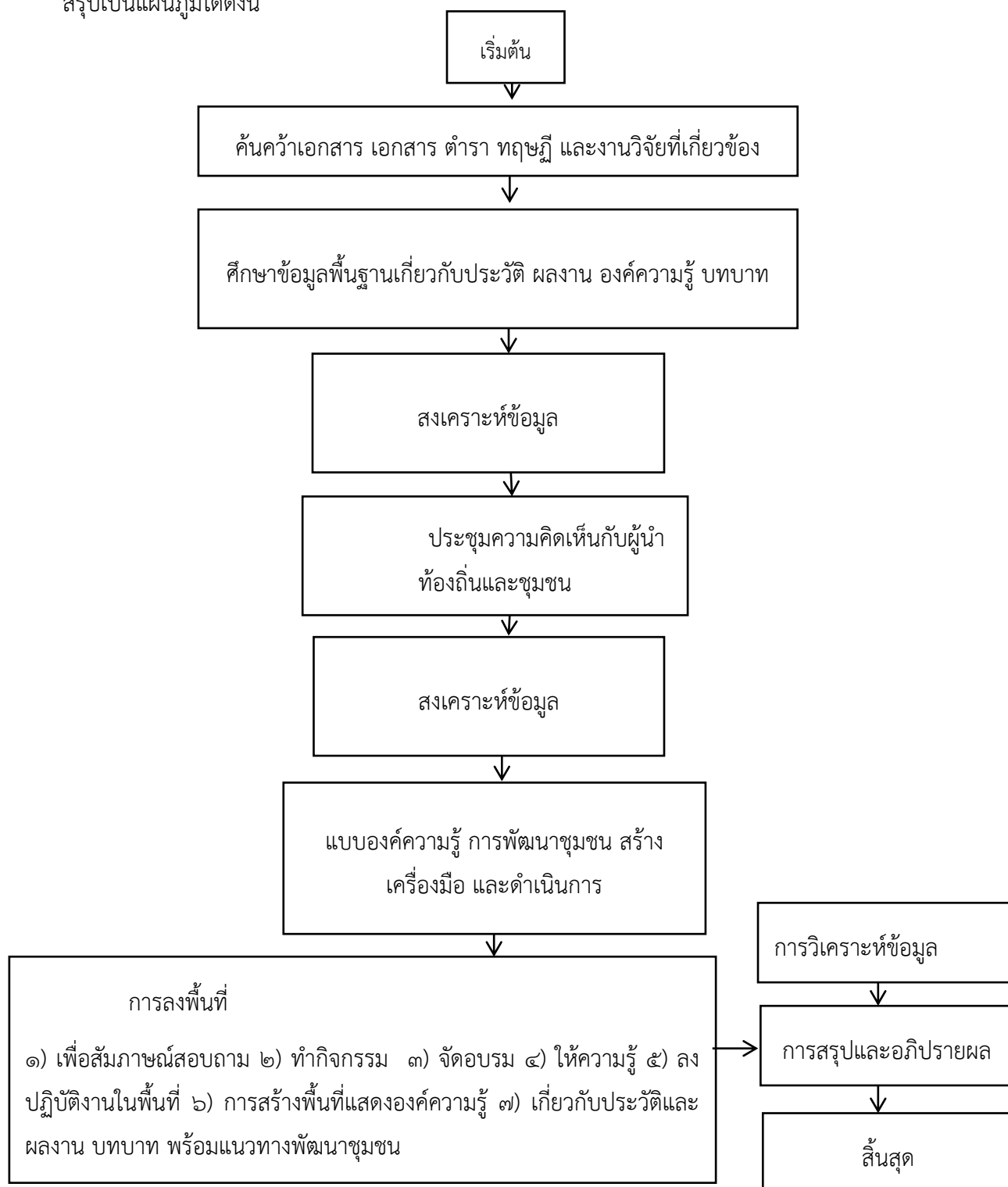
ผู้ที่เกี่ยวข้องของภาครัฐและเอกชน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๓ คน

การดำเนินการบันทึกข้อมูล

(ก) การบันทึกภาคสนาม (Field Note) การบันทึกข้อมูลใช้ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการ บันทึกเสียงในขณะที่การสัมภาษณ์และจดบันทึก กรอแบบสอบถามบางส่วนในประเด็นสำคัญซึ่งการ ทำกิจกรรมต่างๆ จะมีการถ่ายรูปไว้ทุกขั้นตอน

(ข) นำข้อมูลที่บันทึกมาสรุปในแต่ละวันและทำการจัดหมวดหมู่หาคำตอบตามเนื้อหาของ งานวิจัย

สรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ ๓.๑ แสดงแผนภูมิขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การแปลผลข้อมูลจะดำเนินการหลังจากทำเก็บรวบรวมข้อมูลนำข้อมูลที่ได้มาทำการบันทึกให้เป็นระเบียบ โดยเริ่มจากการถอดเทปที่ได้ทำการบันทึกเสียงไว้ซึ่งจะบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไว้ทั้งหมด หลังจากนั้นจึงอ่านเพื่อการตรวจสอบข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนหรือครบถ้วน เพื่อที่จะนำไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป

(๑) ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยในครั้งต่อไปเมื่อผู้วิจัยลงพื้นที่ซ้ำอีกครั้งจะนำข้อมูลที่ได้จากการแปลผลไปสอบถามย้อนกลับเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

(๒) การสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูลจะพิจารณาจากข้อมูลที่ได้ว่ามีความเหมาะสม ผลหรือไม่อาจมีการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้วอีกจากนั้นจึงนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพและปฏิบัติการลงพื้นที่ของการวิจัยด้วย ในครั้งนี้เกิดจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สอบถาม สนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้ทำงานอย่างตั้งใจและสนใจจนกระทั่งถึงจุดสุดท้าย ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการวิจัย^๒ และใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม (Microsoft Excel) คำนวณหาค่าความถี่และค่าร้อยละ (Percentage)^๓ นำมาอธิบายผลวิธีพรรณนา มีการดำเนินการดังนี้

(๑) ศึกษาเนื้อหาในเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูล จัดประเด็นและ จัดหมวดหมู่เพื่อการศึกษา ชุมชนและความพร้อมต่างๆ ของชุมชน ทั้งพื้นที่และองค์ความรู้ พร้อมทั้งแนวทางการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดชัยภูมิ

(๒) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลสอบถาม สังเกตพฤติกรรม ดำเนินกิจกรรมต่างๆ และปรึกษาผู้รู้ด้านองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชนจากคนใกล้ชิดพระมหาเถร คนในพื้นที่

(๓) แยกแยะข้อมูลในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์อย่างเป็นระบบ

(๔) จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการลงพื้นที่ จากการสัมภาษณ์ และจากการทำกิจกรรมต่างๆ มาวิเคราะห์

(๕) นำผลที่ได้เพื่อการพัฒนาชุมชน ที่ศึกษาจากองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาชุมชน ประวัติผลงานบทบาท นำมาพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ ต่อไป

(๖) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

^๒ สุวิมล ติรภานันท์, ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์แนวทางการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕๘.

^๓ รศ.ดร.สรชัย พิศาลบุตร, การวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยพัฒน์, ๒๕๕๙), หน้า ๔๒.

(๗) สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๑.จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ(Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

๒.นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และเขียนรายงานผลการวิจัย

๓.การเผยแพร่ นำเสนอรายงานทางเวทียะระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ หรือด้วยการพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร และรูปแบบของโบชัวร์หรือโปรเตอร์ ตามโอกาสที่ได้เผยแพร่รายงานวิจัยนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

สรุปกระบวนการวิจัย ในแต่่วัตถุประสงค์ของงานวิจัย ประเด็นที่ศึกษา วิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและผลที่ได้รับจากการวิจัย

วัตถุประสงค์	ประเด็นที่ศึกษา	วิธีการศึกษา	เครื่องมือที่ใช้	ผลที่ได้รับ
๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและผลงานของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ	ประวัติและความเป็นมา พร้อมทั้งผลงาน ของพระมหาเถระและปราชญ์ในจังหวัดชัยภูมิ	๑.ศึกษาจากเอกสารหนังสือ ตำรา ๒.ข้อคำแนะนำจากหน่วยงานภาครัฐ ๓.ลงพื้นที่สำรวจจริง	๑.เอกสาร หนังสือ ตำรา ๒.แบบสอบถามบางส่วน ๓.สัมภาษณ์ ๔.ทำกิจกรรม	
๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์บทบาทและผลงานการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ	ศึกษาบทบาทและผลงานในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและนักปราชญ์	๑.สำรวจพื้นที่ภาคสนาม ๒.สอบถามสัมภาษณ์ ๓.ทำกิจกรรม	๑.แบบสอบถามบางส่วน ๒.สัมภาษณ์ ๓.ทำกิจกรรม	

๑.๒.๓ เพื่อเสนอ องค์ความรู้และ แนวปฏิบัติในการ พัฒนาชุมชนของ พระมหาเถระและ ปราชญ์ท้องถิ่นใน จังหวัดชัยภูมิ	เสนอองค์ความรู้ และแนวปฏิบัติใน การพัฒนาชุมชน ของพระมหาเถระ และปราชญ์ ท้องถิ่นในจังหวัด ชัยภูมิ ได้เข้าไป และนำไปปฏิบัติ	๑.ทำกิจกรรม เพื่อพัฒนา ร่วมกัน ๒.อบรมชุด ความรู้แนว ทางการพัฒนา ชุมชนเกี่ยวกับ การจัดการ เครือข่ายเพื่อ เชื่อมโยงส่งเสริม ความรู้ให้แกกัน และกัน เกี่ยวกับองค์ ความรู้ของพระ มหาเถระและ นักปราชญ์	๑.กิจกรรมการ พัฒนาพื้นที่แสดง องค์ความรู้ ร่วมกัน ๒.เสนอองค์ ความรู้และแนว ทางการพัฒนา ชุมชนในจังหวัด ชัยภูมิ	
--	---	--	---	--

ภาพที่ ๓.๒ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

“การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและ
ปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ

๔.๒ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่น
ในจังหวัดชัยภูมิ

๔.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ

ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้วางกรอบ
การศึกษาในประเด็นต่อไปนี้ คือ (๑) ประวัติความเป็นมาหลวงปู่หลักคำ (๒) ประวัติความเป็นมาพระ
ราชชัยสิทธิสุนทร (๓) ประวัติความเป็นมาพระธรรมภาวนาวชิรคุณ (๔) ประวัติความเป็นมาเจ้าพ่อ
พญาแล (๕) ประวัติความเป็นมาปู่ด้วง-ย่าดี และ (๖) ประวัติความเป็นมาของใบเสมาวัดกุฎโง้ง โดยมี
รายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมาหลวงปู่หลักคำ

ความเป็นมาหลวงปู่หลักคำเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี เป็นพระที่เคร่งในธุดงค์วัตร
ญาติโยมจึงนิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดโนนบ่อปิด โดยมีท่านเจ้าหัวครูว้มเป็นเจ้าอาวาสอยู่เมื่อท่านเจ้าหัว
ครูว้มมรณภาพ หลวงปู่หลักคำก็ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส สมณศักดิ์ที่ พระครูปริชาชิน
วงศาจารย์และมีเรื่องเล่าถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของท่านมากมายเป็นที่เคารพนับถือของชาวชัยภูมิ โดย
ชาวชุมชนเมืองเก่าจะจัดงานประจำปีปิดทองหลวงปู่หลักคำทุกปี ในช่วงเดือนสาม

หลวงปู่หลักคำ (พระครูปริชาชินวงศาจารย์) มีนามเดิมว่า พระอาจารย์สิงห์ หรือเจ้าหัวครู
สิงห์ ตามคำบอกเล่าว่าท่านเดินทางมาจากบ้านตาลเดี่ยว อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ได้รับ
พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูปริชาชินวงศาจารย์ และเป็นเจ้าคณะแขวงเมืองชัยภูมิ รูปแรกใน
สมัยพระยาภักดีชุมพล (เกตุ) เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ คนที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๗๐ – ๒๓๘๔) ท่านเป็นพระธุดงค์
ที่เคร่งครัดในธุดงค์วัตร เมื่อได้ท่านธุดงค์เรื่อยมาจากแผ่นดินบ้านเกิดท่านจนถึงเมืองชัยภูมิ ญาติโยม

บ้านโนนปอปิด เห็นจริยาวัตรที่งดงามจึงได้นิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดกลางเมืองเก่า ต่อจากเจ้าหัวครูว้มที่เป็นอดีตเจ้าอาวาสซึ่งได้มรณภาพลง หลวงปู่หลักคำเป็นพระสุปฏิปันโน มีคุณวิเศษโดย เฉพาะเรื่องความอยู่ยงคงกระพันและทางเมตตานิยม จนปรากฏเป็นเลื่องลือมากในสมัยนั้น เช่น มีเหตุการณ์หลายครั้งที่มีโจรมาขโมยทรัพย์สินหรือของมีค่าของชาวบ้าน ชาวบ้านได้มาขอพึ่งบารมีของหลวงปู่ให้ช่วยติดตาม กลุ่มโจรก็ยิงหลวงปู่จนกระสุนปืนหมด แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ มีเพียงแต่ทำให้สบและจีวรชำรุดไปบ้างเท่านั้น ในที่สุดกลุ่มโจรก็ยอมจำนนและคืนทรัพย์สินให้ ทราบถึงทางมณฑลนครราชสีมาจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะแขวงเมืองชัยภูมิ^๑ หลวงปู่หลักคำ เป็นพระเถระผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชนเมืองเก่าของจังหวัดชัยภูมิ^๒ ท่านได้สร้าง ศาลาร้อยปี ซึ่งเป็นศาสนสถานอันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม โดยจุดเด่นของศาลาหลังนี้คือ การสร้างขึ้นจาก ต้นไม้และแผ่นไม้ทั้งหลัง โดยไม่มีการตอกตะปูแม้แต่ตัวเดียว ท่านเลือกใช้ ลี้มนไม้ (เดือยไม้) แทนการตอกตะปู ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาช่างไทยโบราณที่ประณีตและเป็นมิตรกับธรรมชาติ

ในกระบวนการก่อสร้างนั้น ใช้ช่างลากไม้จากป่า มายังสถานที่ปลูกสร้าง ซึ่งไม่เพียงแต่แสดงถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคน ป่าไม้ และสัตว์ป่าในวิถีชุมชนสมัยก่อนอีกด้วย ศาลาหลังนี้ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การบำเพ็ญสมณกิจของพระสงฆ์และสามเณรเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่เรียนรู้ของชุมชน และเป็น ศูนย์รวมจิตใจของคนในเมืองเก่า เป็นที่จัดกิจกรรมทางศาสนา การศึกษา ธรรม และเวทีสนทนาทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

นอกจากนั้น ก็ยังมีปฏิปทาอื่นๆ อีกที่หลวงปู่ได้นำความเลื่อมใสและสร้างคุณงามความดีให้ปรากฏทั้งแก่ส่วนรวมและพระพุทธศาสนา แม้ในปัจจุบันบุญญาภินิหารของหลวงปู่หลักคำก็ยังคุ้มครองรักษาให้ผู้ไปขอพรได้สำเร็จดังปรารถนาจนเกิดมีงานบุญประจำปีถวายหลวงปู่ตลอดมา

ดังนั้น ประวัติความเป็นมาหลวงปู่หลักคำ หลวงปู่หลักคำเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี เป็นพระที่เคร่งในธุดงค์วัตร ญาติโยมจึงนิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดโนนปอปิด โดยมีท่านเจ้าหัวครูว้มเป็นเจ้าอาวาสอยู่เมื่อท่านเจ้าหัวครูว้มมรณภาพ หลวงปู่หลักคำก็ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส สมณศักดิ์ที่ พระครูปริชาชินวงศาจารย์และมีเรื่องเล่าถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของท่านมากมายเป็นที่เคารพนับถือของชาวชัยภูมิ

^๑ ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^๒ ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔.๑.๒ ประวัติความเป็นมาพระราชขัยสิทธิสุนทร

พระราชขัยสิทธิสุนทร มีนามเดิมว่า ฉวี สวงโท เกิดเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ บิดาชื่อ นายหลอด สวงโท มารดาชื่อ นางเที่ยง สวงโท เลขที่ ๖๗ หมู่ ๑ ตำบลลุ่มลำชี อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

บรรพชา เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ วัดนิคม ตำบลหนองบัวบาน อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ โดยมี พระครูพุทธวิริยคุณ วัดทรงธรรม ตำบลบ้านกอก อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ณ วัดศาลาลอย ตำบลบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยมี พระวิริยชัยมณี วัดทรงศิลา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูโสภิตชัยคุณ วัดทรงศิลา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูบุญศิริโสภณ วัดทุ่งสว่าง ตำบลโพหนอง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๑๓ สอบได้ นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๑๗ สอบได้ วิชาสามัญชั้นประถมปีที่ ๗ สนามสอบบุคคลภายนอก กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๖ สอบได้ เปรียญธรรม ๖ ประโยค สำนักเรียนคณะจังหวัดชัยภูมิ

เกียรติคุณ

พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้รับถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับโล่เกียรตินิยมในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดลอมจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับประกาศเกียรติคุณพุทธคุณูปการ รัชตเกียรติคุณ จากคณะกรรมการการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร

พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับรางวัลพระราชทานเสาเสมาธรรมจักรทองคำ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประเภทการส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์

ฝ่ายปกครอง

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดกลางเมืองเก่า

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ

- พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นเจ้าอาวาสวัดไพร่พินาศ
 พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นพระอุปัชฌาย์
 พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๐ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอหนองบัวระเหว
 พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นเจ้าคณะอำเภอหนองบัวระเหว
 พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอหนองบัวระเหว
 พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๗ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอกอนสาร
 พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอจัตุรัส
 พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

ฝ่ายการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษาวัดทรงศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง
 พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นกรรมการสนามสอบประโยคบาลีสนามหลวงประจำปี ของจังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๓๗ เป็นรองประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นพระปริยัติินเทศก์ จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดไพร่พินาศ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็น ผู้จัดการโรงเรียนวัดกลางเมืองเก่าวิทยา (แผนกสามัญศึกษา) อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๔๔ เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวง อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นรองประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นรองประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๗ เป็นรองประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๘ เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา หน่วยวิทยบริการจังหวัดชัยภูมิ

งานเผยแผ่

พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๓๕ เป็นพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติการณ์ ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นรองพระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการ ประจำอำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นพระธรรมทูตเฉพาะกิจ ประจำอำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล วัดกลางเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ประจำจังหวัดชัยภูมิ ของกรมการศาสนา

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นผู้อำนวยการหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ วัดกลางเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นพระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการ อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นพระธรรมทูตเฉพาะกิจ ประจำอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นรองประธานอำนวยการโครงการฝึกอบรมพระนักเทศน์ ประจำจังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นผู้นำศาสนสถานวัดไพรีพินาศ ในการเข้าร่วมโครงการลานบุญ ลานปัญญา ของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นประธานคณะทำงานศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์

งานพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับนิมนต์จากสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเป็นกรรมการตัดสินวัฒนธรรมไทย ประกวดสวดมนต์แปลของนักเรียน ที่วัดทรงศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๐ เข้าร่วมประชุมคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ที่ทางจังหวัดจัดประชุมทุกๆ เดือน โดยการหมุนเวียนไปประชุมตามอำเภอต่างๆ เรื่องประชุม คืองานในหน้าที่ งานนโยบายของทางการคณะสงฆ์ ของทางราชการ และงานอื่น ๆ

พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้เข้ารับการอบรมพระวินยาธิการที่วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้เข้าร่วมประชุมกับสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชัยภูมิ เรื่องศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัดที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ เป็นกรรมการเฉพาะกิจ ดำเนินการเรื่องสร้างวัด และขอขึ้นทะเบียนวัด ตามโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระชนมายุครบ ๖ รอบ ของกรมการศาสนา

พ.ศ. ๒๕๔๖ - ปัจจุบัน ได้รับนิมนต์จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ เป็นกรรมการตัดสินวัฒนธรรมไทย ประกวดสวดมนต์หมู่ของนักเรียน ณ วัดทรงศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้เข้าร่วมประชุมสัมมนาธรรมพลังศาสนิกสัมพันธ์ “รู้รักสามัคคี ๖๐ ปี ครองสิริราชสมบัติ” ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับนิมนต์เป็นกรรมการที่ปรึกษา และเป็นประธานอำนวยการในการจัดกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมหาราช จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ปัจจุบัน ได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ เป็นวิทยากรบรรยายถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการที่เข้าร่วมประชุมคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอ เลขาธิการรองเจ้าคณะอำเภอ ที่ทางจังหวัดจัดประชุมทุกๆ ๓ เดือน โดยการหมุนเวียนไปประชุมตามอำเภอต่าง ๆ มีวาระการประชุม คืองานในหน้าที่ งานนโยบายของทางคณะสงฆ์ และของทางราชการ และงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการที่ปรึกษาของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนสตรีชัยภูมิ อำเภอเมืองจังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการที่ปรึกษาของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเมืองพญาแลวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการที่ปรึกษาของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนบ้านโนนโพธิ์ ตำบลลุ่มลำชี อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็น พระครูสังฆรักษ์ ฐานานุกรมใน พระราชชัยมุนี วัดทรงศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็น พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก ที่ พระครูศรีปริยัติกิจ

พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็น พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็น พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะจังหวัด ในราชทินนามเดิม

๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็น พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ ที่ พระวีรชัยสุนทร

๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็น พระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชชัยสิทธิสุนทร ปรียัติวิโรปกธัมมกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี^๓ พระราชชัยสิทธิสุนทร “เป็นพระสงฆ์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม ท่านดำรงตนอย่างสมณะ เรียบง่าย และอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น สัตว์เดรัจฉานหรือประชาชนในชุมชน ท่านให้ความเมตตาและเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อทุกชีวิต โดยมองเห็นคุณค่าของความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในพื้นที่ เมืองเก่า ชุมชนหนองบัว และชุมชนใกล้เคียง ท่านมีบทบาทเป็นทั้ง ผู้นำจิตวิญญาณ และ ศูนย์รวมใจของชาวบ้าน ท่านมักช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก อบรมเยาวชน และสั่งสอนธรรมแก่ชุมชนด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายแต่ลึกซึ้ง ทำให้ชาวบ้านเคารพนับถือท่านอย่างยิ่ง

ดังนั้น พระราชชัยสิทธิสุนทร มีนามเดิมว่า ฉวี สว่างโท เกิดเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ บิดาชื่อ นายปลอด สว่างโท มารดาชื่อ นางเที่ยง สว่างโท เลขที่ ๖๗ หมู่ ๑ ตำบลลุ่มลำชี อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ บรรพชา เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ วัดนิคม ตำบลหนองบัวบาน อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ โดยมี พระครูพุทธนิกรชโยดม วัดทรงธรรม ตำบลบ้านกอก อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระอุปัชฌาย์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ ฝ่ายมหานิกาย

๔.๑.๓ ประวัติความเป็นมาพระธรรมภาวนาวชิรคุณ

พระธรรมภาวนาวชิรคุณ วิ. หรือว่า หลวงปู่บุญมา บุญญาภิโรต ด้วยเป็นนามที่คุ้นเคยต่อการเรียกขานของบรรดาคณะศิษยานุศิษย์ รวมทั้งผู้ใกล้ชิดที่เลื่อมใสศรัทธา เป็นสมณะที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมปัจจุบัน สิริอายุ ๘๔ ปี พรรษา ๖๓ ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ และเจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) ต.กุดชุมแสง อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิมีนามเดิมว่า บุญมา อุทัย เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๕ เม.ย.๒๔๘๑ ที่บ้านคลองไผ่งาม ต.บ้านเขว้า อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ บิดา-มารดา ผู้ให้กำเนิด คือ นายแหม่ม และนางสุด อุทัย

ครอบครัวเลี้ยงดูท่านจนเติบโตเจริญวัย กระทั่งอายุ ๑๑ ขวบ จึงเข้ารับการศึกษที่โรงเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ศึกษาเล่าเรียนจนสามารถอ่านออกเขียนได้ และในปี พ.ศ.๒๔๙๖ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านคลองไผ่งาม อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ ด้วยความมีใจฝักใฝ่ในทางธรรม จึงเข้าพิธีบรรพชา เมื่ออายุ ๑๔ ปี ที่วัดทรงศิลา อ.เมือง จ.ชัยภูมิ มีพระครูวิจิตรนิโรธคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์เรียนมุ่งมั่นศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำเร็จนักธรรมชั้นตรี-โท-เอก จากนั้นศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ได้ตั้งแต้อย่างเป็นสามเณร ที่วัดทรงธรรม ก่อนย้ายไปเรียนที่กรุงเทพมหานคร

^๓ ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^๔ ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

การศึกษา นักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม ๖ ประโยค ตำแหน่ง ฝ่ายปกครอง พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็น ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ เจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์^๕

งานเผยแผ่ พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็น เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชัยภูมิ แห่งที่ ๑

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็น เปรียญธรรม ๖ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็น พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท ที่ พระครูศรีพิพัฒนคุณ

พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็น พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็น พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะจังหวัด ในราชทินนามเดิม ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็น พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ ที่ พระศรีลวาลังการ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็น พระราชาคณะชั้นราช ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ พระราชภาวนาวราจารย์ ไพศาลธรรมานุสิฐมหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็น พระราชาคณะชั้นเทพ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ พระเทพภาวนาวิกรม อุดมธรรมานุยุต วิสุทธิตาสนกิจจาทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี และปัจจุบัน ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระธรรมภาวนาวัชรคุณ^๖

ดังนั้น ประวัติความเป็นมาพระธรรมภาวนาวัชรคุณ วิ. หรือว่า หลวงปู่บุญมา บุญญาภิโรโต ด้วยเป็นนามที่คุ้นเคยต่อการเรียกขานของบรรดาคณะศิษยานุศิษย์ รวมทั้งผู้ใกล้ชิดที่เลื่อมใสศรัทธา เป็นสมณะที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมปัจจุบัน สิริอายุ ๘๔ ปี พรรษา ๖๓ ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ และเจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) ต.กุดชุมแสง อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิมีนามเดิมว่า บุญมา อุทัย เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๕ เม.ย. ๒๔๘๑ ที่บ้านคลองไผ่งาม ต.บ้านเขว้า อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ บิดา-มารดา ผู้ให้กำเนิด คือ นายแหม่ม และนางสุด อุทัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์

^๕ มงคลข้าวสด, “พระเทพภาวนาวิกรม วัดผาเกิ้ง จ.ชัยภูมิ”

https://www.khaosod.co.th/newspaper/newspaper-front-page/news_6822601 วันที่ ๑๑ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘].

^๖ ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔.๑.๔ ประวัติความเป็นมาเจ้าพ่อพญาแล

ความเป็นมาของ พระยาภักดีชุมพล เดิมชื่อ "นายแล" เป็นชาวนครเวียงจันทน์ เคยรับราชการเป็นพี่เลี้ยงราชบุตรในเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรล้านช้าง (ขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย) ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๐ นายแลได้อพยพไพร่พลข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านน้ำซุ่นหนองอีจาน (อยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา) ต่อมาได้ย้ายไปตั้งใหม่ที่บ้านโนนน้ำอ้อม บ้านชีลอง (อยู่ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ) และได้ทำราชการส่งส่วยต่อเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงตั้งให้นายแลเป็นที่ขุนภักดีชุมพลนายกองนอก

ใน พ.ศ. ๒๓๖๕ ขุนภักดีชุมพลได้ย้ายชุมชนมาอยู่ที่บ้านหลวงซึ่งอยู่ระหว่างบ้านหนองหลอดกับบ้านหนองปลาเฒ่า (ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิปัจจุบัน) เนื่องจากสถานที่เดิมเริ่มคับแคบ ไม่พอกับจำนวนพลเมืองที่เพิ่มขึ้น พ.ศ. ๒๓๖๗ ได้มีการรบพุ่งที่บริเวณลำห้วยขาด นอกเขตบ้านหลวง เรียกรบพุ่งนั้นว่า "บ่อโขโหล" ขุนภักดีชุมพลจึงได้นำทองในบ่อนี้ไปส่วยแก่เจ้าอนุวงศ์และขอยกฐานะบ้านหลวงขึ้นเป็นเมือง เจ้าอนุวงศ์จึงพระราชทาน ชื่อเมืองแก่ขุนภักดีชุมพลว่า เมืองชัยภูมิ และเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระภักดีชุมพล ทว่าต่อมาพระภักดีชุมพลได้ขอเอาเมืองชัยภูมิขึ้นตรงต่อเมืองนครราชสีมา และส่งส่วยแก่กรุงเทพมหานครแทน ไม่ขึ้นแก่เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์อีกต่อไปเพราะเห็นว่าเวียงจันทน์ก็เป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงเทพมหานครอยู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหลวงเป็นเมืองชัยภูมิ และแต่งตั้งพระภักดีชุมพล (แล) เป็นพระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก สร้างความไม่พอใจแก่ทางฝ่ายเวียงจันทน์อย่างมาก

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๙ เจ้าอนุวงศ์ก่อการกบฏต่อกรุงเทพเพื่อแยกตัวเป็นเอกราช โดยยกทัพเข้าตีเมืองนครราชสีมา แต่เห็นว่าจะทำการต่อไปได้ไม่ตลอด จึงเผาเมืองนครราชสีมาทิ้ง และถอนทัพกลับไปตั้งรับที่เวียงจันทน์ ระหว่างทางกองทัพเจ้าอนุวงศ์เกิดความปั่นป่วนจากการลุกฮือของครัวเรือนที่กวาดต้อนไปเวียงจันทน์ ขณะพักทัพอยู่ที่ทุ่งสำริด พระยาภักดีชุมพล (แล) ได้ยกทัพไปสมทบกับคุณหญิงโมและครัวเรือนชาวเมืองนครราชสีมา ทำการตีกระหนาบกองทัพของเจ้าอนุวงศ์จนแตกพ่าย เจ้าอนุวงศ์เกิดความแค้นที่พระยาภักดีชุมพลไม่ยอมให้ความร่วมมือกับฝ่ายลาว ซ้ำยังยกทัพมาช่วยฝ่ายไทยตีกระหนาบทัพลาวอีกด้วย จึงย้อนกลับมาเมืองชัยภูมิ จับตัวพระยาภักดีชุมพล (แล) ให้เจ้าราชวงศ์ (เจ้าสุทธีสาร ฌ น่าน) จับประหารชีวิตที่บริเวณใต้ต้นมะขามใกล้หนองปลาเฒ่า^๗

การเสียชีวิตของพระยาภักดีชุมพล (แล) ในครั้งนั้น เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ชาวเมืองชัยภูมิจดจำตลอดมา และระลึกถึงว่าเป็นวีรกรรมครั้งสำคัญของท่านต่อมาชาวเมืองชัยภูมิจึงเรียกท่านว่า

^๗ ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ด้วยความเคารพว่า "เจ้าพ่อพญาแล" และได้มีการสร้างศาลไว้ตรงสถานที่ที่พระยาภักดีชุมพล (แล) ถูกประหารชีวิต ที่บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๒๕ (ชัยภูมิ - บ้านเขว้า) ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๑๑ ทางราชการได้สร้างศาลขึ้นใหม่ ให้ชื่อว่า "ศาลพระยาภักดีชุมพล (แล)" และจัดให้มีงานสักการะเจ้าพ่อพญาแลทุกปี โดยเริ่มจากวันพุธ แรกของเดือน ๖ เป็นเวลา ๗ วัน เรียกว่า "งานเทศกาลบุญเดือนหก ระลึกถึงความดีของ เจ้าพ่อพญาแล" ถือเป็นงานใหญ่ประจำปีของชาวชัยภูมิ และใน พ.ศ. ๒๕๑๘ ทางราชการร่วมกับพ่อค้าและประชาชนชาวชัยภูมิสร้างอนุสาวรีย์ของพระยาภักดีชุมพล (แล) ประดิษฐานอยู่ตรงวงเวียนศูนย์ราชการ ปากทางเข้าสู่ตัวเมืองชัยภูมิ ลูกหลานของพระยาภักดีชุมพล (แล) ที่ได้รับราชการเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิคนต่อ ๆ มา ล้วนได้รับยศและบรรดาศักดิ์เป็นที่พระยาภักดีชุมพลทุกคน รวมทั้งสิ้น ๕ คน ส่วนเจ้าพ่อพญาแลได้เป็นพระยาภักดีชุมพลได้ ๔ ปี เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิถึง ๑๐ ปี

ดังนั้น ประวัติความเป็นมาเจ้าพ่อพญาแล เดิมชื่อ "นายแล" เป็นชาวนครเวียงจันทน์ เคยรับราชการเป็นที่เลี้ยงราชบุตรในเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรล้านช้าง (ขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย) ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๐ นายแลได้อพยพไพร่พลข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านน้ำขุ่นหนองอีจาน (อยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา) ต่อมาได้ย้ายไปตั้งใหม่ที่บ้านโนนน้ำอ้อมบ้านชีลอง (อยู่ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ) และได้ทำราชการส่งส่วยต่อเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงตั้งให้นายแลเป็นที่ขุนภักดีชุมพลนายกองนอก

๔.๑.๕ ประวัติความเป็นมาปู่ดั่ง-ย่าดี

๑) ปู่ดั่ง ปู่ดั่ง เดิมเป็นชาวอำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (ไม่ทราบว่ายู่บ้านอะไร) เมื่อแต่งงานแล้ว มีบุตร ๒ คน ต่อมาก็อพยพจากบ้านเดิมมาตั้งหลักฐานอยู่ที่บ้านตาตโตน ตำบลนาฝายอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีฐานะมั่นคง สมัยเจ้าพ่อพระยาแลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ ได้ปู่ดั่งนี้เป็นครูประสิทธิ์ประสาทเวทย์มนต์คาถาวิชาอาคมให้ จนเจ้าพ่อพระยาแลสามารถเรียนสำเร็จวิชาอาคมอยู่คงกระพันชาตรีถึงขนาดฟันไม่เข้า ยังไม่ออก ต่อมา เจ้าอนุวงศ์ ผู้ปกครองประเทศลาว คิดจะยกทัพไปตีกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๒) และได้ยกทัพผ่านมาจากจังหวัดชัยภูมิ ชักชวนเจ้าพ่อพระยาแลให้ร่วมยกทัพไปตีกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยกัน (เจ้าพ่อพระยาแลท่านก็มาจากประเทศลาวเหมือนกัน) แต่เจ้าพ่อพระยาแลท่านปฏิเสธไม่ยอมไปด้วย และยังได้ส่งคนไปแจ้งข่าวให้ยาโมทราบว่าย่าอนุวงศ์ จะยกทัพผ่านมาจากโคราชด้วย เมื่อเจ้าอนุวงศ์ยกทัพมาถึงเมืองโคราช ยาโมก็ใช้กุศโลบายทำที่ยินยอมโอนอ่อนผ่อนตาม ต้อนรับขับสู้อย่างดี โดยนำสุรามาองเมาบรรดาทหาร ในกองทัพเจ้าอนุวงศ์ทหาร ในกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ทหารหาญทั้งหลายไม่คิดระแวงระวังว่าจะถูกหลอก ก็พากันดื่มกินสนุกสนานอย่างเต็มที่จนหลับไหลไม่ได้สติ ทหารหาญของยาโมซึ่งได้เตรียมพร้อมอยู่แล้วก็ได้ใช้อาวุธเข้าประหารทหารทำให้ทหารลาวล้มตายเป็นจำนวนมาก เกือบทั้งหมดเหลือรอดชีวิตเพียงเจ้า

อนงค์และทหารไม่กี่คนที่หนีเอาตัวรอดได้ ด้วยความผูกใจเจ็บแค้นเจ้าพ่อพระยาแล เจ้าอนงค์จึงได้ ย้อนกลับมาเมืองชัยภูมิอีกครั้ง จับเจ้าพ่อพระยาแลไปฆ่า แต่ฟันอย่างไรก็ไร้ผล เพราะท่านเจ้าพ่อพระยาแล ท่านเป็นศิษย์เอกปู่ด้วงรักและประสิทธิ์ประสาทเวทมนต์คาถาอาคมให้ จนอยู่ยงคงกระพันยังไม่เข้า ฟันไม่เข้า ก็ใช้เหล็กแหลมเสียบทวารหนัก ผลที่สุดเจ้าพ่อพระยาแลก็เสียชีวิตอยู่ที่หนองปลาเฒ่า ซึ่งตั้งศาลอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อปู่ด้วงและภรรยา ทราบข่าวก็กลัวว่าภรรยาจะตกมาถึงตัว จึงรีบหลบหนีออกจากบ้าน ตาดโตนเข้าป่าดงลึก พอแน่ใจว่าปลอดภัยแล้ว จึงได้ปลุกบ้านพักอาศัยที่กลางดงป่าหินโงมตรงที่เป็น ตำบลเก่ายาดีทุกวันนี้ (ปัจจุบันก็มีวัดปู่ด้วง-ยาดีปรากฏแก่สายตาลูกหลาน) พอมาใช้ชีวิตแบบชาวป่า ปู่ด้วงท่านก็ได้ถือศีลกินเจไม่กินอาหารที่ปรุงด้วยเลือดเนื้อ ท่านเป็นผู้ที่มีภูมิจิต ภูมิธรรมมีเมตตาธรรมมีสูง ท่านสามารถเอาชนะใจคนทั้งหลาย แม้แต่สัตว์ที่ดุร้าย เช่น ช้าง เสือ ท่านยังสามารถโน้มน้าวจิต วิญญาณให้มาเป็นบริวารห้อมล้อมท่านได้ ในยามอัปจนถึงจะต้องหนีเข้าป่า แต่ก็เป็นกรอยแบบมีศักดิ์ศรี มานเป็นผู้มีประวัติอันดีงาม มีจิตเป็นกุศล ศรัทธาสัมมาทิฐิแน่วแน่ มั่นคงต่อทางกุศล เป็นบุคคลสำคัญที่ควรแก่การสรรเสริญ และควรที่อนุชนรุ่นหลังจะให้ความสำคัญและศึกษาเอาเยี่ยงอย่าง เป็นปูชนียบุคคลที่ควรแก่การเคารพกราบไหว้บูชา

๒) ยาดี ยาดี เกิดอยู่ที่บ้านโสกคลอง อำเภอกษेत्रสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ แต่งงานแล้ว จึงมีลูก ๑ คน ได้ย้ายจากบ้านเดิมมาอยู่ที่บ้านตาดโตน ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีนามสกุลว่า “อาสารณะ” ยาดีเกิดคนละสมัยกับปู่ด้วง หลังจากปู่ด้วงได้เสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปี จึงมีเรื่องยาดีปรากฏขึ้น โดยมีผู้เล่าประวัติว่า เมื่อยาดีกับสามีและลูกตั้งรกรากอยู่บ้านตาดโตน ก็อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์เรื่อยมาจนแก่เฒ่าตอนหลังสุด ประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๗ ยาดีเกิดล้มป่วยเป็นไข้ ล้มหมอนนอนเสื่อลุกไปไหนมาไหนไม่ได้เป็นเวลาแรมปี ยาอะไรก็ช่วยไม่ได้หมอก็ก้มหน้าบ่น นอนรอวันตาย คืนหนึ่งยาดีฝันไปว่าปู่ ด้วงถามว่า อยากหายหรืออยากตาย ยาดีตอบว่าอยากหาย ยังไม่อยากตาย เพราะยังไม่ได้สร้างบุญกุศล พอเพียง อยากอยู่ทำบุญทำกุศลเสียก่อน จะตายจริงก็ไม่ว่า ปู่ด้วงเลยบอกว่า ถ้าอยากหายให้เข้าไปจำศีล ภาวนาที่บ้านกลางป่า ซึ่งเป็นบ้านที่ปู่ด้วงเคยอยู่จำศีลภาวนามาก่อนแล้วจะหายป่วย ยาดีดีใจมากเล่าให้ ยาดีพี่น้องฟัง พร้อมกับบอกให้พาไปยังที่ที่ปู่ด้วงบอก เพราะความอยากหายยาดีพี่น้องจึงหามเปลไป พา ไปถึงชายป่า ยาดีก็มีเรี่ยวแรงลุกขึ้นมาเองอย่างน่าอัศจรรย์ ผลที่สุดไปถึงบ้านเก่าปู่ด้วงเคยอยู่จำศีลภาวนา ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ยาดีได้พาลูกหลานชุดหลุมฝังศพปู่ด้วง นำอัฐิมาบำเพ็ญกุศลแล้วจึงสร้างธาตุบรรจุอัฐิของปู่ด้วง ซึ่งในการขุดหลุมฝังศพปู่ด้วงทำให้ได้พบของสำคัญ ๔ อย่าง คือ

๑. พระพุทธรูปหลวงพ่อประสิทธิ์ ๑ องค์ คนเฒ่าคนแก่เคยใช้อธิษฐานยกเสียงหายปัจจุบันหายสาบสูญไปแล้ว

๒. ดาบบราบมาร ๑ เล่ม ยาวประมาณ ๔๕-๖๐ เซนติเมตร ปัจจุบันไม่ทราบว่ามีผู้ใดครอบครอง

๓. ฆ้องน้อย ๑ วง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๕ เซนติเมตร ส่วนจุมฆ้องคือ ส่วนที่นูนในตอนกลางของฆ้อง ปัจจุบันบรรจุได้ฐานรูปปั้นของปู้ด้วงที่ศาลบ้านด่านเจริญ หมู่ที่ ๔ ตามความประสงค์ของยาดี

๔. กระดิ่งม้า ๑ อัน ซึ่งนายจำปา บ้านนาสินวล ได้นำไปที่จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้วและที่สำคัญคือ ป่าว่านของปู้ด้วงที่ได้เคยปลูกไว้ ปัจจุบันเป็นที่ดินของนายพิตร ดอยชัยภูมิ บ้านเก่ายาดี หมู่ที่ ๑ ยาดีได้บำเพ็ญเพียรภาวนา จนมีภูมิจิตภูมิธรรมสูง สามารถโน้มน้าวจิตของสัตว์ป่าที่ดุร้ายให้เป็นบริวาร ดำรงตนอยู่ในป่าท่ามกลางสัตว์ดุร้าย ได้แก่ ช้าง เสือโดยไม่มีอันตราย และยังบำเพ็ญตนด้วยการรักษาโรคภัยให้แก่ลูกหลาน ไม่ว่าจะอยู่บ้านหรือบ้านใดโดยทั่วไปไม่แบ่งชั้นวรรณะ มีใครมาขอให้ไปรักษาก็จะไปให้ทันที จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๖ ยาดีได้เสียชีวิตลงด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุได้ ๑๐๘ ปี สิ่งที่ยาดีพาลูกหลานทำประจำทุกปีก็คือ การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ (อีสาน) ไม่เคยขาด

นับเป็นประวัติที่น่าสนใจและน่าศึกษา แสดงถึงผลงานแห่งการที่มีจิตเป็นกุศล ศรัทธา สัมมาทิฐิแน่วแน่มั่นคง แม้ล้มป่วยอยู่ หามไปบนแคร่ เดินไม่ได้แรมปี ก็กลับสามารถลุกเดินได้บำเพ็ญเพียรภาวนาจนกลายเป็นผู้มีภูมิจิตภูมิธรรมสูง สามารถโน้มน้าวจิตวิญญาณสัตว์ดุร้ายให้มาเป็นบริวาร ดำรงชีพอยู่ในดงสัตว์ดุร้าย เช่น ช้าง เสือ ได้โดยไม่มีอันตราย จึงนับเป็นอานิสงส์ของการถือศีล กินเจ ทานจึงเป็นปูชนียบุคคลอีกผู้หนึ่งที่เรารับรองควรกราบไหว้บูชา

ดังนั้น ประวัติความเป็นมาปู้ด้วง-ยาดี ปู้ด้วง เดิมเป็นชาวอำเภอนวนจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ (ไม่ทราบว่าอยู่บ้านอะไร) เมื่อแต่งงานแล้ว มีบุตร ๒ คน ต่อมาก็อพยพจากบ้านเดิมมาตั้งหลักฐานอยู่ที่บ้านตาตโตน ตำบลนาฝายอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีฐานะมั่นคง สมัยเจ้าพ่อพระยาแลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ ได้ปู้ด้วงนี้เป็นครูประสิทธิ์ประสาทเวทย์มนต์คาถาวิชาอาคมให้ จนเจ้าพ่อพระยาแลสามารถเรียนสำเร็จวิชาอาคมอยู่คงกระพันชาตรีถึงขนาดฟันไม้เข้า ยังไม่ออก และยาดี เกิดอยู่ที่บ้านโสกคลองอำเภอกษัตริย์บุรณ จังหวัดชัยภูมิ แต่งงานแล้ว จึงมีลูก ๑ คน ได้ย้ายจากบ้านเดิมมาอยู่ที่บ้านตาตโตน ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีนามสกุลว่า “อาสารณะ” ยาดีเกิดคนละสมัยกับปู้ด้วง หลังจากปู้ด้วงได้เสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปีจึงมีเรื่องยาดีปรากฏขึ้น โดยมีผู้เล่าประวัติว่า เมื่อยาดีกับสามีและลูกตั้งรกรากอยู่บ้านตาตโตน ก็อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์เรื่อยมาจนแก่เฒ่าตอนหลังสุด

^๔ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔.๑.๖ ประวัติความเป็นมาวัฒนธรรมใบเสมาวัดกุดโจ่ง

บ้านกุดโจ่ง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีสภาพเป็นเกาะมีลำน้ำล้อมรอบ กล่าวคือ ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกติดลำน้ำลำปะทาว ทางด้านทิศใต้ติดลำน้ำห้วยกอก และด้านทิศตะวันตกติดลำน้ำห้วยหลัว บริเวณเนินดินสูงมีหนองน้ำขนาดใหญ่รูปสามเหลี่ยมมีน้ำจากลำปะทาวไหลเข้าเต็มตลอดปี มีต้นไคร้ขึ้นอยู่เต็มไปหมด ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า “กุดโจ่ง” อันเป็นชื่ออย่างเป็นทางการว่าบ้านกุดโจ่งมาจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ใช้ในการทำเกษตร สถานที่ตั้งของบ้านกุดโจ่ง เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ในตำบลบุงคล้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ บริเวณพิกัดที่สะพานข้ามลำปะทาว เส้นรุ้งที่ ๑๕ องศา ๔๗ ลิปดา ๑๒.๑๑ ฟลิปดา

เหนือ เส้นแวงที่ ๑๐๒ องศา ๐๖ ลิปดา ๔๓.๙๔ ฟลิปดาตะวันออก ห่างจากตัวจังหวัดไ

ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทาง ๑๘ กิโลเมตรโดยประมาณ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ จรด พื้นที่บ้านสระไข่น้ำ ตำบลกุดตุ้ม และลำน้ำลำปะทาว

ทิศใต้ จรด พื้นที่บ้านบุงคล้า ตำบลบุงคล้า และลำน้ำห้วยกอก

ทิศตะวันออก จรด บ้านหนองไผ่น้อย ตำบลกุดตุ้ม และลำน้ำลำปะทาว

ทิศตะวันตก จรด บ้านโนนแดง ตำบลบุงคล้า และลำน้ำห้วยหลัว

บริเวณหมู่บ้านกุดโจ่งปัจจุบันนี้เดิมไม่มีผู้อยู่อาศัย เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๑ นายจู นางบุ ไม่ทราบนามสกุลสองสามีภรรยา เดิมเป็นชาวจังหวัดอุบลราชธานี ได้อพยพเข้ามาทำมาหากินในแถบบริเวณบ้านผือ ตำบลกุดตุ้ม แล้วจึงค่อยอพยพต่อลงมาตั้งหลักแหล่งในบริเวณบ้านกุดโจ่ง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ บิดามารดาของนายหมา บุตรศรี ได้มาจับจองทำการเกษตรและได้แยกครอบครัวย้ายมาตั้งถิ่นฐานในเวลาต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ครอบครัวนายโหลย เจนจิตรได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วย ซึ่งในขณะนั้นก็มีชาวบ้านจากบ้านใกล้เคียง เช่น บ้านกุดตุ้ม บ้านผือ บ้านหนองไผ่น้อย บ้านบุงคล้า เป็นต้น เข้ามาจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตร และตั้งบ้านเรือน ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านใช้ชื่อว่า บ้านกุดโจ่ง หมู่ที่ ๑๒ สมัยนั้นขึ้นกับตำบลหนองนาแซง โดยครอบครัวที่อพยพเข้ามาทำมาหากินและตั้งรกรากกลุ่มแรก ๆ คือ ตระกูลบุตรศรี ตระกูลฉวีวงศ์ตระกูลชูประยูร ตระกูลพันธ์โสภณ ตระกูลเจนจิตร ตระกูลจำชาติ^๔

ความเป็นมาหมู่บ้านของชุมชนแห่งนี้ มีลักษณะเป็นกลุ่มหรือเป็นคุ้ม ได้แก่ คุ้มบ้านนอก-หนองสามพัน คุ้มบ้านโนนสะแบง คุ้มตะวันออก คุ้มบ้านน้อยหนองไผ่ คุ้มบ้านใต้ คุ้มบ้านโนนฝาย และคุ้มบ้านโนนหวนา-เกาะแก้ว คุ้มต่างๆ มีครัวเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น ซึ่งส่วนมากจะเป็นเครือญาติกันที่ชาวบ้านพูดกันว่า “มีผีเชื้อเดียวกัน” ประชากรมีแหล่งน้ำสำหรับใช้ดื่มและใช้สอย

^๔ ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ต่างๆ โดยอาศัยน้ำในลำห้วยปungคล้า ห้วยเกาะแก้ว หนองสามพัน กุดแหลมและลำชีลอง ลักษณะพื้นที่ทั่วไปเป็นที่สูงเป็นสันโนนน้ำท่วมไม่ถึง ซึ่งเหมาะสำหรับเป็นที่ปลูกบ้านเรือนห่างออกไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นที่ราบเหมาะสำหรับทำนา ทำไร่และทำสวน บางแห่งก็เป็นห้วยหนองคลองบึงชาวบ้านได้อาศัยสำหรับทำมาหาเลี้ยงชีพจากพื้นที่ดินดังกล่าวมาแต่บรรพบุรุษ หนองสามพันลำห้วยปungคล้า ก็มีชาวบ้านมาอาศัยทำสวน ทำไร่ ปลูกพืชล้มลุกบ้าง ปลูกไม้ยืนต้นบ้าง ที่ฝั่งหรือริมหนองและลำห้วยบางแห่งที่สูงๆ ชาวบ้านก็อาศัยปลูกบ้านเรือน เช่น คุ่มบ้านใต้ คุ่มบ้านโนนฝาย เป็นต้น ตามประวัติคำบอกเล่าเดิมแรกนั้นที่ดินแห่งนี้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชนชาติลาวโบราณมาก่อน เข้าใจว่าคงจะมีกลุ่มชนมาตั้งบ้านเรือนพร้อมกับกลุ่มชนที่ตั้งบ้าน “กุดโง้ง” หรือพร้อมกับตั้งเมืองหามหมอก เพราะมีหลักฐานหลายอย่างให้เห็น เช่น บ้านกุดโง้งก็มีใบเสมาหินขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ส่วนเมืองหามหมอกที่บ้านไร่ อำเภอบ้านเขว้า ก็มีหลักฐานปรากฏอยู่ให้เห็น เช่น คูเมืองเป็นแนวดินสูงยาวหลายสิบเส้น และมีคลองล้อมรอบอีกด้วย ส่วนที่เป็นปungคล้าก็มีหลักฐานว่า น่าจะเคยเป็นบ้านเมืองคนโบราณมาก่อน แต่กลุ่มชนเหล่านั้นได้อพยพย้ายบ้านย้ายเมืองไปอยู่ที่อื่นเพราะภัยสงคราม หลักฐานต่างๆ ที่ว่า คือ เศษอิฐ เศษกระเบื้อง และเศษโลหะเป็นจำนวนมากที่พบเห็นอยู่ คือ ที่บริเวณบ้านพ้อทายก่อวง และแถวบริเวณที่สร้างเมรุ กับที่พบเห็นที่บริเวณสวนเอกชนคุ่มบ้านโนนฝาย จึงทำให้เข้าใจว่าที่ตั้งบ้านปungคล้าปัจจุบันนี้เคยเป็นที่สร้างบ้านสร้างเมืองของคนโบราณมาก่อนแล้ว

ใบเสมาหินที่นำมาจัดแสดงในอาคารแห่งนี้มีจำนวน ๒๕ แผ่น มีทั้งแบบเรียบไม่มีลายสลัก แต่สภาพสมบูรณ์ ลายสลักเป็นรูปกลีบบัว รูปสลับ และแบบที่แกะสลักเป็นภาพเล่าเรื่องในมหานิบาตชาดก หรือชาดก ๕๕๐ ชาดก ที่สันนิษฐานว่าเป็น เรื่องพรหมนารถชาดก เถมิยชาดกหรือมุคคิขชาดก วิธูรบัณฑิตชาดก มโหสถชาดก และภริทัตตชาดก อัมพชาดก น่าสังเกตว่าชาดกเหล่านี้เป็นชาดกที่เล่าถึงปัญญามากกว่าเรื่องของการบำเพ็ญทาน ชันติ อุเบกขา และอื่น ๆ ในทศชาติชาดก ซึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของผู้คนในอดีตที่ต่างจากปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีภาพแกะสลักเป็นรูปพุทธประวัติ ใบเสมาเหล่านี้กำหนดอายุตามรูปแบบศิลปะสมัยทวารวดีว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ – ๑๖ ซึ่งน่าจะสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคอีสานมากกว่าในเขตที่ลุ่มภาคกลางของประเทศไทย^{๑๐}

ปัจจุบันมีสมาชิกในหมู่บ้าน ๙๖ หลังคาเรือน ประชากรทั้งสิ้น ๔๒๔ คน แยกเป็นชาย ๑๙๙ คน หญิง ๒๒๕ คน (๒๕๖๐) ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีที่พักสงฆ์ ๒ แห่ง คือ ที่พัทธสงฆ์วัดศรีปทุมคงคาราม (วัดบ้านกุดโง้ง) และที่พัทธสงฆ์วัดป่าดอนตูม จากการสอบถามชาวบ้านไม่มีใครทราบถึง

^{๑๐} ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

สาเหตุของการล่มสลายไปของชุมชนโบราณลุ่มน้ำบ้านกุดโง้งแห่งนี้ ตามคำบอกเล่าของกลุ่มคนที่ได้มาจับจองพื้นที่เพื่อกระทำสิกรรมก็พบใบเสมาหินทั่วไปในบริเวณหมู่บ้านทั้งในที่พักอาศัยและบริเวณทุ่งนาอยู่ก่อนแล้ว บางส่วนก็ถูกทำลายโดยคิดว่าเป็นก้อนหินธรรมดา บางส่วนเห็นว่าเป็นรูปเคารพก็กราบไหว้บูชานำมาเก็บรักษาเอาไว้ ทางกรมได้มาสำรวจและเห็นความสำคัญจึงได้นำมารวบรวมเอาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ดังนั้น ประวัติความเป็นมาวัฒนธรรมใบเสมาวัดกุดโง้ง บ้านกุดโง้ง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีสภาพเป็นเกาะมีลำน้ำล้อมรอบ กล่าวคือ ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกติดลำน้ำลำปะทาว ทางด้านทิศใต้ติดลำน้ำห้วยกอก และด้านทิศตะวันตกติดลำน้ำห้วยหลัว บริเวณเนินดินสูงมีหนองน้ำขนาดใหญ่รูปสามเหลี่ยมมีน้ำจากลำปะทาวไหลเข้าเต็มตลอดปี มีต้นไคร้ขึ้นอยู่เต็มไปหมด ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า “กุดโง้ง” และได้ปรากฏใบเสมาหิน ในอาคารมีจำนวน ๒๕ แผ่น มีทั้งแบบเรียบไม่มีลายสลักแต่สภาพสมบูรณ์ ลายสลักเป็นรูปกลีบบัว รูปสฤป และแบบที่แกะสลักเป็นภาพเล่าเรื่องในมหานิบาตชาดก หรือชาดก ๕๕๐ ชาติ

๔.๒ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

การศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้วางประเด็นการศึกษา ดังนี้ (๑) ด้านหลักปฏิบัติ (๒) ด้านการพัฒนา (๓) ด้านการมีส่วนร่วม และ(๔) ด้านหลักธรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ด้านหลักปฏิบัติ

๑) หลวงปู่หลักคำ พบว่า หลวงปู่หลักคำ เจ้าคณะจังหวัดรูปแรกของจังหวัดชัยภูมิ ในสมัยของพระยาภักดีชุมพล (เกตุ) ในส่วนของฝ่ายมหานิกาย เป็นพระสงฆ์รูปแรก ๆ ในการปฏิบัติดีหรือพระปฏิบัติเกี่ยวกับการสำรวม จนทำให้เกิดความเลื่อมใสของทางคณะสงฆ์หรือพุทธศาสนิกชนแสดงความเคารพนับถือ สัมภาษณ์ หลังจากที่ท่านเดินทางธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี ถือว่าเป็นแบบอย่างของพระภิกษุสงฆ์ที่อยูในการสำรวมพระวินัย เคร่งในการปฏิบัติ ศีลสำรวม คือ การสำรวมระวังกาย วาจาให้เป็นปกติ^{๓๓}

^{๓๓} ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๒) พระราชชายาสีทิสนุทร เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ด้านการศึกษามีการส่งเสริมการศึกษาขึ้นมีการศึกษาระดับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ส่งเสริมให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจเข้าศึกษาเรียนรู้ ทั้งนี้ก็ยึดแบบอย่างของการเรียนการสอนแบบให้มีสติสมาธิที่ดั่งาม เรียกว่า ส่งเสริมการเรียนการสอนตามแนวพุทธ คือให้มีสมาธิในการเรียนการสอนทุกครั้ง^{๑๒} เป็นพระสงฆ์ที่มีเมตตาต่อสัตว์เดรัจฉานและบุคคลทั่วไป ป็นพระสงฆ์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา ปัญญา และความเสียสละ ท่านมี ไหวพริบเฉียบคม พุดน้อยแต่ลึกซึ้ง สามารถตอบคำถามหรือแก้ปัญหาให้ชาวบ้านได้อย่างแยบคายและเป็นธรรม ท่านเข้าใจชีวิตของผู้คนทั้งในมิติของทุกข์ทางโลกและทางธรรม จึงเป็นที่พึ่งของผู้คนในยามยาก

๓) พระธรรมภาวนาวัชรคุณ เจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์ พบว่า การส่งเสริมเรื่องของการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ปฏิบัติสมาธิ การยืน เดิน นั่ง นอน และอริยบถต่าง ๆ ทั้ง ๔ ให้แก่บุคคลที่สนใจ ทั้งการปฏิบัติ ปรียัติ และปฏิเวธ ตลอดทั้งส่งเสริมการมีสติสัมปชัญญะ เรียกว่าการทำสมาธิภาวนา เพื่อส่งเสริมให้มีปัญญาในการตื่นรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเอง ซึ่งหลวงพ่อบอกสอนแนวการพึ่งตนเอง ตนเป็นที่พึ่งของตน^{๑๓} ถือว่าเป็นแนวปฏิบัติหลักของการพึ่งตนเอง ทำให้เกิดความสุขความเจริญในทุกด้าน ดังหนังสือโลกและชีวิตในพุทธธรรมที่กล่าวว่า^{๑๔} ทุกๆ คนจึงต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ อันคนที่มิตนเป็นที่พึ่งของตนได้นั้น จะต้องมึสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งได้อยู่ในตนหรือเป็นของตน เช่นมีวิชา มีภาระงาน มีทรัพย์ มียศ ตลอดถึงมีคุณงามความดีเป็นที่นับถือ จะต้องมึเพียงพอกที่จะเลี้ยงตน อุดหนุนตนให้มีความสุขความเจริญ ที่จะป้องกันตนให้พ้นอันตราย

๔) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า เจ้าพ่อพญาแล เป็นเจ้าเมืองของจังหวัดชัยภูมิชาวชัยภูมิให้ความเคารพและบูชา โดยถือว่าเป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาวจังหวัดชัยภูมิ ท่านมีความกล้าหาญ และเด็ดเดี่ยวในการที่จะกอบกู้เอกราช ท่านเสียสละชีวิต เพื่อชุมชน เพื่อบ้านเมืองให้อยู่รอดแสดงออกถึงความกล้าหาญ^{๑๕} พร้อมทั้งมีสติปัญญา เฉลียวฉลาด จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี มองการณ์ไกล รู้เท่าทันของเจ้าอนุวงศ์ของลาว^{๑๖}

^{๑๒} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, **ชุดความเข้าใจเรื่องชีวิต โลกและชีวิตในพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒.

^{๑๕} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๖} สุทธิ เหล่าฤทธิและคณะ, **ประวัติเมืองชัยภูมิ**, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๙๕-๙๖.

๕) ปู่ด้วง-ยาดี พบว่า มีการเซ่นไหว้ของต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว ความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นในแต่ละแบบอย่างนั้น ย่อมใช้เครื่องเซ่นไหว้ที่แตกต่างกันเพื่อให้ผลต่างกันเครื่องเซ่นไหว้ที่เซ่นไหว้นั้น จะไม่มีใครได้ลิ้มรสก่อนเซ่นไหว้ เพราะคนเซ่นไหว้ จะถือว่า นำสิ่งที่ดีที่สุดสวยและสมบูรณ์ที่สุดนำมาเซ่นไหว้เปรียบได้กับการเต็มใจตั้งใจนำของที่บริสุทธิ์ไปสักการบูชาเป็นเครื่องแสดงความบริสุทธิ์ของจิตใจและให้ความสำคัญต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถืออย่างสูงสุด^{๑๗}

๖) ใบเสมาวัดกุตโง้ง พบว่า ใบเสมานินได้แสดงคุณค่าทางด้านศิลปกรรมเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนชาวชัยภูมิ เป็นผลงานทางภูมิปัญญาทางเชิงช่างชั้นสูงทั้งในการแกะสลักภาพสื่อความหมาย และวัฒนธรรมทางภาษาที่ถ่ายทอดอักษรที่บ่งบอกถึงยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของชาติได้ เป็นสังคมที่รุ่งเรืองทางวัฒนธรรมทางด้านศิลปะ รสนิยมที่ถ่ายทอดมาจากความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้พระสงฆ์และชาวบ้านยังมีการอนุรักษ์และรักษาไว้ให้ผู้สนใจหรือผู้จะศึกษาได้เข้ามาศึกษาอยู่ตลอด^{๑๘}

สรุปได้ว่า ด้านหลักปฏิบัติ ๑) หลวงปู่หลักคำ มีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยการเคร่งครัดปฏิบัติด้วยศีล ๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร การเรียนการสอนแบบให้มีสติสมาธิที่ดีงาม เรียกว่าส่งเสริมการเรียนการสอนตามแนวพุทธ คือให้มีสมาธิในการเรียนการสอน ๓) พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ ส่งเสริมการปฏิบัติด้วยการภาวนาหรือการมีปัญญา ๔) เจ้าพ่อพญาแล เป็นเจ้าเมืองของจังหวัดชัยภูมิ ชาวชัยภูมิให้ความเคารพ ๕) ปู่ด้วง-ยาดี มีการปฏิบัติด้วยหลักของสักการะบูชา และ ๖) ใบเสมาวัดกุตโง้ง แสดงออกการปฏิบัติด้วยความมีศรัทธาและการอนุรักษ์

สรุปด้านการปฏิบัติ

หลวงปู่หลักคำ	พระราชชัยสิทธิสุนทร	พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ	เจ้าพ่อพญาแล	ปู่ด้วง-ยาดี
ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ด้วยความเคร่งครัดในศีลธรรม เป็นแบบอย่างใน	ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้น สติและสมาธิ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดสมาธิในการศึกษา	มุ่งเน้นการปฏิบัติภาวนาและการพัฒนาปัญญา เพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมลึกซึ้งในระดับจิตใจ	อดีตเจ้าเมืองชัยภูมิ บุคคลสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพ	เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อท้องถิ่น มีการปฏิบัติ

^{๑๗} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๘} ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

การดำเนินชีวิต ตามหลักพระ ธรรมวินัย	อย่างมีคุณภาพ		ศรัทธา ถือเป็น สัญลักษณ์ทาง ประวัติศาสตร์ และจิตวิญญาณ ของชาวชัยภูมิ	เกี่ยวกับ พิธี สักการบูชา เพื่อความเป็น สิริมงคลและ ยึดเหนี่ยว จิตใจชาวบ้าน
---	---------------	--	--	--

๔.๒.๒ ด้านการพัฒนา

๑) หลวงปู่หลักคำ พบว่า ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเลื่อมใสแก่หลวงปู่หลักคำ โดยในแต่ละปีจะมีการจัดงานทำบุญให้หลวงปู่ที่วัดกลางเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยชาวบ้านจะประกอบพิธีขึ้นของผู้นำชุมชน และคณะสงฆ์วัดกลางเมืองเก่า จะร่วมด้วยช่วยกันจัดกิจกรรมงานบุญ และยังมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ การถวายภัตตาหาร การสวดเจริญพระพุทธมนต์เช้า เย็น การทำบุญอุทิศ ยังความเลื่อมใสแก่ชาวจังหวัดชัยภูมิ การจัดงานในทุกครั้งก็ประสบผลสำเร็จไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย แสดงออกการช่วยเหลือ การเสียสละในชุมชนทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเกิดขึ้นทุก ๆ ปี^{๑๙}

๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร พบว่า มีการส่งเสริมการพัฒนาความรู้ให้แก่พระสงฆ์และนักเรียนนักศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมบุคลากร การประชุมสัมมนาต่าง ๆ การส่งบุคลากรเข้าร่วมประชุม หรือแม้แต่ส่งเสริมบุคลากรเข้าร่วมการปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการฝึกหัดให้เกิดสมาธิที่ตั้งาม มีความตั้งมั่น แน่วแน่ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๒๐}

๓) พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ พบว่า มีการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา โดยการจัดปารีชากรรม หรือการปฏิบัติธรรมของทางคณะสงฆ์ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ร่วมกับคณะสงฆ์ นิสิต บุคลากร พุทธศาสนิกชนผู้ที่สนใจในการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งได้จัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปี เพื่อส่งเสริมให้มีสติสัมปชัญญะ สร้างให้เกิดปัญญาในการดำเนินชีวิต หรือแม้แต่การศึกษาเล่าเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๑}

^{๑๙} ลำดับที่ ๖ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๐} ลำดับที่ ๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๑} ลำดับที่ ๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวจังหวัดชัยภูมิก็ให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีการจัดกิจกรรมขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี และเมื่อวันที่ ๑๓ พ.ค. ๒๕๖๗ ที่ผ่านมา มีจัดงานประเพณีบุญเดือน ๖ ศาลเจ้าพ่อพญาแล ประจำปี ๒๕๖๗ โดยเจ้าพ่อพญาแล เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก โดยเมื่อถึงวันจันทร์แรกเดือน ๖ ชาวชัยภูมิ และผู้ศรัทธาในดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล จะร่วมกันเดินทางมาสักการะเจ้าพ่อพญาแล โดยไม่ได้นัดหมาย ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล บ้านหนองปลาเฒ่า ต.ในเมือง อ.เมืองชัยภูมิ มีทั้งมาขอพรกับวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล รวมไปถึงการจัดขันธ ๕ ขันธ ๘ พร้อมหัวหมู เป็ด ไก่ มาบวงสรวง มาถวายให้อยู่เย็นเป็นสุข แสดงออกถึงความถึงความเคารพ สามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน^{๒๒}

๕) ปู่ด้วง-ยาดี พบว่า สภาพปัจจุบันและพิธีกรรม การบูชาปู่ด้วง-ยาดีของชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีความคิดที่แตกต่างจากในอดีตความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ด้วยเหตุแห่งความเชื่อความศรัทธาที่แตกต่างกันและสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ภาวะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทำให้แนวคิดและการประกอบพิธีกรรมการบูชาเปลี่ยนไป แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการสืบทอดทางวัฒนธรรมความเชื่อ เรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์และแบบอย่างคุณงามความดีของท่านที่ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต^{๒๓}

๖) ใบเสมาวัดกุดโง้ง พบว่า ใบเสมาวัดกุดโง้ง ตั้งอยู่ที่บ้านกุดโง้ง หมู่ที่ ๔ ตำบลบึงคล้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิหลักฐานที่พบบริเวณบ้านกุดโง้ง ได้แก่ กลุ่มใบเสมาจำนวนมากที่ปักอยู่ตามบริเวณเนินดินรอบหมู่บ้าน บางส่วนถูกนำมาเก็บรวบรวมไว้ที่วัดศรีชุมคงคาราม เนื่องจากมีคนเข้ามาลักลอบขุดนำออกไปจากหมู่บ้าน จนกระทั่งพุทธศักราช ๒๕๓๘ กรมศิลปากร โดยสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๙ นครราชสีมา (ขณะนั้น) จึงได้จัดสร้างอาคารไว้ภายในวัดศรีชุมคงคาราม เพื่อเก็บรักษาและจัดแสดงใบเสมาเหล่านี้ ใบเสมาที่สำคัญที่บ้านกุดโง้ง ซึ่งอยู่ในกลุ่มของใบเสมาที่มีการสลักลวดลายประดับเป็นภาพพระพุทธรูป ปิ พุทธศักราช ๒๕๖๓ กรมศิลปากร โดยสำนักศิลปากรที่ ๑๐ นครราชสีมา ได้ดำเนินการสำรวจเก็บข้อมูลภาพสลักใบเสมาบ้านกุดโง้ง เชิงวิเคราะห์ เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลงานด้านศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าให้คงอยู่ต่อไป แสดงออกถึงการอนุรักษ์ร่วมกัน^{๒๔}

สรุปได้ว่า ด้านการพัฒนา ๑) หลวงปู่หลักคำ ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเลื่อมใสแก่หลวงปู่หลักคำ โดยในแต่ละปีจะมีการจัดงานทำบุญให้หลวงปู่ที่วัดกลางเมืองเก่า แสดงออกถึงการ

^{๒๒} ลำดับที่ ๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๓} ลำดับที่ ๑๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๔} ลำดับที่ ๑๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

เสียสละ ๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร การส่งเสริมการพัฒนาความรู้ให้แก่พระสงฆ์และนักเรียนนักศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม มีการพัฒนาบุคลากร ๓) พระธรรมภาวนาวัชรคุณ ส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา โดยการจัดปารีวาสกรรม หรือการปฏิบัติธรรมของทางคณะสงฆ์ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ส่งเสริมสติปัญญา ๔) เจ้าพ่อพญาแล จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวจังหวัดชัยภูมิก็ให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีการจัดกิจกรรมขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี สร้างความสามัคคีในชุมชน ปู่ด้วง-ยาดี สภาพปัจจุบันและพิธีกรรม การบูชาปู่ด้วง-ย่าดีของชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ แสดงถึงการสักการบูชา และ ใบเสมาวัดกุดโง้ง ตั้งอยู่ที่บ้านกุดโง้ง หมู่ที่ ๔ ตำบลบุ่งคล้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิหลักฐานที่พบบริเวณบ้านกุดโง้ง กรมศิลปากรได้ออกสำรวจและเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้

๔.๒.๓ ด้านการมีส่วนร่วม

๑) หลวงปู่หลักคำ พบว่า ประชาชน คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกันจัดงานบุญ ประเพณีให้กับหลวงปู่หลักคำ โดยแสดงออกการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจกรรม การประชาสัมพันธ์งาน การช่วยเหลือกิจกรรม ทุกภาคส่วนก็เข้ามาร่วมงานทุกครั้ง^{๒๕}

๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร พบว่า ในส่วนของสถานศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม นั้น ก็มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของการศึกษาต่าง ๆ การรับสมัครนักเรียน พุทธศาสนิกชนก็สนับสนุนบุตรหลานในการที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน ส่วนมากเด็กเยาวชนมาจากต่างจังหวัด ซึ่งหลวงปู่เจ้าคุณจะเน้นการมีส่วนร่วม เช่น งานทุกอย่างจะต้องทำงานเป็นทีม^{๒๖}

๓) พระธรรมภาวนาวัชรคุณ พบว่า การจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมนั้น มีประชาชน หรือคณะสงฆ์ได้เข้าร่วมกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุก ๆ ปี ทั้งนี้ยังได้รับการปฟงบรรยาย เกี่ยวกับการปฏิบัติ ทั้งนี้ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา ผู้ใหญ่บ้าน อสม. เป็นต้น ส่งตัวแทนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมทุกครั้ง^{๒๗}

๔) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า ทั้งประวัติ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การส่งเสริมและอนุรักษ์ การท่องเที่ยว ล้วนส่งผลต่อการถวายบิณฑบาตเจ้าพ่อพญาแลโดยจะเห็นได้จากความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ประชาชนผู้เลื่อมใสศรัทธาเมื่อมีอาการเจ็บป่วยก็ได้บนบานศาลกล่าวเจ้าพ่อพญาแลรักษาให้หายป่วย บางคนมีคติความก็

^{๒๕} ลำดับที่ ๖ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๖} ลำดับที่ ๑๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๗} ลำดับที่ ๑๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ช่วยให้ได้รับชัยชนะ บางคนไม่มีบุตรก็ขอให้ได้บุตร มีบุตรหลานไปทำงานต่างจังหวัดต่างประเทศก็ขอให้สำเร็จ มีความสุขมีเงินมีทอง เป็นต้น เมื่อผู้บบานเจ้าพ่อพญาแลได้ประสบผลสำเร็จก็นำเครื่องเซ่นไหว้ที่ตนเองบวงไว้กับเจ้าพ่อพญาแลมาถวายแก้บน บางคนนำมหรสพถวาย บางคนกับของบริโภคต่าง ๆ กันไปและบนถวายกองบุญเจ้าพ่อพญาแล โดยประชาชนต่างมีเจ้าพ่อพญาแลเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีความทุกข์ยากลำบากในชีวิตก็จะบบานเจ้าพ่อพญาแลให้สมหวังในเรื่องจากต่าง ๆ เมื่อสมหวังแล้วต่างก็พร้อมใจกันมาแก้บน จนกลายเป็นความเชื่อและความศรัทธาที่เพิ่มมากขึ้นในเจ้าพ่อพญาแล^{๒๘}

๕) ปู่ด้วง-ยาดี พบว่า เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๗ องค์การบริหารส่วนตำบลช่องสามหมอ จัดทำโครงการประเพณีบุญเดือนหก (ศาลปู่ด้วง-ยาดี) ม.๕ ตำบลช่องสามหมอ อำเภอคอนสวรรค์ เพื่อสืบสาน วัฒนธรรมประเพณี เป็นงานของตำบลซึ่งจะมีกิจกรรม เช่น การถวายบวงสรวง ศาลปู่ด้วงมีการแสดงดนตรีหมอลำพื้นบ้าน, รำบวงสรวงของกลุ่มสตรีแม่บ้านช่องสามหมอและกลุ่มแม่บ้านตำบลศรีสำราญ, จุดบั้งไฟบวงสรวง, โรงทานของผู้มีจิตศรัทธา ฯลฯ โดยนายกอบจ.ชัยภูมิเป็นประธานในพิธีเปิด และเชิญแขกผู้มีเกียรติเข้าร่วมงานในครั้งนี้^{๒๙}

๖) ใบเสมาวัดกุดโง้ง พบว่า การจัดการยุคแรกๆ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ชาวบ้านช่วยกันรวบรวมใบเสมามาเก็บไว้รวมกันด้วยต้องการอนุรักษ์ กระทั่งใน พ.ศ.๒๕๐๘ งบประมาณในการสร้างอาคารนันทรมศิลปากร โดยสำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครราชสีมา เป็นผู้ออกเงินและออกแบบให้ ส่วนในปัจจุบันการจัดการในแง่การสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว และการซ่อมแซมอาคารคลุมเมื่อ พ.ศ.๒๕๕๑ ได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงคล้า ส่วนการดูแลในแง่ปฏิบัติแล้วเป็นชาวบ้านในบ้านกุดโง้งช่วยกันดูแล คุณเสกสรรค์และพระสงฆ์ในวัดบ้านบึงคล้าก็ช่วยกันทำความสะอาด จึงอาจจะเรียกได้ว่าการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เป็นการแบ่งงานกันของหลายๆ ฝ่าย โดยเฉพาะจากฝ่ายชุมชนที่มีจิตสำนึกต้องการดูแลรักษาโบราณวัตถุที่พบในชุมชนด้วยตนเองมาก่อนการเข้ามาจัดการของหน่วยงานรัฐ^{๓๐}

สรุปได้ว่า ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า หลวงปู่หลักคำ ประชาชน คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกันจัดงานบุญประเพณีให้กับหลวงปู่หลักคำ พระราชชัยสิทธิสุนทร ในส่วนของสถานศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้น ก็มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของการศึกษาต่างๆ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ การจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมนั้น มีประชาชนหรือคณะสงฆ์ได้เข้าร่วม

^{๒๘} ลำดับที่ ๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๒๙} ลำดับที่ ๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๓๐} ลำดับที่ ๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

กิจกรรมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุก ๆ ปี เจ้าพ่อพญาแล ทั้งประวัติ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การส่งเสริมและอนุรักษ์ การท่องเที่ยว ล้วนส่งผลต่อการถวายบาศรีเจ้าพ่อพญาแล ปู่ด้วง-ยาดี ในส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสามหมอ จัดทำโครงการประเพณีบุญเดือนหก และใบเสมาวัดกุตโง้ง การจัดการยุคแรกๆ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ชาวบ้านช่วยกันรวบรวมใบเสมามาเก็บไว้ร่วมกันด้วยต้องการอนุรักษ์

๔.๒.๔ ด้านหลักธรรม

๑) หลวงปู่หลักคำ พบว่า การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น จะปรากฏออกมาในลักษณะของการรักษาศีล การสำรวมต่าง ๆ ภาย วาจา โดยมีให้เกิดความผิดพลาด ซึ่งเป็นแบบอย่างให้คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนนั้นได้ปฏิบัติตามเกิดความเลื่อมใส เคารพรักษา และนับถือเป็นพระสงฆ์ที่สำคัญของชาวจังหวัดชัยภูมิ^{๓๑}

๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร พบว่า การส่งเสริมการศึกษาและเรียนรู้นั้น จะส่งผลถึงการศึกษาเรียนรู้โดยให้มีจิตตั้งมั่น และส่งผลถึงการมีหลักสมาธิในการศึกษาเรียนรู้ โดยใช้จิตใจมีความตั้งมั่น แน่วแน่ จึงส่งผลถึงการมีสมาธิหรือหลักธรรมที่ปรากฏในการจัดการเรียนการสอนตามแบบอย่างพระราชชัยสิทธิสุนทร เป็นห่วงเด็กเยาวชนที่ด้อยโอกาสในการศึกษาจึงคิดเปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งเรียนทางโลกและทางธรรม^{๓๒}

๓) พระธรรมภาวนาวัชรคุณ พบว่า การปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างพระพุทธศาสนา ถือเป็นการยึดหลักปฏิบัติตามแบบคือ หลักปัญญา โดยการปฏิบัติธรรมนั้น จะส่งผลถึงการมีสติปัญญาจากการภาวนา และยังส่งผลให้มีสติสัมปชัญญะในการระลึกหรือรู้สึกรู้ตัว ปัญญาเกิดขึ้นพิจารณาผิดชอบชั่วดี แยกแยะแล้วนำไปปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิตประจำวัน พระเดชพระคุณหลวงพ่เป็นพระที่ขอบปลุกต้นไม้ พาญาติโยมสะสมบารมี ทำวัตร สวดมนต์ เจริญภาวนา^{๓๓}

๔) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า การเข้าร่วมงานกิจกรรมของการทำบุญกุศลงานเจ้าพ่อพระพญาแลของหน่วยงานนี้เกี่ยวข้องกับประชาชน จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ย่อมเกิดหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักศรัทธา ความเชื่อ จากการปฏิบัติซึ่งถือว่าได้แสดงออกถึงความเคารพ และมีความเชื่อว่าการบูชาเจ้าพ่อพญาแลนั้นจะมีอิทธิฤทธิ์และสามารถปกป้องคุ้มครองให้มีความโชคดีแคล้วคลาดปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ^{๓๔}

^{๓๑} ลำดับที่ ๑๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๓๒} ลำดับที่ ๑๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๓๓} ลำดับที่ ๑๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๓๔} ลำดับที่ ๑๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๕) ปู่ด้วง-ยาดี พบว่า การแสดงออกถึงการนำคำพูดหรือการนำสิ่งของ มาเช่นไหว้ หรือขอพรต่าง ๆ นั้น แสดงถึงหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา คือ หลักการสักการะบูชา เพราะชาวบ้านในจังหวัดชัยภูมินั้น มีความเลื่อมใสกับปู่ด้วง ยาดี ถือเป็นบุคคลที่เคยปฏิบัติดีมาก่อน เมื่อมาบนบานสานกล่าวแล้วก็เกิดความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจไว้^{๓๕}

๖) ใบเสมาวัดกุดโจ่ง พบว่า การร่วมด้วยช่วยกันของกรมศิลปากร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน คณะสงฆ์ มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ของใบเสมาบานกุดโจ่ง มีกิจกรรมครั้งใด ทุกองค์กรเข้าร่วมปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน แสดงถึงการมีหลักความสามัคคีในหมู่คณะของทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ยังพร้อมเพียงกันปฏิบัติร่วมกันจนสำเร็จในแต่ละครั้ง^{๓๖}

ตารางเปรียบเทียบด้านหลักธรรม

หลวงปู่หลักคำ	พระราชชัยสิทธิสุนทร	พ ร ะ ธ ร ร ม ภาวนาวิชิตคุณ	เจ้าพ่อพญาแล	ปู่ด้วง-ยาดี
ปั้นพระสงฆ์ผู้มีวัตรปฏิบัติอันงดงาม เคร่งครัดในพระธรรมวินัย โดยเฉพาะในเรื่องของการรักษาศีล และการสำรวมกาย วาจา ใจ อย่างมั่นคง ท่านดำรงตนเป็นแบบอย่างของพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ	ท่านส่งเสริมการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ โดยเน้นให้ผู้เรียนมีจิตใจตั้งมั่น มีสมาธิ และแน่วแน่ต่อการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในด้าน สมาธิ ที่เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพด้วยความห่วงใย	หลักปัญญา เป็นแก่นสำคัญในการดำเนินชีวิต การภาวนาและเจริญสติที่ท่านส่งเสริม สติสัมปชัญญะ อันเป็นพื้นฐานของการรู้เท่าทันตนเอง พิจารณาถูก ผิด และ แยกแยะสิ่งควรไม่ควรได้อย่างมีเหตุผล เป็นผู้รัก ธรรมชาติ มัก ปลูกต้นไม้ สอน	ศรัทธา อันเกิดจากความเชื่อมั่นในคุณงามความดีของท่าน การบูชาเป็นการแสดงความเคารพอย่างลึกซึ้ง โดยมีความเชื่อว่าท่านมีอิทธิฤทธิ์ในการ ปกป้องคุ้มครอง ให้ผู้ศรัทธาแคล้วคลาดปลอดภัยและประสบความสำเร็จในชีวิต	ห ลั ก ก า ร สักการะบูชาในพระพุทธศาสนา คือ การแสดงความเคารพต่อผู้มีคุณธรรม โดยเชื่อว่าความศรัทธานั้นนำไปสู่ความสำเร็จและเป็นสิริมงคลในชีวิต

^{๓๕} ลำดับที่ ๑๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๓๖} ลำดับที่ ๑๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

	ต่อเด็กและ เยาวชนที่ขาด โอกาส ท่านจึง ริเริ่มจัดตั้ง โรงเรียนพระ ปริยัติธรรม	ญาติโยมให้ สั งบุญบารมี ผ่าน การทำวัตร สวด มนต์ และเจริญ ภาวนา ซึ่งถือเป็น การกล่อมเกล่า จิตใจให้เกิด ปัญญา และ คุณธรรมควบคู่ กันไป		
--	---	--	--	--

สรุปได้ว่า ด้านหลักธรรม พบว่า หลวงปู่หลักคำ การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของ พระสงฆ์ที่เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบนั้น ในลักษณะของการรักษาศีล การสำรวมต่าง ๆ ภาย วาจา พระ ราชชัยสิทธิสุนทร การส่งเสริมการศึกษาและเรียนรู้นั้น จะส่งผลถึงการศึกษาเรียนรู้โดยให้มีจิตตั้งมั่น และส่งผลถึงการมีหลักสมาธิในการศึกษาเรียนรู้ เป็นพระที่มีเมตตาจิตอยู่เสมอ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ การปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างพระพุทธศาสนา ถือเป็น การยึดหลักปฏิบัติตามแบบคือ หลัก ปัญญา เจ้าพ่อพญาแล การเข้าร่วมงานกิจกรรมของการทำบุญกุศลงานเจ้าพ่อพระพญาแลของหน่วย งานนี้เกี่ยวข้องกับประชาชน จังหวัด อำเภอดำบล หมู่บ้าน ย่อมเกิดหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักศรัทธา ปู่ด้วง-ยาดี การแสดงออกถึงการนำคำพูดหรือการนำสิ่งของ มาเช่นไหว้ หรือขอพรต่าง ๆ นั้น แสดงถึงหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา คือ หลักการสักการบูชา และใบเสมาวัดกุดโง้ง การร่วม ด้วยช่วยกันของกรมศิลปากร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน คณะสงฆ์ มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ของใบเสมาบ้านกุดโง้ง มีกิจกรรมครั้งใด ทุกองค์กรเข้าร่วมปรึกษาหารือซึ่งกัน และกัน แสดงถึงการมีหลักความสามัคคี

๔.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษา ๖ ประเด็น คือ (๑) บทบาทหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน (๒) บทบาทพระราชชัยสิทธิสุนทรในการพัฒนาชุมชน (๓) บทบาทพระธรรมภาวนาวชิรคุณในการพัฒนา ชุมชน (๔) บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน (๕) บทบาทปู่ด้วง-ยาดีในการพัฒนาชุมชน และ (๖) บทบาทใบเสมาวัดกุดโง้งในการพัฒนาชุมชน ดังมาละเอียดต่อไปนี้

๔.๓.๑ บทบาทหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ความรู้ที่ได้จากหาการศึกษาหลวงปู่หลักคำ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ วางประเด็นการศึกษา ๒ ประเด็น คือ (๑) บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ และ (๒) บทบาทการพัฒนา ด้านวัตถุ ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

๔.๓.๑.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

วัดไพรพินาศ หรือวัดกลางเมืองเก่า ชุมชนเมืองเก่า จังหวัดชัยภูมิ จะพบสถูปที่เก็บอัฐิของ พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง คือท่านหลวงปู่หลักคำ หรือพระครูปรีชาชินวงศาจารย์ ในหนังสือ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดชัยภูมิ ได้เขียนประวัติท่าน ว่า ท่านเป็นเจ้าของคณะจังหวัดชัยภูมิในสมัยของ พระยาภักดีชุมพล (เกตุ) ซึ่งย้ายเมืองชัยภูมิเดิมจากบ้าน หลวง (บริเวณระหว่างหนองปลาเฒ่ากับหนองหลอด) มาที่บ้านโนนปอปิด (บริเวณชุมชนเมืองเก่า ปัจจุบัน)

บทบาทหลวงปู่หลักคำ อำเภอเมือง ชัยภูมิ เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็ คือการ สงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการ สงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ

๑. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติดังตัวอย่างตลอดจน สถานที่วัดที่สงบ่มเย็นเป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง^{๓๓๗} การให้ คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำให้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้น ที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจและสนใจ^{๓๓๘}

๒. ในสังคมที่จะพัฒนาเมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่นที่มี โอกาสเตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ ๆ ได้ บทบาทนี้อาจจะประกอบด้วยการเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์ แก่ส่วนรวมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงานนั้นหรืออาจเป็นที่ ปรึกษาที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

๓. การสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ สำหรับประชาชนทั่วไป แม้ที่เป็นพระพุทธรูปศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ สืบ เนื่องมาจากความเร้นลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่บทบาทประเภท

^{๓๓๗} ลำดับที่ ๑๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๓๓๘} ลำดับที่ ๑๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

นอกจากนี้บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจของหลวงปู่หลักคำ อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ประเด็น ที่ปรากฏขึ้นของชาวจังหวัดชัยภูมิ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุ เป็นขวัญกำลังใจ ในการมีวัตถุมงคลของหลวงปู่หลักคำ และความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและ ชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็น สุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง^{๔๐}

๒. การพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริม ประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสรีรภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อ บุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ^{๔๑}

๓. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระ ปรียัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัด ให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน^{๔๒}

๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผล เสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้าง จิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนาจิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และ จิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ^{๔๓}

๕. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่ง ในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การ สงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และ การให้กำลังใจ^{๔๔}

^{๔๐} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๔๑} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๔๒} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๔๓} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๔๔} ลำดับที่ ๑๖ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๖. ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์ และรู้มรรควิธีที่จะดับทุกข์^{๔๕}

๗. การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน^{๔๖}

จึงถือว่า หลวงปู่หลักคำได้ปูพื้นฐานและสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับจึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ชี้นำทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาจิตใจ ได้แก่ ๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา ๒. การพัฒนาจิตใจของประชาชน ๓. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ๕. ให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ๖. ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน และ ๗. การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

๔.๑.๑.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ “การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูงและอำนวยประโยชน์โดยตรงได้มาก โดยการ

^{๔๕} ลำดับที่ ๑๖ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๔๖} ลำดับที่ ๑๖ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

นำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสียเปล่าน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน

๑) ความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตราย ประชาชนส่วนใหญ่ กล่าวว่า เชื่อเพราะได้มีประสบการณ์ตนด้วยตนเองและได้ยินคนอื่นเล่าต่อ ๆ กันมา เช่น เวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่มักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย และยังประสพด้วยตนเองอีกหลายต่อหลายเหตุการณ์ทำให้เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าหลวงปู่สามารถป้องกันอันตรายได้ และยังตอบแบบสัมภาษณ์ตรงกันในเรื่องของการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่ย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง ชุมชนเมืองเก่าจะรู้ว่าเวลาที่เดินทางไปทำภารกิจในต่างจังหวัด หรือเดินทางไกลจะต้องมาขอพรให้ หลวงปู่คุ้มครอง

ดังเช่นที่ สัมภาษณ์ วันเพ็ญ เทพวงศ์^{๕๗} กล่าวว่า เชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ เมื่อครั้งหนึ่งเคยประสบเหตุการณ์รถเสียในเวลากลางคืน ซึ่งได้อธิษฐานขอพรให้หลวงปู่หลักคำช่วยให้มีคนมาช่วยเหลือ ซึ่งเวลาผ่านไป ไม่นานหลังจากที่ได้อธิษฐาน ก็มีผู้ใจบุญมาช่วยเหลือ และได้เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ และสัมภาษณ์ วาสนา ราชอุปนันทน์ กล่าวว่า^{๕๘} “เจ้าอาวาสวัดทุ่งเสลี่ยมท่านก่อนพระอธิการสวัสดิ์ สุธมโม เคยประสบอุบัติเหตุขณะเดินทางกลับจากจังหวัดแพร่ รถตกลงไปในเหวแต่คนขับรอดและท่านเจ้าอาวาสไม่เป็นอะไร เนื่องจากท่านเจ้าอาวาสได้นำเหรียญหลวงปู่หลักคำติดตัวไปด้วย ซึ่งเหตุการณ์นี้ผู้สัมภาษณ์จึงมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ หากเราระลึกถึงท่านขณะมีภัย หรือนำเหรียญท่านติดตัวไว้ ในประเด็นนี้สามารถสรุปได้ว่า ประชาชนมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ อันดับแรกได้แก่ เชื่อเพราะเวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย รองลงมาได้แก่เชื่อการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

๒) ความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตราย ประชาชนส่วนใหญ่ กล่าวว่า เชื่อเพราะได้มีประสบการณ์ตนด้วยตนเองและได้ยินคนอื่นเล่าต่อ ๆ กันมา เช่น เวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย และยังประสพด้วยตนเองอีกหลายต่อหลายเหตุการณ์ทำให้เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ และยังตอบแบบสัมภาษณ์ตรงกันในเรื่องของการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัย

^{๕๗} ลำดับที่ ๑๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๘} ลำดับที่ ๑๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

จากอันตรายทั้งปวง ชาวชุมชนจะรู้ว่าเวลาที่เดินทางไปทำภารกิจในต่างจังหวัด หรือเดินทางไกล จะต้องมาขอพรให้ หลวงปู่หลักคำคุ้มครอง ^{๔๙}

ดังเช่นที่ สัมภาษณ์ วันเพ็ญ เทพวงศ์ กล่าวว่า เชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ เมื่อครั้งหนึ่งเคยประสบเหตุการณ์รถเสียในเวลากลางคืน ซึ่งได้อธิษฐานขอพรให้หลวงปู่หลักคำช่วยให้มีคนมาช่วยเหลือ ซึ่งเวลาผ่านไป ไม่นานหลังจากที่ได้อธิษฐาน ก็มีผู้ใจบุญมาช่วยเหลือ และได้เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ ^{๕๐} และสัมภาษณ์ วาสนา ราชอุปนันท ว่าเจ้าอาวาสวัดทุ่งเสลี่ยมท่านก่อนพระอธิการสวัสดิ์ สุทธิโม เคยประสบอุบัติเหตุขณะเดินทางกลับจากจังหวัดแพร่ รถตกลงไปในเหวแต่คนขับรอดและท่านเจ้าอาวาสไม่เป็นอะไร เนื่องจากท่านเจ้าอาวาสได้นำเหรียญหลวงปู่หลักคำติดตัวไปด้วย ซึ่งเหตุการณ์นี้ผู้สัมภาษณ์จึงมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ หากเราระลึกถึงท่านขณะมีภัย หรือนำเหรียญท่านติดตัวไว้ ^{๕๑}

ในประเด็นนี้สามารถสรุปได้ว่า บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ในปัจจุบันหลวงปู่หลักคำท่านละสังขารแต่ยังปรากฏรูปเหมือนเคารพของชาวบ้าน และประชาชนมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ อันดับแรกได้แก่ เชื่อเพราะเวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย รองลงมาได้แก่เชื่อการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

สรุปได้ว่า บทบาทของหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ ๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา ๒.การพัฒนาจิตใจของประชาชน ๓.ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ๕. ให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ๖. ช่วยแก้ไขปัญหามาของชุมชน และ ๗. การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง และ ๒. บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ในปัจจุบันหลวงปู่หลักคำท่านละสังขารแต่ยังปรากฏรูปเหมือนเคารพของชาวบ้าน และประชาชนมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ อันดับแรกได้แก่ เชื่อเพราะเวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย รองลงมาได้แก่เชื่อการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

^{๔๙} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๐} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๑} ลำดับที่ ๑๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔.๓.๒ บทบาทพระราชขัยสิทธิสุนทรในการพัฒนาชุมชน

๔.๓.๒.๑ บทบาทการพัฒนาจิตใจ

บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษากับประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงามชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่า บทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทศาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้เป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุดดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันอีกบทบาทหนึ่งก็คือ การให้คำปรึกษาเป็นเรื่องสำคัญคนในสังคมยุคหลังโดยทั่วไปมักจะตัดสินใจทำการ สิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้นพระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจ ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนอันเป็นการแสดงออกถึงบทบาทของความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา และส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดกลางเมืองเก่า แผนกสามัญศึกษา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ทั้งนี้ยังเป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ เป็นเจ้าวาสวัดไพรพินาศ เป็นต้น

๑. **ที่พึ่งบวชใหม่** พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ ๓ เป็นสิ่งที่เคารพนับถือบูชาสูงสุดในพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นผู้นำทางจิตใจ ด้วยการพัฒนาหรือยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้นด้วยการมีธรรม มีเหตุผล และเข้าสภาพต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อหลุดพ้น สามารถเป็นที่พึ่งบวชของพุทธศาสนิกชนชาวบ้าน^{๕๒}

๒. **การสอนธรรม** พระสงฆ์นอกจากมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยังมีหน้าที่สำคัญในการประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เป็นหน้าที่โดยตรงที่พระสงฆ์จะสอนธรรมให้เป็นธรรมทาน เทศนาสั่งสอนอบรมประชาชนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยให้เกิดศรัทธาสาทะความเชื่อความเลื่อมใส ชี้บ่งให้รู้บาปบุญคุณและโทษ ความเลื่อม เหตุแห่งความเลื่อม ความเจริญและเหตุแห่งความเจริญ ให้เข้าใจและให้เห็นจริง แนะนำให้ละเว้นความชั่ว หันมาประพฤติดีมีเมตตา สัจจะ กตัญญูกตเวที หิริ โอตตปปะ ศีล ๕ เป็นต้น^{๕๓}

๓. **การนำปฏิบัติ** พระสงฆ์เมื่อศึกษาเข้าใจในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว จะต้องปฏิบัติ ปฏิบัติซื่อตรง ปฏิบัติถูกต้องและปฏิบัติชอบ ในธรรมวินัยที่ได้ศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี โดยการรักษาศีล ๒๒๗ อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติอภิสมาจารสำรวมอินทรี และการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ที่

^{๕๒} ลำดับที่ ๑๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๓} ลำดับที่ ๑๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

แสดงเป็นแบบอย่างการครองชีวิต เช่น สันโดษ มีเมตตา สัจจะ ให้เกิดขึ้น อันเป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม^{๕๔}

๔. การพัฒนา พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่ ช่วยเหลือดำเนินการและให้คำปรึกษาชุมชนหรือชาวบ้านและที่สำคัญ การพัฒนาในสถานที่วัด รั้วกำแพง อาคารและสิ่งก่อสร้างการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่ให้ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ และการพัฒนาต้องสอดคล้อง และถูกต้องตามพระธรรมวินัยและพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านและประชาชนทั่วไป โดยการชักชวนให้รวมกลุ่มร่วมแรงร่วมใจและร่วมทุนสร้างกองทุนประจำหมู่บ้าน หรือการสร้างถนนภายในหมู่บ้าน ชุดคู คลองส่งน้ำ ท่อระบายน้ำ สร้างสุขศาลา สวนสุขภาพ เป็นต้น^{๕๕}

๕. การปริกษาดี พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีเป็นที่เชื่อถือศรัทธามาและมีสถานที่อยู่แน่นอนสำหรับสังคมไทย เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ และให้คำปรึกษาในด้านศาสนพิธี ความรู้วิชาทางด้านจิต ช่วยแก้ปัญหาของสังคมชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมีปัญหาชีวิต และครอบครัว^{๕๖}

๖. การมีส่วนช่วยสังคม การช่วยสังคมของพระสงฆ์ ไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ สอนรู้จักขยันหมั่นเพียร สอนให้รู้จักเก็บออมรู้จักประหยัด สอนให้สันโดษ ด้านการปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารกิจกรรมคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนชาวบ้านกลุ่มหรือเผ่าต่าง ๆ ให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม ลดปัญหาเหล่านี้พระสงฆ์จะมีความเข้าใจและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถมีส่วนช่วยในด้านการศึกษาของชาติ ให้การศึกษาแก่คนยากจน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นศูนย์กลางของศึกษาชุมชน เป็นต้นและพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนาองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ และการมีเมตตา ใจดีกับสรรพสัตว์ทั้งหลาย ในแต่ก่อนหลวงพ่อกเคย ให้ลูกพระลูกเณร เลี้ยงสัตว์ ต่างๆ เช่น หมู ลิง หมา แมว นก เป็นต้น^{๕๗} ถือว่าท่านมีเมตตาอย่างมากต่อสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่

^{๕๔} ลำดับที่ ๑๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๕} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๖} ลำดับที่ ๑๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๗} ลำดับที่ ๑๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ พระราชชัยสิทธิสุนทร เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ การให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดั่งงามชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่า บทบาทของครู ได้แก่ ๑. ที่พึงบวชใหม่ ๒. การสอนธรรม ๓. การนำปฏิบัติ ๔. การพัฒนา ๕. การปรึกษาดี และ ๖. การมีส่วนร่วมช่วยสังคม

๔.๓.๒.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ พระราชชัยสิทธิสุนทร เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิได้มีการพัฒนาหรือก่อสร้างถาวรวัตถุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์ของจังหวัดชัยภูมิ โดยบัญญัติไว้หน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานของวัดไพรีพินาศ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ^{๕๘} การอื่นเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยก วัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง^{๕๙} กิจการอื่น ๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด ประจำปี^{๖๐} การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)^{๖๑}

นอกจากนี้พระราชชัยสิทธิสุนทร เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ โดยมีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ดังนี้

๑) การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ได้แก่ การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือ การวางแผนงานให้พอเหมาะกับกิจที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานให้พอเหมาะกับกิจการที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุนทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย ใคร่ขอกล่าวถึงการวางแผนงานพอให้มองเห็น ควรเริ่มการคิดทำแผนผังวัดให้พอเหมาะสมกับสภาพวัด เช่น ควรกำหนดสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ซึ่งเป็นหลักของวัดไว้ที่ใด โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอสวดมนต์ หอระฆัง หอกลอง ถนนหนทาง สนามหญ้าและอื่น ๆ ไว้ที่ใด แล้วเขียนแผนผังวัดเป็นหลัก และเขียนแบบแปลนสิ่งที่จะสร้างตามโอกาส และสิ่งที่สร้างขึ้นนั้นควรให้เป็นทรงไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ หรือยึด

^{๕๘} ลำดับที่ ๑๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๕๙} ลำดับที่ ๑๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๖๐} ลำดับที่ ๒๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๖๑} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนาดใหญ่เล็กตามความคาดแหล่งทุนทรัพย์เมื่อจะก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ตามแผนผังที่กำหนดไว้ และเสนาสนะที่สร้างต้องเป็นไปตามแบบแปลน แม้การบูรณปฏิสังขรณ์ ก็ถือแบบแปลนนี้เป็นหลักปฏิบัติ แต่ส่วนมากแผนผังวัดมักเขียนแล้วแต่คร่าวของอนุญาตสร้างวัดเมื่อเขียนแล้วต้องให้เป็นไปตามเดิม เว้นแต่มีการขยายบริเวณวัดให้กว้างขวางกว่าเดิม^{๖๒}

๒) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่ การดำเนินการกิจการทางด้านเอกสาร เช่น การขออนุญาตสร้างวัด ขอตังวัด ขอรวมวัด ขอย้ายวัด ขอยุบวัด ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ขอยากวัด รั้งให้เป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ขออนุญาตจัดงานวัด ขออนุญาตเรียไร การดำเนินการเหล่านี้ การขอยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวงปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ การอนุญาตจัดงานวัดและการขอเรียไร ปฏิบัติตามคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยการนั้น การอื่น ๆ มีการขออนุญาตสร้างวัดเป็นต้น ปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง บางเรื่องทางราชการเป็นเจ้าการ คณะสงฆ์เป็นส่วนประกอบ บางเรื่องคณะสงฆ์เป็นเจ้าการ ทางราชการเป็นเพียงส่วนประกอบ^{๖๓}

๓) การทำโดยการจัดประโยชน์ ได้แก่ การดำเนินการในการรักษาทรัพย์สินใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัดโดยตรง คือ การศาสนสมบัติ เป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การจัดการสาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการตามลักษณะที่แยกกล่าว ย่อมมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน จะขอแยกให้ข้อแนะนำเฉพาะการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ส่วนอีก ๓ อย่าง คือ กิจการอันเกี่ยวกับการวัด กิจการของวัดอื่น ๆ และการศาสนสมบัติของวัด จัดแยกกล่าวอีกส่วนหนึ่งแผนผังวัด การกำหนดแผนผังวัด มิใช่เรื่องยุติตายตัว ย่อมมีข้อยกย้ายไปตามเหตุการณ์ให้ค่านึงขนาดของวัดและชุมชนพร้อมสภาพที่ดินที่ตั้งวัดและความเหมาะสมเป็นสำคัญ^{๖๔}

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ พระราชชัยสิทธิสุนทร ได้มีการพัฒนาหรือก่อสร้างถาวรวัตถุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์ของจังหวัดชัยภูมิ โดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติว่าหน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ยังส่งผลถึงการพัฒนาด้านวัตถุ โดยมีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการ

^{๖๒} ลำดับที่ ๒๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๖๓} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๖๔} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี คือ ๑. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์ รวมถึงการควบคุม ๒.การกระทำด้วยเอกสารรายงาน และ ๓.การทำโดยการจัดประโยชน์

สรุปได้ว่า บทบาทพระราชชัยสิทธิสุนทรในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ และ ๒. บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ได้มีการพัฒนาหรือก่อสร้างถาวรวัตถุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์ของจังหวัดชัยภูมิ โดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติไว้หน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ยังส่งผลถึงการพัฒนาด้านวัตถุ โดยมีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี คือ ๑. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ๒.การกระทำด้วยเอกสารรายงาน และ ๓.การทำโดยการจัดประโยชน์

๔.๓.๓ บทบาทพระธรรมภาวนาวัชรคุณในการพัฒนาชุมชน

๔.๓.๓.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

พระสงฆ์ผู้ได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนและนาพระธรรมคำสั่งสอนมาสั่งสอนประชาชน และพระสงฆ์ยังเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงพระสงฆ์ เป็นผู้นำในด้านการบริหาร และพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปกครองที่เราเรียกว่าเจ้าอาวาส พระสงฆ์เหล่านี้ล้วนมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกันออกไป ตามประสบการณ์ความรู้ความสามารถ บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์นั้นมีมากพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ผู้วิจิตรจะทำการศึกษานั้นซึ่งสามารถปฏิบัติหน้าที่และทำได้หลายหน้าที่ในคน ๆ คนเดียวกันบทบาทพระธรรมภาวนาวัชรคุณ ในด้านการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นความเลื่อมใสศรัทธาของชาวชัยภูมิหรือประชาชนทั่วไป ซึ่งหน้าที่ในการเผยแผ่ของวัดหรือพระสงฆ์ คือ จัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติองค์การเผยแผ่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๔๘๔ ได้กำหนดหน้าที่ของวัดต่าง ๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ เพื่อการพัฒนาจิตใจของสาธุชนทั้งหลาย ดังนี้

๑) อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาทตลอดถึงการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒) อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓) หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔) แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕) เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

๖) หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ

๗) ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๘) ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรม บาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไป ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์ เป็นต้น

๙) ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์ในการเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้น เพื่อให้เด็กที่ขัดสนยืมใช้ในการเรียน^{๖๕}

โดยกิจการเผยแพร่ของพระพระธรรมภาวนาวชิรคุณ ที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะขึ้น ดำเนินการของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่

๑) การเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย มีการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน ผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดี่ยว หรือเทศน์ปฐกวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุง มีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึก นำไปเผยแพร่ในที่ต่าง ๆ และโอกาสต่าง ๆ

๒) การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัด หรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงในแผ่นเสียง การพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่

๓) การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ หรือครั้งคราว เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

การเผยแพร่พระศาสนาเป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการอบรมสั่งสอนธรรมให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ให้แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการยังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยามารยาท อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์ อบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ และมีการเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณี

^{๖๕} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ไทย การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และการเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่

๔.๓.๓.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

การให้พัฒนาด้านวัตถุเป็นเรื่องสำคัญคนในสังคมยุคหลังโดยทั่วไปมักจะตัดสินใจทำการสิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจให้คำปรึกษาแก่ประชาชนอันเป็นการแสดงออกถึงบทบาทของความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ซึ่งบทบาทพระธรรมภาวนาวชิรคุณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ เจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์(ผาเก็ง) ด้านวัตถุ มีดังต่อไปนี้

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการเพื่อห้องสมุด เพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ การนี้มุ่งเอากิจการที่ทำเอง หรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำ หรือกิจการชั่วคราว การสร้างสถานศึกษาเช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เป็นต้น^{๖๖}

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ การนี้มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการเฉพาะเรื่อง แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า ยาเสพติด เป็นต้น^{๖๗}

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าและอื่น ๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณประโยชน์^{๖๘}

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูตทุกข์ การประสูตอัคคีภัย การประสูตวาตภัย หรือคราวหนาวจัด หรือแม้

^{๖๖} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๖๗} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๖๘} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ยามปกติตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา คนพิการ และสงเคราะห์โดยประการอื่น การนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำหรือการเฉพาะ^{๖๔}

ดังนั้น การลงมือปฏิบัติงานด้านวัตถุ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการสาธารณูปการ และ ส่งเสริมการสาธารณูปการ และเป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุนิยมได้เข้ามามีบทบาทในสังคมหากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหา จะส่งผลให้สภาพสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า

สรุปได้ว่า บทบาทพระธรรมภาวนาวชิรคุณในการพัฒนาชุมชน (๑) บทบาทการพัฒนาจิตใจ บทบาทการพัฒนาจิตใจ อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์ อบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธิธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ และมีการเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และการเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ (๒) บทบาทการพัฒนาจิตใจ การลงมือปฏิบัติงานด้านวัตถุ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการสาธารณูปการ และ ส่งเสริมการสาธารณูปการ และเป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม

๔.๓.๔ บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน

๔.๓.๔.๑ บทบาทการพัฒนาจิตใจ

(๑) ถวายบายศรี หลังจากเจ้าพ่อพญาแลแบ่งปันแนวเขตจังหวัดระหว่างจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดเพชรบูรณ์ นางบุญมี ภรรยาของเจ้าพ่อพญาแลพร้อมด้วยบริวารได้ร่วมกันจัดทำบายศรี

^{๖๔} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

รับขวัญเจ้าพ่อพญาแลและทหารรับใช้หรือบริวารที่ร่วมปฏิบัติหน้าที่ ครั้นเมื่อเจ้าพ่อพญาแลได้เสียชีวิตลง พอถึงฤดูเดือน ๖ วันพุธแรกของเดือนได้พร้อมใจกันจัดทำบายศรีมาสักการะดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแลก่อนที่จะลงมือ ทำไร ทำนา เพื่อขอให้เจ้าพ่อพญาแล ได้ดลบันดาลให้อยู่เย็นเป็นสุข และการทำไรทำนา ก็จะได้อุดมสมบูรณ์ซึ่งถือปฏิบัติอย่างนี้มาทุกๆปีตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาประชาชนชาวชัยภูมิได้ร่วมกันจัดงานประเพณีบุญเดือน ๖ โดยถือเอาวันจันทร์แรกของเดือน ๖ (ทางจันทรคติ) ของทุกปี บางปีตรงกับเดือนเมษายน บางปีตรงกับเดือนพฤษภาคม ซึ่งในช่วงแรกๆได้จัดงาน ๓ วัน ๕ วัน ๗ วัน แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๖ จนถึงปัจจุบันจัดงาน ๙ วัน ๙ คืน และในวันที่ ๓ ของการจัดงานในงานประเพณีบุญเดือน ๖ จะมีการจัดให้มีการแห่บายศรีสักการะเจ้าพ่อพญาแลทุกปี โดยเป็นบายศรีที่จัดทำขึ้นของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองชัยภูมิและเขตนอกเทศบาลเมืองชัยภูมิ ตลอดทั้งบายศรีของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในช่วงที่ผ่านมาได้จัดทำบายศรีใหญ่สวยงาม ขนาดฐานบายศรี ๑.๕๐ เมตร ความสูงไม่ต่ำกว่า ๒.๐๐ เมตร มีการประกวดต้นบายศรีและขบวนแห่ โดยทางศาลเจ้าพ่อพญาแลและเทศบาลเมืองชัยภูมิได้ให้การสนับสนุนในการจัดทำบายศรีและเงินรางวัลของการประกวดเป็นประจำทุกปี^{๗๐}

เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๖๙ หลังจากพระยาภักดีชุมพล (แล) หรือเจ้าพ่อพญาแลถูกประหารชีวิตแล้ว มีชาวบ้านซึ่งเป็นราษฎรที่อยู่ในความปกครองของเจ้าพ่อพญาแล ให้ความเคารพศรัทธา เลื่อมใสศรัทธาความดีของเจ้าพ่อพญาแล ผู้ซึ่งเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องไพร่พลและจงรักภักดีต่อผืนแผ่นดินไทยได้ร่วมกันสร้างศาลเพียงตา(ศาลตาปู่) ขึ้น๑หลังขนาดกว้าง ๑ เมตร ยาว ๑ เมตร สูง ๒ เมตร เสาไม้ ๔ ต้น มุงด้วยไม้กระดาน ณ บริเวณที่ท่านถูกประหารชีวิตโดยตั้งชื่อศาลตาปู่ว่า “ศาลเจ้าพ่อพญาแล”พอถึงฤดูกาลเดือน ๖ วันพุธแรกได้ชักชวนกันนำเครื่องบวงสรวงสังเวยมาเช่นไหว้ จะมี ไก่ต้ม เหล้าขาว(เหล้าเต็ด) ยาสูบ(ยาใบตอง) หมาก พลู ผ้าชิ้น บายศรีข้าวขา (บายศรีปากขาม) ดอกไม้ รูปเทียน พร้อมคนเป่าแคนรำถวาย โดยหาร่างทรงเจ้าพ่อ(ผู้) นำกล่าวถวายเครื่องเช่นไหว้ทั้งหมด ตลอดทั้งอัญเชิญดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพญาแลมารับเครื่องสังเวย ครั้นเมื่อบริโภคลแล้วขอให้ท่านปกป้องรักษาให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ทำไร ทำนา ก็ขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

(๒) พิธีบวงสรวง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการนำประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความสื่อกกลางในการติดต่อดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในขณะที่พิธีบวงสรวง ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยวิเศษ

^{๗๐} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี

เมื่อวันที่ ๑๓ พ.ค. ๒๕๖๗ ที่ผ่านมา มีจัดงานประเพณีบุญเดือน ๖ ศาลเจ้าพ่อพญาแล ประจำปี ๒๕๖๗ โดยเจ้าพ่อพญาแล เป็นเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก โดยเมื่อถึงวันจันทร์แรกเดือน ๖ ชาวชัยภูมิ และผู้ศรัทธาในดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล จะร่วมกันเดินทางมาสักการะเจ้าพ่อพญาแล โดยไม่ได้นัดหมาย ที่ศาลเจ้าพ่อพญาแล บ้านหนองปลาเฒ่า ต.ในเมือง อ.เมืองชัยภูมิ มีทั้งมาขอพรกับวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล รวมไปถึงการจัดชั้น ๕ ชั้น ๘ พร้อมหัวหมู เป็ด ไก่ มาบวงสรวงมาถวายให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ปีนี้การจัดงานประเพณีบุญเดือน ๖ ศาลเจ้าพ่อพญาแล ประจำปี ๒๕๖๗ นายอนันต์ นาคนิยัม ผู้ว่าราชการ จ.ชัยภูมิ เป็นประธานเปิดงาน ระหว่างวันที่ ๑๓-๒๑ พ.ค. ๒๕๖๗ รวม ๙ วัน ๙ คืน ท่ามกลางผู้ศรัทธาในดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล จนแน่นบริเวณศาลเจ้าพ่อพญาแล บ้านหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ พร้อมแม่หมอ จะจัดแต่งเครื่องบวงสรวง ประกอบด้วยเครื่องชั้น ๕ ชั้น ๘ ดอกไม้ ธูปเทียน ของหวาน มานมัสการและปิดทองรูปหล่อเจ้าพ่อพญาแล เพื่อความเป็นสิริมงคลของตนเองและครอบครัว และดั่งเช่น สัมภาษณ์ ในงานจะมีการถวายกองบุญพญาแล ปีนี้กองละ ๑๙๘ บาท เท่ากับจำนวนอายุปีที่เจ้าพ่อพญาแลได้เสียชีวิต ที่สำคัญจะมีผู้ที่ศรัทธาในดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อพญาแล มาขอพร จัดชั้น ๕ ชั้น ๘ พร้อมหัวหมู เป็ด ไก่ มาบวงสรวง ร่ำถวายเพื่อแก้บน โดยเฉพาะในวันพุธที่ ๑๕ พ.ค. ๒๕๖๗ นี้จะมีการแห่ขบวนพานบายศรีถวายเจ้าพ่อพญาแล มีจุดเด่น คือ การจะทำพานบายศรีหลวงไปถวายเจ้าพ่อพญาแล ที่ยิ่งใหญ่ และมีแห่งเดียวของประเทศไทย^{๗๑}

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการนำประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความสื่อกลางในการติดต่อดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในขณะที่พิธีบวงสรวง ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี

๔.๓.๔.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

(๑) ศาลเจ้าพ่อพระยาแล ตั้งอยู่บริเวณหนองปลาเฒ่า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดชัยภูมิระยะทางราว ๒ กิโลเมตร เป็นศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธาในการ

^{๗๑} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับความเชื่อเจ้าพ่อพระยาแล ชาวบ้านส่วนมากจะมาประกอบพิธีกรรมบอกกล่าว บนบาน บวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพระยาแล และใช้เป็นสถานที่จัดงานบุญเดือนหก เดิมศาลเจ้าพ่อพระยาแลสร้างเป็นเพียงศาลเพียงตา (ศาลไม้) อยู่ใต้ต้นมะขามใหญ่ ริมฝั่งหนองปลาเฒ่า ชาวบ้านเชื่อว่าน่าจะสร้างราวปี พ.ศ. ๒๓๖๙ หลังจากเจ้าพ่อพระยาแลถูกเจ้าอนุวงศ์จับประหารชีวิต จนล่วงเลยมาปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จึงสร้างเป็นศาลคอนกรีต แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยความร่วมมือของชาวชัยภูมิ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๕ ได้รื้อศาลไม้และสร้างศาลคอนกรีตแทนบริเวณเดิม เป็นศาลคอนกรีตหลังที่ ๒ เรียกว่าศาลบวงสรวง

(๒) **อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล** ตั้งอยู่ใจกลางสี่แยกถนนหลัทยักษ์กับถนนบรรณาการ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ตัวอนุสาวรีย์หล่อด้วยโลหะเป็นรูปเจ้าพ่อพระยาแล ในท่ายืน ถือหนังสือ หันหน้าไปทางทิศใต้ สูง ๒๗๐ เมตร หน้า ๗๐๐ กิโลกรัม ตั้งอยู่บนฐานในกลางคอนกรีตเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สูง ๔ เมตร ที่ฐานจารึกว่า

“พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก พ.ศ. ๒๓๖๐-๒๓๖๙ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงรักภักดีต่อบ้านเมือง ได้สร้างเมืองชัยภูมิและพัฒนากำแพงเมืองให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ชาวชัยภูมิได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านไว้เป็นที่ระลึกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘”^{๗๒}

อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแลเริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ โดย นายช่วย นนทะนาคร ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมียุคนั้น ร่วมกับข้าราชการ พ่อค้า และชาวชัยภูมิมีความเห็นชอบที่จะสร้างอนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) ให้เป็นมิ่งขวัญและเป็นศรีสง่าอยู่คู่เมืองชัยภูมิ จึงได้ทำหนังสืออนุมัติไปยังกระทรวงมหาดไทย

หลังจากนั้นทางจังหวัดจึงหาเงินสมทบทุนสร้างอนุสาวรีย์ โดยจัดให้มีงานประจำปีขึ้นเป็นเวลา ๒ ปี ติดต่อกัน คือ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และ พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะเดียวกันทางจังหวัดได้ติดต่อให้กรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบตัวอนุสาวรีย์และสิ่งอื่นๆ ทั้งหมด โดยจังหวัดรับมาดำเนินการทำเองทุกอย่าง ยกเว้นเฉพาะรูปหล่อพระยาภักดีชุมพล (แล) ที่กรมศิลปากรเป็นผู้จัดทำดำเนินการดำเนินงาน สร้างเสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๕๐๙

กระทั่ง วันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) ถูกเคลื่อนย้ายจากกรมศิลปากรมาถึงหน้าศาลเจ้าพ่อพระยาแล จึงเตรียมการเคลื่อนอนุสาวรีย์ไปยังรถตกแต่งเพื่อใช้วิ่งฉลองรอบเมืองในวันรุ่งขึ้น ปรากฏว่า ก่อนเชิญองค์อนุสาวรีย์ขึ้นรถ ทางคณะกรรมการจัดงานได้จัดรูปเทียนนมัสการองค์อนุสาวรีย์ บอกกล่าวดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของท่าน และขณะทำพิธีบอกกล่าว ฝนก็ตกในตลาดเมืองชัยภูมิและรอบ ๆ อนุสาวรีย์

^{๗๒} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

คล้ายกับจงใจตกลงมาเพื่อให้หยาดน้ำฝนอันบริสุทธิ์ชำระล้างพื้นที่รอบๆ อนุสาวรีย์ ในขณะที่บริเวณศาลเจ้าพ่อพระยาแล บ้านหนองปลาเฒ่า ที่คณะกรรมการกำลังทำพิธีบอกกล่าวฝนกลับไม่ตก ชาวบ้านบอกว่า เป็นเรื่องที่สร้างความอัศจรรย์เป็นอย่างมากถึงปฎิหาริย์เจ้าพ่อพระยาแล ในคืนวันนั้นมีชาวบ้านมาราบไหว้อนุสาวรีย์พระยาภักดีชุมพล (แล) กันเป็นจำนวนมาก มีมหรสพสมโภช กระทั่งวันที่ ๒๓ ธันวาคม ได้ฤกษ์เวลา ๐๘.๓๐ น.

คณะกรรมการจัดงานกราบไหว้บอกกล่าวแก่องค์เจ้าพ่อ เชิญท่านร่วมนำขบวนแห่จากศาลหนองปลาเฒ่า แห่รอบเมืองชัยภูมิ พร้อมริ้วขบวนจากหน่วยงานราชการต่างๆ ประกอบมากมาย เมื่อขบวนแห่มาถึงวงเวียนอนุสาวรีย์ได้แห่รอบอนุสาวรีย์ ๓ รอบ แล้วตั้งขบวนล้อมรอบฐานวงเวียนอนุสาวรีย์ ทำพิธีบวงสรวงอัญเชิญองค์อนุสาวรีย์ท่านเจ้าพ่อพระยาแลขึ้นประดิษฐาน ณ ฐานที่ตั้ง พร้อมกับการรำฟ้อนของสาวงามที่ติดตามมากับขบวนแห่ และขบวนอื่นๆ ต่างก็พากันฟ้อนรำถวายกันอย่างครื้นเครง เมื่อองค์อนุสาวรีย์ประดิษฐานเรียบร้อยแล้ว ได้เตรียมรอทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการอีกครั้งในวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ จนกลายเป็นประเพณีการจัดงานเจ้าพ่อพระยาแลมาจนถึงปัจจุบันนี้^{๗๓}

(๓) หอบูชาเจ้าพ่อพระยาแลที่บ้านคนทรง ที่บ้านคนทรงจะมีเครื่องบูชาเจ้าพ่อพระยาแลเหมือนกันทุกบ้าน ได้แก่ รูปหล่อเจ้าพ่อพระยาแล ดาบ ๑ เล่ม บายศรี ชันธห่า ชันธแปด ดอกไม้ รูปเทียน ห่อนิมนต์ พวงมาลัย รูปปั้นช้างม้า ข้าทาสบริวารชายหญิง หอบูชาเจ้าพ่อพระยาแลที่บ้านของตนเอง ชาวชัยภูมิส่วนมากจะมีรูปสัญลักษณ์เจ้าพ่อพระยาแลประจำอยู่ที่หอบูชาที่บ้านของตนเอง เช่น รูปหล่อ เหรียญ ผ้ายันต์ รูปภาพ สติกเกอร์ และภาพถ่าย เป็นต้น ดังนั้น เมื่อชาวบ้านมีความเดือดเนื้อร้อนใจหรือมีความต้องการอยากขอให้เจ้าพ่อพระยาแลช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เช่น ขอให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย ทำนาทำไร่ให้ได้ผล ขอให้ขายที่ดินได้ราคาดี ขอให้ทำมาค้าขายได้กำไรดี ขอให้ไปทำงานต่างประเทศ ฯลฯ แต่สิ่งที่น่าสังเกตคือ การขอพรและความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อพระยาแลมักสัมพันธ์กับสิ่งที่เปี่ยมมงคลกับชีวิตหรือให้การกระทำที่สุจริตลุล่วง ส่วนการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์ ผิดศีลธรรม หรือขัดต่ออุดมการณ์รัฐ เช่น การจี้ปล้น การละเว้นจากการเกณฑ์ทหารด้วยวิธีที่ไม่ชอบธรรม หรือการคอร์รัปชันนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าพ่อพระยาแลจะไม่ส่งเสริมให้คำขอดังกล่าวสัมฤทธิ์ผล ยิ่งกว่านั้น หากเป็นชาวชัยภูมิด้วยแล้วจะไม่ขอเรื่องดังกล่าวเด็ดขาด เพราะถือเป็นเรื่องไม่สมควร เนื่องจากขัดกับอุดมการณ์เรื่องของความซื่อสัตย์และความเสียสละเพื่อชาติ ที่มีอยู่ในตัวเจ้าพ่อพระยาแล หรือหากใครคิดอุทริขอให้ช่วยเหลือเรื่องดังกล่าว อาจเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีอันเป็นไปต่างๆ นานาได้ ส่วนเหตุที่ประกอบพิธีกรรมที่บ้านของตนเอง เพราะเชื่อว่าสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของเจ้าพ่อนั้นมี

^{๗๓} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ความศักดิ์สิทธิ์ สามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่ขอความช่วยเหลือได้ และสะดวกต่อการประกอบพิธีกรรมไม่ต้องเดินทางไปศาลหรืออนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล^{๗๔}

สรุปได้ว่า บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน บทบาทการพัฒนาจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการนำประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความสื่อกกลางในการติดต่อดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในขณะที่พิธีบวงสรวง ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี บทบาทการพัฒนาวัตถุ การดูแลสถานที่สำคัญกับสิ่งที่เคารพศรัทธา เป็นหน้าที่ของชาวพุทธหรือชาวจังหวัดชัยภูมิทุกคน เพราะเชื่อว่าจะได้บูชาสักการะ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวชัยภูมิมีความภูมิใจที่ได้เกิดในจังหวัดชัยภูมิ และได้กราบอนุสาวรีย์พระพญาแล ถือเป็นลูกหลานเจ้าพ่อพญาแล

๔.๓.๕ บทบาทปู่ดั่ง-ยาดีในการพัฒนาชุมชน

๔.๓.๕.๑ บทบาทการพัฒนาจิตใจ

ศาลปู่ดั่งแม่ย่าดีตั้งอยู่บนพื้นที่โล่งของลานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๗๒ พรรษา บ้านนาคานหัก ตำบลกุดชุมแสง อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ใกล้จุดที่เรียกว่า “ผาเกิ้ง” ผาสูงคล้ายพระจันทร์เสี้ยวแห่งเขาภูแล่นคา ศาลปู่ดั่ง แม่ย่าดี มี ๒ ศาล ศาลแรกเป็นศาลปูนชั้นเดียวผนังก่อปูนทึบ ๓ ด้าน หันหน้าออกสู่ถนนใหญ่ที่อยู่ทางทิศเหนือ ทาด้านนอกด้วยสีแดง ลักษณะเป็นศาลแบบจีน ในศาลมีโต๊ะไม้ขนาดใหญ่ ๓ ตัว โต๊ะตัวในสุดที่อยู่ติดผนัง มีพระพุทธรูปอยู่ในท่านั่งประดิษฐานเหนือแท่นไม้ ด้านหน้าพระพุทธรูปมีรูปปั้นชายหญิง ตัวแทนของปู่ดั่ง แม่ย่าดี รูปปั้นปู่ดั่งอยู่ในท่านั่งชันเข่า ส่วนย่าดีป็นในท่านั่งพับเพียบ มีพวงมาลัยคล้องเต็มคอรูปปั้นทั้ง ๒

ห่างออกไปทางทิศตะวันออกเพียงไม่กี่เมตร จะพบศาลปู่ดั่ง แม่ย่าดี หลังที่ ๒ เป็นศาลแบบไทย สูง ๒ ชั้น มีบันไดทางขึ้นอยู่ทางทิศตะวันตก ก่อผนังอิฐ ๓ ด้าน หลังคาทรงตรีมุขมุงด้วยสังกะสี หันหน้าไปทางทิศเหนือออกสู่ถนนใหญ่เช่นเดียวกับศาลแบบจีนชั้นล่างของศาลหลังนี้เต็มไปด้วยพวงมาลัยพลาสติกสีสดใส และตุ๊กตารูปปั้นจำพวกช้าง ม้า และเสือ วางอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนชั้นบนของศาล มีรูปหล่อโลหะของปู่ดั่ง แม่ย่าดี ขนาดเท่าคนจริง รูปหล่อปู่ดั่งอยู่ในท่านั่ง มือขวากถือไม้เท้า มือซ้ายยกขึ้นมาแตะระดับหน้าอก ไม่สวมเสื้อ แต่สวมกางเกงและคาดผ้าขาวม้า ส่วนรูป

^{๗๔} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

หล่อแม่ย่าดีอยู่ในท่านั่งคุกเข่าราบ มือทั้ง ๒ ข้างวางคว่ำบนหน้าขา สวมสไบนุ่งผ้าถุง ใส่เครื่องประดับที่คอและข้อมือทั้ง ๒ ข้าง รอบๆ รูปหล่อปู้ด้วง แม่ย่าดี เต็มไปด้วยพวงมาลัย บายศรี ตู๊กตารูปคน และรูปสัตว์จำพวกช้าง ม้า ถูกจัดวางไว้อย่างเป็นสัดส่วน ที่ด้านหน้าของรูปหล่อมีกระถางรูปเทียน และดอกไม้วางไว้เป็นเครื่องบูชา^{๗๕}

นอกจากศาลปู้ด้วง แม่ย่าดี ๒ หลังถัดจากศาลทรงไทยไปทางทิศตะวันออก เป็นที่ตั้งของรูปปั้น “เจ้าพ่อพญาแล” อยู่ในท่ายืนตรงเหนือกิเลน ทาทับด้วยสีทอง หันหน้าไปทางทิศเหนือรูปปั้นตั้งอยู่เหนือแท่นปูนที่ทาทับด้วยสีทอง ทั้งหมดตั้งอยู่กลางลานโล่ง ไม่มีหลังคาคลุมใกล้ ๆ กับศาล มีวัดชัยภูมิพิทักษ์ หรือวัดผาเกิ้ง ภายในวัดมีศาลปู้ด้วง แม่ย่าดีตั้งอยู่ไม่ไกลจากเจดีย์ประธานมีป้ายเขียนติดที่ด้านหน้าว่า บ้านปู้ด้วง ย่าดี ศาลหลังนี้สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. ๒๕๓๒ มีหลวงพ่อบุญมาเป็นแกนนำในการจัดสร้าง โดยได้ย้ายมาจากศาลปู้ด้วง ย่าดี ที่เคยตั้งอยู่ที่บ้านท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนลำปะทาว ศาลหลังนี้มีลักษณะเป็นอาคารปูนชั้นเดียว ยกพื้นเตี้ยๆ มีรั้วและกำแพงก่ออิฐล้อมรอบ ด้านในแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน มองเข้าไปทางซ้ายมีรูปปั้นปู้ด้วงอยู่ในท่านั่ง สวมชุดขาว คาดผ้าขาวม้า ส่วนทางด้านขวา เป็นรูปปั้นย่าดี อยู่ในท่าคุกเข่าราบ มือวางคว่ำบนหน้าขา รอบรูปปั้นปู้ด้วงย่าดี เต็มไปด้วยพวงมาลัย ดอกไม้รูปเทียน ตู๊กตา และของเซ่นไหว้จำนวนมาก

ปู้ด้วง แม่ย่าดี เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเคารพนับถือมากในพื้นที่แถบจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะในเขตอำเภอหนองบัวแดง อำเภอแก่งคร้อ และอำเภอเมืองฯ นอกจากบริเวณผาเกิ้งแล้ว ความเชื่อในเรื่อง ปู้ด้วง ย่าดี ยังปรากฏให้เห็นในอีกหลายพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ เช่น ศาลปู้ด้วง ย่าดี ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ที่ตำบลช่องสามหมอ อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ วัดพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี บ้านหนองแวง ตำบลชัยสีทอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดชัยภูมิและที่บ้านคำผักแพรว ตำบลชัยสีทอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดชัยภูมิ^{๗๖}

ในหลายท้องถิ่นมีการจัดงานประจำปีไหว้ปู้ด้วง ย่าดีด้วย เช่น ชาวบ้านที่บ้านคำผักแพรว จะช่วยกันจัดงานบูชาปู้ด้วง ย่าดี เป็นประจำทุกปีในช่วงวันขึ้น ๑-๓ ค่ำ เดือน ๓ โดยชาวบ้านจะนำเครื่องสักการะ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ดอกไม้ รูปเทียน พานบายศรี ไปกราบไหว้ปู้ด้วง ย่าดี ในงานยังมีรำแคน และมีแม่หมอกลำนาคำไหว้บูชา และเป็นตัวแทนขอพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย

^{๗๕} ลำดับที่ ๒๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๗๖} ลำดับที่ ๒๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ตำนานเกี่ยวกับปู่ดั่ง ยาดี ที่เล่าสืบต่อกันมานาน เล่าว่า ปู่ดั่ง เป็นชาวชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ ท่านเป็นนายพราน อาศัยอยู่ตามป่าบนเทือกเขาภูแลนคา ปู่ดั่งเป็นผู้มีศีล บำเพ็ญตบะบารมีไม่ทานเนื้อสัตว์ ปู่ดั่งมีหมาคู่ใจชื่อ ทอก เจ้าทอกมีความยาวถึง ๘ ศอก วันหนึ่งปู่ดั่งกับเจ้าทอกเข้าไปหาของป่า แต่ไม่พบสัตว์ป่าเลย ตกเย็นพบแล่นฝูงหนึ่ง มีจำฝูงตัวใหญ่มาก เจ้าทอกวิ่งไล่แล่นจำฝูงเข้าไปในป่าลึก ปู่ดั่งตามหาอยู่นาน ๓ วัน จึงพบเจ้าทอกนอนหายใจรวยรินแผ่ศพแล่นตัวนั้น แล่นอยู่ในสภาพจนมุม หัวและลำตัวติดคาโพรงไม้ พอเจ้าทอกเห็นปู่ดั่งมาก็ขาดใจตายตามแล่นจำฝูงไป ชาวบ้านทั่วไปจึงขนานนามเทือกเขาที่ตัวแล่นติดอยู่นั้นว่า ภูแลนคา

ปู่ดั่งและยาดี ไม่ได้เกิดอยู่ร่วมสมัยกัน ปู่ดั่งนั้นเกิดอยู่ในสมัยเจ้าพ่อพญาแล และมีความเกี่ยวเนื่องกับพระยาภักดีชุมพล (แล) หรือเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก ซึ่งชาวเมืองชัยภูมินิยมเรียกขานท่านด้วยความยกย่องนับถือว่าเจ้าพ่อพญาแล และได้รับการถ่ายทอดวิชาอาคมจากปู่ดั่งในสมัยนั้น ดังมีประวัติเล่าว่า “เจ้าอนุวงศ์ได้ย้อนกลับมาเมืองชัยภูมิอีกครั้ง จับเจ้าพ่อพระยาแลไปฆ่า แต่พินอย่างไรก็ไร้ผล เพราะ เจ้าพ่อพระยาแล ท่านเป็นศิษย์เอกที่ปู่ดั่งรัก และประสิทธิ์ประสาทเวทมนต์คาถาอาคมให้จนอยู่ยงคงกระพันยังไม่เข้า พินไม่เข้า” ชาวบ้านนับถือปู่ดั่งว่าเป็นผู้คุ้มครองสรรพสิ่งที่อยู่ในขุนเขาภูแลนคาให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ดังจะพบศาลปู่ดั่งตั้งอยู่ทั่วไปกระจัดกระจายหลายแห่งบนเทือกเขาภูแลนคาจนมีคำกล่าวว่า “ปู่ดั่ง เจ้าแห่งขุนเขาภูแลนคา” ส่วนยาดีนี้เป็นผู้เกิดหลังปู่ดั่งเสียชีวิตไปแล้วประมาณ ๒๐ ปี “ท่านเป็นผู้ใดในการจำศีลภาวนา ได้ไปจำศีลภาวนา ณ บริเวณที่ปู่ดั่งเคยอยู่ และปฏิบัติตนเช่นเดียวกับปู่ดั่ง บริเวณนั้นปัจจุบันนี้ จึงเรียกกันว่าหมู่บ้านเก่ายาดี” เนื่องจากสมัยที่ยาดีมีชีวิตอยู่ได้แต่งงานมีลูก ๑ คน และอาศัยอยู่ที่บ้านเก่ายาดีนี้จึงมีลูกหลานผู้เป็นเชื้อสายของท่านอยู่ “รู้จักแต่ยาดี เพราะเป็นลูกหลานของท่านโดยตรง มีความเคารพในความมีเมตตาและความศีลสัจของท่าน เคยได้เห็นท่านเมื่อสมัยที่ยังเด็กอยู่ ได้เคยรับใช้ท่านและทุกวันนี้ก็จะทำการบวงสรวงบูชาท่านเป็นประจำ”๗ ความเป็นมาของยาดีนั้น “ที่รู้คือ ท่านมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ย้ายมาตั้งรกรากใหม่ที่บ้านตาโด้น ยาดีมีความเกี่ยวเนื่องกับปู่ดั่งโดยดวงวิญญาณของปู่ดั่งมาสงเคราะห์ให้ท่านหายจากอาการป่วยหนัก ปู่ดั่งจึงให้รับว่าจะไปจำศีลภาวนาที่บ้านปู่ดั่งเคยอาศัยสมัยมีชีวิตอยู่ ซึ่งอยู่กลางป่า สมัยนั้นก็มีแต่ป่าทึบ” ซึ่งในเรื่องความรู้เกี่ยวกับปู่ดั่ง-ยาดีนี้ ชาวตำบลนาหนองทุ่ม มีความรู้จักและศรัทธากันเป็นอย่างดี^{๗๗}

เนื่องจากท่านทั้งสองมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน “ได้รับการบอกเล่าเรื่องราวของปู่ดั่งมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับประวัติของท่านและอิทธิฤทธิ์ของท่านในเรื่องความเมตตาและความดีงามที่ท่านทำมา และเคารพนับถือยาดีเพราะได้เคยเห็นท่านเมื่อ

^{๗๗} ลำดับที่ ๒๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.สัมภาษณ์

ตอนเป็นเด็ก เคยได้ทำบุญกับท่านบ่อย ๆ เชื่อในเรื่องคุณงามความดีและความมีเมตตาของท่าน”หลายต่อหลายคนมีประสบการณ์ที่น่าประทับใจ และถือว่าเป็นผู้มีความโชคดีหลายครั้ง โดยเชื่อว่าเป็นความเมตตาจากท่านทั้งสองคอยช่วยตลบันดาลให้ “รู้จักประวัติของปู่ด้วงและย่าดีเพราะมีการบอกเล่าสืบทอดกันมาจากปู่ย่าตายาย และทราบเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีการบวงสรวงทุกปี ส่วนตัวไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านทางเครือญาติ แต่ให้ความเคารพนับถือท่านและนำหลักความเชื่อ ความนับถือมาปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ดังที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา” ไม่เพียงแต่ภายในตำบลนาหนองทุ่มเท่านั้นท่านทั้งสองเป็นที่เคารพนับถือของชาวจังหวัดชัยภูมิทั้งหมด

ความรู้เรื่องราวของปู่ด้วงเกิดจากการที่ย่าดีได้สัมผัสกับดวงวิญญาณของปู่ด้วงซึ่งมาสงเคราะห์รักษาอาการป่วย และได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ทราบว่าปู่ด้วงมีชีวิตตั้งแต่สมัยเจ้าพ่อพญาและหรือพระยาภักดีชุมพล จนกระทั่งมาถึงสมัยของย่าดีที่เป็นช่วงเวลาไม่ห่างไกลนักเนื่องจากย่าดีเสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ และมีอายุยืนนานถึง ๑๐๘ ปี ทำให้มีผู้ที่สามารถสัมผัสถึงความเมตตาของย่าดีและถ่ายทอดเรื่องราวของปู่ด้วงให้คนรุ่นหลังได้ทำการศึกษาเป็นแบบอย่าง ทั้งแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญคุณงามความดีด้วยการถือเนกขัมมะภาวนาอยู่ในป่า ใช้ชีวิตอย่างสงบปราศจากความกังวล

เนื่องจากปู่ด้วงและย่าดี มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีเมตตาปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานที่มีความเคารพนับถือให้ปลอดภัยเวลาเดินทางไกล ไคร่บูชาด้วยความตั้งใจมีความเคารพ ท่านก็จะบันดาลให้มีความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานและมีชีวิตที่ดี “ปู่ด้วงและย่าดี เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพอย่างมาก ชาวบ้านใน ตำบลนาหนองทุ่มมีความเคารพปู่ด้วงและย่าดีทุกครัวเรือน โดยมีหลักความเชื่อที่ ว่าเมื่อกราบไหว้บูชาและบนบานสารกล่าว ให้ปู่ด้วงและย่าดีคุ้มครองรักษา จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง”^{๗๘} การบูชาเป็นการนับถือ สักการะ การแสดงความเคารพ นอบน้อมต่อสิ่งที่นับถือเสมือนได้ ด้วยเห็นคุณค่า และความสำคัญของ สิ่งที่นับถือด้วยการแสดงออก ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เคารพนับถืออย่างจริงใจ ขอพรอันนอบน้อมจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือตน เพื่อให้เกิดความสวัสดิ์ในชีวิตและประสบกับความเจริญรุ่งเรือง เป็นการแสดงกิริยาอาการที่เลื่อมใสจากใจจริง “ตนเองเป็นลูกหลานของย่าดี เมื่อครั้งที่พ่อกับแม่แต่งงานกันย่าดีเป็นผู้ผูกแขนให้และก่อนที่จะมาเป็นคนดูแลศาลปู่ด้วง-ย่าดี ที่วัดบ้านเก่าย่าดีนี้ ได้ฝันเห็นศาลท่านว่าไม่มีคนทำความสะอาดดูแลเลย ประกอบกับที่หลานชายป่วยหนัก ไปหาหมอที่ไหนก็รักษาไม่หาย จึงมาขอขบารมีปู่ด้วงและย่าดีช่วย หลังจากหลานหายดีแล้วจึงได้มาดูแลศาลของท่าน นำพาผู้คนที่มากราบไหว้ขอพรท่านในเรื่องพิธีการบูชาและคำกล่าวต่าง ๆ ในเวลาที่เขาเหล่านั้นมาขอพรจากทั้งปู่ด้วงและย่าดีแนะนำในเรื่องพิธีกรรมที่

^{๗๘} ลำดับที่ ๑๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ถูกต้องให้เขาเข้าใจ”^{๗๙} “เคารพนับถือท่านเหมือนกับที่ปู่ย่าตายายได้พาทำมาได้เข้าร่วมงานบวงสรวงในบุญเดือน ๓ ตลอด และได้สั่งสอนลูกหลานให้เอาแบบอย่างคุณความดีของปู่ด้วง ให้เป็นคนมีศีลมีสัจจะเหมือนท่าน เวลาไปไหนมาไหน ทำอะไรให้ระลึกถึงท่าน ให้ท่านปกป้องคุ้มครอง”^{๘๐} “พวกเราด้วยความตั้งใจจริง มากันทุกปี พอทำพิธีบวงสรวงแล้วก็เกิดความสบายใจ เหมือนเราได้มาพบกับสิ่งที่เป็นมงคล อาจจะเป็นเพราะท่านอวยพร ให้พวกเราก็ได้ จึงมีความรู้สึกอย่างนั้น”^{๘๑} เนื่องจากผู้ที่มีศรัทธาความเชื่อต่อดวงวิญญาณปู่ด้วงและย่าดีจากการสัมผัสและมีประสบการณ์ต่าง ๆ จึงทำให้มีผู้เคารพเป็นจำนวนมาก และยังคงอาศัยการผ่านร่างทรงทำการสงเคราะห์เสมอ ดังที่ญาติของผู้เป็นร่างทรงได้กล่าวว่า “ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของปู่ด้วงกับลูกหลานผู้มาขอความเมตตา เพื่อเป็นการยืนยันว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีอยู่จริง ไม่ได้เป็นสิ่งมกมายแต่อย่างใด ให้เชื่อด้วยปัญญาตามที่ท่านได้ทำเป็นแบบอย่างที่ได้ทำมาเพราะความเชื่อที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนานั้น มิได้เชื่อด้วยความหลง แต่เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญถุณมิติ การประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศีลของธรรมทำให้คนธรรมดากลายเป็นเทพ เพราะความมีศีลมีสัจจะนั่นเอง การนำหลักคำสอนต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ หากต้องการความสงบร่มเย็นในชีวิตจะต้องประกอบคุณความดี ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลในธรรม ดังที่บรรพชนท่านพาทำมาไม่ควรออกนอกศีลนอกธรรม เพราะจะทำให้เป็นเหยื่อของกิเลสตัณหาได้”^{๘๒}

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้ทราบว่า ความเชื่อถือศรัทธาของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจาก การได้สัมผัสกับสิ่งดี ๆ ที่ได้รับการการณบารมีศาลกล่าว หรือการสักการบูชา การได้สัมผัสถึงความเมตตาช่วยเหลือลูกหลาน การสงเคราะห์ในสิ่งที่บางคนหมดหนทางเป็นความอัศจรรย์ใจของผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์จึงเกิดความยึดถือและสืบทอดการปฏิบัติตาม ถือเป็นสิ่งศักดิ์ที่ยึดถือพึ่งพิงของบรรดา ชาวตำบลนาหนองทุ่มและผู้ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง และเมื่อได้รับการสงเคราะห์จากท่านแล้วก็ทำให้เกิด ความศรัทธาและตอบแทนคุณของท่านด้วยการบวงสรวงสักการบูชา ทั้งนำแบบอย่างจากปู่ด้วงและย่าดีไปประพฤติปฏิบัติด้วย ถือเป็นแบบอย่างของการแสดงความเคารพเชื่อฟังและน้อมนำไปปฏิบัติตามด้วย

^{๗๙} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๐} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๑} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๒} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๔.๓.๕.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุปู้ด้วงย่าดี นอกจากนั้น ยังมีตำนานที่เล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างปู้ด้วงกับเจ้าพ่อพญาแลด้วย โดยตำนานดังกล่าวเล่าว่า ปู้ด้วงเป็นคนมีฐานะดีเป็นผู้มีคาถาอาคมแก่กล้า เคยเป็นอาจารย์สอนวิชาคงกระพันชาตรีให้เจ้าพ่อพญาแล เจ้าเมืองคนแรกของชัยภูมิ

สำหรับเจ้าพ่อพญาแล หรือพระยาภักดีชุมพล (แล) นั้นท่านเป็นเจ้าเมืองคนแรกของชัยภูมิ มีเรื่องราวบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า รวปี พ.ศ. ๒๓๖๐ (ตรงกับรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) นายแล ชาวเวียงจันทน์ พี่เลี้ยงของเจ้าอนุวงศ์ ได้พาครอบครัวและผู้คนจำนวนหนึ่งอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่แถบอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครราชสีมา ก่อนย้ายมาปักหลักที่บ้านชีลอง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิปัจจุบันราว ๖ กิโลเมตร นายแลได้จัดส่งส่วยเป็นบรรณาการแก่เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงแต่งตั้งให้นายแลเป็นขุนภักดีชุมพล^{๘๘๓}

ต่อมาราวปี พ.ศ. ๒๓๖๕ เมื่อมีผู้คนมาอยู่ในความดูแลเพิ่มขึ้น พื้นที่ที่เคยอยู่อาศัยจึงเริ่มแออัด น้ำท่าขาดแคลน ขุนภักดีชุมพล จึงพาชาวบ้านอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่บ้านหนองปลาเฒ่าจากนั้นราวปี พ.ศ. ๒๓๖๗ ขุนภักดีชุมพลพบบ่อทองที่ลำห้วยขาดใกล้บ้านหลวง ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหนองปลาเฒ่ากับหนองหลอดในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิในปัจจุบัน ขุนภักดีชุมพลนำทองส่งเป็นบรรณาการให้เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงให้ยกฐานะบ้านหลวงเป็นเมืองไชยภูมิ พร้อมเลื่อนบรรดาศักดิ์ขุนภักดีชุมพลเป็นพระภักดีชุมพล หลังจากนั้นไม่นาน พระภักดีชุมพลได้เปลี่ยนมาส่งส่วยทองคำให้ไทย และขอขึ้นตรงต่อนครราชสีมา ไม่ขึ้นต่อเจ้าอนุวงศ์อีกต่อไปสร้างความไม่พอใจให้ทางเวียงจันทน์มาก แต่จากเหตุการณ์ครั้งนั้นก็ทำให้มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกเมือง ไชยภูมิเป็นเมือง ชัยภูมิ และแต่งตั้งพระภักดีชุมพลเป็น พระยาภักดีชุมพลเจ้าเมืองคนแรกของเมืองชัยภูมิ ชาวชัยภูมิให้ความศรัทธาเจ้าพ่อพญาแลมาก มีการจัดงานบวงสรวงเจ้าพ่อพญาแลอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำต่อเนื่องทุกปี

เจ้าพ่อพญาแล และปู้ด้วง นอกจากจะมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์แล้ว ยังมีตำนานที่เล่าถึงผลกระทบจากเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ ช่วงราวปี พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๗๑ ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โดยเรื่องเล่าท้องถิ่นที่กล่าวถึงเจ้าพ่อพญาแล ปู้ด้วง และกบฏเจ้าอนุวงศ์นั้น เล่าว่า เจ้าอนุวงศ์ ต้องการยกทัพมาตีกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ยกทัพผ่านมาทางเมืองชัยภูมิ เจ้าอนุวงศ์ได้ชักชวนเจ้าพ่อพญาแลให้เข้าร่วมทัพด้วยเพราะเห็นว่าเป็นชาวเวียงจันทน์เหมือนกัน และเจ้าพ่อพญาแล หรือพระยาภักดีชุมพลเคยเป็นข้าราชการสำนักใกล้ชิด อุดหนุนเกื้อกูลกันมาก่อน แต่ก็ถูกปฏิเสธ นอกจากปฏิเสธแล้ว เจ้าพ่อพญาแลยังได้ส่งข่าวไปบอก ยาโม ซึ่งดูแลเมือง

^{๘๘๓} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

โคราชให้รู้ข่าว ส่งผลให้ทัพของเจ้าอนุวงศ์ต้องเปลี่ยนพลำกุศโลบายการศึกของยาโม เจ้าอนุวงศ์ผูกใจเจ็บ ย้อนกลับมาหาเจ้าพ่อพญาแลที่เมืองชัยภูมิอีกครั้ง สั่งให้จับตัวเจ้าพ่อพญาแลมาลงโทษด้วยวิธีต่างๆ นานา แต่ด้วยวิชาคงกระพันที่ร่ำเรียนมาจากปู่ด้วง ทำให้เจ้าพ่อพญาแลปลอดภัยจากอาวุธทั้งปวง แต่สุดท้ายแล้วก็ถูกเจ้าอนุวงศ์ใช้เหล็กแหลมเสียบเข้าทางทวารหนักจนถึงแก่ความตายในที่สุด^{๘๔}

ในตำนานเล่าถึงผลจากเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า ปู่ด้วงเกรงภัยจะมาถึงตนและครอบครัว จึงอพยพจากบ้านตาตโดน ไปอาศัยอยู่กลางดงป่าหินโงม ปัจจุบันมี วัดปู่ด้วง ยาดี อยู่ในบริเวณนั้นด้วย ปู่ด้วงใช้ชีวิตอยู่ในป่าอย่างเรียบง่าย ถือศีล ไม่ทานเนื้อสัตว์ ปฏิบัติธรรมเป็นปุนนียบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก

ส่วนประวัติของยาดีนั้นเล่ากันว่ายาดีอยู่คนละช่วงสมัยกับปู่ด้วงพบว่าตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับยาดีเริ่มปรากฏขึ้นหลังจากที่ปู่ด้วงเสียชีวิตไปราว ๒๐ ปี ตำนานเล่าสืบต่อกันมาว่า ยาดีเป็นชาวเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ หลังจากแต่งงานได้อพยพตามสามีและลูกมาอยู่ที่บ้านตาตโดน แต่ไม่นานก็ป่วยหนักนอนรอวันตายคืนหนึ่งปู่ด้วงมาเข้าฝันบอกว่า ถ้าอยากหาย ให้ไปถือศีลที่บ้านหินโงม ซึ่งเป็นสถานที่ที่ปู่ด้วงเคยหนีภัยไปอยู่ ยาดีทำตาม ไม่นานก็หายป่วย ยาดียังคงถือศีล ปฏิบัติธรรมต่อเนื่องมาจนสิ้นอายุ^{๘๕}

ปู่ด้วง-ยาดีนั้น เป็นเสมือนเทพเจ้าผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตาบันดาลความสุข หรือเป็นที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจให้กับผู้ทุกข์ยากได้อาศัย “บางคนมีอาการเจ็บป่วยหนักมา เดินแทบไม่ไหว แต่พอตั้งใจมาทำสักการะและรำถวายแล้ว อาการเจ็บป่วยกลับหายเป็นปกติ ดังนั้น เมื่อวันทำพิธีสักการะ จึงเดินทางมาสักการะเป็นประจำทุกปี โดยจะเหมาธมาเป็นหมื่นคณะและปักค้ำคื่นพร้อมเตรียมข้าวสาร อุปกรณ์การประกอบอาหารมาประกอบรับประทานกันด้วย เขาบอกว่า หากไม่มาแล้วรู้สึกไม่สบายใจ เหมือนตัวเองขาดอะไรไปซักอย่าง”^{๘๖} ความสำคัญของปู่ด้วง-ยาดีนั้น เกิดจากความศรัทธาเลื่อมใสของชาวบ้านในตำบลนาหนองทุ่มอย่างยิ่งเพราะคุณงามความดีของท่านทั้งสองได้มีการกล่าวขานมาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตายาย ถึงความมีเมตตาท่านสงเคราะห์ช่วยเหลือยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปบนบานขอให้ท่านช่วยรักษาจัดปัดเป่าให้บรรเทาลง ผลที่ได้ก็คือสำเร็จผลเป็นที่น่าอัศจรรย์ ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ก็ได้เป็นหมอยาสมุนไพรรักษาอาการเจ็บไข้ของลูกหลานโดยใช้สมุนไพรจากป่าที่ปู่ด้วงได้เคยปลูกไว้ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เมื่อสมัยยาดีมีชีวิตอยู่ ท่านได้นำพา ลูกหลานให้ทำพิธีบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี “ได้เข้าร่วมพิธีกรรมการ

^{๘๔} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๕} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๖} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

บวงสรวงปู่ดั่งและย่าตีในช่วงบุญเดือน ๓ โดยตลอด เคารพนับถือท่าน เป็นที่พึงทักใจในทุกเรื่องไม่ว่าจะทำอะไรก็จะเอ่ยหาท่าน กล่าวถึงท่านตลอดเพื่อให้ท่านปกป้องคุ้มครองให้ท่านมาหากินเจริณรุ่งเรื่องจะไปไหนมาไหนตลอดปลอดภัยลูกหลานอยู่ดีมีสุขได้นำพาลูกหลานให้เคารพกราบไหว้ท่านโดยตลอด จะไปอยู่ที่ไหนก็ให้เขาระลึกถึงท่าน ขอพึ่งบารมีจากท่านให้คุ้มครอง”^{๘๗} เนื่องจากปู่ดั่งและย่าตีมีคุณแก่ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่งจึงทำให้มีความเชื่อความระลึกถึงท่านอยู่เสมอ ชาวบ้านจะแสดงออกด้วยการบวงสรวงสักการะเป็นประจำทุกปี “มีความระลึกถึงคุณงามความดีของท่านในใจเสมอได้เคยเข้าร่วมพิธีบวง สรวงบ้างเป็นบางครั้งและได้นำแบบอย่างคุณงามความดีของท่านมาใช้ในชุมชน”^{๘๘} ท่านเป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญคุณงามความดี มีจิตเมตตาเอื้อเพื่อสงเคราะห์ไม่เลือกชั้นวรรณะ “ส่วนตัวมีความเคารพยำตีมาก เพราะว่ามีเกี่ยวข้องโดยเชื้อสายเป็นหลานสะใภ้ของท่าน ทุกครั้งที่เดินทางไปไหนมาไหนจะต้องมีการบอกกล่าวให้ท่านทราบ เพื่อให้ท่านคุ้มครองให้เดินทางด้วยความปลอดภัย ทำการงานสิ่งใดก็ขอให้สำเร็จ และได้บนท่านในเรื่องสุขภาพของสามีด้วย เพราะว่าสามีกำลังป่วย จึงขอให้ท่านคุ้มครองให้อาการป่วยหายไป”^{๘๙} การที่ดวงวิญญาณของปู่ดั่งและย่าตี ยังคงปกป้องคุ้มครองให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่ตกทุกข์ได้ยากจากความเจ็บป่วยก็ดี มีอุปสรรคความขัดสนหรือความรู้สึกต้องการสวัสดิภาพในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ ก็จะทำให้การขอพรและการบนบานศาลด้วยความศรัทธา ผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องจิตวิญญาณที่พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องการฝึกจิต เพราะจิตที่ฝึกดีแล้วนำมาสุขมาให้ได้ เพียงแต่สุขเฉพาะตนเท่านั้น หากใครได้เข้าใจจะได้สัมผัสถึงความร่วมเย็นสงบสุขด้วย ท่านบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าถือศีลงดเว้นการเบียดเบียน จนกระทั่งมีภูมิจิตภูมิธรรมสูงสามารถอาศัยอยู่กับสัตว์ป่าได้ อาจเป็นเหตุให้ดวงจิตของท่านก่อนล่วงลับดับขันธนั้น มีพลังอำนาจ ประกอบกับอาณิสสของการบำเพ็ญเพียรภาวนาจึง เป็นเหตุให้ท่านมีดวงจิตบริสุทธิ์ เมื่อละจากโลกนี้จึงเป็นเสมือนเทพเจ้าตามหลักความเชื่อของพราหมณ์ “ปู่ดั่งและย่าตีจึง เปรียบเหมือนดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลาน”^{๙๐} ความผูกพันของดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ปู่ดั่งและย่าตีต่อชาวตำบลนาหนองทุ่ม เป็นเครื่องร้อยรัดให้ชาวตำบลนาหนองทุ่มมีความเป็นหนึ่งเดียวกันสังเกตได้จากการทำพิธีสักการบูชาเป็นประจำทุกปี “ปู่ดั่งและย่าตีน่าจะมีความเกี่ยวเนื่องกับตำบลนาหนองทุ่ม เพราะท่านทั้งสองก็บำเพ็ญคุณความดีและสิ้นชีวิตไปก็ยังคงรับการ บูชาสักการะจากคน

^{๘๗} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๘} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๘๙} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๙๐} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

รุ่นหลังเป็นที่พึงทางใจของพวกเราอยู่เสมอ”^{๙๑} และเนื่องจากความศรัทธามีอิทธิพลยิ่งทำให้ชาวตำบลนาหนองหุ้มและผู้ที่ศรัทธาเชื่อมั่นประพาศิตนตามแบบอย่างที่ดีของท่าน “ส่วนตัวแล้วมีความเชื่อและศรัทธาปู่ด้วงและย่าตีมากเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ แคล้วคลาดปลอดภัย เคยบนบานท่านไว้แล้วได้ตามที่ปรารถนาจึงได้นำสิ่งของมาแก้บนท่านแบบอย่างที่น่ามาใช้ในการดำเนินชีวิตคือ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ไม่ประมาทเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต”^{๙๒} ดวงวิญญาณศรัทธิตีของท่านยังคงสงเคราะห์โดยการผ่านร่างทรงที่ทำหน้าที่เป็นสื่อระหว่างปู่ด้วงและย่าตีกับผู้ศรัทธาอยู่เสมอ “ตนเองเป็นลูกหลานของท่านผู้ที่ทำหน้าที่คนทรงปู่ด้วงมีความเคารพนับถือท่านมาก ได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละวันเกี่ยวกับผู้คนที่มาขอความเมตตาจากวิญญาณศรัทธิตีของท่านปู่ด้วง ผ่านยายผู้เป็นร่างทรงของปู่ด้วงแล้วมีความซาบซึ้งใจในความเมตตาของท่านมากไม่ว่าจะมาด้วยเรื่องการเรียนการงาน โดยเฉพาะคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นที่พึ่งทางใจได้มากเลย”

การแสดงออกทางพฤติกรรมที่ชาวจังหวัดชัยภูมิถือปฏิบัติตามความเชื่อความศรัทธาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่อ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนแปลงกลายเป็นประเพณี จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่นทั้งนั้น “ท่านได้ทำหน้าที่เป็นแม่จ้ำ (ผู้ประกอบพิธีบวงสรวงบูชาปู่ด้วงและย่าตี) ประจำท้องถิ่นแถบหมู่บ้านนี้ เมื่อมีใครจะทำพิธีการบวงสรวงเช่นไหว้ปู่ด้วงและย่าตี จะมาหาท่านเพื่อให้คำแนะนำในการกล่าวคำบูชาและแนะนำข้อปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำพิธีเช่นไหว้ เพราะในการทำพิธีที่ถูกต้องนั้น ต้องถามคนเก่าคนแก่ในท้องถิ่นว่ามีการทำกันมาอย่างไร เพราะในปัจจุบันมีการนำเครื่องเช่นไหว้ที่แตกต่างจากบรรพบุรุษเคยทำมา หลายครั้งที่ลูกหลานรุ่นหลังได้นำเครื่องเช่นไหว้ตามที่ตัวเองเห็นว่าน่าจะเอามาถวาย แท้จริงแล้วเครื่องเช่นไหว้ที่เป็นเครื่องพาทาน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย) เท่านั้นที่ท่านรับ ส่วนที่เป็นของควาผู้ที่ได้รับจะเป็นบริวารนายด่านของท่าน”^{๙๓} “ของใช้ในการทำพิธีบูชาปู่ด้วงและย่าตีก็คือ ชัน ๕ และต้น ๕ ปู่ด้วงจะมีเงินอีก ๔ บาท ผ้าเหลือง ผ้าไตร เวลาถวายให้วางบนดาบของท่านส่วนย่าตี ก็มีชัน ๕ ต้น ๕ และต้น ๘ ผ้าขาว และหมากดำแล้วยิ่งชอบมาก”^{๙๔} ในองค์ประกอบของพิธีกรรมนั้นจะต้องมีผู้ประกอบพิธีซึ่งจากการสัมภาษณ์ ผู้ทำหน้าที่

^{๙๑} ลำดับที่ ๑๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๙๒} ลำดับที่ ๑๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๙๓} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๙๔} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ในการประกอบพิธีก็คือร่างทรงปู่ดั่งหรือย่าดีเรียกว่าแม่จ้ำ ส่วนผู้ร่วมพิธีจะเป็นผู้ที่มีความเชื่อถือเคารพศรัทธาในปู่ดั่งและย่าดี สถานที่ประกอบพิธีจะเป็นศาลที่มีรูปเหมือนของปู่ดั่งและย่าดีปัจจุบันอยู่ที่วัดบ้านเก่าย่าดี สำหรับวันเวลาประกอบพิธีจะเป็นวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของปฏิทินอีสาน และมีอุปกรณ์หลักในการทำพิธี มีดังนี้

๑. เครื่องบูชาปู่ดั่ง ได้แก่

(๑) ชั้นธ ๕ ซึ่งหมายถึง เครื่องบูชาอย่างละ ๕ คู่ โดยมากมีดอกไม้ ๕ คู่ เทียนเล็ก ๕ คู่

(๒) เงิน ๔ บาท

(๓) ผ้าไตร เมื่อจะถวายให้วางบนดาบที่อยู่หน้ารูปเหมือนในศาล

(๔) ต้น ๕ หรือ ชั้นหมากเบงที่มีกลีบ ๕ ชั้น พานพุ่มดอกไม้ที่ใช้เป็นพานพุ่มบูชาในพิธีกรรมของชาวอีสาน

(๕) พาทวน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย)

๒. เครื่องบูชาย่าดี ได้แก่

(๑) ชั้นธ ๕ ซึ่งหมายถึง เครื่องบูชาอย่างละ ๕ คู่ โดยมากมีดอกไม้ ๕ คู่ เทียนเล็ก ๕ คู่

(๒) ผ้าขาว

(๓) หมากตำแล้ว

(๔) ต้น ๕ และ ต้น ๘ คือ ชั้นหมากเบงที่มีกลีบ ๕ ชั้น และ ๘ ชั้น

(๕) พาทวน (ข้าวคลุกน้ำตาลหรือกล้วย)^{๙๕}

พิธีกรรมการสักการะบูชาก็เหมือนพิธีกรรมการบูชาทั่วไปมีการจัดรูปเทียนบูชา และถวายเครื่องสักการะตามที่กำหนด อาจมีการถวายผลหมากรากไม้ที่ได้เตรียมมาด้วยความศรัทธาเป็นการแสดงความขอบคุณหรือตอบแทนบุญคุณท่านที่ได้สงเคราะห์มาด้วยดี จะมีการสรงที่รูปเหมือนปู่ดั่งและย่าดี เหมือนการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนให้ความเคารพนับถือด้วย ถือว่าวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันรวมตัวกันของลูกหลานผู้ที่มีความนับถือดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ปู่ดั่งและย่าดี เป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของท่านด้วยการสักการบูชา นับถือท่านทั้งสองเปรียบเสมือนเทพดาที่คอยดลบันดาล

^{๙๕} ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

สิ่งดี ๆ ให้กับมนุษย์คอยปกป้องรักษาและขจัดปัดเป่าทุกข้อโรคภัย เป็นที่พึ่งพิงของลูกหลานชาวตำบลนาหนองทุ่มมาอย่างยาวนาน

จากการศึกษาการบูชาปู่ดั่งและย่าติ ทำให้ทราบว่ามีการวิธีที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนอะไรมากนัก เพียงมีอุปกรณ์หรือเครื่องบูชาที่กำหนดไว้เฉพาะ สำหรับวันเวลาประกอบพิธีจะเป็นวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของปฏิทินอีสาน สถานที่ประกอบพิธีจะเป็นศาลที่มีรูปเหมือนของปู่ดั่งและย่าติปัจจุบันอยู่ที่วัดบ้านเก่าย่าติเป็นประจำทุกปี ซึ่งพิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทุกๆ สังคม และศาสนาในสังคมนั้นๆ เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ คือ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้นไม่ว่าสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตามและกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชน ที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง

สรุปได้ว่า บทบาทการพัฒนาทางด้านวัตถุ ทำให้ทราบว่า ท่านทั้งสองมีจิตเมตตา มีอิทธิฤทธิ์มากมาย สามารถช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ด้วยกระแสนจิตของท่านและทำการสงเคราะห์ด้วยเมตตาจิตเหมือนสมัยที่ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ ทั้งยังเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตให้กับผู้ที่ศึกษาประวัติของท่านด้วย

๔.๓.๖ บทบาทวัฒนธรรมใบเสมาวัตถุคู่ใจในการพัฒนาชุมชน

๔.๓.๖.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

ความโดดเด่นของภาพสลักบนใบเสมาหินคือการผสมผสานระหว่างศิลปะแบบพื้นเมืองเข้ากับรูปแบบของศิลปะอินเดียที่รับเข้ามาผ่านพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่นรูปหน้าของรูปสลักสะท้อนความเป็นพื้นเมือง (ใบหน้าเหลี่ยมหรือค่อนข้างเหลี่ยม จมูกหนา เบ้าตาใหญ่) แต่มีลักษณะการยืนของบุคคลเป็นแบบที่เรียกว่าตรีภังค์ คือการยืนเอียง ๓ ส่วน ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียในยุคแรกเริ่มอย่างชัดเจน ใบเสมาส่วนใหญ่ทำจากหินทรายแดง ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีแหล่งวัตถุดิบจากภูเขาแห่งหนึ่งห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านหลายสิบกิโลเมตร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำปะทาว รูปร่างของใบเสมาที่นำมาจัดแสดงมีหลากหลาย ทั้งเป็นแผ่นยาวเรียวยาวเมื่อตั้งแล้วสูงกว่า ๓ เมตร บางใบเป็นรูปทรงค่อนข้างเหลี่ยม และลักษณะที่ปักอยู่ในบริบทดั้งเดิมก็แตกต่างกัน ทั้งแบบที่ปักโผล่มาเหนือดินเต็มใบ และแบบที่ฝังอยู่ในดินจนเกือบจมดิน

พบอักษรจารึกบนใบเสมาหินจำนวน ๔ แผ่น จารึกด้วยอักษรหลังปัลลวะ สามารถอ่านและแปลได้จำนวน ๑ แผ่น โดยมีใจความว่า “นี้ (เป็น) บุญ (ของ) กับ .. กับ .. เทวดาทั้งหลายนี้อยู่

ด้านหลัง .. ขอ ...”^{๙๖} ใบเสมาที่บ้านกุดโง้งมีเรื่องพรหมนารทซึ่งเป็นมหานิบาตชาดกเป็นอุเบกขาบารมี ภาพคนนั่งฟังธรรมซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเทมียชาดกหรือมุคปักษชาดก ในมหานิบาตชาดก พรารภ เนกขัมมบารมี แต่ในจริยาพระไตรปิฎกว่าเป็นอุชิฐฐานบารมีภาพชาดกเรื่องวิธูรบัณฑิตในมหานิบาต ชาดกแสดงปัญญาบารมี นอกจากนั้น มีเรื่องมโหสถชาดก ภูริทัตตชาดก เป็นต้น ถ้าภาพสลักเหล่านี้ เป็นเรื่องชาดกจริงตามที่นักประติมาณวิทยาได้สันนิษฐานไว้ก็จะเป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดเกี่ยวกับ ความคิดเรื่องบารมีในประเทศไทย

โดยส่วนใหญ่ภาพสลักเรื่องราวจะปรากฏบนแผ่นหินทรายแดงขนาดใหญ่ มีความกว้าง ตั้งแต่ ๕๙ – ๙๑ เซนติเมตร ความสูง ๑๓๑ – ๒๒๓ เซนติเมตร และความหนา ๑๕ – ๓๑ เซนติเมตร มีลักษณะเป็นแท่งหินสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนบนผายออก ปลายแหลม เป็นรูปกลีบบัวบ้าง รูปใบโพธิ์บ้าง บางแผ่นด้านบนก็ชำรุดเสียหาย แต่ก็พอที่จะสันนิษฐานได้ว่าจะมีลักษณะรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน อาจเป็นเพราะการสลักแผ่นหินทรายที่มีเนื้อหินที่ร่วนซึ่งไม่สามารถควบคุมรูปทรงได้ง่ายนัก ทั้งสภาพแผ่น หินที่ผุกร่อนตามกาลเวลาก็ไม่สามารถยืนยันรูปทรงดั้งเดิมที่แท้จริงได้ แต่ก็พอจะเห็นลักษณะรูปแบบ ของใบเสมารูปกลีบบัวหรือรูปใบโพธิ์ ปลายแหลม และแผ่นหินที่สลักภาพส่วนใหญ่จะสลักภาพเพียง ด้านเดียวหากมีอักษรจารึกจะสลักไว้ตรงฐานล่างและทางด้านหลังของแผ่นรูปแบบของการถ่ายทอด เรื่องราว ไม่มีแบบแผนตายตัว มีความเป็นอิสระในการนำเสนอเรื่องราว และการจัดวางภาพ โดย พยายามเล่าเรื่องราวผ่านตัวละครในการแสดงท่าทางตามเนื้อหาที่ปรากฏในชาดกนั้น ๆ การสลัก เครื่องทรงและการแต่งกายของตัวภาพ ก็ทำให้สามารถแยกแยะชื่อของบุคคลในชาดกได้ มีการแสดง บรรยากาศและสถานที่ของเรื่องราว เช่น มีต้นมะม่วงในอัมพชาดก ก้อนเมฆด้านหลังพระพรหมนารท บอกเล่าเรื่องราวว่าเสด็จมาจากพรหมโลก พระภูริทัตตชนดตนอยู่บนจอมปลวก พระเทมียแสดงธรรม แก่นายสารถิไต้ต้นไม้ เป็นต้น บางแผ่นก็มีการตกแต่งพื้นที่ด้านล่างเป็นรูปกลีบบัวและด้านปลายของ แผ่นหินเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา

ใบเสมาหินเหล่านี้ปรากฏภาพสลักแสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาอย่างประณีต สวยงาม แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางศิลปะของเสมาหินที่ขึ้นสูงถึงจุดสุดยอด บ่งชี้ให้เห็นถึงความเชื่อ ในการปักเสมาหินที่เนื่องในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนในบริเวณบ้านกุดโง้ง อาจกล่าวได้ว่าใบเสมา หินที่พบมีรูปร่างที่ได้สัดส่วนงดงาม และมีภาพสลักภาพเรื่องราวทศชาดกมากกว่าบรรดาเสมาแหล่ง อื่น ๆ ที่พบในจังหวัดชัยภูมิหรือในประเทศไทย จากการปักใบเสมาหินที่พบที่บ้านกุดโง้งนี้ไม่ใช่เพื่อ เป็นที่กำหนดเขตทำสังกรรมโดยมีพระอุโบสถอยู่ตรงกลางเท่านั้น แต่ได้พบว่ามีการปักเสมาหิน บริเวณเนินดิน กลางทุ่งนา แม้แต่ภายในบริเวณหมู่บ้านด้วย การสลักเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธเจ้าและ

^{๙๖} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ชาดกไว้บนใบเสมานี้ อาจมีความเชื่อที่มุ่งหมายให้ความรู้ เป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ดึงดูดความสนใจ ให้เกิดความเพลิดเพลิน กระตุ้นให้เกิดความเชื่อและความศรัทธาให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึง พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้แสดงเอาไว้ในเนื้อหาของภาพ ช่วยสืบทอด เผยแผ่ และเชิดชูพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการประดับตกแต่งศาสนสถานให้เกิดความสวยงามโดยแฝงไว้ด้วยรูปแบบเฉพาะของศิลปกรรมวัฒนธรรมการแต่งกาย ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในภูมิภาค ทำให้เกิดรูปสลักบนใบเสมานี้ที่มีความโดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

จากการสำรวจใบเสมานบ้านกุดโง้ง ตำบลบึงคล้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนมากกว่า ๕๐ แผ่น ที่พบภาพแกะสลักเรื่องราว จำนวน ๑๐ แผ่น ๒ แผ่นแรก เป็นภาพที่สันนิษฐานว่าคือ ภาพพระศากยมุณี และภาพพระศรีอริยเมตไตร และอีก ๘ แผ่น เป็นเรื่องราวในทศชาดก ๖ แผ่น ได้แก่ พระพรหมนารถชาดก พระเทมียชาดก พระวิธูรบัณฑิตชาดก พระมหโสธชาดก พระภริทัตตชาดก และในมหานิบาตชาดก ๒ แผ่น ได้แก่ อัมพชาดก และปัญจาวุธชาดก โดยในจำนวนทั้ง ๑๐ แผ่นนี้ได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรแล้วจำนวน ๙ แผ่น^{๙๗} ในภาพแกะสลักเหล่านั้นได้มีรูปแบบอย่างไรที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงวัฒนธรรมและพุทธจริยธรรมอะไรบางอย่างที่ซ่อนเร้นในใบเสมานี้ ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๑) ใบเสมานภาพพระศรีศากยมุณี^{๙๘} ใบเสมานแผ่นนี้มีขนาดใหญ่ที่สุด มีความกว้าง ๙๑ เซนติเมตร สูง ๒๒๓ เซนติเมตร หน้า ๒๒ เซนติเมตร มียอดแหลม ลักษณะคล้ายใบโพธิ์ มีภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิทำปรัยงกาสนะ ใต้ต้นไม้ เกศาขมวดเป็นมวยผมอยู่ตรงกลางแบบอุษณิษะในพระพุทธรูป มีประภามณฑลเล็ก ๆ ล้อมรอบศรีษะ จีวรห่มคลุม พระหัตถ์ขวาปางวิตรรกะ พระหัตถ์ซ้ายหงายยกขึ้นคล้ายกับวางไว้บนพระเพลา มีแท่นสี่เหลี่ยมรองรับใต้แท่นมีลายกลีบบัว ใต้กลีบบัวมีเกสรบัวเรียงแถว ด้านหน้าตรงกลางเป็นลายดอกไม้สี่กลีบมีเกสรเป็นวงกลมอยู่ตรงกลาง ข้าง ๆ แต่ละข้างของดอกไม้มีเส้นตรง ๒ เส้นขนานกันอย่างห่าง ๆ มีลายสลักเลื้อน ๆ ตรงกลาง ในใบเสมานี้แผ่นนี้ ผู้วิจัยตีความ ได้ดังนี้

พระศากยมุณีทรงประทับนั่งขัดสมาธิทำปรัยงกาสนะ ใต้ต้นไม้ พระหัตถ์ขวาแสดงปางวิตรรกะหรือปางแสดงธรรม หมายถึง พระศากยมุณีทรงเผยแผ่พระธรรมคำสอนไปทั่วชมพูทวีปตลอดพระชนม์ชีพ ๘๐ พรรษา

^{๙๗} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๙๘} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

มีกลีบบัวรองรับพระองค์ หมายถึง บารมี ๑๐ ทศ บารมีธรรมสั่งสมที่ส่งเสริมเกื้อหนุน พระองค์ให้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่สมบูรณ์

ฐานเป็นแท่นหรือบัลลังก์ หมายถึง แท่นวิชาราสน์ แท่นที่ทรงประทับในคราวตรัสรู้ ลวดลายที่ประกอบตรงกลางเป็นลายดอกไม้สี่กลีบมีเกสรเป็นวงกลมอยู่ตรงกลาง ข้าง ๆ แต่ละข้างของ ดอกบัวมีเส้นตรง ๒ เส้นขนานกันอย่างห่าง ๆ มีลายสลักเลื้อน ๆ ตรงกลาง หมายถึง เส้นตรงสองข้าง ของลวดลายเป็นเส้นทางสองเส้น คือ กามสุขัลลิกานุโยคและอิตถกิลมณานุโยค ทางสุดโต่งที่นักปฏิบัติ ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ วงกลมตรงกลางคือดวงแก้วพระนิพพาน กลีบบัวสี่กลีบ หมายถึงเป็นธรรมที่ ทรงค้นพบคืออริยสัจธรรม ๔

ฐานบัว ๘ กลีบ รองรับแท่นบัลลังก์ หมายถึง หนทางทางดำเนินเพื่อความดับทุกข์ คือทาง สายกลาง การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา โดยหลักปฏิบัติเป็นองค์ประกอบ ๘ ประการ เรียกว่า อริยอัฏฐัง กิคมัคค์ หรือ มรรคมืองค์ ๘

พระพุทธรูปทรงประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในทิศทั้ง ๔ เป็นผลจากการที่ทรง ค้นพบอริยสัจธรรมจนบรรลุพระนิพพาน บนแท่นวิชาราสน์ได้ตั้งพระศรีมหาโพธิ์ ด้วยหนทางทาง ดำเนินตามทางสายกลางแห่งอริยมรรคมืองค์ ๘ พร้อมด้วยพุทธบารมีที่ทรงสั่งสมช่วยส่งเสริมเกื้อหนุน ให้ความเป็นพระพุทธรูปเจ้าสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒) ใบเสมาหินภาพพระศรีอริยเมตไตรย^{๙๙} ใบเสมาหินแผ่นนี้มีความกว้าง ๖๐ เซนติเมตร ความสูง ๑๕๓ เซนติเมตร ความหนา ๒๕ เซนติเมตร เสมาแผ่นนี้เป็นแบบแท่งสี่เหลี่ยม (Pillar) ส่วนบน ชำรุด เป็นภาพพระศรีอริยเมตไตรย ยืนตรีกัมภ์ พระหัตถ์ซ้ายปล่อยลงข้างลำตัว พระหัตถ์ขวายกขึ้น เสมออก ในลักษณะปางวิตรรกะหรือปางแสดงธรรมเครื่องแต่งกายนุ่งผ้าถุงยาวมีจีบหน้านาง ขอบ ผ้านุ่งเป็นสองชั้น เปล้าผมทรงสูง สรวมศิราภรณ์บนศรีษะ ยืนบนดอกบัวใน

ใบเสมาหินแผ่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความเชื่อเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยในภาคอีสาน มี ขบวนการเผยแผ่ทางศาสนาเถรวาทภายใต้ความเชื่อที่ว่า พระพุทธรูปที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต คือพระ ศรีอริยเมตไตรย ซึ่งชาวอีสานได้ยินได้ฟังอยู่เสมอในงานประเพณีบุญเดือนสี่หรือบุญพระเวสและจาก วรรณกรรมอื่น ๆ เช่น มาลัยหมื่นมาลัยแสนเลียบโลก มาลัยเทวบุตร และมาลัยโจทย^{๑๐๐} ผู้ที่มีความเชื่อ เรื่องนี้แล้ว จะละอายชั่วกลัวบาป จะมีเจตนา มีหลักการอุดมการณ์ที่ดีเหมือนพระโพธิสัตว์มุง ช่วยเหลือผู้ที่มีความเดือดร้อนให้พ้นจากความเดือดร้อน คือสร้างบารมี ๑๐ นั้นเอง โดยไม่หวังอะไร

^{๙๙} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๐} ลำดับที่ ๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ตอบแทน^{๑๐๑} ปราบปรามเกิดทันศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรยนี้ จะต้องทำบุญ ให้ทาน รักษาศีลเจริญ ภาวนาแล้วก็อธิษฐานขอให้ไปเกิดทันศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย เป็นเหตุให้คนประพาสสุจริตจึงเป็น ความเชื่อในทางล่อหลอมให้ผู้คนมีคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในสุจริตเหมือนมโนปฏิธาน ของพระโพธิสัตว์^{๑๐๒} เรื่องราวเกี่ยวกับจักรวาลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ประเภทปกรณ์ต่าง ๆ แสดงถึงความเชื่อของมนุษย์ในเรื่องของจักรวาลที่ อธิบายถึงวิจิตร และปรัชญาทางพระพุทธศาสนาถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสิ่งมีชีวิตในภพภูมิทั้ง ๓ คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ ความเชื่อเรื่องจักรวาลนี้เป็นคำตอบพื้นฐานโดยเฉพาะ

สำหรับมนุษย์ว่า ชีวิตคืออะไร สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับการกระทำที่เรียกว่ากรรมที่เป็นเครื่องกำหนดบนความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ใน ขณะเดียวกันก็

เป็นสิ่งที่รองรับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ นอกจากการเวียนว่ายตายเกิดในโลกทั้ง ๓ แล้ว ในทางพระพุทธศาสนา เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์คือนิพพาน ความดับสนิทแห่งกองกิเลสและกองทุกข์ ที่มีหนทางไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ มรรค ๘ สิ่งที่ควรประพาสเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง และอริยสัจ ๔ ความจริงอันประเสริฐ

๓) ใบเสมาหินเรื่อง พระพรหมนารถชาดก^{๑๐๓} ใบเสมาหินแผ่นนี้มีขนาดกว้าง ๘๐ เซนติเมตร ความสูง ๑๔๖ เซนติเมตร ความหนา ๒๒ เซนติเมตร ส่วนบนผายกว้างออก มียอดแหลม มีเส้นขอบรอบนอกแผ่นเสมา ตรงกลางเป็นภาพบุคคลกำลังยืนด้วยท่าตรึงงศ์เอียงสะโพกขวา มือ ปล่อยลงข้างลำตัว มือซ้ายยกขึ้นทำปางวิตรรกะ หาบสิ่งของบนบ่าทั้งสอง นุ่งผ้าจีบหน้านางตรงกลาง ขมวดชายพก มีผ้าคาดเอวผูกทับอีกผืนโดยผูกชายผ้าไว้ทางด้านขวา ลักษณะของใบหน้าเป็นศิลปะ แบบทวารวดี คือ มีคิ้วต่อกันเป็นรูปคล้ายปีกกา ตาโปนปิดสนิท จมูกแบน ริมฝีปากหนา ทำผมเกล้า เป็นมวยผมรูปกลม^{๑๐๔} มีผมห้อยโค้งตกลงมาบนมวยผมเป็นชั้น ๆ ใส่ตุ้มหูยาวปลายเป็นรูปคล้าย ดอกบัวทั้งสองข้าง เบื้องหลังเป็นลวดลายคล้ายกับลายก้อนเมฆซึ่งพบมากในใบเสมาในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลวดลายทั่ว ๆ ไป นิยมสลักประกอบกับลวดลายอื่น ๆ อีก เช่นลายพันธุ์ พฤษพา หรือภาพที่เป็นเรื่องราว จากลักษณะทั้งหมดของภาพ ดีความได้ว่า เป็นภาพของพระพรหมนา

^{๑๐๑} ลำดับที่ ๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๒} ลำดับที่ ๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๓} ลำดับที่ ๙ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๔} ลำดับที่ ๑๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

รท ตอนแปลงเป็นนักบวชซึ่งอยู่ในชาตกเรื่องพรหมนารท ดังที่กล่าวว่า “...เอาภิกขาภาชนะทองใส่ไว้ในสาแหรกอีกข้างหนึ่ง เสริจก็ยกคานทองอันงามอนวางเหนือบา แล้วเหาะมาโดยอากาศด้วยเพศแห่งฤๅษี^{๑๐๕}” ลงมายังที่ประทับของพระเจ้าอังคตราชเพื่อลดทิฐิฐานะและแสดงธรรม ลักษณะภาพนี้เหมือนกับภาพสลักใบเสมาที่เมืองฟ้าแดดสูงยางจึงสันนิษฐานได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกันคือ เรื่องพรหมนารท ชาตกเรื่องนี้มีการทำครั้งแรกในอินเดีย^{๑๐๖} ในประเทศพม่านิยมทำเป็นภาพดินเผาประดับที่สถูปถัฏยา - พยา เมืองสะเทิม^{๑๐๗} นอกจากนี้ยังพบที่เมืองพุกามได้แก่ วิหารนากายอนเจดีย์ชเวสิกอนวิหารอานันตะ เป็นต้น จากลักษณะทั้งหมดของภาพ ดีความได้ว่า เป็นภาพของพระพรหมนารท ตอนแปลงเป็นนักบวชซึ่งอยู่ในชาตกเรื่องพรหมนารท ซึ่งชาตกเรื่องนี้แสดงถึงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีคือ การวางเฉย มีเรื่องเล่าว่า พรหมนารทช่วยเปลื้องพระเจ้าอังคตราชให้กลับจากความเหินผิด^{๑๐๘} มามีความเห็นชอบตามเดิม

จากลักษณะของพระพรหมนารทที่เป็นภาพสลักลงบนแผ่นหินขนาดใหญ่ที่แข็งแกร่งและหนัก ปรากฏรูปภาพที่อ่อนช้อยงดงาม ถ่ายทอดอัตลักษณ์แห่งยุคสมัยที่เรียกว่า ทวารวดีอีสาน แผงเร้นไปด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ ประการบุคคลใดที่มีความประสงค์ให้หน้าที่การงานสิ่งใดให้สำเร็จสมตั้งใจปรารถนาเหมือนแก้วสารพัดนึกแล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะเคารพบูชาใบเสมาหินแผ่นนี้ รำลึกนึกถึงคุณธรรมทั้ง ๔ ประการของพระพรหมนารท คือ สัจจะ ธรรมะ ทมะ และจาคะ นำไปประพฤติปฏิบัติเจริญรอยตามคุณธรรมของท่านเป็นปฏิบัติบูชา มิใช่กระทำอามิสบูชา กราบไว้ อ่อนน้อมบรรพชนตั้งใจสลักภาพถ่ายทอดธรรมพรหมนารทด้วยความอุตสาหะศรัทธาลงบนแผ่นหินนี้และสามารถยืนหยัดท่าแดด ลม ฝน มาหลายร้อยหลายพันปีจนมาถึงชนรุ่นหลัง คุณธรรมที่ท่านต้องการสื่อเป็นภาพให้เราได้ดีความ เป็นธรรมบรรณาการจากบรรพชนที่มอบให้ไว้แก่ลูกหลาน เพื่อให้เห็นคุณค่าและหวงแหนในผลงานประติมากรรมอันทรงคุณค่า ดำรง และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ถาวรมั่งคงสืบไป

๔) ใบเสมาหินเรื่อง พระเทมียชาตก^{๑๐๙} ใบเสมาหินแผ่นนี้ มีขนาดความกว้าง ๗๘ เซนติเมตร ความสูง ๑๖๑ เซนติเมตร ความหนา ๓๑ เซนติเมตร ส่วนบนด้านซ้ายหักหายไปมีเส้นนูนแบ่งครึ่งเสมาออกเป็นสองส่วนตามความยาว ในภาพเป็นบุคคลสองคนนั่งใต้ต้นไม้บุคคลทางด้านซ้ายนั่งขัดสมาธิมือถือดอก เกล้ามวยผมแล้วปล่อยชายลงมา มิได้สวมอาภรณ์หรือเครื่องแต่งกายใด ๆ

^{๑๐๕} ลำดับที่ ๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๖} ลำดับที่ ๑๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๗} ลำดับที่ ๑๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๘} ลำดับที่ ๑๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐๙} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

แสดงให้เห็นว่าเป็นบุคคลธรรมดา บุคคลทางขวานั่งขัดสมาธิราบไขว้ขาทั้งสองกันไว้อย่างหลวม ๆ ในท่าปรยงกาสน บนบัลลังก์อยู่สูงกว่าบุคคลทางซ้าย ทำผมแบบชฎามงกุฎครอบมวยผม สวมสายธูรี (ยัชโญปวีต) ทางด้านซ้าย มือขวาทำปางวิตรรก มือซ้ายหงายอยู่บนตักจากภาพสลักนี้แสดงภาพคนกำลังนั่งฟังธรรมซึ่งมีอยู่ทุกเรื่องที่เป็นชาดกจึงยากแก่การตีความ อย่างไรก็ตามภาพนี้อาจจะสันนิษฐานว่าเป็นเทมียชาดก^{๑๑๐} ตอนที่พระเทมียทรงแสดงอาณิสสแห่งการไม่ประทุษร้ายต่อมิตรให้สุนันท์สารถิฟังในป่า ในภาพบุคคลทางขวาคือ พระเทมียอยู่ในเครื่องประดับทรงแสดงธรรมแก่สุนันท์สารถิซึ่งนั่งต่ำลงมาแต่ละคนมีต้นไม้อยู่เหนือศีรษะ แสดงถึงการอยู่ป่า ภาพเทมียชาดกทำขึ้นในอินเดียครั้งแรกที่การหุต^{๑๑๑} สลักอยู่ที่เสาทางประตูด้านตะวันออกในประเทศพม่ามีการทำภาพดินเผาชาดกเรื่องนี้หลายแห่ง ได้แก่ วิหารอาณันทะ^{๑๑๒} เมืองพุกาม ได้จัดลำดับชาดกเรื่องนี้ไว้เป็นเรื่องที่ ๕๓๘ มีทั้งหมด ๓๗ ภาพ ในจำนวนนี้มีตอนที่สุนันท์สารถิฟังธรรมและเชิญให้พระเทมียกลับไปยังกรุงมิถิลาด้วย^{๑๑๓} ที่เจดีย์เพตเล็ก เป็นภาพที่เทมียนอนอยู่บนเตียงมีคนเฝ้าอยู่ อาจเป็นตอนพระเทมียแกล้งทำเป็นคนง่อยเปลี้ยเสียขาและตอนล่างของภาพเป็นตอนที่พระเทมียแสดงธรรมให้พระเจ้ากาสิกราชฟัง^{๑๑๔}

นอกจากนี้ยังพบใบเสมาหินอีกแผ่น^{๑๑๕} มีขนาดความกว้าง ๗๕ เซนติเมตร ความสูง ๑๑๕ เซนติเมตร ความหนา ๓๑ เซนติเมตร มีรูปทรงเป็นกลีบบัวที่โค้งมนมีปลายแหลมภาพสลักค่อนข้างลบเลือนไปมาก ส่วนล่างมีการแตกหักไป ที่ได้ตีความที่หลังว่าเป็นภาพพระเทมียชาดก ในตอนที่นายสุนันท์สารถิ กำลังขุดหลุมเพื่อจะฝังพระเทมียหลักธรรมที่สนับสนุนการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีนั้นพบว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมที่เกื้อกูลในการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ศีลเป็นการฝึกอบรมในการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายทางวาจา โดยการสำรวมอินทรีย์ ๖ เมื่อได้สัมผัสกับกามคุณ ๕ ไม่ให้กระทำผิดทางกาย วาจา สมาธิเป็นการฝึกอบรมจิตให้มีความมั่นคงแน่วแน่ไม่หวั่นไหว และทำให้เกิดคุณธรรมขั้นสูงเป็นการฝึกจิตให้บรรลุฌาน การมีศีล สมาธิก่อให้เกิดปัญญาทำให้เกิดความรู้มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงการที่พระองค์ทรงอธิษฐานองค์สามเพราะต้องการหลีกเลี่ยงการสะสมบัตถิอกบวชนั้น เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งในเหตุและผล จึงทรงใช้ปัญญาหาทางออก โดยมีปัญญาในการคิดค้นหาวิธี เมื่อเทพธิดาประจำเศวตฉัตรมาแนะนำพระองค์จึงได้กระทำตามด้วยความศรัทธา

^{๑๑๐} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑๑} ลำดับที่ ๒๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑๒} ลำดับที่ ๒๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑๓} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑๔} ลำดับที่ ๑๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๑๕} ลำดับที่ ๑๖ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

อย่างมีสติ การไม่ยากได้ในทรัพย์สมบัติก็ดี การไม่ผูกโกรธผู้ที่กระทำพระองค์ให้มีความทุกข์กายก็ดี ล้วนเกิดจากการเป็นผู้มีศีลสมาธิ และปัญญา^{๑๑๖} ดังนั้นพระองค์จึงสามารถกระทำตนเป็นดังคนไข้ หู หนวก และง่อยเปลี้ยได้เพราะทรงมีสติ สมาธิ นอกจากนั้นแล้วเมื่อพระองค์ได้ออกบวชก็มีการเจริญ พรหมวิหารธรรม ส่วนธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนฤๅหรือผู้บวชตามพระองค์นั้น คือเมื่อพระองค์ทรง ทราบว่าผู้ใดตรีกามวิตก วิหิงสาวิตก พยาบาทวิตก หรือที่เรียกว่า อกุศลวิตก พระองค์ก็ทรงแสดง ธรรมสั่งสอนให้ท่านเหล่านั้นละอกุศลวิตก โดยหันมาเจริญกุศลวิตก ๓ เมื่อท่านเหล่านั้นฟังโอวาทของ พระองค์แล้ว ได้ทำอภิญญาห้าและสมาธิแปดให้เกิดขึ้น

๕) ใบเสมาหินเรื่อง พระวิรุทธบัณฑิตชาดก (ภาพที่ ๗) ใบเสมาหินแผ่นนี้มีขนาดความกว้าง ๗๕ เซนติเมตร ความสูง ๑๖๕ เซนติเมตร ความหนา ๒๔ เซนติเมตร มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ช่วงบนค้อย ๆ สอบเข้าหากันจนเป็นรูปสามเหลี่ยมปลายแหลม จึงทำให้เสมาแผ่นนี้มีขนาดสูงมาก การสลักภาพได้แบ่งออกเป็น ๓ ช่วง ได้แก่ ช่วงบนจากบนลงมาเป็นลวดลายคล้ายกับกระจังสามแฉก มีเส้นรอบลายอีกชั้น ถัดลงมาเป็นลวดลายอีกแถวขนานด้วยเส้นทั้งสองด้าน ตรงกลางเป็นวงกลม ข้าง ๆ มีลักษณะวงกลมเรียงซ้อนด้านล่างกระจายไปทั้งสองข้างอย่างเป็นระเบียบลักษณะภาพสลักลวดลาย แบบนี้พบเพียงใบเดียว ถัดลงมาเป็นลวดลายกลีบบัวหงาย ๑ แถว มีเส้นคัน ๑ เส้น ช่วงกลาง ใต้เส้น คันบัวหงาย เป็นภาพบุคคลสองคน คนทางซ้ายนั่งขัดสมาธิประสานมือเอาไว้บนตัก เก่าล้มมวยไว้ ข้างบน สรวมตุ้มหูห้อยลงมาประบ่าทั้ง ๒ ข้าง คนทางขวานั่งชันเข่าเอามือเท้าคางไว้ จากรูปลักษณะ คือ มีขนเป็นแผง แสดงว่าเป็นยักษ์ เบื้องหลังบุคคลทั้งสองเป็นลวดลายคล้ายกับก้อนเมฆ เหมือนกับ ภาพสลักเรื่องราวพระพรหมนารท ช่วงล่างสุด มีลวดลายสลักเป็นกลีบบัวหงาย ๙ กลีบ จำนวน ๑ แถว เริ่มจากตรงกลางแล้วกระจายไปทั้งสองข้าง ถัดลงมาเป็นจารึกอักษรมอญโบราณ สันนิษฐานว่า อาจเป็นคำอุทิศถวาย มิใช่คาถาที่กำกับประจำชาดก เป็นหากเป็นคาถาจะต้องจารึกในรูปภาษาบาลี หรือมีภาษาบาลีปะปนอยู่^{๑๑๕}

๖) ใบเสมาหินเรื่อง พระมโหสถชาดก^{๑๑๗} ใบเสมาหินแผ่นนี้มีขนาดความกว้าง ๘๘ เซนติเมตร ความยาว ๑๕๘ เซนติเมตร ความหนา ๒๑ เซนติเมตร ส่วนบนผายออก มียอดแหลม มี เส้นขอบรอบนอก ภาพสลักเป็นรูปบุคคลสองคนยืนอยู่ คนทางซ้ายยกมือขวาขึ้นคล้ายจะทำท่าทาง มือข้างซ้ายปล่อยลงข้างลำตัว นุ่งผ้าสั้นระดับเข่าคล้ายกางเกง มีผ้าคาดเอวปล่อยชายมาด้านหน้าทั้ง สองข้าง เก่าล้มมวยผม สรวมตุ้มหูทั้งสองข้าง คนทางด้านขวามียกมือขวาขึ้นเหนือศีรษะมือซ้ายปล่อย

^{๑๑๖} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๑๗} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ลงข้างลำตัว นุ่งผ้ายาวลงมาถึงข้อเท้า ผ้านุ่งมีจีบหน้านาง ขมวดชายพกที่เอว จากลักษณะการแต่งกาย และท่าทางแสดงว่าเป็นสตรี เนื้อภาพบุคคลชิ้นเป็นมีลวดลายสลัก จากการสันนิษฐานบุคคลทั้งสอง น่าจะเป็นพระมโหสถและนางอมร ในชาดกเรื่องพระมโหสถชาดกภาพสลักใบเสมาชาดกเรื่องนี้ ต้องการเตือนใจบุรุษที่จะแสวงหาภรรยานั้น จะต้องเพ้นหาให้ดี โดยเฉพาะสตรีที่จะต้องเป็นแม่ศรีเรือนนั้น จะต้องมีการยามารยาทของความเป็นกุลสตรีที่งดงามเรียบร้อยวางตัวให้เหมาะสม ข้อนี้เข้าใจใน สักวาชายทะเล บทพระราชนิพนธ์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ว่า “อันว่าธรรมดาของชายนั้น หญิงได้ง่าย ไม่ฝืนไม่ฝืดบอง ยิ่งได้ยาก ยิ่งอยาก ได้ชมชิด ยิ่งหวงตัวยิ่งจิตให้ไฝต้อง ยิ่งเมินหน้ายิ่งพาให้อยากมอง ยิ่งขัดข้องยิ่งยวน ชวนรักเอย” สำหรับเรื่องราวในตอนนี้เป็นทางเลือกคู่ครองของมโหสถบัณฑิต คือ เลือกสุภาพสตรีที่จะมาเป็นคู่ครอง ปกติของบัณฑิตชนนั้นท่านนิยมชมชอบกันที่คุณความดี เอาความดี นำหน้า การที่จะแต่งงานกันนั้นต้องศึกษาอัธยาศัยของกันและกันเสียก่อน เหมือนนางอมรที่รู้ว่า พระมโหสถนี้เป็นบัณฑิต ต่างจากบุรุษหนุ่มคนอื่น ๆ ที่นางเคยพบเห็นมา จึงปรารถนาที่จะอยู่ร่วมชีวิต กับพระมโหสถบัณฑิต ปรารถนาที่จะได้ยินคำแนะนำที่ดี และทำได้เพียงแต่เก็บความรู้สึกนั้นไว้ในใจ ไม่แสดงออกจนเกินงาม ฝ่ายพระมโหสถเองก็ปรารถนาหญิงที่มีความชาญฉลาด มีศีล ภูมิ และ ปัญญาเสมอกันกับตน ก่อนจะตกลงปลงใจเลือกนางมาเป็นศรีภรรยา จึงต้องการทดลองปัญญาของ นางก่อนว่า พอจะมาเป็นภรรยาที่ช่วยกันสร้างวงศ์สกุลให้เจริญสืบไปได้หรือไม่ โบราณได้กล่าวไว้ว่า ภรรยาของชายใดมีวัยเสมอกัน อยู่ร่วมกันด้วยความปรองดอง ประพฤติตามใจกัน เป็นคนใคร่ธรรม ไม่ เป็นหญิงหมั้น มีศีลอันงาม รู้จักปรนนิบัติสามี มีปัญญาความชาญฉลาดในการทำงานของตน บัณฑิตทั้งหลายกล่าวคุณความดีในภรรยาของชายนั้นว่า เป็นสวัสดิมงคลในภรรยาทั้งหลาย

๓) ใบเสมาหินเรื่อง พระฤทิทัตตชาดก^{๑๑๘} ใบเสมาหินแผ่นนี้มีความกว้าง ๕๕ เซนติเมตร สูง ๑๔๗ เซนติเมตร หนา ๑๕ เซนติเมตร เป็นเสมาหินแผ่นใหญ่คล้ายแบบแท่งหิน(Pillar Type) ส่วน ยอดปลายมน สลักภาพสุดขอบปลายทั้งสองด้าน เป็นรูปคนมีชายผ้ายาวสะบัดอยู่ข้างหลัง เนื้อชิ้นไป เป็นงูใหญ่หรือพญานาคขดอยู่ ๓ ชั้น ลักษณะคล้ายพันอยู่รอบเสมา เนื้อชิ้นไปเป็นลวดลายสลัก จาก การตีความภาพนี้ เป็นเรื่อง ฤทิทัตตชาดก ซึ่งเป็นตอน อารัมพยากำลังจะจับพญานาคพระฤทิทัตตลง มา จากจอมปลวก ซึ่งพระฤทิทัตตรักษาอุโบสถอยู่ ตรงช่องว่างใต้ตัวนาค มีจารึกอยู่ ๓ - ๔ บรรทัด เลื่อนลงมาส่วนด้านหลังมีจารึกอยู่ ๔ บรรทัด เป็นจารึกตัวอักษรมอญโบราณเช่นกัน แต่ก็ยังไม่ สามารถอ่านแปลความออกมาได้

^{๑๑๘} ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

การบำเพ็ญศีลของพระภิกษุทัต เกิดจากการที่ได้ไปเห็นทวยเทพบน เทวโลกเสวยความสุขจึงปรารถนาอยากจะไปบ้าง จึงได้สมาทานศีลอุโบสถขึ้นก่อนเป็นอันดับแรกต่อมาได้สมาทานบำเพ็ญศีลโดยยอมสละ เลือด เนื้อ เอ็น กระดูก ให้ผู้ที่ต้องการ เพื่อรักษาศีล จัดว่าเป็นศีลอุปัชฌายะมีอีกชั้นหนึ่งของพระโพธิสัตว์^{๑๑๙}

การบำเพ็ญศีลของพระภิกษุทัตนั้นมีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นเครื่องกำหนดในการกระทำศีล ให้บริสุทธิ์ จึงเป็นพื้นฐานในการอบรมด้านความประพฤติปฏิบัติ ระเบียบ วินัย มีความสุจริต กาย วาจา และอาชีวะ โดยมีการละเว้นจากความชั่วหรือเว้นจากข้อห้ามเป็นลักษณะของศีล ผู้รักษาศีลพึงรักษาศีลเท่าชีวิตหรือยิ่งกว่าชีวิต เหมือนจามรีรักพวงหาง หรือมารดาร์กบุตรสุดที่รักคนเดียว และบุคคลผู้มีนัยน์ตาข้างเดียวรักษาวางแหวนนัยน์ตาจะนั้น ธรรมดาจามรีนั้นมีพวงหางที่สวยงามมาก เป็นพุ่มพวงและสะอาด ถ้าถูกนายพรานเนื้อโล้ยิงกำลังวิ่งไปอยู่ บังเอิญพวงหางหรือขนไปติดกับเบรียวหนามมันจหยุดแกะเสียก่อน จะไม่ยอมให้ขนหรือพวงหางขาดเลย ยอมสละชีวิตเพื่อรักษาวางแหวน ผู้รักษาศีลพึงเห็นว่าศีลสำคัญกว่าชีวิตฉนั้นเหมือนกัน คือยอมให้เสียชีวิตแต่ไม่ยอมเสียศีล ซึ่งมีคำกล่าวไว้ว่าพึงสละทรัพย์สมบัติเพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์สมบัติ อวัยวะ และชีวิต เพื่อรักษาธรรม^{๑๒๐} เมื่อบุคคลปฏิบัติได้ดังนี้แล้วศีลนั้นก็จะเป็นศีลบริบูรณ์ภาพสละการบำเพ็ญศีลของภิกษุทัตชาดกนั้น คือ ภาพที่แสดงการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ความประพฤติดีทางกายและวาจา ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีกิริยามารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ และข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดกายวาจาให้ยิ่งขึ้นเว้นจากความชั่วทั้งปวง แม้การรักษาศีลจะได้บุญน้อยกว่า การเจริญภาวนา เพราะการเจริญภาวนานั้นเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงที่สุด ประเสริฐที่สุด เป็นการรักษาศีลและชักพอกจิตให้เบาบางหรือจนหมดกิเลส อันเป็นเครื่องร้อยรัดให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารแต่การรักษาศีลนั้นเป็นของหลักศีลธรรมหรือจริยธรรมพื้นฐานที่ผสมผสาน หล่อหลอม หรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอมารยาท และบุคลิกภาพของคน ให้ได้รับการเสริมสร้างให้กายและวาจาแข็งแกร่งพร้อมรองรับคุณธรรมแห่งสมาธิและปัญญา

๘) ใบเสมาหินเรื่อง อัมพชาดก^{๑๒๑} ใบเสมาหินแผ่นนี้มีขนาดความกว้าง ๙๐ เซนติเมตร ความสูง ๑๓๐ เซนติเมตร ความหนา ๑๙ เซนติเมตร มีลักษณะยอดแหลมคล้ายใบโพธิ์เป็นภาพบุคคล

^{๑๑๙} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๒๐} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๒๑} ลำดับที่ ๑๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

สองคนยืนใกล้กับต้นไม้ซึ่งกำลังออกผล คนทางขวายืนเท้าสะเอว มือขวายื่นออกไปในท่าแบมือไปที่ลำต้นแต่งกายด้วยอาภรณ์และเครื่องประดับ คือถุงผ้ามีชายด้านข้างยาว ๆ จีบหน้านางคาดเข็มขัด สรวมสรว้อยคอ ต่างหู ที่ศีรษะสวมคล้ายมงกุฎหรือศิราภรณ์รูปกรวย อีกคนตัวเตี้ยกว่าในท่ายืนติดกับต้นไม้เอามือจับผลไม้ นุ่งกางเกงสั้นเหนือเข่า ขมวดผมเป็นมวยบนศีรษะเรื่องราวชาดกที่เกี่ยวข้องกับผลไม้ที่มีลักษณะคล้ายมะม่วงมีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน คืออัมพชาดก กิงปักกชาดก และกิงผลชาดก แต่ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับภาพสลักนี้ ได้แก่ อัมพชาดก ส่วนสองเรื่องหลังนั้นมีเนื้อเรื่องเหมือนกัน คือพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพ่อค้าเกวียน ซึ่งหากพิจารณาดูเครื่องแต่งกายของภาพสลักบนใบเสมาแล้วจึงไม่ใช่เรื่องราวในชาดกดังกล่าว ภาพเรื่องราวของอัมพชาดกยังพบได้ที่วิหารอิสและเวสเพต – เลก เมืองพุกามอีกแห่งหนึ่งด้วย^{๑๒๒}

ในใบเสมาหินแผ่นนี้ ผู้วิจัยตีความได้ว่า บุคคลใดที่หวังความเจริญก้าวหน้าในการศึกษาและหน้าที่การงานทั้งปวง การให้ความเคารพยกย่องบูชาสรรเสริญคุณธรรมของครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นสิ่งที่ศิษย์ทั้งหลายควรกระทำอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากศิษย์ลบหลู่ดูหมิ่นในคุณธรรมความรู้ของท่าน เพราะเหตุแห่งสถานะทางสังคมที่ต่ำกว่าตน คุณธรรมความรู้ทั้งหลายที่มีเหล่านั้นก็จะพลันเสื่อมสูญสลายไป ข้อนี้จึงเป็นที่มาของการที่ศิษย์ทั้งหลายควรให้ความเคารพบูชาในคุณธรรมความรู้ของครูบาอาจารย์ แสดงออกถึงความเคารพและมีความกตัญญูทักท้วงที่ตอบแทนคุณท่านผู้ที่ให้ความรู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งผลของการกระทำนั้นแสดงให้เห็นแล้วจากเรื่องราวในชาดกนี้ ลูกศิษย์ผู้มาจากตระกูลพราหมณ์ ส่วนอาจารย์มาจากตระกูลจัณฑาล ศิษย์ปิดบังคนอื่นว่าเรียนจากอาจารย์ผู้เป็นจัณฑาลจึงเป็นที่มาของการกล่าวคำเท็จ แสดงการดูถูกลบหลู่ครูบาอาจารย์จึงเป็นเหตุนำไปสู่การเสื่อมของมนต์คาถาและการจบชีวิตอย่างน่าอนาถของศิษย์ผู้ทรยศ ตรงกับคำโบราณที่ว่า “เป็นศิษย์อย่าคิดล้างครู” ภาพสลักเรื่องราวอัมพชาดกบนใบเสมาหินแผ่นนี้ใช้เตือนสติให้มีความสำนึกในบุญคุณของครูบาอาจารย์ผู้ที่เคยอบรมสั่งสอนประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้ความเคารพยำเกรงและภาคภูมิใจที่ได้รับความรู้จากท่าน ไม่ลบหลู่คุณธรรมความรู้ของท่านไม่ว่าท่านจะมีสถานภาพทางสังคมเป็นเช่นไร ก็ควรเคารพยกย่องบูชาสรรเสริญไว้ในที่อันควร ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามหากแม้ใครได้ลบหลู่คุณของท่านเหล่านั้นแล้วด้วยกาย วาจาและใจ คุณความดีหรือคุณวิเศษทั้งหลายที่มีก็จะเสื่อมสูญมลายหายไปจากผู้นั้นด้วยอำนาจแห่งความอกตัญญูนั้น

^{๑๒๒} ลำดับที่ ๑๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

๙) ใบเสมาหินเรื่อง ปญจาวุธชาตก^{๑๒๓} ใบเสมาหินแผ่นนี้มีขนาดความกว้าง ๙๐ เซนติเมตร ความสูง ๑๓๑ เซนติเมตร และความหนา ๑๗ เซนติเมตร ในภาพสลักเป็นรูปบุคคลสองคน คนด้านขวามืออยู่ในท่าเหาะ เกล้าผมทรงสูง มือขวาเหยียดชี้ลงมายังอีกบุคคลหนึ่ง มือด้านซ้ายถือหอกพุ่งไปยังบุคคลทางซ้ายข้างล่าง (ไม่ใช่ศร หรือ ธนู เพราะทั้งศรและธนูต้องใช้กับสายหรือโก่งคันศรหรือเหนี่ยวคันธนูเมื่อเวลายิง) บุคคลด้านล่างซ้ายมือมีผมยาวสะบัดอยู่ด้านหลังนัยน์ตาปูดโปน ปากยื่น แขนยาว จากลักษณะสันนิษฐานได้น่าจะเป็นยักษ์ จากภาพสลักมีเนื้อหาใกล้เคียงกับเรื่องราวในปญจาวุธชาตก ด้านล่างสุดถดลงมาสลักเป็นกลีบบัวหางย ๗ กลีบซ้อนกันและมีเกสรบัวเป็นเส้น ๆ อยู่ด้านหลังด้วย ใบเสมาหินแผ่นนี้มีเนื้อหาของภาพสลักสอดคล้องกับเรื่องราวในภาพปญจาวุธชาตกเป็นอย่างดี เป็นเรื่องราวที่พระพุทธองค์ทรงยกมาเพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้พระภิกษุ ที่มีความท้อแท้ใจในปฏิบัติบำเพ็ญสมณธรรม ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติเพื่อการทำลายกิเลสไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายหน้าที่ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูจึงต้องให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้เป็นลูกศิษย์ของพระองค์ด้วยการยกปฏิบัติของพระองค์ในอดีตชาติมาเป็นแบบอย่างเพื่อให้เกิดความกล้าหาญ เมื่อพระองค์ตรัสเล่าเรื่องจบ ผลที่ออกมาจะทำให้ภิกษุผู้ท้อแอ้ไร้กำลังใจ เกิดความหึกเหิมเกิดความอุตสาหะวิริยะอย่างต่อเนื่องก็ได้บรรลุธรรมในที่สุด ในภาพสลักแสดงปญจาวุธกุมารที่มีชัยชนะเหนือกิเลสโลมยักษ์ ปญจาวุธผู้มีอาวุธ ๕ ชนิดเปรียบเหมือนปัญญาที่คอยกำกับขันธทั้ง ๕ ที่พร้อมจะต่อสู้กับกิเลสโลมยักษ์นั่นก็คือกิเลสทั้งหลาย และต้องประกอบด้วยความเพียรต่อสู้อย่างไม่ท้อถอยและหุดหู่ใจและเชื่อมั่นว่าปัญญาของตนจะต้องเอาชนะกิเลสเหล่านั้นได้ ดอกบัวด้านล่างที่รองรับเรื่องราว แสดงถึงผลของการปฏิบัติด้วยปัญญาและมีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ท้อถอย หุดหู่ มีความเพียรเอาชนะกิเลสทั้งปวงบรรลุธรรมสูงสุดคือพระนิพพาน

คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าถึงธรรมพระนิพพานได้นั้น ต้องมีใจไม่ท้อถอย มีใจไม่หุดหู่ และต้องบำเพ็ญกุศลธรรมด้วยความพากเพียรเพื่อบรรลุธรรมที่เกษม แต่ละประเด็นนี้หากพิจารณาก็จะพบเหตุผลว่า จิตใจไม่ท้อถอยและไม่หุดหู่เป็นสิ่งสำคัญ เพราะผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อปฏิบัติไปเรื่อย ๆ ก็จะมีบางช่วงที่จิตใจเกิดท้อถอยหรือหุดหู่ หากอาการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นก็ไม่ควรหยุดความเพียรไว้ และควรสร้างกำลังใจให้ฮึกเหิมต่อสู้กับสิ่งนั้นต่อไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายสูงสุด ผู้มีปัญญาเป็นอาวุธ มีความเพียรกล้ากล้าเผชิญกับทุกสิ่ง(กิเลส)ไม่ว่าจะเหนื่อยและลำบากขนาดไหนเปรียบดังปญจาวุธกุมารที่ใช้สติปัญญาต่อสู้กับกิเลสโลมยักษ์จนพ่ายแพ้ไป ใบเสมาหินนี้เป็นเครื่องเตือนสติสำหรับนักปฏิบัติไม่ให้จิตท้อถอยและหุดหู่ ทำให้จิตเกิดกำลังใจในการปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้น ทั้งยังต้องรักษาศีลแสวงหาความรู้เพื่อ

^{๑๒๓} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

เป็นปัญญาในการปฏิบัติธรรมต่อสู้กับกิเลส ผู้ที่มีปฏิภาณและมีใจที่ประกอบด้วยความ پاکเพียรศรัทธา ไม่ย่อท้อกับปัญญาด้วยแล้วย่อมที่จะบรรลุธรรมสูงสุดในพระศาสนา คือพระนิพพานได้ หรือถ้าหากไม่อาจบรรลุในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นบารมีในชาติต่อ ๆ ไปได้ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายพึงมีใจเข้มแข็ง มีความเพียรไม่ทอดถอยและบำเพ็ญกุศลธรรมเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งปวงนั่นเอง

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาจิตใจ ใบเสมานี้เป็นเครื่องเตือนสติสำหรับนักปฏิบัติไม่ให้จิต ท้อถอยและหดหู่ ทำให้จิตเกิดกำลังใจในการปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้น ทั้งยังต้องรักษาศีลแสวงหาความรู้เพื่อ เป็นปัญญาในการปฏิบัติธรรมต่อสู้กับกิเลส ผู้ที่มีปฏิภาณและมีใจที่ประกอบด้วยความ پاکเพียรศรัทธา ไม่ย่อท้อกับปัญญาด้วยแล้วย่อมที่จะบรรลุธรรมสูงสุดในพระศาสนา คือพระนิพพานได้

๔.๒.๓.๒ บทบาทการพัฒนาจิตด้านวัตถุ

วัฒนธรรมใบเสมาหิน หมายถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และพิธีกรรมของคน ในชุมชน หรือโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมเหล่านั้นเด่นชัดเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญ เป็นความดีงามอันจะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งหลอมรวมมาจากความเชื่อ ศิลปะวรรณกรรม และพุทธจริยธรรมจากใบเสมาหิน

ใบเสมาหินทรายวัดกุดโง้งซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมสมัยทวารวดีซึ่งเป็นการทำให้คนในชุมชน มีการดำรงที่ดียิ่ง ตั้งอยู่ที่บ้านกุดโง้งหมู่ที่ ๔ ตำบลบึงคล้า มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็น สถานที่รวบรวมใบเสมาที่พบในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน โดยนำมาเก็บไว้ในอาคารที่ปลูกสร้างทาง ด้านซ้ายของวัดกุดโง้ง ใบเสมาทั้งหมดทำด้วยหินทราย มีลักษณะเป็นแผ่นขนาดค่อนข้างใหญ่ ปลาย มนแหลม ด้านหน้าจำหลักลายและบางแผ่นมีจารึกอักษรอยู่ด้านหลังด้วย

โดยทั่วไปการอนุรักษ์ความรู้ผ่านใบเสมา ซึ่งเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความรู้ที่ได้ นั้น จะทำให้เกิดความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์ ชาดกของพระพุทธศาสนา เพื่อให้การเคารพ มีความเสียสละ มีสัจจะ และมีการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา พร้อมทั้งมีแหล่ง เรียนรู้ประจำท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา มีการจัดความรู้ให้เป็นระบบ สามารถทำให้เกิดคุณค่าทาง ความเชื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นการรักษาความดีงาม แสดงออกถึงความ รับผิดชอบต่อส่วนร่วม และแสดงออกถึงวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต^{๑๒๔}

^{๑๒๔} ลำดับที่ ๒๒ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ความสำคัญของใบเสมาส่วนใหญ่เป็นแผ่นหินทรายขนาดค่อนข้างใหญ่และหนา สูงประมาณ ๒ – ๓ เมตร มีทั้งชนิดไม่สลักสวยงาม และชนิดที่สลักลวดลาย โดยลวดลายที่สลักไว้แบ่ง ๓ ประเภท คือ ๑.ลวดลายรูปเสมา ๒.ลวดลายรูปสถูป ๓.ลวดลายที่เป็นรูปภาพ^{๑๒๕}

ภาพสลักบนใบเสมามี ๒ แบบ คือ ภาพชาดกและภาพพุทธประวัติ ซึ่งบางใบเสมาก็สลักภาพอุทิศชาดกไว้ด้านหน้า และด้านหลังจะจารึกอักษรปัลลวะ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ มีเนื้อความกล่าวถึง การรักษาศรัทธาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้^{๑๒๖}

ความเชื่อการปักใบเสมาโบราณ สันนิษฐานว่าคงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงเขตศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เพื่ออุทิศเป็นการกุศลในเขตศักดิ์สิทธิ์และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ใบเสมาที่สลักลวดลายทั้งชนิดแผ่นเรียบและรูปสลักเก็บรักษาไว้ในอาคาร ลวดลายที่ปรากฏบนใบเสมามักเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนาเล่าเรื่องชาดกตอนต่าง ๆ เช่น พรหมนารถชาดก หรือเป็นภาพรูปเคารพ เช่น ภาพพระโพธิสัตว์ประทับยืนบนดอกบัว ภาพพระพุทธเจ้าประทับบนบัลลังก์ใต้ต้นโพธิ์ หรือรูปสถูปซึ่งสภาพก่อนปักดินอยู่นอกอาคาร เห็นเพียงยอดสถูป ส่วนองค์ระฆังรูปหม้อน้ำคงจะฝังอยู่ใต้ดิน นับเป็นกลุ่มเสมาที่สวยงามแห่งหนึ่งในเขตอีสานใต้ นอกจากนี้ระหว่างทางเข้าหมู่บ้านซ้ายขวาของถนนยังคงมีใบเสมาหินทรายขนาดต่าง ๆ กันปักหลงเหลืออยู่เป็นระยะ ๆ

การสลักเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกและพุทธประวัติไว้บนใบเสมานี้ คงจะมีคติการสร้างเดียวกันกับจิตรกรรมฝาผนัง คือมีความมุ่งหมายที่จะเป็นการให้ความรู้ โดยแฝงวัฒนธรรมการแต่งกายรูปแบบเฉพาะของศิลปกรรมในภูมิภาค ทำให้กลุ่มใบเสมาที่วัดกุดโง้งมีความโดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและผู้ที่ถ่ายทอดความรู้สัญลักษณ์บนใบเสมา สามารถถ่ายทอดอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งทั้งญาติโยมก่อนุรักษ์ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา^{๑๒๗}

การสลักภาพเล่าเรื่องชาดกนั้น พบว่ามีความนิยมอย่างมาก สันนิษฐานว่าน่าจะมีการสร้างครบทั้งสิบพระชาติ แต่ที่พบหลักฐานมากที่สุด เป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะเสวยพระชาติเป็นพระพุทธเจ้า นั่นคือ เวสสันดรชาดก ในตอนพระราชทานกัณหา-ชาลีให้กับชูชก^{๑๒๘} หรือจะเป็นตอนที่พระอินทร์ปลอมตัวมาขอพระราชทานนางมัทรี ส่วนชาดกในเรื่องอื่นที่พบก็มี สุวรรณสาม วิสูตรบัณฑิตมหาชนก เป็นต้น

^{๑๒๕} ลำดับที่ ๒๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๒๖} ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๒๗} ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๒๘} ลำดับที่ ๑๐ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

สภาพทางกายภาพของใบเสมาหิน ได้ถูกเคลื่อนย้ายนำมาเก็บรักษาไว้ในอาคารโล่งยกพื้นสูง จัดเรียงใบเสมาหินไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย มีป้ายอธิบายรายละเอียดของแผ่นหิน ลวดลายต่าง ๆ ข้อระเบียบในการเข้าชม ประวัติความเป็นมา อย่างชัดเจน สภาพของใบเสมาหิน ภาพแกะสลักมีความชัดเจน ไม่ได้มีความเสียหาย มีเพียงบางแผ่นที่ชาวบ้านให้ความเคารพกราบไหว้ จึงนำดอกไม้ธูปเทียน ผ้าเจ็ดสี มาสักการะ และมีใบเสมาหินบางส่วนที่อยู่ในหมู่บ้านตามบ้านเรือน ไร่ และทุ่งนาของชาวบ้าน^{๑๒๙}

ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของวัฒนธรรมใบเสมาหิน จากการสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลถึงความความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับใบเสมาหิน การสืบทอดพิธีกรรมที่ยึดถือสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นไม่ขาดสายในด้านความเชื่อของการนับถือผีบรรพบุรุษ การรำยรำผีฟ้า พิธีการสงฆ์ใบเสมาหิน ปรากฏชัดเจนในชุมชนบ้านคอนสวรรค์ นางสาวระกุล ปลายชัยภูมิ เล่าว่าในหมู่บ้านมีการรำยรำผีฟ้า มี ๒ คณะหรือฮ้านด้วยกัน คือ คณะเมืองสีมา มีแม่ละมุน ทรงท่านย่าสีเสลา และท่านปู่บุญกอง ส่วนคณะเมืองผีฟ้า มีแม่พวน ทรงท่านปู่สมศรี แม่ทองด้วง ทรงปู่ราชวงศ์^{๑๓๐} มีการสืบทอดการรำผีฟ้ามาหลายรุ่นจนไม่สามารถระบุต้นกำเนิดได้

ประเพณีเลี้ยงตายจัดขึ้นในเดือน ๖ แบบจันทรคติ ซึ่งจะอยู่ประมาณเดือนมีนาคมและเมษายน โดยกำหนดเริ่มงานในวันพุธแรกของเดือน ๖ ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็น “วันผีกิน”^{๑๓๑} กำหนดการเป็นไปตามลำดับของงาน คือ วันเปิดด่าน วันเลี้ยงฮ้าน เลี้ยงปู่ตา (วันเลี้ยงตาย จุดพลุ เข้าทรง รำผีฟ้า) วันเจริญพระพุทธมนต์ที่โนนภู (ถวายภัตตาหารเพล) จำนวน ๓ วัน วันเจริญพระพุทธมนต์กลางบ้าน จำนวน ๓ วัน วันสวดศาลาเก้าห้อง อีก ๓ วัน และวันสุดท้ายคือวันแห่น้ำ สงฆ์นำหลวงพ่อกว้างใหญ่ พระพุทธรูป ใบเสมาหิน และพระภิกษุสงฆ์มีความเชื่อว่าใบเสมาหินนั้น เป็นวัตถุที่ใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดหนึ่ง ๆ จะมีการทำบุญได้เพียงครั้งเดียว การที่จะมีใบเสมาที่แสดงอาณาเขตของอุโบสถผู้สร้างจะต้องมีแรงศรัทธาอย่างมาก และเห็นว่ามีบุญมากทีเดียว^{๑๓๒} สอดคล้องกับจารึกที่ปรากฏบนใบเสมาหินที่จารึกเกี่ยวกับบุญในจารึกหัวขัว ความว่า “พระศรีจันทราเทวีได้ (สร้างรูป) พระอาจารย์ไคยชินะ ... ผู้ทำกุศลไว้มาก” และจารึกเกษตรสมบูรณ์ ความว่า “งานบุญสำเร็จลง ตามกาลที่นับได้คือ”^{๑๓๓} นั้นหมายถึงว่าการสร้างบุญด้วยใบเสมาหินนั้นมีบุญมาก เป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่

^{๑๒๙} ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓๐} ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓๑} ลำดับที่ ๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓๒} ลำดับที่ ๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

โดยส่วนใหญ่การรับรู้ของชุมชนมีความเกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าใบเสมาคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งของชุมชน เกี่ยวโยงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่สามารถหาข้อพิสูจน์ได้ เรื่องเล่าที่บรรพบุรุษเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับสิ่งลี้ลับของใบเสมาคือ

การเกิดขึ้นในหมู่บ้านว่า หากมีการขุดเอาวัตถุโบราณหรือนำออกจากพื้นที่จะต้องมีอันเป็นไป เคยมีเหตุการณ์เป็นที่จดจำของชาวบ้านและเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เมื่อมีคนไปขุดสิ่งของนำมาไว้ที่บ้าน จะมีการตายของคนในหมู่บ้านที่ไม่ทราบสาเหตุต่อเนื่องกันถึง ๙ ศพ แต่กระนั้นก็ยังมีคนมาแอบขโมยไปอยู่ไม่น้อย ส่วนใหญ่เป็นคนมาจากที่อื่นตอนที่เป็นเด็กไปเลี้ยงวัวควายที่บริเวณ โนนใบเสมา ได้พบหม้อดินเผาบรรจุสิ่งของมีรูปร่างคล้าย ๆ กับพระเครื่องที่ฝังไว้ระหว่างแผ่นใบเสมาคือ แต่ก็ไม่ได้แกะดูเพราะกลัวอาถรรพณ์ต่าง ๆ^{๑๓๓} โดยเชื่อว่าใบเสมาคือมีเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง เป็นสิ่งที่ไม่ควรลบหลู่บริเวณที่ปักใบเสมาคือในแต่ละกลุ่มของบ้านคอนสวรรค์ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบริเวณที่ตั้งของวัด จากการสำรวจมีมากถึง ๙ แห่งด้วยกัน^{๑๓๔}

ชุมชนบ้านกุดโง้งมีกลุ่มนักวิจัยชาวบ้านที่ได้รับทุนวิจัยจากหลายหน่วยงาน เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับใบเสมา รวมทั้งมีหน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาเข้ามาให้ความรู้ด้านต่าง ๆ จนทำให้ชาวบ้าน เด็กเยาวชนทั้งในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงได้ให้ความสำคัญ ได้รับรู้ร่วมกันถึงความคงอยู่ของใบเสมาคือรวมถึงมีการศึกษา ตีความหมายจากภาพสลักมากขึ้น มีการจัดตั้งกลุ่มมีคฤศนน้อยขึ้นเพื่อให้บริการความรู้ทางด้านใบเสมาคือในชุมชน นั้นหมายถึงว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ การประกาศสัจจาวรมี ลต ละ เลิก สิ่งไม่ดี และประกาศสัจจะอธิษฐานทำความดี ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ๓ เดือน โดยอาศัยพลังงานลี้ลับจากใบเสมาคือเป็นสักขีพยาน^{๑๓๕} รวมถึงสมเด็จพะเทพฯ ท่านได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมชมถึง ๒ ครั้ง จากนั้นมาชาวบ้านก็ได้รับรู้ว่าใบเสมาคือเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วย ได้จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเรื่องราวที่ปรากฏบนใบเสมาคือ เช่น การจัดงานบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติ การจัดปฏิบัติธรรมเจริญจิตภาวนา อบรมวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น

วัฒนธรรมเปรียบเหมือนกระจกที่สะท้อนความแตกต่างในแต่ละสังคม ความแตกต่างเหล่านี้เกิดจากการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม มิได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติหรือชีวภาพ เพราะความต้องการทางกายภาพกำหนดเพียงว่า มนุษย์ต้องกินเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด แต่มิได้กำหนดว่ามนุษย์จะต้องทำอะไร สิ่งใดทำได้หรือสิ่งใดทำไม่ได้

^{๑๓๓} ลำดับที่ ๑๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓๔} ลำดับที่ ๑๗ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓๕} ลำดับที่ ๑๕ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

วัฒนธรรมได้แสดงบทบาทต่อสังคมมนุษย์อย่างมาก วัฒนธรรมบางอย่างในบางสังคมที่เห็นว่าควร บางสังคมเห็นว่าไม่ควร เป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง ไม่ควรปฏิบัติ แต่มนุษย์ก็มักจะเรียนรู้และค้นเคยแต่เฉพาะวัฒนธรรมของตน มิใครได้ใส่ใจในวัฒนธรรมของคนอื่น บางครั้งก็สรุปเอาเองว่า วัฒนธรรมของตัวเองเยี่ยมที่สุดหรือดีที่สุด ในการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ต้องใช้สติปัญญาเป็นเครื่องกำกับ วัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างนี้ไม่อาจนำมาเปรียบเทียบพิจารณาว่าวัฒนธรรมใดดีกว่ากัน เพราะวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีความเหมาะสมถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ แนวความคิดที่ว่าวัฒนธรรมทุกวัฒนธรรมมีส่วนดีเป็นของตนเอง ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสัมพันธ์” แนวความคิดนี้มุ่งหมายที่จะลบล้างความคิดเห็นที่ว่าวัฒนธรรมของตนดีกว่าวัฒนธรรมของคนอื่น งานวิจัยนี้ก็ไม่ได้มีความมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมของใดดีกว่ากัน แต่เป็นไปเพื่อให้มีความสำคัญกับใบเสมาหินพุทธศิลป์ที่งดงามด้วยศรัทธาและภูมิปัญญาของบรรพชนที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่งดงามของชาวชัยภูมิ

ความสำคัญของใบเสมาหินกับชุมชนทางด้านวัฒนธรรม ได้ทำหน้าที่กำหนดเขตแดนของสังฆกรรม ที่เรียกว่านิมิต พร้อมทั้งบอกเล่าเรื่องราวพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า เป็นสื่อในการนำเสนอ "คติธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา" ที่ภูมิปัญญาช่างโบราณได้แปลงออกมาจากคำสอนในคัมภีร์ทางศาสนา แสดงรูปภาพตัวอย่างให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญบารมีนี้เป็นสิ่งที่บุคคลโดยทั่วไปควรนำประพฤติปฏิบัติ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล ความกตัญญูต่เวทีย ความอดทนอดกลั้น การไม่ประทุษร้ายมิตร ความมีเมตตาปราณี การบำเพ็ญเพียรการรักษาสังขะ การเสียสละ เป็นต้น เพื่อต้องการให้พุทธศาสนิกชนที่พบเห็นนำเอามาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต^{๑๓๖} อันเป็นอุบายที่สำคัญอย่างแยบคายในการเผยแผ่ตามแบบเถรวาท ที่แฝงไปคติความเชื่อจากการสร้างภาพสลักบนใบเสมาหิน

วัฒนธรรมทางด้านภาษา จากหลักฐานตัวอักษรที่จารึกบนใบเสมาหิน คืออักษรหลังปัลลวะภาษาสันสกฤตที่มีต้นกำเนิดมาจากดินแดนพุทธภูมิ อาณาจักรปัลลวะในแถบอินเดียภาคใต้ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่คำสอนในสมัยนั้น ได้แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านสติปัญญาของกลุ่มคนในชุมชนที่สามารถเรียนรู้จนเขียนอักษรและจารึกลงบนแผ่นหินได้ และการถ่ายทอดผ่านเรื่องราวในชาดกด้วยฝีมือการสลักแผ่นหิน สอดแทรกวรรณกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรมการแต่งกาย และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวชัยภูมิเอาไว้อีกด้วย แสดงให้เห็นถึงการเป็นกลุ่มคนที่มีจิตใจเปิดกว้างในการรับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามา แล้วแสดงออกเป็นวัฒนธรรมที่งดงามโดยใช้ศิลปกรรมเป็นสื่อตามแบบฉบับของตนเอง นอกจากนี้ในปัจจุบันยังคงมีกลุ่มชนชาวชัยภูมิที่เชื่อว่าสืบ

^{๑๓๖} ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

เชื้อสายมาจากชาวทวารวดีโบราณที่ยังคงสามารถสื่อสารด้วยภาษามอญโบราณดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุข เรียบง่าย สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของบรรพชน^{๑๓๗}

ความโดดเด่นของภาพสลักบนใบเสมาหินในจังหวัดชัยภูมิคือการผสมผสานระหว่างศิลปะแบบพื้นเมืองเดิมในแต่ละยุคเข้ากับรูปแบบของศิลปะอินเดียที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนา รูปแบบของการถ่ายทอดเรื่องราว ไม่มีแบบแผนตายตัว มีความเป็นอิสระในการนำเสนอเรื่องราว และการจัดวางภาพ โดยพยายามเล่าเรื่องราวผ่านตัวละครในการแสดงท่าทางตามเนื้อหาที่ปรากฏในชาดกนั้น ๆ การสลักเครื่องทรงและการแต่งกายของตัวภาพ ก็ทำให้สามารถแยกแยะชื่อของบุคคลในชาดกได้ มีการแสดงบรรยากาศและสถานที่ของเรื่องราวต่าง ๆ บางแผ่นก็มีการสลักตกแต่งพื้นที่ด้านล่างเป็นรูปกลีบบัวและด้านปลายของแผ่นหินก็เป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา เล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาอย่างประณีตสวยงาม แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางพุทธศิลป์ที่ขึ้นสูงถึงจุดสุดยอด ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อในการปักเสมาหินที่เนื่องในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน อาจกล่าวได้ว่าใบเสมาหินที่พบมีรูปร่างที่ได้สัดส่วนงดงาม และมีภาพสลักภาพเรื่องราวชาดก จากการสร้างใบเสมาหินที่พบไม่ใช่เพื่อเป็นที่กำหนดเขตทำสังฆกรรมโดยมีพระอุโบสถอยู่ตรงกลางเท่านั้น แต่ได้พบว่ามีปักเสมาหินบริเวณเนินดินกลางทุ่งนา แม้แต่ภายในบริเวณหมู่บ้านด้วย^{๑๓๘}

การแกะสลักภาพเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธเจ้าและชาดกไว้บนใบเสมาหินนี้ อาจมีความเชื่อที่มุ่งหมายให้ความรู้เพื่อเป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ดึงดูดความสนใจ ให้เกิดความเพลิดเพลิน กระตุ้นให้เกิดความเชื่อและความศรัทธาให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงเอาไว้ในเนื้อหาของภาพ ช่วยสืบทอด เผยแผ่ และเชิดชูพระพุทธศาสนาฯลฯ ทั้งยังเป็นการประดับตกแต่งศาสนสถานให้เกิดความสวยงามที่แฝงไว้ด้วยรูปแบบเฉพาะของพุทธศิลป์ วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมทางภาษา การจารึกอักษรมอญโบราณด้วยอักษรที่มาจากต่างดินแดน นับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ทำให้เกิดภาพสลักบนใบเสมาหินที่มีความโดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวขึ้น

ในปัจจุบันบทบาทของใบเสมาหินที่มีต่อชุมชนชาวพุทธ โดยส่วนใหญ่ไม่ได้มีอิทธิพลโดยตรงหรือบทบาทหลัก ทั้งนี้เพราะขนาดที่ใหญ่โต รูปทรงที่เทอะทะ สีสนิมแดง และลวดลายที่ชำรุดทรุดโทรม จึงทำให้คนโดยทั่วไปไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร จัดอยู่ในกลุ่มวัตถุโบราณที่ชุมชน

^{๑๓๗} ลำดับที่ ๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๓๘} ลำดับที่ ๒๓ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

มองข้าม^{๑๓๙}ให้ความสนใจเพียงกลุ่มใบเสมานินที่สลักเป็นภาพพระพุทธเจ้าและบุคคลที่ดูน่าเกรงขามเท่านั้น เช่น ใบเสมานินสลักภาพพระศรีศากยมุนี ที่บ้านกุดโง้ง ใบเสมานินสลักภาพบุคคลที่ชาวบ้านเรียกว่าหลวงปู่เทวฤทธิ์ ที่พักสงฆ์เทวฤทธิ์สุ่มังคลาราม บ้านพันลำ ใบเสมานินที่มีอักษรจารึก เป็นต้น

บทบาทส่วนใหญ่ของใบเสมานิน ชาวบ้านนิยมมากราบไหว้ขอพร เป็นที่พึ่งทางใจยามตกทุกข์ได้ยาก ไม่สบายกายสบายใจ เป็นที่พึ่งของชาวบ้านยามที่จะต้องเดินทางไกลไปทำงานต่างแดนมีการบนบานสานกล่าว เมื่อได้ตามที่ตนเองขอเอาไว้ก็จะมาแก้บน^{๑๔๐} เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ก็มีการถือปฏิบัติตาม ๆ กันมา

ส่วนใบเสมานินบ้านกุดโง้งเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ชาวบ้านได้ให้ความสนใจนำเรื่องราวที่สลักภาพนำมาตีความเป็นหลักธรรมไปเป็นหลักในการปฏิบัติตนร่วมกัน ทำเป็นกิจกรรม ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนเชื่อว่าใบเสมานินเหล่านี้มีพลังงานลึกลับพิเศษที่ช่วยดลบันดาลให้เขาประสบความสำเร็จตามที่ตั้งสัจจะอธิษฐาน ที่มีใ้ใชการอ้อนวอนอย่างเดียวยตามที่เคยปฏิบัติกันมา หากได้ทำความดีหรือให้ความสำคัญแก่ใบเสมานินเหล่านี้มากขึ้นเท่าไร สิ่งดี ๆ ก็จะมาสู่หมู่บ้าน ชุมชน และครอบครัวมากขึ้นเท่านั้น^{๑๔๑} ใบเสมานินเกือบทุกใบได้เป็นสื่อให้คนในชุมชนได้ขบคิดผ่านมุมมองของตน เพื่อนำเอาหลักธรรมต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งต่อไปอาจจะเป็นประเพณีที่ยึดถือต่อ ๆ กันไปในชุมชนนี้ได้

พิธีกรรมของชุมชนที่มีต่อใบเสมานินโดยส่วนใหญ่ในทุกชุมชนชาวพุทธในจังหวัดชัยภูมิจะมีการทำพิธีที่เรียกว่า รำผีฟ้า เป็นการรักษาโรคภัยทางใจด้วยผีฟ้า คือ รักษาด้วยการรำรำเข้าทรงผีฟ้า มีสาเหตุมาจากที่ผีต่าง ๆ ไม่ยอมยกโทษให้หรือผีมีความแกล้งเกินไป ไม่ยอมรับการขอมาจำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส้อง (การดูหมอเพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสาน) ดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการติดต่อกับผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอัญเชิญผีฟ้าลงมารักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแกล้งกว่าลำทรง นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังมีข้อห้าม (ชะลำ) มากมาย เช่น ห้ามไครยืมของในบ้าน ห้ามไครมาขอสิ่งของ ห้ามผู้ชวยมาข้องแวะแตะต้องคนไข้ และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

พิธีกรรมเกี่ยวกับรำผีฟ้า มีเกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บนั้นเกี่ยวข้องกับสาเหตุ ๒ ประการ คือ สาเหตุที่เกิดตามธรรมชาติ เช่น ภูมิอากาศทำ

^{๑๓๙} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๔๐} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๔๑} ลำดับที่ ๒๔ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

ให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ส่วนสาเหตุที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น มีหลายประเภทเช่น การถูกผีทำ การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคม ชะตา กฎแห่งกรรม และการผิดชนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ซึ่งต่างก็ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วยต้องหาวิธีการรักษา พยาบาลตามสาเหตุของโรคนั้น ชาวอีสานเชื่อว่า “ผีฟ้า” จะสามารถบันดาลทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ตลอดจนเป็นผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ ขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก และเชื่อว่าผีบรรพชนกับผีฟ้านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพชนและจะเดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อไหว้ผีฟ้า

บทบาททางวัตถุยังเกี่ยวข้องกับด้านศิลปกรรมที่ประกอบกับข้อมูลด้านจารึกอักษรหลังปลีละอักษรขอมโบราณที่ปรากฏบนใบเสมาหิน แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมการดำเนินชีวิตทางสังคม ในยุคสมัยนั้นที่มีความคาดหวังต่อชนชั้นสามัญที่ร่วมกิจกรรมการบุญถึงผลตอบแทนที่จะได้รับกลับคืนมาซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปของความไว้วางใจความเชื่อมั่นหรือความจงรักภักดี และสิ่งที่ใช้ทำบุญก็มีนัยที่ส่งผลกระทบให้กับผู้รับเชื่อมโยงผ่านวัตถุสิ่งของสถานที่ หรือปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน อย่างพุทธเจดีย์ที่เป็นงานศิลปกรรมอย่าง พระพุทธรูป พระพิมพ์เสมาธรรมจักร สถูป เจดีย์ที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้อุทิศถวาย (ผู้ทำบุญ) กับผู้รับ หรือผู้เข้ามาร่วมพิธีกรรมการบุญเป็นการแลกเปลี่ยนทางสังคม ด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย มีศรัทธาเป็นปัจจัยประกอบสำคัญ หวังผลในด้านรูปธรรมทางวัตถุและนามธรรมทางด้านจิตวิญญาณ ชนชั้นปกครองเมื่อทำบุญผ่านพระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นเนื่อนาบุญของโลก (บุญญกเขตต์ โลกสุชาติ) ก็ถือว่าได้สร้างสมบารมีเป็นสิ่งที่ตอบแทน การบุญจึงเปรียบได้ถึงลักษณะการลงทุนอย่างหนึ่งในทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลถึงอำนาจทางการเมืองของผู้ให้ต่อผู้รับในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมทวารวดีอีสาน^{๑๔๖} ใบเสมาหินได้แสดงคุณค่าทางด้านศิลปกรรมเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนชาวชัยภูมิ เป็นผลงานทางภูมิปัญญาทางเชิงช่างชั้นสูงทั้งในการแกะสลักภาพสื่อความหมาย และวัฒนธรรมทางภาษาที่ถ่ายทอดอักษรที่บ่งบอกถึงยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของชาติได้ เป็นสังคมที่รุ่งเรืองทางวัฒนธรรมทางด้านศิลปะ รสนิยมที่ถ่ายทอดมาจากความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา

ภาพสลักบนใบเสมาหินสะท้อนคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน ได้แสดงลักษณะการแต่งกายของตนในสมัยนั้น ความนิยมในการประดับตกแต่งร่างกาย ความนิยมในการเกล้าผมเป็นก้อนกลมบนศรีษะคล้ายกับนักบวชของอินเดีย บางภาพมีการสวมชฎาปล่อยผมสยายตกลงมาด้านข้างเป็น

^{๑๔๖} ลำดับที่ ๑๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

รูปตัวยูเป็นลอน ๆ คูเป็นธรรมชาติ คนกลุ่มนี้จะสวมเครื่องศิราภรณ์ นักประติมาณวิทยาสรุปว่าบุคคลเหล่านี้ได้แก่บุคคลในตระกูลสูงหรือวรรณะสูง พวกกษัตริย์ เทวดา พระโพธิ์สัตว์ เป็นต้น

การนุ่งผ้าของบุรุษ ซึ่งเป็นบุคคลชั้นสูง จะนุ่งผ้ามีชายพก ซึ่งเกิดจากชายผ้ายาวที่เหลือด้านหน้าจับปลายม้วนกลับมาเหน็บที่เข็มขัดจึงทำให้เกิดช่องหรือถุงด้านข้างหรือด้านหน้า ผ้านุ่งของสตรี เป็นผ้าถุงยาวถึงข้อเท้าจีบชายหน้านางด้านหน้า ผ้านุ่งของนักบวช ลักษณะผ้าถุงยาวถึงข้อเท้าเหมือนผ้านุ่งของสตรี แต่มีลักษณะพิเศษคือการชักชายผ้าออกมาด้านหน้าหรือด้านข้างเล็กน้อย บางภาพมีการนุ่งคล้ายลักษณะโจงกระเบน^{๑๔๓} ภาพสลักบนใบเสมาหินได้แสดงวัฒนธรรมในการแต่งกายที่หลากหลายมีการกำหนดฐานันดรศักดิ์จากการนุ่งผ้านุ่ง โดยกลุ่มบุคคลชั้นสูง หรือกษัตริย์จะนุ่งแบบมีชายพก มีเครื่องสิริภรณ์สวมศีรษะสยายผมลงมาด้านข้างและตามร่างกายก็มีเครื่องประดับกลุ่มนักบวชจะมีการนุ่งห่มผ้ายาวและโจงกระเบน รูปแบบการนุ่งผ้ามีคล้ายคลึงกับประติมากรรมทวารูปในศิลปะเขมร จาม และทวารวดีทางภาคกลาง

นอกจากนี้ใบเสมาหินได้ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนได้แสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อบุพการีผู้มีพระคุณ และบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ สอนให้เคารพต่อผู้มีพระคุณ รำลึกนึกถึงพระคุณของท่านเหล่านั้นที่สร้างบ้านแปงเมืองมาด้วยความสงบร่มเย็น ทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย^{๑๔๔} เยาวชนคนรุ่นหลังยังได้เข้าใจชุมชนผ่านวัฒนธรรมที่สืบทอดเหล่านี้ได้

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับใบเสมาหินที่ปรากฏในชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ โดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะเกี่ยวกับประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ประเพณีที่กระทำขึ้นในแต่ละเดือนเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมนี้อาจกล่าวได้ว่าพบในกลุ่มคนแทบทุกแห่งทั่วไป เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้เป็นสังคมการเกษตร เกี่ยวกับการสร้างบุญกุศล จารีตที่ถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมา คือ ในช่วงเดือน ๔ จัดเทศน์มหาชาติ หรือบุญผะเหวด หรือ บุญพระเวสส์ ในเทศกาลก่อนเข้าพรรษา มีการนำเครื่องบูชา ประกอบด้วยหมาก พลู บุหรี่ มาร้อยเป็นพวงพร้อมกับดอกไม้ ชันบายศรี ประกอบเป็นขันธ ๕ ประดับทั้ง ๘ ทิศ เพื่อบูชาพระรัตนตรัย เทพอารักษ์ และผีบรรพบุรุษ ที่บริเวณวัด ตามมุมรอบหมู่บ้าน และที่บ้านประจำครอบครัว ในช่วงเดือน ๑๐ ชาวบ้านจะร่วมใจกันประกอบพิธีบุญข้าวสาก ซึ่งนอกจากจะมีพิธีถวายสลากภัตต วางข้าวสาก ในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปีหนุ่มสาวได้ช่วยกันดายหญ้าที่บริเวณวัดพระธาตุสามหมื่น และมีการหาบน้ำเพื่อสรงน้ำพระ ใบเสมาหิน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณวัด แล้วมาสรงน้ำพระที่บ้านของตน และสรงน้ำญาติผู้ใหญ่ บรรพบุรุษให้มีความสำคัญเกี่ยวกับวันเวลาในการประกอบพิธีประจำเดือน โดยถืออย่างเคร่งครัด ชัดเจน ขาดไม่ได้

^{๑๔๓} ลำดับที่ ๑๘ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

^{๑๔๔} ลำดับที่ ๒๑ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๙ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๗.

และผู้นำ (มรรคนายก ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน) มีความเข้มแข็งมั่นคง สืบทอดเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาทุกปี

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับโอบเซมาหินที่ปรากฏในชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการบวงสรวงบูชา เช่นไหว้ด้วยอาหาร เครื่องดื่มต่าง ๆ แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ บวงสรวงบุคคลสำคัญ (วีรบุรุษ) การบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บวงสรวงบรรพบุรุษผู้สร้างโอบเซมาหิน เพื่อให้ท่านเหล่านั้นคอยช่วยเหลือดูแลปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ให้โชคลาภ ให้ความโชคดี เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกมาจากความกตัญญูกตเวที การแสดงออกโดยการรำรำ ที่เรียกว่ารำผีฟ้า การนำน้ำที่เป็นสัญลักษณ์ของการมีชีวิต ความชุ่มชื้น ความอุดมสมบูรณ์ของสรรพชีวิต มีการเฉลิมฉลองแห่หน้าเพื่อมาประพรมโอบเซมาหินให้เกิดสิริมงคล นอกจากนี้ในชุมชนที่มีการถอดบทเรียนองค์ความรู้จากภาพที่ตนศรัทธา เพื่อสร้างสัจจะในการเริ่มต้นในการทำมาหากินตามแนวทางพระพุทธศาสนา โอบเซมาหินจึงมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเป็นศูนย์กลางที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนในชุมชนได้ เป็นสื่อที่ทำให้ประเพณีและพิธีกรรมนั้นเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้โอบเซมาหินยังเป็นหลักฐานอ้างอิงในการแสดงออกของความเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา แม้ว่าจะขาดช่วงสืบทอดไปบ้าง โอบเซมาหินก็ยังคงยังให้คนในชุมชนได้สืบทอดวัฒนธรรมเรื่อยมานั่นก็เพราะโอบเซมาหินที่ไม่ได้สลายไปอย่างง่ายดายนั่นเอง ด้านพิธีกรรมนี้มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑) พิธีกรรมที่กระทำร่วมกันของคนทั้งชุมชน คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมนี้อาจกล่าวได้ว่าพบในกลุ่มคนแทบทุกแห่งทั่วไป เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้เป็นสังคมเกษตร เกี่ยวกับการบวงสรวงบูชา เช่นไหว้ด้วยอาหาร เครื่องดื่มต่าง ๆ แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ บวงสรวงบุคคลสำคัญ(วีรบุรุษ) การบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บวงสรวงบรรพบุรุษผู้สร้างโอบเซมาหิน ที่รู้จักกันดีคือการเลี้ยงผีปู่ตา มักจัดขึ้นในช่วงเดือน ๖ ช่วงเวลาที่จะทำการเกษตร เป็นการเสี่ยงทายฝน ทำนายทายทักจำนวนน้ำฝนในปีนั้น ๆ การแห่หน้าเพื่อนำมาสักการบูชาโอบเซมาหินที่เป็นพิธีกรรมที่ร่วมกันจัดรูปแบบชิงพิธีการที่ถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมา รวมถึงการรวมตัวกันเพื่อเป็นสักขีพยานในอารยธรรมาฐานสัจจะทำความดี ในช่วงเข้าพรรษาของชาวบ้านกุดโจ่ง

๒) พิธีกรรมที่เป็นปัจเจกบุคคล โดยพิธีกรรมดังกล่าวนี้ก็เป็นเรื่องในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ในเรื่องของโรคภัยไข้เจ็บ มีความเกี่ยวพันกับความเชื่อส่วนบุคคลเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ว่ามีผีเป็นผู้กระทำหรือการถูกคนที่มีคาถาอาคมกระทำ ด้วยวิธีทางคาถาอาคม ซึ่งจะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บตามความคิดความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วยต้องหาวิธีการรักษาพยาบาลตามสาเหตุของโรคนั้น คือ การรำผีฟ้าโดยเชื่อว่าจะสามารถบันดาลทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ตลอดจนเป็นผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ ขณะที่

ชีวิตอยู่บนโลก และเชื่อว่าผีบรรพชนกับผีฟ้านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพชนและจะเดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อไหว้ผีฟ้า ชาวบ้านกลุ่มที่นับถือผีฟ้าเชื่อว่าโบสถ์เป็นที่พักพิงของผีฟ้าและบริเวณที่ปักโบสถ์โบสถ์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตของผีฟ้านั้นเองกลุ่มที่มีความเชื่อจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่ให้เคารพโบสถ์โบสถ์ เมื่อจะเดินทางไปทำงาน หรือเดินทางออกนอกหมู่บ้านไปในที่ไกล ๆ ก็จะไป จัดบายศรี ดอกไม้ จุดธูปเทียน เพื่อไปขอขมา ทำพิธีรำลา ขอพรในการเดินทาง และมีการอ่อนนอบนบนต่าง ๆ เมื่อได้ตามที่ตนเองขอสมปรารถนาแล้วก็กลับมาแก้บน เป็นต้น พิธีที่สร้างขึ้นเป็นพิธีที่สร้างขึ้นได้ทุกช่วงเวลา ในระดับครอบครัวและส่วนบุคคลเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ จะเห็นได้จากชาวบ้านและกรมศิลปากร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิจัยต่าง ๆ ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับโบสถ์ เพื่อการอนุรักษ์วัตถุอันทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการร่วมด้วยช่วยกันทุกหน่วยงาน ถือเป็นการพัฒนาร่วมกันทั้งชุมชน

ตารางเปรียบเทียบบทบาทพระมหาเถรและนักปราชญ์ในการพัฒนาชุมชน

หลวงปู่หลักคำ	พระราชชัยสิทธิสุนทร (ฉวี มหัทธโน)	พ ร ะ ธ ร ร ม ภาวนาวิจิตรคุณ (บุญมา ปุณฺณ ภิริโต)	เจ้าพ่อพญาแล	บทบาทผู้ด้วง- ยา ดี ใน ก า ร พัฒนาชุมชน
<u>บทบาทการพัฒนาจิตใจ</u> บทบาทของหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน เน้นการยกระดับด้านจิต ใจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประกอบด้วย ๗ ประการสำคัญ คือเป็นผู้นำทางจิตใจที่เปี่ยมด้วย	<u>บทบาทการพัฒนาจิตใจ</u> มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในด้านจิตใจ ท่านเป็นผู้นำในการฝึกกรรมฐาน สวดมนต์ ไหว้พระ และรักษาศีล ซึ่งเป็นการพัฒนาจากภายในจิตใจของบุคคล แล้ว	<u>บทบาทการพัฒนาจิตใจ</u> ดำเนินผ่านการอบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณะสัญญา รักษาจรรยา มารยาท และประพฤติตนอย่างเรียบร้อย โดยเฉพาะในการทำวัตรสวดมนต์ นอกจากนี้ ยังมี	<u>บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ</u> ปรากฏผ่านพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล โดยมีผู้นำพิธีซึ่งช่วยญาติให้ความเคารพนับถืออย่างสูง ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการ	<u>บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ</u> สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อและศรัทธาของชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่มเกิดขึ้นจากการสัมผัสสิ่งดีงามผ่านการบนบาน หรือสักการบูชา เมื่อได้รับการช่วยเหลือหรือ

ศรัทธา และปัญญาส่งเสริมการพัฒนาจิตใจของประชาชนให้มีศีลธรรม สนับสนุนการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนในหลากหลายรูปแบบ อนุรักษ์และส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้การสงเคราะห์ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างสร้างสรรค์มุ่งสร้างชุมชนให้เป็น “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” อันร่มเย็นเป็นสุข บทบาทเหล่านี้สะท้อนถึงความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ได้รับความเคารพศรัทธาจากชุมชน	ส่งผลออกมาสู่พฤติกรรมภายนอกของชุมชน เป็นแบบอย่างแห่งคุณธรรมที่ปลูกฝังความสงบและมีระเบียบวินัยให้แก่ประชาชน <u>บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ</u> บทบาทด้านการพัฒนาวัตถุของพระราชชัยสิทธิสุนทร ปราภฏผ่านการพัฒนาศาสนสถานและสาธารณูปการ เช่น การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์โบสถ์ วิหาร และสิ่งปลูกสร้างภายในวัด โดยยึดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการบริหารกิจการวัดให้เรียบร้อย ท่าน	การแนะนำแนวทางที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเพื่อความเข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติอย่างถูกต้อง มีความพยายามสกัดกั้นแนวคิดที่บิดเบือนคำสอน (สัทธรรมปฏิรูป) และแก้ไขสิ่งผิดให้กลับคืนสู่แนวทางที่ถูกต้องการเผยแผ่ธรรมะดำเนินไปทั้งในรูปแบบประเพณีดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน รวมถึงการจัดตั้งคณะหรือหน่วยงานเฉพาะด้านเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างมีระบบ <u>บทบาทการ</u>	ติดต่อตวงวิญญาน ดำเนินพิธีด้วยความศรัทธากำหนดเวลาตรวจสอบความพร้อมของเครื่องประกอบพิธี และดูแลทุกขั้นตอนจนแล้วเสร็จสะท้อนถึงความเชื่อ ความเคารพจิตวิญญาณที่ยังคงสืบทอดอย่างมั่นคงในชุมชน <u>บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ</u> บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน บทบาทการพัฒนาจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้ที่มี	การสงเคราะห์ในยามยากลำบาก ชาวบ้านรู้สึกอัศจรรย์ใจและซาบซึ้งในเมตตาที่ได้รับ จนเกิดเป็นความยึดมั่นศรัทธาอย่างลึกซึ้ง และนำไปสู่การ สืบทอดพิธีกรรมและการปฏิบัติ สู้รูลูกหลาน ทั้งยังยกแบบอย่างของปู่ดั่ง-ย่าดีมาเป็นแนวทางแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งทางใจและศูนย์รวมความศรัทธาของคนในพื้นที่ <u>บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ</u> สะท้อนถึงเมตตาธรรม และอิทธิฤทธิ์ของปู่ดั่ง-ย่าดี ที่เชื่อกันว่าสามารถช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือ
--	---	--	---	--

อย่างแท้จริง <u>บทบาทร</u> <u>พัฒนาด้านวัตถุ</u> ของหลวงปู่หลัก คำในปัจจุบัน แม้ ท่านจะละสังขาร ไปแล้ว แต่รูป เหมือนของท่าน ยังคงเป็นที่เคารพ ศรัทธาของ ชาวบ้าน และ ประชาชนทั่วไป ความเชื่อที่ฝังราก ลึก คือ ท่าน สามารถปกป้อง คุ้มครองจาก อันตรายได้อย่าง มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่าง ยิ่ง เมื่อ เกิด อุบัติเหตุ ผู้คนมัก อธิษฐานระลึกถึง หลวงปู่หลักคำ และมักได้รับ ความปลอดภัย อย่างไม่น่าเชื่อ นอกจากนี้ ยังมี ความเชื่อว่า ผู้ที่ ประพาศิตปฏิบัติ ชอบ จะได้รับการ	ดำเนินการทั้งใน เชิงนโยบายและ ปฏิบัติจริง ได้แก่ การลงแรง ความคิด และทุน ทรัพย์ เพื่อ ควบคุมดูแลงาน ก่อสร้างการ จัดทำเอกสาร และรายงานอย่าง เป็นระบบการ จัดสรรประโยชน์ จากศาสนสมบัติ ให้เกิดประโยชน์ สูงสุดต่อวัดและ ชุมชน บทบาท เหล่านี้สะท้อนถึง ความใส่ใจในด้าน วัตถุควบคู่ไปกับ การพัฒนาจิตใจ อย่างสมดุล	<u>พัฒนาด้านวัตถุ</u> บทบาทด้านการ พัฒนาวัตถุ ปรากฏผ่านการ ลงมือดำเนินงาน เช่น การก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์ และจัดแผนผังวัด อย่างมีระบบ พร้อมทั้งส่งเสริม และควบคุมการ สาธารณูปการ เพื่อประโยชน์ ส่วนรวมและเป็น สมบัติของชุมชน หากประชาชนยัง ไม่พร้อม พึ่งตนเอง พระสงฆ์ในฐานะ ผู้นำทางจิต วิญญาณก็ควรมี บทบาทในการ เสนอแนะแนวคิด จุดประกายให้ เห็นถึงศักยภาพ ของชุมชนในการ สร้างประโยชน์ ร่วมกัน	ที่สุดในการนำ ประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาว ชัยภูมิให้ความ เคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็น บุคคลที่มีความ สื่อกลางในการ ติดต่อดวง วิญญาณเจ้าพ่อ พญาแล ในขณะที่ พิธีบวงสรวง ผู้นำ บวงสรวงจะเป็นผู้ กำหนดเวลาใน การประกอบ พิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ ตรวจดูความ เรียบร้อยวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ใน การประกอบ พิธีกรรม และ ดำเนินการ ตามลำดับ ขั้นตอนของการ ประกอบพิธีกรรม ตั้งแต่เริ่มพิธีจน เสร็จพิธี บทบาท การพัฒนาวัตถุ การดูแลสถานที่	เจ็บป่วย ผ่าน กระแสจิตและ เมตตาจิตอัน บริสุทธิ์ ดุจดั่งเมื่อ ครั้งยังมีชีวิตอยู่ อีกทั้งยังเป็น ต้นแบบของการ ดำเนินชีวิต ที่ผู้ ศรัทธานำไป ศึกษาและยึดถือ เป็นแนวทางใน การประพาศิตตน
--	--	--	--	--

คุ้มครองจากท่าน เช่นกัน ทำให้ หลวงปู่หลักคำ เป็นสัญลักษณ์ แห่ง ความ ปลอดภัยและ ความดีงามในใจ ชุมชนอย่างมั่นคง			สำคัญกับสิ่งที่ เคารพศรัทธา เป็นหน้าที่ของ ชาวพุทธหรือชาว จังหวัดชัยภูมิทุก คน เพราะเชื่อว่า จะ ได้ บุญ สักการะ และเป็น สถานที่ ท ศักดิ์สิทธิ์ ชาว ชัยภูมิมีความ ภูมิใจที่เกิดใน จังหวัดชัยภูมิ และได้กราบ อนุสาวรีย์พระ พญาแล ถือเป็น ลูกหลานเจ้าพ่อ พญาแล	
--	--	--	--	--

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับ

๑. ได้รับทราบบทบาทของหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ๑.บทบาทการพัฒนา
ด้านจิตใจ ๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา ๒.การพัฒนาจิตใจของประชาชน ๓.ส่งเสริม
การศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ๕. ให้
การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ๖. ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน และ ๗. การ
ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง และ ๒. บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ในปัจจุบัน
หลวงปู่หลักคำท่านละสังขารแต่ยังปรากฏรูปเหมือนเคารพของชาวบ้าน และประชาชนมีความเชื่อว่า
หลวงปู่หลักคำสามารถป้องกันอันตรายได้ อันดับแรกได้แก่ เชื่อเพราะเวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐาน
หรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย รองลงมาได้แก่เชื่อการทำดี เพราะคน
ทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

๒. ได้รับทราบบทบาทพระราชชัยสิทธิสุนทรในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ และ ๒. บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ได้มีการพัฒนาหรือก่อสร้างถาวรวัตถุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์ของจังหวัดชัยภูมิ โดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติไว้หน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ยังส่งผลถึงการพัฒนาด้านวัตถุ โดยมีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี คือ ๑. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ๒.การกระทำด้วยเอกสารรายงาน และ ๓.การทำโดยการจัดประโยชน์

๓. ได้รับทราบบทบาทพระธรรมภาวนาวิชิตคุณในการพัฒนาชุมชน (๑) บทบาทการพัฒนาจิตใจ บทบาทการพัฒนาจิตใจ อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์ อบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธิธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ และมีการเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และการเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ (๒) บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ การลงมือปฏิบัติงานด้านวัตถุ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการสาธารณูปการ และ ส่งเสริมการสาธารณูปการ และเป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม

๔. ได้รับทราบบทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้ที่มียศสำคัญที่สุดในการนำประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความสื่อกกลางในการติดต่อดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในขณะที่พิธีบวงสรวง ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี และ ๒. บทบาทการพัฒนาวัตถุ การดูแลสถานที่สำคัญกับสิ่งที่เคารพศรัทธา เป็นหน้าที่ของชาวพุทธหรือชาวจังหวัดชัยภูมิทุกคน เพราะเชื่อว่าจะได้บูชาสักการะ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวชัยภูมิมีความภูมิใจที่ได้เกิดในจังหวัดชัยภูมิ และได้กราบอนุสาวรีย์พระพญาแล ถือว่าเป็นลูกหลานเจ้าพ่อพญาแล

๕. ได้รับทราบบทบาทปู้ด้วง-ยาดีในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้ทราบว่า ความเชื่อถือศรัทธาของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจาก การได้สัมผัสกับสิ่งดี ๆ ที่ได้รับจากการบนบานศาลกล่าว หรือการสักการบูชา การได้สัมผัสถึงความเมตตาช่วยเหลือลูกหลาน การสงเคราะห์ในสิ่งที่บางคนหมดหนทางเป็นความอัศจรรย์ใจของผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์จึงเกิดความยึดถือและสืบทอดการปฏิบัติตาม และ ๒.บทบาทการพัฒนาทางด้านวัตถุ ทำให้ทราบว่า ท่านทั้งสองมีจิตเมตตา มีอิทธิฤทธิ์มากมาย สามารถช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ด้วยกระแสนิจของท่านและทำการสงเคราะห์ด้วยเมตตาจิตเหมือนสมัยที่ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ ทั้งยังเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตให้กับผู้ที่ศึกษาประวัติของท่านด้วย

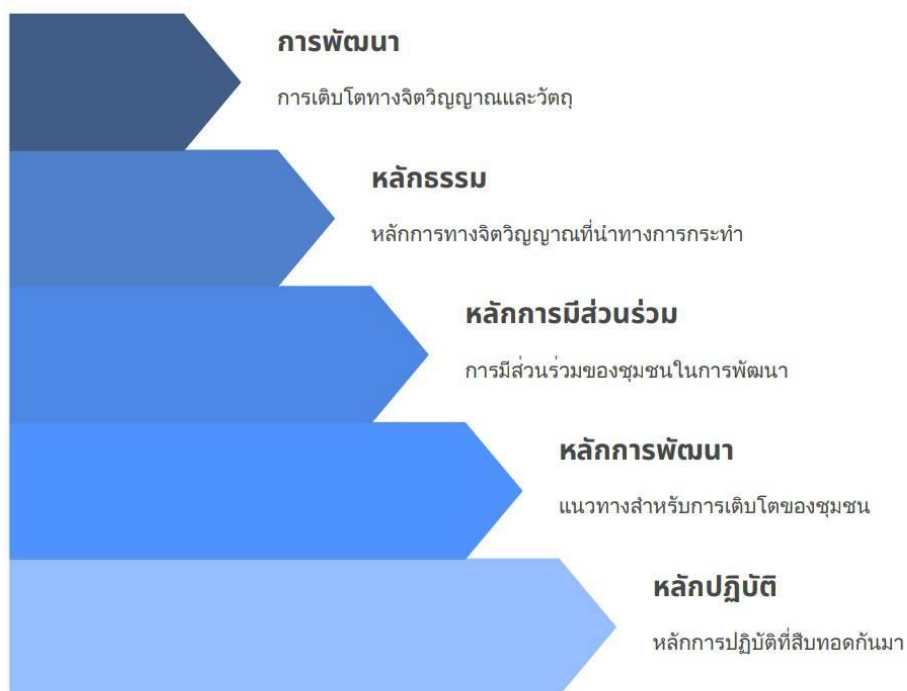
๖.ได้รับทราบบทบาทใบเสมาวัดกุดโง้งในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ ใบเสมานี้เป็นเครื่องเตือนสติสำหรับนักปฏิบัติไม่ให้จิตห่อถอยและหดหู่ ทำให้จิตเกิดกำลังใจในการปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้น ทั้งยังต้องรักษาศีลแสวงหาความรู้เพื่อเป็นปัญญาในการปฏิบัติธรรมต่อสู่กับกิเลส ผู้ที่มีปฏิบัติและมีใจที่ประกอบด้วยความ پاکเพียรศรัทธาไม่ย่อท้อกับปัญญาด้วยแล้ว่อมที่จะบรรลุธรรมสูงสุดในพระศาสนา คือพระนิพพานได้ และ ๒.บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ จะเห็นได้จากชาวบ้านและกรมศิลปากร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิจัยต่าง ๆ ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับใบเสมา เพื่อการอนุรักษ์วัตถุอันทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการร่วมด้วยช่วยกันทุกหน่วยงาน ถือเป็นการพัฒนาร่วมกันทั้งชุมชน

๔.๕ สรุป

การศึกษาการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ สามารถสรุปได้ ดังนี้

องค์ความรู้ของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นของจังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำ พระราชชัยสิทธิสุนทร พระธรรมภาวนาวชิรคุณ เจ้าพ่อพญาแล ปู้ด้วงยาดี และใบเสมาวัดกุดโง้ง ซึ่งปรากฏในลักษณะของการปฏิบัติงาน ร่วมกิจกรรม และประชาชนได้ร่วมกิจกรรม การสักการบูชา การอนุรักษ์ ส่งผลการพัฒนาด้านจิตใจ และเกิดการพัฒนาด้านวัตถุ และได้ปรากฏหลักปฏิบัติ หลักการพัฒนา หลักการมีส่วนร่วม และหลักธรรมเกิดขึ้น ได้แก่ หลักศีล หลักสมาธิ หลักปัญญา หลักศรัทธา หลักสักการบูชา และหลักความสามัคคี โดยพุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบกันมาถือเป็นบทบาทของพระเถระและปราชญ์ของจังหวัดชัยภูมิที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน

ปิรามิดแห่งการพัฒนาทางจิตวิญญาณและวัตถุ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและ
ปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ และการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระ
มหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน
ของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ และเพื่อการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนว
ปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ในการศึกษาครั้งนี้ได้
ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ และสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ

๑.ประวัติความเป็นมาหลวงปู่หลักคำ หลวงปู่หลักคำเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี
เป็นพระที่เคร่งในธุดงค์วัตร ญาติโยมจึงนิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดโนนบ่อปิด โดยมีท่านเจ้าหัวคร่วมเป็น
เจ้าอาวาสอยู่เมื่อท่านเจ้าหัวคร่วมมรณภาพ หลวงปู่หลักคำก็ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
สมณศักดิ์ที่ พระครูปริชาชินวงศาจารย์และมีเรื่องเล่าถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของท่านมากมายเป็นที่
เคารพนับถือของชาวชัยภูมิ

๒.ประวัติพระราชชายาสีทิสสุนทร มีนามเดิมว่า ฉวี สวงโท เกิดเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๙๐ บิดาชื่อ นายปลอด สวงโท มารดาชื่อ นางเที่ยง สวงโท เลขที่ ๖๗ หมู่ ๑ ตำบลลุ่มลำชี อำเภอบ้าน
เขว้า จังหวัดชัยภูมิ บรรพชา เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ วัดนิคม ตำบลหนองบัวบาน
อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ โดยมี พระครูพุทธธิราชโยดม วัดทรงธรรม ตำบลบ้านกอก อำเภอจัตุรัส
จังหวัดชัยภูมิ เป็นพระอุปัชฌาย์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ ฝ่ายมหานิกาย

๓. ประวัติความเป็นมาพระธรรมภาวนาวิชิตคุณ วิ. หรือว่า หลวงปู่บุญมา ปุณฺณภิกขิต
ด้วยเป็นนามที่คุ้นเคยต่อการเรียกขานของบรรดาคณะศิษยานุศิษย์ รวมทั้งผู้ใกล้ชิดที่เลื่อมใสศรัทธา
เป็นสมณะที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมปัจจุบัน สิริอายุ ๘๔ ปี พรรษา ๖๓ ดำรง
ตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ และเจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเกิ้ง) ต.กุดชุมแสง อ.หนองบัว
แดง จ.ชัยภูมิมีนามเดิมว่า บุญมา อุทัย เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๕ เม.ย. ๒๔๘๑ ที่บ้านคลองไผ่งาม ต.

บ้านเขว้า อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ บิดา-มารดา ผู้ให้กำเนิด คือ นายแหยม และนางสุด อุทัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์

๔. ประวัติความเป็นมาเจ้าพ่อพญาแล เดิมชื่อ "นายแล" เป็นชาวนครเวียงจันทน์ เคยรับราชการเป็นพี่เลี้ยงราชบุตรในเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรล้านช้าง (ขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย) ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๐ นายแลได้อพยพไพร่พลข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านน้ำชุมหนองอีจาน (อยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา) ต่อมาได้ย้ายไปตั้งใหม่ที่บ้านโนนน้ำอ้อม บ้านชีลอง (อยู่ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ) และได้ทำราชการส่งส่วยต่อเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงตั้งให้นายแลเป็นที่ขุนภักดีชุมพลนายกองนอก

๕. ประวัติความเป็นมาปู่ด้วง-ย่าดี ปู่ด้วง เดิมเป็นชาวอำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (ไม่ทราบว่ายู่บ้านอะไร) เมื่อแต่งงานแล้ว มีบุตร ๒ คน ต่อมาก็อพยพจากบ้านเดิมมาตั้งหลักฐานอยู่ที่บ้านตาตโตน ตำบลนาฝายอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีฐานะมั่นคง สมัยเจ้าพ่อพระยาแลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิ ได้ปู่ด้วงนี้เป็นครูประสิทธิ์ประสาทเวทย์มนต์คาถาวิชาอาคมให้ จนเจ้าพ่อพระยาแลสามารถเรียนสำเร็จวิชาอาคมอยู่คงกระพันชาตรีถึงขนาดฟันไม่เข้า ยังไม่ออก และย่าดี เกิดอยู่ที่บ้านโสกคลองอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ แต่งงานแล้ว จึงมีลูก ๑ คน ได้ย้ายจากบ้านเดิมมาอยู่ที่บ้านตาตโตน ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีนามสกุลว่า “อาสารณะ” ย่าดีเกิดคนละสมัยกับปู่ด้วง หลังจากปู่ด้วงได้เสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปีจึงมีเรื่องย่าดีปรากฏขึ้น โดยมีผู้เล่าประวัติว่า เมื่อย่าดีกับสามีและลูกตั้งรกรากอยู่บ้านตาตโตน ก็อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์เรื่อยมาจนแก่เฒ่าตอนหลังสุด

๖. ประวัติความเป็นมาวัฒนธรรมใบเสมาวัดกุดโง้ง บ้านกุดโง้ง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ มีสภาพเป็นเกาะมีลำน้ำล้อมรอบ กล่าวคือ ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกติดลำน้ำลำปะทาว ทางด้านทิศใต้ติดลำน้ำห้วยกอก และด้านทิศตะวันตกติดลำน้ำห้วยหลัว บริเวณเนินดินสูงมีหนองน้ำขนาดใหญ่รูปสามเหลี่ยมมีน้ำจากลำปะทาวไหลเข้าเต็มตลอดปี มีต้นไคร้ขึ้นอยู่เต็มไปหมด ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า “กุดโง้ง” และได้ปรากฏใบเสมาหิน ในอาคารมีจำนวน ๒๕ แผ่น มีทั้งแบบเรียบไม่มีลายสลักแต่สภาพสมบูรณ์ ลายสลักเป็นรูปกليبัว รูปสฤง และแบบที่แกะสลักเป็นภาพเล่าเรื่องในมหานิบาตชาดก หรือชาดก ๕๕๐ ชาดก

๕.๑.๒ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๑. บทบาทของหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ ๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา ๒.การพัฒนาจิตใจของประชาชน ๓.ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ๕. ให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ๖. ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน และ ๗. การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง และ ๒. บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ในปัจจุบันหลวงปู่หลักคำท่านละสังขารแต่ยังปรากฏรูปเหมือนเคารพของชาวบ้าน และประชาชนมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำสามารถ

ป้องกันอันตรายได้ อันดับแรกได้แก่ เชื่อเพราะเวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตราย รองลงมาได้แก่เชื่อการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

๒. บทบาทพระราชชัยสิทธิสุนทรในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ และ ๒. บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ ได้มีการพัฒนาหรือก่อสร้างถาวรวัตถุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์ของจังหวัดชัยภูมิ โดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติว่าหน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ยังส่งผลถึงการพัฒนาด้านวัตถุ โดยมีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี คือ ๑. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ๒.การกระทำด้วยเอกสารรายงาน และ ๓.การทำโดยการจัดประโยชน์

๓. บทบาทพระธรรมภาวนาวิชิตคุณในการพัฒนาชุมชน (๑) บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์ อบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ และมีการเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และการเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ (๒) บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ การลงมือปฏิบัติงานด้านวัตถุ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการสาธารณูปการ และ ส่งเสริมการสาธารณูปการ และ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม

๔. บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการนำประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความสือกลางในการติดต่อดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ในขณะที่พิธีบวงสรวง ผู้นำบวงสรวงจะเป็นผู้กำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และ ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี และ ๒. บทบาทการพัฒนาวัตถุ การดูแลสถานที่สำคัญกับสิ่งที่เคารพศรัทธา เป็นหน้าที่ของชาวพุทธหรือชาวจังหวัดชัยภูมิทุกคน เพราะเชื่อว่าจะได้บูชาสักการะ และเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวชัยภูมิมีความภูมิใจที่ได้เกิดในจังหวัดชัยภูมิ และได้กราบอนุสาวรีย์พระพญาแล ถือเป็นลูกหลานเจ้าพ่อพญาแล

๕. บทบาทปู่ดั่ง-ยาตีในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ ทำให้ทราบว่า ความเชื่อถือศรัทธาของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจาก การได้สัมผัสกับสิ่งดี ๆ ที่ได้รับการขนานนามว่า กล่าว หรือการสักการบูชา การได้สัมผัสถึงความเมตตาช่วยเหลือลูกหลาน การสงเคราะห์ในสิ่งที่บางคนหมดหนทางเป็นความอัศจรรย์ใจของผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์จึงเกิดความยึดถือและสืบทอดการปฏิบัติตาม และ ๒.บทบาทการพัฒนาทางด้านวัตถุ ทำให้ทราบว่า ท่านทั้งสองมีจิตเมตตา มีอิทธิฤทธิ์มากมาย สามารถช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ด้วยกระแสนิจของท่านและทำการสงเคราะห์ด้วยเมตตาจิตเหมือนสมัยที่ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ ทั้งยังเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตให้กับผู้ที่ศึกษาประวัติของท่านด้วย

๖.บทบาทโบสถาวัดกุตโง้งในการพัฒนาชุมชน ๑.บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ โบสถานี้เป็นเครื่องเตือนสติสำหรับนักปฏิบัติไม่ให้จิตห่อถ่อยและหดหู่ ทำให้จิตเกิดกำลังใจในการปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้น ทั้งยังต้องรักษาศีลแสวงหาความรู้เพื่อเป็นปัญญาในการปฏิบัติธรรมต่อสู้กับกิเลส ผู้ที่มีปฏิภาณและมีใจที่ประกอบด้วยความพากเพียรศรัทธาไม่ย่อท้อกับปัญญาด้วยแล้วย่อมที่จะบรรลุธรรมสูงสุดในพระศาสนา คือพระนิพพานได้ และ ๒.บทบาทการพัฒนาทางด้านวัตถุ จะเห็นได้จากชาวบ้านและกรมศิลปากรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิจัยต่าง ๆ ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับโบสถา เพื่อการอนุรักษ์วัตถุอันทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการร่วมด้วยช่วยกันทุกหน่วยงาน ถือเป็นการพัฒนาร่วมกันทั้งชุมชน

๕.๑.๓ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๑. ด้านหลักปฏิบัติ พบว่า ๑) หลวงปู่หลักคำ มีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยการเคร่งครัดปฏิบัติด้วยศีล ๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร การเรียนการสอนแบบให้มีสติสมาธิที่ดีงาม เรียกว่า ส่งเสริมการเรียนการสอนตามแนวพุทธ คือให้มีสมาธิในการเรียนการสอน ๓) พระธรรมภาวนาวัชรคุณ ส่งเสริมการปฏิบัติด้วยการภาวนาหรือการมีปัญญา ๔) เจ้าพ่อพญาแล เป็นเจ้าเมืองของจังหวัดชัยภูมิ ชาวชัยภูมิให้ความเคารพ ๕) ปู่ดั่ง-ยาตี มีการปฏิบัติด้วยหลักของสักการะบูชา และ ๖) โบสถาวัดกุตโง้ง แสดงออกการปฏิบัติด้วยความมีศรัทธาและการอนุรักษ์

๒.ด้านการพัฒนา พบว่า ๑) หลวงปู่หลักคำ ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเลื่อมใสแก่หลวงปู่หลักคำ โดยในแต่ละปีจะมีการจัดงานทำบุญให้หลวงปู่ที่วัดกลางเมืองเก่า แสดงออกถึงการเสียสละ ๒) พระราชชัยสิทธิสุนทร การส่งเสริมการพัฒนาความรู้ให้แก่พระสงฆ์และนักเรียนนักศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีการพัฒนาบุคลากร ๓) พระธรรมภาวนาวัชรคุณ ส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา โดยการจัดปาริวาสกรรม หรือการปฏิบัติธรรมของทางคณะสงฆ์ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ส่งเสริมสติปัญญา ๔) เจ้าพ่อพญาแล จากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวจังหวัด

ชัยภูมิก็ให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีการจัดกิจกรรมขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี สร้างความสามัคคีในชุมชน ปู่ด้วง-ยาดี สภาพปัจจุบันและพิธีกรรม การบูชาปู่ด้วง-ยาดีของชาวบ้านตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ แสดงถึงการสักการบูชา และ ไบเสมาวัดกุดโจ่ง ตั้งอยู่ที่บ้านกุดโจ่ง หมู่ที่ ๔ ตำบลบึงคล้า อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิหลักฐานที่พบบริเวณบ้านกุดโจ่ง กรมศิลปากรได้ออกสำรวจและเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้

๓. ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า หลวงปู่หลักคำ ประชาชน คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกันจัดงานบุญประเพณีให้กับหลวงปู่หลักคำ พระราชชัยสิทธิสุนทร ในส่วนของสถานศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้น ก็มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของการศึกษาต่าง ๆ พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ การจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมนั้น มีประชาชนหรือคณะสงฆ์ได้เข้าร่วมกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุก ๆ ปี เจ้าพ่อพญาแล ทั้งประวัติ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การส่งเสริมและอนุรักษ์ การท่องเที่ยว ล้วนส่งผลต่อการถวายบิณฑบาตเจ้าพ่อพญาแล ปู่ด้วง-ยาดี ในส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสามหมอ จัดทำโครงการประเพณีบุญเดือนหก และไบเสมาวัดกุดโจ่ง การจัดการยุคแรกๆ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ชาวบ้านช่วยกันรวบรวมไบเสมามากับไว้ร่วมกันด้วยต้องการอนุรักษ์

๔.ด้านหลักธรรม พบว่า หลวงปู่หลักคำ การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ในลักษณะของการรักษาศีล การสำรวมต่าง ๆ กาย วาจา พระราชชัยสิทธิสุนทร การส่งเสริมการศึกษาและเรียนรู้นั้น จะส่งผลถึงการศึกษาเรียนรู้โดยให้มีจิตตั้งมั่น และส่งผลถึงการมีหลักสมาธิในการศึกษาเรียนรู้และการมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงอนุญาตให้พ่อค้าแม่ค้าได้พักอาศัยนอนค้างคืนใต้ศาลาร้อยปี จะเป็นแบบนี้ตลอดเรื่อยมา พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ การปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างพระพุทธศาสนา ถือเป็นการยึดหลักปฏิบัติตามแบบคือ หลักปัญญา เจ้าพ่อพญาแล การเข้าร่วมงานกิจกรรมของการทำบุญกุศลงานเจ้าพ่อพระพญาแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชาชน จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ย่อมเกิดหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักศรัทธา ปู่ด้วง-ยาดี การแสดงออกถึงการนำคำพูดหรือการนำสิ่งของ มาเช่นไหว้ หรือขอพรต่าง ๆ นั้น แสดงถึงหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา คือ หลักการสักการบูชา และไบเสมาวัดกุดโจ่ง การร่วมด้วยช่วยกันของกรมศิลปากร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน คณะสงฆ์ มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ของไบเสมาบ้านกุดโจ่ง มีกิจกรรมครั้งใด ทุกองค์กรเข้าร่วมปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน แสดงถึงการมีหลักความสามัคคี

๕.๒ อภิปรายผล

(๑) การศึกษาประวัติความเป็นมาของบุคคลหรือพระสงฆ์นั้น เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือการดำเนินงาน ที่เคยปฏิบัติงาน หรือเป็นบุคคลสำคัญที่ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเคารพและ

ให้การสักการบูชา และผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กัน เพื่อแสดงถึงการใช้ความสามารถทั้งประสบการณ์ทางความรู้ ความจำ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และมีอิทธิพลความเชื่อในวิถีการดำเนินชีวิตและพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ซึ่งเป็นประเพณีเชิงพุทธและเป็นพื้นฐานจากภูมิปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมานานมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ได้ปฏิบัติตามบุคคลรุ่นก่อนถือเป็นการรักษาไว้และการอนุรักษ์ไว้ให้บุคคลรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม ถือเป็นแบบอย่างของการสั่งสมคุณงามความดีที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา การแสดงออกในการเป็นแบบอย่างของการพัฒนาชุมชนของชาวจังหวัดชัยภูมิ เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น มีประเพณี มีพิธีกรรม มีวัฒนธรรมประจำถิ่นเกิดขึ้น สอดคล้องกับ จตุพร ดอนโสม กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะตัวบุคคลสังคมชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา และประเพณีท้องถิ่นและศาสนาจะมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือไม่เป็นสากลกับสังคมอื่น ๆ ในการทำความเข้าใจในเรื่องเอกลักษณ์นั้นบางที่อาจเป็นการกำหนดตัวตนก่อนจะกล่าวถึงความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลมีการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จากการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์มักจะพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะหน่วยทางสังคม ซึ่งจะมีรากเหง้าดั้งเดิม และมีลักษณะจริงแท้แน่นอน ไม่ว่าจะเป็น สีผิว ภูมิรูปร่างหน้าตา เครื่องแต่งกาย ภาษา ความเชื่อพิธีกรรม และประเพณี จนสามารถจัดประเภทหรือจำแนกความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนเพราะอัตลักษณ์ที่คิดว่าเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ และมีความกับมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นร่วมใช้หรือกลุ่มที่นิยามตนเองว่าเป็นชาติพันธุ์หนึ่ง และได้รับการนิยามจากภายนอกด้วยไม่ได้มีประเภทเดียวในทุกสถานการณ์สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ อาจมีสถานภาพทางสังคมต่างประเทศในเวลาเดียวกันขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับใครและอยู่ภายใต้เงื่อนไขใดอัตลักษณ์จึงไม่ได้ดำรงอยู่คงที่แต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอขึ้นอยู่กับบริบทต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา^๑ ซึ่งชาวจังหวัดชัยภูมิให้ความเคารพและนับถือบุคคลที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (๒) การพัฒนาชุมชนด้วยพระสงฆ์ย่อมเกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์กับชุมชน หรือการมีกิจกรรมร่วมกันนั้น ในทางพระพุทธศาสนามีการพัฒนาผ่านประเพณี วัฒนธรรม หรือพิธีกรรม ที่ยังเกี่ยวข้องกันอยู่ คณะสงฆ์ก็ได้พาปฏิบัติมีกิจกรรมร่วมกันเกิดขึ้น การมีกิจกรรมเกิดขึ้นถือเป็นการพัฒนาชุมชนควบคู่กันไป เพื่อการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรม ย่อมส่งผลถึงการร่วมกันจัดกิจกรรมสำคัญให้สำเร็จ เพราะการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งนั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานราชการต่าง ๆ เป็นต้น แสดงออกการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนร่วมกันผ่านการจัดกิจกรรม

^๑ จตุพร ดอนโสม, การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามจาก ขอนแก่น (ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขงมหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๕, หน้า ๔๕.

สอดคล้องกับ**ชูลีพร วิมุกตานนท์** ทำการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “กลุ่มท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท” พบว่า การพัฒนาเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน และอาศัยระบบราชการและวัฒนธรรมภายในระบบราชการที่เอื้ออำนวย นอกเหนือนโยบาย กลวิธีและระบบการดำเนินงานแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังขึ้นอยู่กับตัวประชาชนหรือชุมชนของเขาเองด้วย”^๒

(๓) การปฏิบัติตามบุคคลต้นแบบที่ดีหรือการเคารพบูชา หรือให้การยอมรับนับถือ นั้น ย่อมเกิดประโยชน์ของผู้ปฏิบัติตาม ทั้งนี้ยังเกิดจากปฏิบัติเพื่อให้เกิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ การพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาถือเป็นการพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อเป็นการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขาถือเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขั้นพื้นฐาน หรือการเริ่มต้นการปฏิบัติด้วยตนเอง และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพระพุทธศาสนา ไตรสิกขาจัดอยู่ในมรรค คือ ธรรมที่ควรประพฤติและปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ประกอบด้วยข้อปฏิบัติที่ควรศึกษา ๓ อย่าง คือ ๑. ศีลสิกขา ๒. จิตตสิกขา ๓. ปัญญาสิกขา ซึ่งการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา โดยมีคณะสงฆ์เป็นแบบอย่างถือเป็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ พาฝึกหัดปฏิบัติ การพัฒนาตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ **พิชญ์รัชต์ บุญช่วย** ได้วิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสร้างภavana ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่นักจนถึงความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากการสรวมระวัง กาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสและให้มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต่อเมื่อกาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ภายนอกแล้วจึงเป็นฐานในการฝึกอบรมจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่วุ่นไหวไปตามอำนาจของนิวรณ์ ๕ จนจิตนิ่งสงบ เป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การทำงานแล้ว จึงสามารถใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรมที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันขณะจนรู้ทันสภาวไตรลักษณ์ของสิ่งทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง”

^๒ ชูลีพร วิมุกตานนท์, “การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวไทยลื้อ ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย (ศูนย์วิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๓๐) , หน้า ๕๖.

^๓ พิชญ์รัชต์ บุญช่วย, “การศึกษากระบวนการสร้างภavana ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทนำ.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ห้วงความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระ และปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ และมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- (๑) ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเรียนรู้องค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สถานศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล
- (๒) ควรส่งเสริมให้นำความรู้องค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน เพื่อการถ่ายทอดความรู้ การบรรยาย หรือจัดการประชุมในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ชุมชนใกล้เคียง
- (๓) ควรส่งเสริมประชาสัมพันธ์เพื่อกระจายความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน เช่น สถานีวิทยุชุมชน หรือท้องถิ่น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- (๑) ควรมีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ให้แก่บุคคลที่สนใจหรือเยาวชนที่จะต่อยอดไปสู่การเรียนรู้ในอนาคต
- (๒) ควรนำเสนอเป็นรูปเล่มและจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ เป็นต้น
- (๓) ควรนำเสนอหรือจัดทำเป็นรูปเล่ม ให้ชุมชน สังคม แหล่งเรียนรู้หรือผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ว่าองค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน ที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนามีประโยชน์ และสามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างจริงจัง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- (๑) ศึกษาวิเคราะห์ห้วงความรู้ของปราชญ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนาในรูปแบบการเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่
- (๒) ศึกษาวิเคราะห์ห้วงความรู้ของปราชญ์ของชุมชน ในพระพุทธศาสนา โดยการเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ข้อมูลจากชุมชน หรือสถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์การบริหารส่วนตำบลท้องถิ่น
- (๓) ศึกษาวิเคราะห์ห้วงความรู้ของปราชญ์ของชุมชนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คุณ โทจันทร์. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา**. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๕), **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคม แห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙**, (อัดสำเนา).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐), (อัดสำเนา).

รศ. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ. **พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร:โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐.

พระมหาบุญหนา อโศโก. **พระไตรปิฎกฉบับทางพันธุฯ ภาค ๒ การปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร
: บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **ต้องฟื้นฟูวัดให้ชนบทพัฒนา สังคมไทยจึงจะก้าวหน้าได้มั่นคง**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

บุญทัน ดอกไธสง และธเนศ ต่วนชะเอม. **กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย**.
กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก.ทิพย์อักษร, ๒๕๒๙.

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ประยูรวงศ์,
๒๕๔๕.

ทวี ทิมขำ. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

ป๋วย แสงฉาย. **พุทธปฏิภาณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๓๐.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. **การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**. ภาควิชา

ส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. **“กระบวนการคิดใหม่ในการพัฒนา”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน

สนับสนุน การวิจัย, ๒๕๓๘ (อัดสำเนา).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

ธรรมสภา ๒๕๔๐.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดพุทธศาสตร์**.

กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **การพัฒนาชนบทไทย**. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

วงศ์กร ภูทอง และ อลงกต ศรีเสน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙,**

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ และยุทธศาสตร์ที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

เดอะบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

สมพร เทพสิทธา. **ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์ ๒๕๔๒.

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์. **พัฒนาชนบทในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหประชาพานิชย์,

๒๕๐๙.

สาย หุตะเจริญ และมุกดา พันธุ์มโกศล. **คู่มือการพัฒนาชุมชน**. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทย

สงเคราะห์ไทย, ๒๕๐๗.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สมพร เทพสิทธา. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สภาอุรวุทธิกสมาคม

แห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘.

สุทธิ เหล่าฤทธิ์และคณะ. **ประวัติเมืองชัยภูมิ**. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์. ๒๕๔๕.

รัชนิกร เศรษฐ. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (หานนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของ **พระพุทธพจน์ (สมาน สุมะโร)**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาในสถาบันครอบครัวตาม **แนวพระพุทธศาสนา**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาประทีป พืชมงคลกลาง. “**พุทธวิธีจุใจในพระสูตรตันตปิฎก**”. ศีกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

พระมหาฉลวย สิงห์แอม. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอวิชชาในพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

นฤมล เวียงสารสิน. “ลักษณะสงฆ์ไทยที่พึงประสงค์ในปัจจุบัน : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานครและ **ชัยภูมิ**”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓.

เฉลิม อุดกฤษฎ์. “**ศึกษาบทบาทของภิกษุในการพัฒนาชุมชน**”. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

บรรพต วีระสัยและคณะ. **พระสงฆ์กับสังคมไทย (พิจารณาในเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ศึกษากรณีวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา**. สถาบันวิจัยสังคม : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

บุษดี เวทยากร. **พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความสำคัญของเมืองชัยภูมิสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔)**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. “**การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**”. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.

พระมหาสนธิ์ สนธิโกโร (เกษมญาติ). “**การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. “**การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา**”. วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อริยา ลิ้มสุวรรณ. “**บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนไทย**”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๗๖/๒๕๖๗

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน
ของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ
(The Education Analyses the Knowledge and the Regulation in
the Community Development of Graduate in Buddhist the Ology
Abbot Monk and Locality Philosopher in the Chaiyaphum)

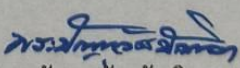
รหัสข้อเสนอการวิจัย: MCU RS 800767193

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ผู้วิจัยหลัก: ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๒๐ กันยายน ๒๕๖๗
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๒๐ กันยายน ๒๕๖๗
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๒๐ กันยายน ๒๕๖๗
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๒๐ กันยายน ๒๕๖๗

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ กันยายน ๒๕๖๗

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๗๖/๒๕๖๗

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ กันยายน ๒๕๖๗

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ กันยายน ๒๕๖๘

ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ ๒) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ข้อมูลจากการ ให้สัมภาษณ์นี้จะไม่มีการกระทบต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่ประการใด ซึ่งแบบสัมภาษณ์นี้ได้ จำแนกออกเป็น ๕ ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๓ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

ตอนที่ ๔ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑) ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล..... เพศ..... อายุ..... ปี พรรษา.....

๒) การศึกษา.....

๓) ที่อยู่ปัจจุบัน..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์ ๓๖๐๐๐ เบอร์โทรศัพท์.....

๔) วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

๒.๓) ประวัติความเป็นมาของหลวงปู่หลักคำ มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒) ประวัติความเป็นมาของ พระราชชัยสิทธิสุนทร มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓) ประวัติความเป็นมาของ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ (บุญมา บุญญาภิรโต) มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔) ประวัติความเป็นมาเจ้าพ่อพญาแล มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ประวัติความเป็นมาปู่ด้วง-ย่าดี มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๖ ประวัติความเป็นมาใบเสมากุดโง้ง มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นใน
จังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

๑) ด้านหลักปฏิบัติ

๑.๑ หลวงปู่หลักคำ

.....

.....

.....

๑.๒ พระราชชัยสิทธิสุนทร

.....

.....

.....

๑.๓ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ

๑.๔ เจ้าพ่อพญาแล

๑.๕ ปู่ด้วงยาดี

๑.๕ ใบเสมากุดโง้ง

๒) ด้านหลักการพัฒนา

๒.๑ หลวงปู่หลักคำ

๒.๒ พระราชชัยสิทธิสุนทร

๒.๓ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ

๒.๔ เจ้าพ่อพญาแล

.....

.....

.....

๒.๕ ปู่ด้วงย่าดี

.....

.....

.....

๒.๕ ใบเสมากุดโจ่ง

.....

.....

.....

๓) ด้านหลักการมีส่วนร่วม

๓.๑ หลวงปู่หลักคำ

.....

.....

.....

๓.๒ พระราชชัยสิทธิสุนทร

.....

.....

.....

๓.๓ พระธรรมภาวนาวัชรคุณ

.....

.....

.....

๓.๔ เจ้าพ่อพญาแล

.....

.....

.....

๓.๕ ปู่ด้วงย่าดี

๓.๕ ใบเสมากุดเงี้ง

๔) ด้านหลักธรรม

๔.๑ หลวงปู่หลักคำ

๔.๒ พระราชชัยสิทธิสุนทร

๔.๓ พระธรรมภาวนาวชิรคุณ

๔.๔ เจ้าพ่อพญาแล

๔.๕ ปู่ด้วงย่าดี

.....

.....

.....

๔.๕ ใบเสมากุดโค้ง

.....

.....

.....

๕) ข้อเสนอแนะทั่วไป

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

๑) บทบาทหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน

๑.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

.....

.....

.....

.....

๑.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

.....

.....

.....

๒) บทบาทพระราชสังฆราชในการพัฒนาชุมชน

๒.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

.....

.....

.....

๒.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

.....

.....

.....

๓) บทบาทพระธรรมภาวนาวิชคุณในการพัฒนาชุมชน

๓.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

.....

.....

.....

๓.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

.....

.....

.....

๔) บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน

๔.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

.....

.....

.....

๔.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

.....

.....

.....

๕) บทบาทปู่ด้วง – ยาดี้ในการพัฒนาชุมชน

๕.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

.....

.....

.....

๕.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

.....

.....

.....

๖) บทบาทโบสถ์มาตุจฉาในการพัฒนาชุมชน

๖.๑ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ

.....

.....

.....

๖.๒ บทบาทการพัฒนาด้านวัตถุ

.....

.....

.....

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย

ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ

ภาคผนวก ค หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล

บันทึกข้อความ

สำนักงาน วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ที่ พิเศษ/๒๕๖๖

วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เรียน ดร. ปรอณ ปรุณ

ด้วย ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ และคณะ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ”

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน มาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

(ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ)
หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน : ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ

โทร : ๐๘๐๑๖๒๔๒๒๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ที่ พิเศษ/๒๕๖๖

วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เรียน ดร. ชุนศักดิ์ กมล

ด้วย ดร.กาญจนาพงศ์ สุวรรณ และคณะ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ”

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน มาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

(ดร.กาญจนาพงศ์ สุวรรณ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน : ดร.กาญจนาพงศ์ สุวรรณ

โทร : ๐๘๐๑๖๒๔๒๒๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ที่ พิเศษ/๒๕๖๖

วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เรียน ผอ.ตย. ศิโนธร อนันต์ปณิธิ

ด้วย ดร.กาญจนาพงศ์ สุวรรณ และคณะ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ”

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียน มาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป รายละเอียดตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

(ดร.กาญจนาพงศ์ สุวรรณ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ประสานงาน : ดร.กาญจนาพงศ์ สุวรรณ

โทร : ๐๘๐๑๖๒๔๒๒๑

ที่ อว ๘๐๕๗/๐๙๐.๑

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๙๗ หมู่ ๑๔ บ้านโนนเหลื่อม

ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐

๔ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อวิจัย

เจริญพร นางสาวจิตดาพร สิงห์พัฒน์

ด้วย ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้
ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์
ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ”

ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเจริญพรมหาเพื่อขอ
อนุญาตให้ ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่
ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและนักวิจัยจะกำหนด

เจริญพรมหาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระศรีสังฆญาณมุนี,ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

จิตดาพร

ผู้ประสานงาน : ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ

ที่ อว ๘๐๕๓/๐๕๐.๓

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๗ หมู่ ๑๔ บ้านโนนเหลื่อม

ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐

๔ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อวิจัย

เจริญพร นางสาวโรส ตากสง

ด้วย ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้
ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์
ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ”

ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเจริญพรามาเพื่อขอ
อนุญาตให้ ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่
ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและนักวิจัยจะกำหนด

เจริญพรามาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระศรีสังฆญาณมณี ,ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ผู้ประสานงาน : ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ

โทร : ๐๘๐-๑๖๒๔-๑๑๒

ที่ ฮว ๘๐๕๗/๐๕๐.๓

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔๗ หมู่ ๓๔ บ้านโนนเหลื่อม

ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐

๔ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอสัมภาษณ์ให้นักวิจัยสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อวิจัย

เจริญพร คุณธีรวิทย์ โตมรรค

ด้วย ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติให้
ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์
ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ”

ในการนี้ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเจริญพรมมาเพื่อขอ
อนุญาตให้ ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่
ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและนักวิจัยจะกำหนด

เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระศรีสังญาณมุนี,ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ฉันได้ให้สัมภาษณ์ท่านแล้ว

ผู้ประสานงาน : ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ

โทร : ๐๘๐-๑๖๒๔-๑๑๒

ภาคผนวก ข ภาพถ่ายลงพื้นที่ ภาพกิจกรรม

ปิดทองรูปเหมือนหลวงปู่หลักคำ

ภาคผนวก ง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

๑. กิจกรรมเผยแพร่ผลการวิจัย

๑.๑ เผยแพร่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และทางวารสารของวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

๒. กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย

๒.๑ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับทราบผลการวิจัยและนำไปเผยแพร่ต่อสังคม

๓. กิจกรรมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๓.๑ นำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนสาขาพระพุทธศาสนา สาขาพระพุทธศาสนา ในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท ของวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิและมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมทั้งสาขาวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๘

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระราชชัยสิทธิสุนทร ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ วัดไพร่พินาศ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐ ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณและคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

✓ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน

✓ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

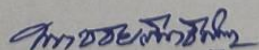
การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ

✓ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลานำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๗ จนถึง ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดีอย่างยิ่งแก่คณะสงฆ์ สาธุชนทั่วไป และสามารถบูรณาการการศาสนาธรรมสมัยใหม่ทุกสาขาวิชา ไปพัฒนาการเรียนการสอน ใช้เป็นกรอบทิศทางประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและสนับสนุนให้มีการปรับปรุงคัมภีร์ และพัฒนาคุณภาพของงานคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

ขอรับรองว่า ข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

(พระราชชัยสิทธิสุนทร)

เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

ภาคผนวก จ บทควมวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระ
และปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

An Analysis of the Body Knowledge and guidelines for development of
elder monks and local leader in Chaiyaphum Province

กาญจนพงศ์ สุวรรณ

kanchanapong Suwan

พระมหาสังคม ชยนนโท

,PhramahaSangkorn Chayananto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

สิรภพ สวนดง

Siraphop Suandong

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณวิทยามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณ

Mahamakut Buddhist University , Nakhon RatchasimaBuddhist college

สงวน หล้าโพทนัน

Sanguan Laphonthan

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณวิทยามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณ

Mahamakut Buddhist University Roiet Campus

E-mail : kanchanapong24@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 31 ตุลาคม 2567

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 10 มกราคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มกราคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและ
ปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ 2) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัด
ชัยภูมิ 3) เพื่อการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและ

ปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นหาข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี เป็นพระที่เคร่งในธุดงค์วัตร พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ วิ. (บุญมา บุญญาภิโรโต) เป็นสมณะที่มีวัตรปฏิบัติดีงาม เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมคำจุนโลก พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรกมีความซื่อสัตย์และการเสียสละเพื่อเมืองชัยภูมิ

บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำ การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ในลักษณะของการรักษาศีล การสำรวมต่าง ๆ กาย วาจา พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ บทบาทการพัฒนาด้านจิตใจ อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญา และจรรยา บทบาทเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน ด้านพัฒนาจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล ทำให้เกิดขวัญกำลังใจในการดำรงชีพแก่ชุมชน

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ หลวงปู่หลักคำ ให้ชุมชนปฏิบัติรักษาศีล 5 เน้นความเมตตา ช่วยเหลือผู้ที่ประสบความยากลำบาก พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ ส่งเสริมองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง มัธยัสถ์การใช้จ่ายพอดี พร้อมพัฒนาสติปัญญา โดยการปฏิบัติธรรม มีสติอย่างรู้เท่าทัน 4) เจ้าพ่อพญาแล เป็นนักปกครองที่ฉลาดหลักแหลมเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้นำชุมชน ยอมเสียสละ และจงรักภักดีต่อแผ่นดิน สร้างความสามัคคีในชุมชน ฉลาดไหวพริบ อ่อนโยน

คำสำคัญ: องค์ความรู้, แนวปฏิบัติ, พัฒนาชุมชน

ADSTRACT

This research article has the objectives 1) to study the history of the Maha Thera and local scholars in Chaiyaphum Province, 2) to analyze the roles of the Maha Thera and local scholars in Chaiyaphum Province, and 3) to study and analyze the knowledge and practices in community development of the Maha Thera and local scholars in Chaiyaphum Province. It is a qualitative research by searching for primary data from a survey through field interviews.

The research results found that The history of the great monks and local scholars of Chaiyaphum Province. Luang Pu Lak Kham was a wandering monk from Lopburi Province. He was a monk who was strict in his ascetic practices. Phra Thammaphawanawachirakhun Wi. (Bunma Punyaphirato) was a monk with good conduct, full of kindness that supports the world. Phraya Phakdi Chumphon (Lae), the first governor of Chaiyaphum, was honest and made sacrifices for the city of Chaiyaphum.

The role of the great monks and local scholars in Chaiyaphum Province, Luang Pu Lak Kham, the strict practice of monks who are good practitioners in the form of keeping the precepts, restraint of body and speech, Phra Dhamma Bhavanavachirakhun, the role of developing the mind, training monks and novices to have monastic vows and ethics, the role of Chao Pho Phaya Lae in community development, in terms of mental development, there is a ceremony to worship the spirit of Chao Pho Phaya Lae, creating morale for the community.

Knowledge and practices in community development of the great monks and local philosophers in Chaiyaphum Province. Luang Pu Lak Kham lets the community practice the Five Precepts, emphasizing kindness and helping people in difficulty. Phra Dhammaphawanawachirakhun promotes knowledge of the sufficiency economy, moderation in spending, and developing wisdom by practicing Dhamma and being mindful. 4) Chaopho Phaya Lae is a clever ruler who is a good example for community leaders. He is willing to sacrifice and is loyal to the country, creating unity in the community. He is clever, quick-witted, and gentle.

Keywords : knowledge, practice, community development

บทนำ

การพัฒนาชุมชนได้ด้นั้นต้องอาศัยพระสงฆ์หรือปราชญ์ท้องถิ่น ที่พัฒนาตนเองแล้วถูกต้องตามธรรมก็เผยแพร่ เป็นแบบอย่างให้ถูกต้องแก่ชุมชนให้ปฏิบัติตาม เป็นที่พึ่ง พร้อมเป็นแนวทางในการ

ปฏิบัติตนเองและมีบทบาทร่วมในชุมชน เอาตนเป็นตัวอย่าง ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ซึ่งสอดคล้องกับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2545, 2545 – 2549 : 6) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) เน้นการพัฒนางานที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” คนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2550 : 12) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคนไว้ในข้อที่ 1 คือ การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เน้นคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เพื่อคุ้มครองตนเอง ให้มีการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัย และตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ความขัดแย้งทางความคิด ปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน เป็นต้น องค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติของพระมหาเถระและนักปราชญ์ทั้งหลายเกิดจากการเรียนรู้ลองผิดลองถูกตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนกันมา แล้วนำมาปฏิบัติตามซึ่งจะเน้นทางด้านจิตใจและด้านวัตถุเพื่อเป็นแรงจูงใจ ดังพระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) ได้กล่าวไว้ว่าระดับความรู้ที่พระพุทเจ้าทรงวางไว้นั้น เป็นความรู้ระดับการหยั่งรู้ คือ ความรู้รอบหรือความรอบรู้ความรู้ชนิดเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้เพราะอาศัยปัญญาเป็นตัวแปร เป็นเงื่อนไขหรือเป็นกลไกที่ทำให้รู้ว่อันไหนเป็นความรู้จริงและอันไหนเป็นความรู้ไม่จริงให้ประชาชนได้ศึกษาองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติของพระมหาเถระและนักปราชญ์ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนาแล้วนำบทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์เหล่านั้นมาพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ (พระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต), 2545 : 3) จังหวัดชัยภูมิมีองค์ความรู้เกี่ยวกับความรู้ของพระมหาเถระของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ หรือเป็นผู้นำในเรื่องที่ถูกต้อง มีการพัฒนาทั้งความเป็นระเบียบภายนอก และภายใน การปฏิบัติกรรมฐาน พัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น พระธรรมภาวนาวชิรคุณ วิ. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ ท่านได้อบรมแนวทางการปฏิบัติ โครงการปฏิบัติกรรมฐานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2550 : 50) และการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นต้นน เรื่องราวที่จะทำให้เข้าใจสังคมวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อของชนชาติต่างๆในอดีต รวมถึงสามารถเข้าใจวัฒนธรรมร่วมของชาติพันธุ์ที่มีสังคมวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันได้ (ยงยุทธ ชูแว่น, 2551 : 372) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปัจจุบันควรมีเป้าหมายในการ สร้างองค์ความรู้ที่รอบด้าน โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความทรงจำร่วมที่ เรามีความจำเป็นที่จะต้อง ทบทวน ปรับปรุงแก้ไข เรียนรู้และถ่ายทอดกันในชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าว นี้จะทำให้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีชีวิตอยู่ตลอดเวลา อันจะทำให้เกิดหมายรู้ตนเองอย่างมีคุณค่าพร้อมๆ กับ

เกิดจิตสำนึกประวัติศาสตร์ที่มีคุณภาพใหม่ และสิ่งนี้เองคือรากฐานนามธรรมอันลึกที่สุดของสังคมที่ช่วยให้เกิดความเข้มแข็งท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยเรื่ององค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ พร้อมองค์ความรู้ของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ และได้วิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ พร้อมนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาชุมชนให้เกิดความสุขในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบไปด้วยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

- 1) พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัย ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ
- 2) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 33 รูป/คน ได้แก่ 1 ฝ่ายพระมหาเถระ ได้แก่ (1) หลวงปู่หลักคำ (2) พระธรรมภาวนาวชิรคุณ และ 1 ฝ่ายปราชญ์ท้องถิ่น ได้แก่ (1) เจ้าพ่อพระยาแล และประชาชนทั่วไป จำนวน 30 คน รวมทั้งหมด 33 รูป/คน
- 3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายและการใช้แบบสอบถาม 2) ข้อมูลทุติย

ภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลจากที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ (Document Research) เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

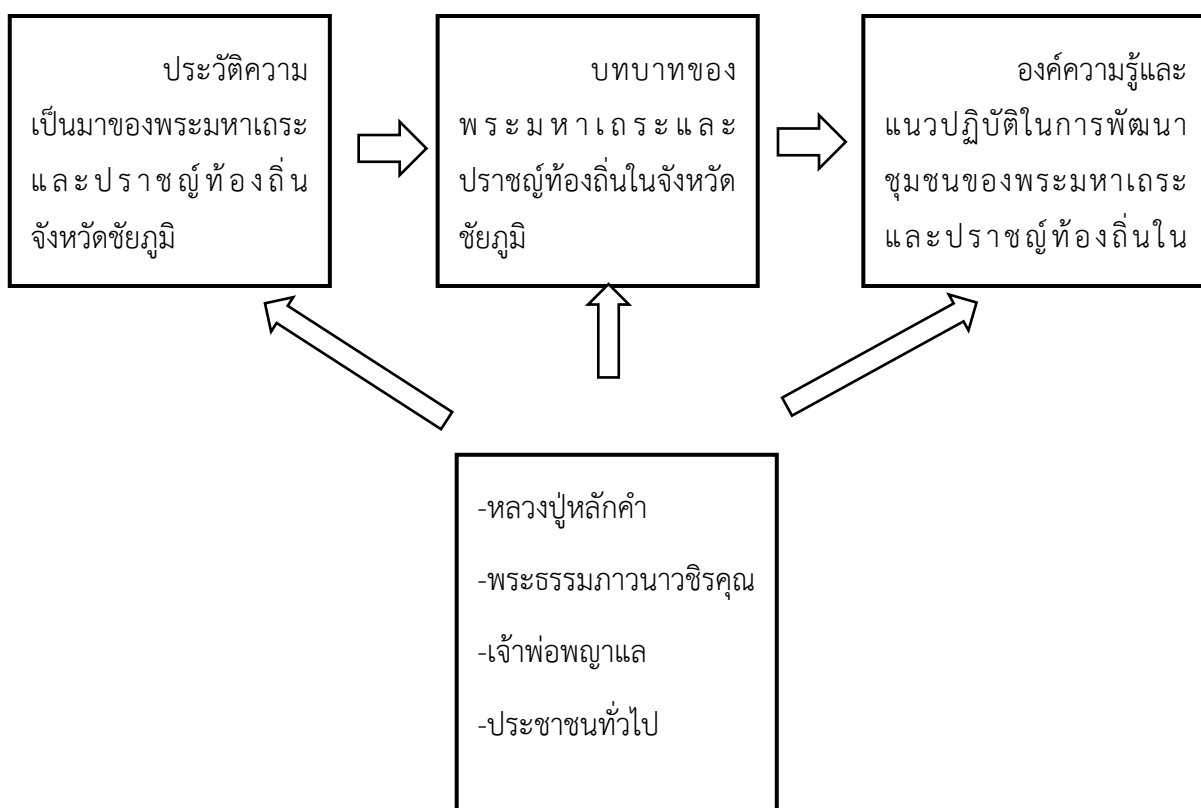
4) การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการตีความข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลนั้นว่าสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครบถ้วนนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา Content analysis นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis induction) จากนั้นนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบจากนั้นนำมาตีความหาความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็น ต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้นเพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุปเป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆทางวิชาการมาสร้างเป็นบทสรุปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากต่างๆ ที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่งโดยเน้นองค์ความรู้และแนวการพัฒนาปฏิบัติชุมชนเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม พร้อมให้ตรงต่อข้อเท็จจริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ” สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ 1) หลวงปู่หลักคำ หลวงปู่หลักคำเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดลพบุรี เป็นพระที่เคร่งในธุดงค์วัตร ญาติโยมจึงนิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดโนนปอปิด โดยมีท่านเจ้าหัวครุวัมเป็นเจ้าอาวาสอยู่เมื่อท่านเจ้าหัวครุวัมมรณภาพ หลวงปู่หลักคำก็ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส สมณศักดิ์ที่ พระครูปริชาชินวงศาจารย์และมีเรื่องเล่าถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของท่านมากมายเป็นที่เคารพนับถือของชาวชัยภูมิ ท่านเป็นพระธุดงค์ที่เคร่งครัดในธุดงค์วัตร เมื่อได้ท่านธุดงค์เรื่อยมาจากแผ่นดินบ้านเกิดท่านจนถึงเมืองชัยภูมิ ญาติโยมบ้านโนนปอปิด เห็นจริยาวัตรที่งดงามจึงได้นิมนต์ให้จำพรรษาที่วัดกลางเมืองเก่า ต่อจากเจ้าหัวครุวัมที่เป็นอดีตเจ้าอาวาสซึ่งได้มรณภาพลง หลวงปู่หลักคำเป็นพระสุปฏิปันโน มีคุณวิเศษโดย เฉพาะเรื่องความอยู่ยงคงกระพันและทางเมตตานิยม จนปรากฏเป็นเลื่องลือมากในสมัยนั้น เช่น มีเหตุการณ์หลายครั้งที่มิโจรมาขโมยทรัพย์สินหรือของมีค่าของชาวบ้าน ชาวบ้านได้มาขอพึ่งบารมีของหลวงปู่ให้ช่วยติดตาม

กลุ่มโจรก็ยังหลว่งป่วนกระสุนปืนหมด แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ มีเพียงแต่ทำให้สับสนและจี้ว
 ชำรุดไปบ้างเท่านั้น ในที่สุดกลุ่มโจรก็ยอมจำนนและคืนทรัพย์สินให้ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะ
 แขวงเมืองชัยภูมิ 2) พระธรรมภาวนาวชิรคุณ วิ. หรือว่า หลว่งป่วนมา ปุณฺณกริโต ด้วยเป็นนามที่
 คั่นเคยต่อการเรียกขานของบรรดาคณะศิษยานุศิษย์ รวมทั้งผู้ใกล้ชิดที่เลื่อมใสศรัทธา เป็นสมณะที่มี
 วัตรปฏิบัติดีงาม เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม ปัจจุบัน สิริอายุ 84 ปี พรรษา 63 ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้า
 คณะภาค 11 3) เจ้าพ่อพญาแล พระยาภักดีชุมพล เดิมชื่อ "นายแล" เป็นชาวนครเวียงจันทน์ เคยรับ
 ราชการเป็นพี่เลี้ยงราชบุตรในเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรล้านช้าง (ขณะนั้นเป็นประเทศราชของไทย) ใน
 สมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2360 นายแลได้อพยพไพร่พลข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านน้ำซุ่นหนองอี
 จาน (อยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา) ต่อมาได้ย้ายไปตั้งใหม่ที่บ้านโนนน้ำอ้อม บ้านชีลอง
 (อยู่ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ) และได้ทำราชการส่งส่วยต่อเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงตั้งให้นายแลเป็นที่
 ขุนภักดีชุมพลนายกองนอก ใน พ.ศ. 2365 ขุนภักดีชุมพลได้ย้ายชุมชนมาอยู่ที่บ้านหลวงซึ่งอยู่ระหว่าง
 บ้านหนองหลอดกับบ้านหนองปลาเฒ่า (ในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิปัจจุบัน) เนื่องจากสถานที่เดิมเริ่มคับ
 แคบ ไม่พอกับจำนวนพลเมืองที่เพิ่มขึ้น พ.ศ. 2367 ได้มีการรบพุ่งที่บริเวณลำห้วยขาด นอกเขต
 บ้านหลวง เรียกรบพุ่งนั้นว่า "บ่อโฆโหล" ขุนภักดีชุมพลจึงได้นำทองในบ่อนี้ไปส่วยแก่เจ้าอนุวงศ์และ
 ขอยกฐานะบ้านหลวงขึ้นเป็นเมือง เจ้าอนุวงศ์จึงพระราชทาน ชื่อเมืองแก่ขุนภักดีชุมพลว่า เมืองชัยภูมิ
 และเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระภักดีชุมพล ทว่าต่อมาพระภักดีชุมพลได้ขอเอาเมืองชัยภูมิขึ้นตรงต่อ
 เมืองนครราชสีมา และส่งส่วยแก่กรุงเทพมหานครแทน ไม่ขึ้นแก่เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์อีกต่อไปเพราะ
 เห็นว่าเวียงจันทน์ก็เป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงเทพมหานครอยู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 นภลัยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหลวงเป็นเมืองชัยภูมิ และแต่งตั้งพระภักดีชุมพล (แล)
 เป็นพระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก สร้างความไม่พอใจแก่ทางฝ่ายเวียงจันทน์อย่าง
 มากในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์ก่อการกบฏต่อกรุงเทพเพื่อแยกตัวเป็นเอกราช โดยยก
 ท้าวเข้าตีเมืองนครราชสีมา แต่เห็นว่าจะทำการต่อไปได้ไม่ตลอด จึงเผาเมืองนครราชสีมาทิ้ง และถอน
 ท้าวกลับไปตั้งรับที่เวียงจันทน์ ระหว่างทางกองทัพเจ้าอนุวงศ์เกิดความปั่นป่วนจากการลุกฮือของ
 คราวเรือนที่กวาดต้อนไปเวียงจันทน์ ขณะพักทัพอยู่ที่ทุ่งสำริด พระยาภักดีชุมพล (แล) ได้ยกทัพไป
 สมทบกับคุณหญิงโมและครัวเรือนชาวเมืองนครราชสีมา ทำการตีกระหนาบกองทัพของเจ้าอนุวงศ์จน
 แตกพ่าย เจ้าอนุวงศ์เกิดความแค้นที่พระยาภักดีชุมพลไม่ยอมให้ความร่วมมือกับฝ่ายลาว ซ้ำยังยกทัพ
 มาช่วยฝ่ายไทยตีกระหนาบทัพลาวอีกด้วย จึงย้อนกลับมาเมืองชัยภูมิ จับตัวพระยาภักดีชุมพล (แล)
 ให้เจ้าราชวงศ์ (เจ้าสุทธีสาร ณ น่าน) จับประหารชีวิตที่บริเวณใต้ต้นมะขามใกล้หนองปลาเฒ่า (ลำดับ
 ที่ 4 สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 5 เดือน สิงหาคม 2567)

2. บทบาทของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ 1) ด้านหลักปฏิบัติ (1) หลวงปู่หลักคำ พบว่า หลวงปู่หลักคำ เจ้าคณะจังหวัดรูปแรกของจังหวัดชัยภูมิ ในสมัยของพระยาภักดีชุมพล (เกตุ) เป็นพระชอบปฏิบัติแบบธุดงค์วัตร ฝึกความอดทน ปฏิบัติที่เข้มงวดเพื่อความขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นพระสงฆ์รูปสํารวมในธุดงค์วัตร (2) พระธรรมภาวนาวชิรคุณ เจ้าอาวาสวัดชัยภูมิพิทักษ์ พบว่า การส่งเสริมเรื่องของการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ปฏิบัติสมาธิ การยืน เดิน นั่ง นอน และอริยบทต่าง ๆ ทั้ง 4 ให้แก่บุคคลที่สนใจ ทั้งการปฏิบัติ ปรีชา และปฏิเวธ ตลอดทั้งส่งเสริมการมีสติสัมปชัญญะ เรียกว่าการทำสมาธิภาวนา เพื่อส่งเสริมให้มีปัญญาในการตื่นรู้ต่าง ๆ (3) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า เจ้าพ่อพญาแล เป็นเจ้าเมืองของจังหวัดชัยภูมิชาวชัยภูมิให้ความเคารพและบูชา โดยถือว่าเป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาวจังหวัดชัยภูมิ ท่านมีความกล้าหาญ และเด็ดเดี่ยวในการที่จะกอบกู้เอกราช ท่านเสียสละชีวิต เพื่อชุมชน เพื่อบ้านเมืองให้อยู่รอด แสดงออกถึงความกล้าหาญ

2) ด้านการพัฒนา (1) หลวงปู่หลักคำ พบว่า หลวงปู่หลักคำได้นำศาสนิกชนบูรณปฏิสังขรศาสนวัตถุศาลาร้อยปีให้เป็นโรงเรียนวัด ในปัจจุบันศาลาร้อยปี เป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและเอาไว้เป็นที่พักอาศัยแก่คนสัญจร และบทบาทหลวงปู่ทำให้เกิดความสามัคคีให้กับชุมชน (2) พระธรรมภาวนาวชิรคุณ พบว่า มีการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา เน้นการปฏิบัติกัมมัฏฐาน และการสวดมนต์นั่งสมาธิ เป็นการพัฒนาและอบรมจิตใจ ให้มีสติรู้เท่าทันอยู่ตลอดเวลา เป็นเกาะกำบังไม่ให้กิเลสเครื่องเศร้าหมองเข้ามาได้ ให้รู้จักความเป็นจริงเพื่อให้ชีวิตดำเนินปกติด้วยความสงบ สุข ร่มเย็น ตลอดไป (3) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า เป็นพ่อเมืองที่เสียสละพัฒนาเมืองชัยภูมิอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นผังเมืองชีวิตการเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยเจ้าพ่อพญาแล จากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวจังหวัดชัยภูมิก็ให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อพญาแล มีการจัดกิจกรรมขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี เพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของเจ้าพ่อพญาแล 3) ด้านการมีส่วนร่วม (1) หลวงปู่หลักคำ พบว่า ประชาชน คณะสงฆ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมกันจัดงานบุญประเพณีให้กับหลวงปู่หลักคำ โดยแสดงออกการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจกรรม การประชาสัมพันธ์งาน การช่วยเหลือกิจกรรม ทุกภาคส่วนก็เข้าร่วมงานทุกครั้งที่เกิดกิจกรรม (2) พระธรรมภาวนาวชิรคุณ พบว่า การจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมนั้น มีประชาชนหรือคณะสงฆ์ได้เข้าร่วมกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุก ๆ ปี ทั้งนี้ยังได้รับการฟังบรรยายเกี่ยวกับการปฏิบัติ ทั้งนี้ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษาผู้ใหญ่บ้าน อสม. เป็นต้น ส่งตัวแทนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมทุกครั้ง (3) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า ทั้งประวัติ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การส่งเสริมและอนุรักษ์ การท่องเที่ยว มีการส่วนร่วมในการกระทำบายศรีเจ้าพ่อพญาแลโดยจะเห็นได้จากความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาแลในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ประชาชนผู้เลื่อมใสศรัทธาเมื่อมีอาการเจ็บป่วยก็ได้บนบานศาลกล่าว

เจ้าพ่อพญาแลรักษาให้หายป่วย บางคนมีคติความก็ช่วยให้ได้รับชัยชนะรวมแต่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวเมืองชัยภูมิ 3) ด้านหลักธรรม (1) หลวงปู่หลักคำ พบว่า การปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติขบนั้น จะปรากฏออกมาในลักษณะของการรักษาศีล การสำรวมต่าง ๆ ภาย วาจา โดยมีให้เกิดความผิดพลาด ซึ่งเป็นแบบอย่างให้คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนนั้นได้ปฏิบัติตามเกิดความเลื่อมใส เคารพรักษา และนับถือเป็นพระสงฆ์ที่สำคัญของชาวจังหวัดชัยภูมิ (2) พระธรรมภาวนาวิชิตคุณ พบว่า การปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างพระพุทธศาสนา ถือเป็นการยึดหลักปฏิบัติตามแบบคือ หลักปัญญา โดยการปฏิบัติธรรมนั้น จะส่งผลถึงการมีสติปัญญาจากการภาวนา และยังส่งผลให้มีสติสัมปชัญญะในการระลึกหรือรู้สึกตัว ปัญญาเกิดขึ้นพิจารณาผิชอบชั่วดี แยกแยะแล้วนำไปปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิตประจำวัน พระเดชพระคุณหลวงพ่อเป็นพระที่ชอบปลูกต้นไม้ พานาติโยมสะสมบารมี ทำวัตร สวดมนต์ เจริญภาวนา (3) เจ้าพ่อพญาแล พบว่า การเข้าร่วมงานกิจกรรมของการทำบุญกุศลงานเจ้าพ่อพระพญาแลของหน่วยงานนี้เกี่ยวข้องกับประชาชน จังหวัด อำเภอดำบล หมู่บ้าน ย่อมเกิดหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักศรัทธา ความเชื่อ จากการปฏิบัติซึ่งถือว่าได้แสดงออกถึงความเคารพ และมีความเชื่อว่าการบูชาเจ้าพ่อพญาแลนั้นจะมีอิทธิฤทธิ์และสามารถปกป้องคุ้มครองให้มีความโชคดี แคล้วคลาดปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ

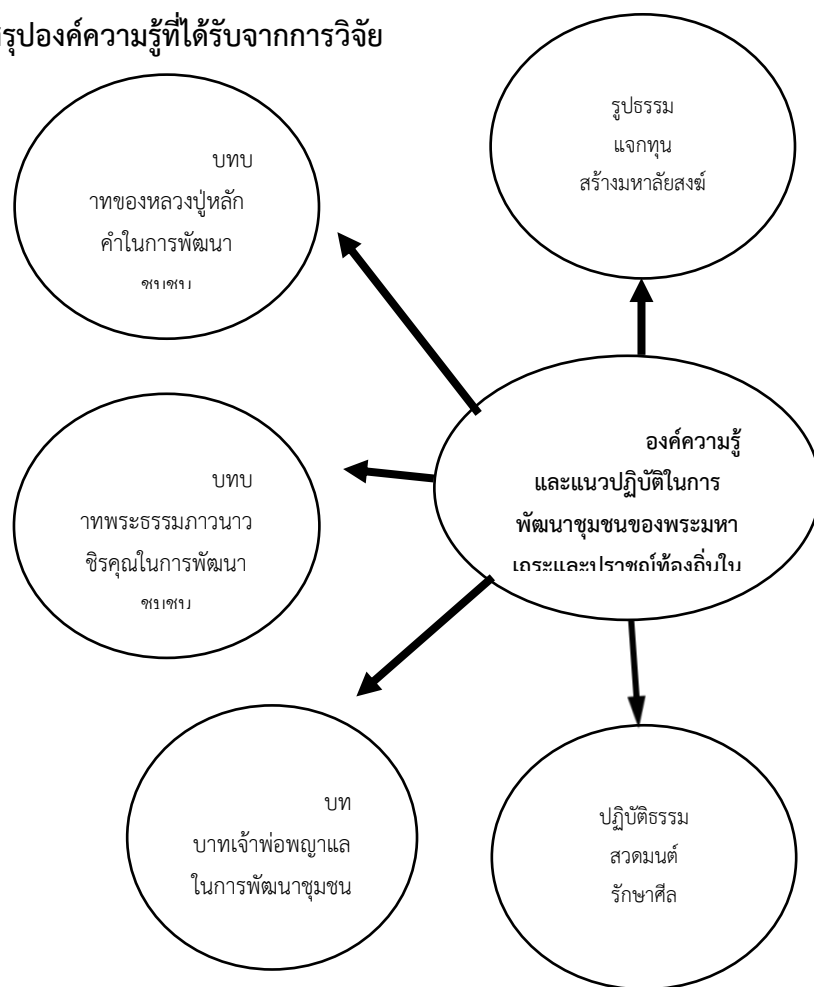
3. องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ 1) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติหลวงปู่หลักคำในการพัฒนาชุมชน (1) ด้านจิตใจ คือ เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา การพัฒนาจิตใจของประชาชน ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ช่วยแก้ไขปัญหามาของชุมชน และ การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง (2) พัฒนาด้านวัตถุ ในปัจจุบันหลวงปู่หลักคำท่านละสังขารแต่ยังปรากฏรูปเหมือนเคารพของชาวบ้าน และประชาชนมีความเชื่อว่าหลวงปู่หลักคำมีบารมีสามารถป้องกันอันตรายได้ เพราะเวลาที่เกิดอุบัติเหตุถ้าอธิษฐานหรือระลึกถึงหลวงปู่หลักคำมักจะแคล้วคลาดจากภัยอันตรายรอบลงมาได้แก่เชื่อการทำดี เพราะคนทำดี หลวงปู่หลักคำย่อมคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง การให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงามชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่า องค์ความรู้และแนวปฏิบัติของครู ได้แก่ การสอนธรรม การนำปฏิบัติ การพัฒนา การปรึกษาหารือ และการมีส่วนช่วยสังคม และการพัฒนาหรือก่อสร้างถาวรวัตถุหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น ส่วน สาธารณูปการที่นำการบริหารกิจการของสงฆ์ของจังหวัดชัยภูมิ โดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติว่าหน้าที่เจ้าอาวาส บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้

เป็นไปด้วยดี นอกจากนี้ยังส่งผลถึงการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการบำรุงรักษาวัดจัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี 2) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติพระธรรมภาวนาวิชารุณในการพัฒนาชุมชน (1) พัฒนาจิตใจ อบรมภิกษุสามเณร ให้มีสมณะสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์ อบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธิธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น บำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยชอบ และมีการเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย (2) การลงมือปฏิบัติงานด้านวัตถุ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ การสร้างวิทยาลัยสงฆ์จัดแผนผังวัด ทั้งการควบคุมการสาธารณูปการ และ ส่งเสริมการสาธารณูปการ และเป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเองถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่น ก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดแก่ประโยชน์ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป 3) องค์ความรู้และแนวปฏิบัติเจ้าพ่อพญาแลในการพัฒนาชุมชน (1) พัฒนาจิตใจ มีพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อพญาแล เพื่อปลูกจิตสำนึกระลึกถึงความดี และความกตัญญูแก่เจ้าพ่อพญาแล เพื่อเพิ่มกำลังใจในการทำงาน เป็นบุคคลที่ชาวชัยภูมิให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่าเจ้าพ่อพญาแลเป็นพ่อเมืองที่ยังคอยปกป้องรักษาชาวชัยภูมิ ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป (2) พัฒนาด้านวัตถุ พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก พ.ศ. 2360-2369 เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงรักภักดีต่อบ้านเมือง ได้สร้างเมืองชัยภูมิและพัฒนากำแพงเมืองให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ชาวชัยภูมิได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านไว้เป็นที่ระลึกเมื่อ พ.ศ. 2508 จนชาวจังหวัดชัยภูมิสร้างรูปเหมือน และศาลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมขึ้น และความเชื่อถือศรัทธาของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจาก การได้สัมผัสกับสิ่งดี ๆ ที่ได้รับจากการบนบานศาลกล่าว หรือการสักการบูชา การได้สัมผัสถึงความเมตตาช่วยเหลือลูกหลาน การสงเคราะห์ในสิ่งที่บางคนหมดหนทางเป็นความอัศจรรย์ใจของผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์จึงเกิดความยึดถือและสืบทอดการปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์ที่ยึดถือพึ่งพิงของบรรดา และเมื่อได้รับการสงเคราะห์จากท่านแล้วทำให้เกิด ความศรัทธาและตอบแทนคุณของท่านด้วยการบวงสรวงสักการบูชา

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิทำให้ทราบว่า หลวงปู่หลักคำ และเจ้าพ่อพญาแล ได้จากโลกนี้ไปแล้ว ท่านทั้งสองมีจิตเมตตา มีอิทธิฤทธิ์มากมาย สามารถช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งอาจเกิดจากการรับรู้ด้วยกระแสจิตของท่านและทำการสงเคราะห์ด้วยเมตตาจิตเหมือนสมัยที่ท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ ทั้งยังเป็น

แบบอย่างของการดำเนินชีวิตให้กับผู้ที่ศึกษาประวัติของท่านด้วย ส่วนพระธรรมภวานาวชิรคุณ ยังมีชีวิตอยู่ ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างแก่ลูกศิษย์ทั้งหลาย และนำพาลูกศิษย์ ทั้งพระภิกษุและสามเณร บุคคลทั่วไป สวดมนต์ รักษาศีล เจริญจิตภาวนา ประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่ปรากฏอยู่เป็นประจักษ์ เป็นแบบอย่าง ทั้งรูปธรรม นามธรรม และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ของพระมหาเถระและปราชญ์ เป็นชุดความรู้ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของผู้คนในชุมชน ช่วยแนะนำสั่งสอนผู้คนในชุมชน ให้มีความมั่นคงในแนวทางที่ถูกต้อง ช่วยเสริมสร้างความสมดุลระหว่างคุณธรรมกับชุมชนและธรรมชาติ ซึ่งถือว่า เป็นการปรับฐานคิดและวิถีการดำรงอยู่ให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น สามารถสรุปองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิใน ๒ ลักษณะ คือ

๑) องค์ความรู้หลักปฏิบัติส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นงานประจำปีเจ้าพ่อพญาแล งานประจำปีหลักปู่หลักคำ ส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม สร้างความสามัคคีขึ้นในชุมชน ความสามัคคีเป็นแบบอย่างน้อมนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและยอมรับในประเพณี

๒) องค์ความรู้หลักปฏิบัติเน้นทางจิตใจ ต้องใช้หลักธรรมเป็นแกนในการบูรณาการ โดยยึดหลักเมตตา

กตัญญูตเวที สามัคคี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม กระทำบ่อยๆ เป็นการส่งเสริมให้มีสติ ระลึกได้เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นการพัฒนาชุมชนในภาพรวมไปสู่ความสุข สงบ อย่างยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1) การศึกษาประวัติความเป็นมาของบุคคลหรือพระสงฆ์นั้น เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือการดำเนินงาน ที่เคยปฏิบัติงาน หรือเป็นบุคคลสำคัญที่ชาวจังหวัดชัยภูมิมีความเคารพและให้การสักการบูชา และผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กัน เพื่อแสดงถึงการใช้ความสามารถทั้งประสบการณ์ทางความรู้ ความจำ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ การแสดงออกในการเป็นแบบอย่างของการพัฒนาชุมชนของชาวจังหวัดชัยภูมิ เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น มีประเพณี มีพิธีกรรม มีวัฒนธรรมประจำถิ่นเกิดขึ้น สอดคล้องกับ จตุพร ดอนโสม กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะตัวบุคคลสังคมชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา และประเพณีท้องถิ่นและศาสนาจะมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือไม่เป็นสากลกับสังคมอื่น ๆ ในการทำความเข้าใจในเรื่องเอกลักษณ์นั้นบางทีอาจเป็นการกำหนดตัวตนก่อนจะกล่าวถึงความเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลมีการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จากการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มักจะพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะหน่วยทางสังคม ซึ่งจะมีรากเหง้าดั้งเดิม และมีลักษณะจริงแท้แน่นอน ไม่ว่าจะเป็น สีผิว ผมรูปร่างหน้าตา เครื่องแต่งกาย ภาษา ความเชื่อพิธีกรรม และประเพณี จนสามารถจัดประเภทหรือจำแนกความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน (จตุพร ดอนโสม, 2555 : 45) ซึ่งชาวจังหวัดชัยภูมิให้ความเคารพและนับถือบุคคลที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

(2) การพัฒนาชุมชนด้วยพระสงฆ์ย่อมเกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์กับชุมชน หรือการมีกิจกรรมร่วมกันนั้น ในทางพระพุทธศาสนามีการพัฒนาผ่านประเพณี วัฒนธรรม หรือพิธีกรรม ที่ยัง

เกี่ยวข้องกันอยู่ คณะสงฆ์ก็ได้พาปฏิบัติมีกิจกรรมร่วมกันเกิดขึ้น การมีกิจกรรมเกิดขึ้นถือเป็นการพัฒนาชุมชนควบคู่กันไป เพื่อการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรม ย่อมส่งผลถึงการร่วมกันจัดกิจกรรมสำคัญให้สำเร็จ เพราะการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งนั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานราชการต่าง ๆ เป็นต้น แสดงออกการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนร่วมกันผ่านการจัดกิจกรรม สอดคล้องกับชูลีพร วิมุกตานนท์ ทำการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “กลุ่มท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท” พบว่า การพัฒนาเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน และอาศัยระบบราชการและวัฒนธรรมภายในระบบราชการที่เอื้ออำนวย นอกเหนือนโยบาย กลวิธีและระบบการดำเนินงานแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังขึ้นอยู่กับตัวประชาชนหรือชุมชนของเขาเองด้วย” (ชูลีพร วิมุกตานนท์, 2530 : 56)

(3) การปฏิบัติตามบุคคลต้นแบบที่ดีหรือการเคารพบูชา หรือให้การยอมรับนับถือนั้น ย่อมเกิดประโยชน์ของผู้ปฏิบัติตาม ทั้งนี้ยังเกิดจากปฏิบัติเพื่อให้เกิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ การพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาถือเป็นการพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา คือ 1. ศีลสิกขา 2. จิตตสิกขา 3. ปัญญาสิกขา ซึ่งการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา โดยมีคณะสงฆ์เป็นแบบอย่างถือเป็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ พาฝึกหัดปฏิบัติ การพัฒนาตนตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ พิชญ์รัชต์ บุญช่วย ได้วิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสร้างภavana 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กันจนถึงความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากการสำรวมระวัง กาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลสและให้มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต่อเมื่อกาย วาจา ใจ สงบ ระวังจากอารมณ์ภายนอกแล้วจึงเป็นฐานในการฝึกอบรมจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิวรณ์ 5 จนจิตนิ่งสงบ เป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การทำงานแล้ว จึงสามารถใช้ปัญญาพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบันขณะจนรู้ทันสภาวะไตรลักษณ์ของสิ่งทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ 4 ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง (พิชญ์รัชต์ บุญช่วย, 2549 : บทนำ)

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาเรียนรู้องค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สถานศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล และ การส่งเสริมประชาสัมพันธ์ เพื่อกระจายความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน

2) ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ควรมีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชน เพื่อเป็นการต่อยอดความรู้ให้แก่บุคคลที่สนใจหรือเยาวชนที่จะต่อยอดไปสู่การเรียนรู้ในอนาคต

3) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนาในรูปแบบการเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่ และศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ของปราชญ์ของชุมชนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

ปฐม หงษ์สุวรรณ. กาลครั้งหนึ่งว่าด้วยตำนานและวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ. 2550.

จตุพร ดอนโสม, การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามนาจอก ขอนแก่น (ขอนแก่น

: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขงมหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2555.

ชุลีพร วิมุกตานนท์, “การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวไทยลื้อ ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย”,

รายงานการวิจัย. ศูนย์วิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยพายัพ, 2530.

พิชญ์ชด์ บุญช่วย, “การศึกษากระบวนการสร้างภavana 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์

มหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

2549.

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ขอบฟ้าแห่งความรู้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประยูรวงศ์,
2545สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545), แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 .พ.ศ. 2545 – 2549.

ยงยุทธ ชูแว่น. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษาและ
บทบาทในสังคมปัจจุบัน. สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย: กรุงเทพฯ. 2551

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
๑. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ๒. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและผลงานการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิพร้อมเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามหลักพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่น	๑. ทราบถึงองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ๒. ทราบถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและผลงานการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิพร้อมเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามหลักพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่น	- สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เกี่ยวกับองค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ภาคผนวก ข ใบเกียรติบัตรจริยธรรมวิจัยในมนุษย์

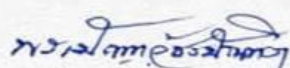

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับ
ศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ขอมอบเกียรติบัตรฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

ดร.กาญจน์พงศ์ สุวรรณ

เป็นผู้ผ่านการอบรมผ่านระบบ Zoom Meeting

หลักสูตร “จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์”
ในวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ให้ไว้ ณ วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๗ หมดอายุ วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๙

(พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผศ.ดร.จักรพันธ์ ชัดชุมแสง)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ชุดที่ ๓
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติ ในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ กำหนดงานวิจัยในพื้นที่ ๓ แห่ง คือ ในชุมชนเมืองเก่า ชุมชนคลองเลียง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง และวัดผาเกิ้ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

๑) ประชากร ประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๒๕ คน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

(๑) ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๗ คน ได้แก่

๑ นางสาวกาญจนา คาศสณิ	๒ นางแดง ใจปิติ
๓ นางแวตยา ไชยกันหา	๔ นางวราพร เวชสุวรรณ
๕ นางกมวียง วงษ์สกุล	๖ นางกาญจนา ปันมณี
๗ นางจุฑามาศ เลิศสุคนธ์	๘ นางเพลินพร เลิศสุคนธ์
๙ นางเปรมจิต สหิประสงค์	๑๐ นางสุพัทธา วรรณ
๑๑ นางหนูพิช เพ็ชรแท้	๑๒ นางละม่อม พิมพ์ศรี
๑๓ นางฉลอง สมานญาติ	๑๔ นางคำพอง สยมชัย
๑๕ นางจิตรา คำประสิทธิ์	๑๖.นางสาวพนมวรรณ ตั้งใจ

(๒) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๖ คน ในพื้นที่ ชุมชนเมืองเก่า ชุมชนคลองเลียง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิและ วัดผาเกิ้ง ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ ๑ พระราชชัยสิทธิสุนทร เจ้าอาวาสวัดไพรพินาศ เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ ๒ พระปริยัติกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดป่าชัยภูมิวนาราม รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ ๓ พระวัชรชัยโสภณ เจ้าอาวาสวัดทรงศิลาพระอารามหลวง จังหวัดชัยภูมิ

๔ ศิริมา เหล่าฤทธา ประธานชุมชนเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๕ นายวีรศักดิ์ ปันมณี ประธานชมรมผู้สูงอายุชุมชนเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๖ นายวิลาส นครพล กรรมการชุมชนเมืองเก่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

(๓) ผู้ที่เกี่ยวข้องของภาครัฐและเอกชน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน ๓ คน ได้แก่

นายธีรวิภา วัฒนกร นายกเทศมนตรีเมืองชัยภูมิ

นางบัวทอง ไชยภิตติ สมาชิกสภาเทศบาลเมืองชัยภูมิ

นายสามารถ เลิศวิริยะเวช สมาชิกสภาเทศบาลเมืองชัยภูมิ

ภาคผนวก ซ คณะประวัติวิจััย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ
วัน เดือน ปีเกิด	๔ กันยายน พ.ศ.๒๕๒๔ อายุ ๔๓ ปี
ภูมิลำเนา	จังหวัดชัยภูมิ
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๐ น.ธ.เอก พ.ศ. ๒๕๓๙ ป.ธ.๑-๒ พ.ศ. ๒๕๖๑ ปวศ. (ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู) พ.ศ. ๒๕๕๐ พธ.บ. (พุทธจิตวิทยา) พ.ศ. ๒๕๕๓ พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) พ.ศ. ๒๕๕๙ พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	๔๕๑/๙ หมู่บ้านศรีพนมวิเลจ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐
ตำแหน่งงานปัจจุบัน	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ๙๗ หมู่ ๑๔ บ้านโนนเหลียม ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐

งานวิจัย

๑. พุทธจิตรกรรม : ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี ๖๐
๒. การเสริมสร้างสุขภาวะของพระสงฆ์ในสังคมวิถีชีวิตใหม่จังหวัดชัยภูมิ ปี ๖๓
๓. การพัฒนาหลักสูตรพัฒนาจริยธรรมผู้นำท้องถิ่นที่พึงประสงค์ในจังหวัดชัยภูมิ ปี ๖๕
๔. แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ ในยุคขอม ปี ๖๖
๕. การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระมหาเถระและปราชญ์ท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ปี ๖๗

หนังสือ

ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) นายสงวน หล้าพนทน
ชื่อ – นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr. Sanguan Laphonthan

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

๓. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เลขที่ ๑๔๘ ถนนเลียงเมือง ตำบลงแลน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๒๗๔๕๘๗๔

E-mail: Sanguan.laphonthan@gmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญาตรี	ศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ระดับปริญญาโท	Master of Arts in Philosophy มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
ระดับปริญญาเอก	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ พุทธศาสนาและปรัชญา, ภาษาบาลี, ภาษาอังกฤษ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระมหาสังคม ชยานนโท, ดร. (ช่างเหล็ก)
PhramahaSangkorn Chayananto, Dr. (Changlek)
๒. วัน/เดือน/ปีเกิด
๓. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๙	ป.ธ.๗ แม่กองบาลีสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๔๓	พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๘	ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๑	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (Ph.D) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
พ.ศ. ๒๕๔๐	เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดนาคกลาง กรุงเทพฯ
พ.ศ. ๒๕๔๙	เป็นกรรมการตรวจข้อสอบบาลีแม่กองบาลีสนามหลวง กรุงเทพฯ
พ.ศ. ๒๕๕๒	เป็นอาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการวิทยาเขตนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๕๖	เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการ จัดการเชิง พุทธ หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๕๗	เป็นคณะกรรมการบริหาร หน่วยวิทยบริการวิทยาเขตนครราชสีมา จังหวัด ชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๕๘	เป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัด ชัยภูมิ
พ.ศ. ๒๕๖๐	เป็นเจ้าของคณะตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
๔. สถานที่ทำงานปัจจุบัน
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ ๙๗ หมู่ ๑๔ บ้านโนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัด
ชัยภูมิ
๖. งานวิจัย
กระบวนการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นอีสาน : ศึกษากรณีบุญแห่งกระฐิของชุมชน อำเภอ
หนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
๗. หนังสือ
ประเพณีท้องถิ่นอีสาน : บุญแห่งกระฐิของชุมชน อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร.สิรภพ สวนดง
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr. Siraphop Suandong
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน ๓ ๓๐๑๕ ๐๐๖๙๑ ๕๒๘
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์/นักวิจัย
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ -
โทรสาร -
มือถือ ๐๙๖-๑๗๓๖๕๑๒ E-mail. Siraphop096@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
พ.ศ. ๒๕๔๕	สอบไล่ได้ นักธรรมตรี สำนักเรียนวัดสัมฤทธิ์ตะวันตก
พ.ศ. ๒๕๔๖	สอบไล่ได้ นักธรรมโท สำนักเรียนวัดสัมฤทธิ์ตะวันตก
พ.ศ. ๒๕๔๗	สอบไล่ได้ นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดสัมฤทธิ์ตะวันตก
พ.ศ. ๒๕๕๐	สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
สาขาวิชาภาษาอังกฤษ รุ่นที่ ๕๔ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๕๒	สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๒๐ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๕๘	สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. ๒๕๕๙
๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : การสอนวิชาพระพุทธศาสนา
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย การเสนองานวิจัยครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๔